

รูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทาง
เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนชนวนศิษย์กำแพงโลกแฝด
เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ชววุฒิ ลาภมาก

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2553

รูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ ตามแนวทาง
เศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนชนวนี่คำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก

กรุงเทพมหานคร

ชวูฒึ ฐภมก

คณะพัฒนงคและลิ่งแวดล้อม

รองศาสตราจารย์.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร. สุพรรณิ ไชยอำพร)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)

ศาสตราจารย์.....ประธานกรรมการ
(ดร. สนิท สัมครการ)

รองศาสตราจารย์.....กรรมการ
(ดร. สุพรรณิ ไชยอำพร)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.....กรรมการ
(ดร. คมพล สุวรรณภู)

รองศาสตราจารย์.....คณบดี
(ดร. สุรสิทธิ์ วชิรขจร)

วันที่ 19 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2553

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนชนวนี่คำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
ชื่อผู้เขียน	ว่าที่ร้อยตรี ชววุฒิ ลาภมาก
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม)
ปีการศึกษา	2553

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้ กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ การสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ และปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ศึกษาได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) จำนวน 15 คน ประกอบด้วย กลุ่มแกนนำที่เป็นทางการและตามธรรมชาติ ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน การวิเคราะห์ข้อมูลได้ยึดหลักการเทียบเคียงแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับบริบท (Context) โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบ

ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบในการจัดระบบความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีรูปแบบในการดำเนินการใน 2 มิติ คือ มิติด้านผู้ร่วมดำเนินการ และมิติด้านขั้นตอนการจัดระบบความรู้ โดยผู้ร่วมดำเนินการประกอบด้วยผู้นำ ผู้ดำเนินกิจกรรม และผู้สนับสนุน ส่วนขั้นตอนในการจัดระบบความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีทั้งหมด 10 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดเป้าหมายและค้นหาความรู้ 2) การสร้างและการแสวงหาความรู้ 3) การพัฒนาความรู้ คู่องค์กร 4) การเผยแพร่ความรู้ 5) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ 6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ 7) การเข้าถึงความรู้ 8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ 9) การเรียนรู้และการใช้ความรู้ 10) การประเมินผลการจัดการความรู้

กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน มีทั้งหมด 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การรับทราบปัญหาและความตระหนักร่วมกัน 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ 3) สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 4) ทบทวนปัญหาและสรุปบทเรียน และ 5) ขยายผล

(4)

การสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง พบว่า หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน 3 หน่วยงาน คือ สำนักงานเขตหนองจอก การศึกษานอกโรงเรียน และโรงเรียนอิสลามธรรณีคำ นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการสร้างความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก

ปัญหาอุปสรรคสำคัญในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็น 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ ปัญหาอุปสรรคด้านบุคคล ได้แก่ ความขัดแย้งภายในชุมชน ฐานการเรียนรู้ไม่สามารถให้ความรู้โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองมากนัก และปัญหาอุปสรรคด้านการดำเนินการ ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอและล่าช้า ชาวชุมชนไม่มีการรวมกลุ่มที่ถาวร

ข้อเสนอแนะสำคัญจากการศึกษา

1. ควรมีการร่วมมือในการพัฒนาฐานการเรียนรู้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น การทำสื่อการเรียนรู้ การจัดทำเอกสาร หนังสือ เพื่อให้ผู้สนใจภายนอกสามารถเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง
2. ควรมีการจัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวชุมชน
3. ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือชาวชุมชนที่ด้อยโอกาส

ABSTRACT

Title of Thesis	Styles and Steps of Community's Sufficiency Economy Knowledge Management Movement: A Case of Torraneeekom, Khok Faet, Nong Chok, Bangkok.
Author	Acting 2 nd LT. Chavawut Larpmarg
Degree	Master of Arts (Social Development Administration)
Year	2010

The objective of this research is to study styles of knowledge system, process of knowledge mobilization, support from various agencies including problems and obstacles in knowledge of sufficiency economy mobilization.

It is qualitative study, collecting data from in-depth interviews of 15 key-informants comprising formal and natural leaders, community senior people, religious leaders, and concerned persons both from state and private agencies. Data analysis is done with the principle of logical context description and descriptive statistics.

Results of the study show that there are 2 dimensions in mobilization of knowledge along economic sufficiency line, i.e., joint operation dimensions and steps of knowledge systematic management. The joint operator dimension and steps of knowledge systematic management. The joint operator includes leaders, operator and supporters. there are 10 steps of knowledge systematic management, i.e. 1) fixing targets and search for knowledge 2) creating and seeking knowledge, 3) developing knowledge for the organization, 4) knowledge dissemination, 5) systematizing the knowledge 6) knowledge screening and organizing, 7) reaching audiences, 8) exchanging knowledge 9) learning and application, 10) evaluating knowledge management.

(6)

There are 5 steps in mobilization the sufficiency economy knowledge, i.e., 1) acknowledging problems with common realization, 2) work-plan, 3) creating a process of common learning, 4) reviewing the problems and summary lesson learned, 5) explication.

In supporting, there are 3 agencies supporting this knowledge mobilization, i.e., Nong Chok District, Non-formal Education Agency, and Islam Torraneekom School. In addition, the community receive co-operation from outside.

Among problems and obstacles found are, for example, conflicts within the community, inequality in knowledge base impeding self-learning, insufficient outside support and weak of permanent group in the community.

Recommendation propose are increase co-cooperation in expansion of knowledge base, e.g., sharing more learning material, pamphlets and book; more projects of continuing education, and other.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงด้วยดี เนื่องจากความช่วยเหลือ คำแนะนำ และกำลังใจต่าง ๆ ที่สำคัญ และมีคุณค่ายิ่ง

ขอขอบพระคุณสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่ให้ความอนุเคราะห์เงินสนับสนุนในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ขอกราบขอพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. สุพรรณิ ไชยอำพร ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งให้ความเมตตาในการแนะนำ สั่งสอน รวมทั้งให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ตลอดจนศาสตราจารย์ ดร. สนิท สมัครการ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คมพล สุวรรณภู ที่กรุณาให้คำแนะนำ คำปรึกษา จนวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอน้อมรำลึกถึงคำสอนและการประสิทธิ์ประสาทความรู้จากอาจารย์ทุกท่านที่ผ่านมา ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้าศึกษา ณ สถาบันนี้แห่งนี้

ขอขอบคุณประธาน คณะกรรมการ และชาวชุมชนชนวนี่คำ (นามสมมติ) แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร และภาคส่วนต่าง ๆ ที่ให้ความอนุเคราะห์และให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ พี่ ๆ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และเพื่อน ๆ จากมหาวิทยาลัยนเรศวรทุกคนที่ให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือ และถามไถ่ ตลอดเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอกราบขอพระขอบคุณบุคคลทั้งสองที่มีค่ายิ่งต่อข้าพเจ้า คือ คุณพ่อ คุณแม่ สำหรับการอบรมเลี้ยงดู กำลังใจและความช่วยเหลือตลอดเวลาที่ผ่านมา ความสำเร็จในครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอมอบแต่ท่านทั้งสอง นอกจากนี้ที่ลืมเสียมิได้ คือ น้องแอม น้องเกม และพี่ ๆ ภาคพิเศษรุ่นที่ 18 กรุงเทพฯ ทุกท่านที่เป็นกำลังใจให้ตลอดเวลาที่ทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ท้ายสุด ขอขอบพระคุณผู้มีพระคุณทุกท่าน แม้จะเอ่ยนามไม่ได้ทั้งหมด แต่พระคุณของท่านจะอยู่ในใจของข้าพเจ้าเสมอ

ชววุฒิ ลาภมาก

กันยายน 2553

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา	4
1.4 ขอบเขตการศึกษา	5
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	6
บทที่ 2 แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	10
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม	19
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อน	40
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้	49
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบจกระบบความรู้	62
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน	81
2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการสนับสนุน	108
2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	119
2.9 แนวคิดนำในการศึกษา	133

บทที่ 3	วิธีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล	
3.1	แหล่งข้อมูล	137
3.2	การกำหนดพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย	138
3.3	การพัฒนาแนวประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกในการศึกษา	139
3.4	การเก็บรวบรวมข้อมูล	142
3.5	การตรวจสอบข้อมูล	144
3.6	การวิเคราะห์ข้อมูล	145
บทที่ 4	ผลการศึกษา	
4.1	บริบทของชุมชน	147
4.2	สภาพชุมชนในทัศนะชุมชน	157
4.3	ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	159
4.4	ตัวอย่างการสัมภาษณ์เชิงลึก	164
4.5	ผลการศึกษาข้อมูลกลุ่มผู้จัดตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	176
4.6	การจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	182
4.7	กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	204
4.8	การสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	218
4.9	ปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	223
4.10	สรุปภาพรวมการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	229
4.11	บทวิเคราะห์	233
บทที่ 5	สรุปและข้อเสนอแนะ	
5.1	สรุปผลการศึกษา	236
5.2	ข้อเสนอแนะ	247
บรรณานุกรม		249
ภาคผนวก		258
ประวัติผู้เขียน		269

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 สรุปแนวคิดร่วมกระบวนการขับเคลื่อนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการพึ่งตนเอง	48
2.2 แสดงการจำแนกประเภทของความรู้	53
2.3 กระบวนการจัดการความรู้แบบองค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization)	72
2.4 กระบวนการจัดการความรู้แบบองค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization) และรูปแบบการจัดการความรู้ของชุมชน (Social Organization)	76
2.5 แสดงจุดเน้นการให้ความหมายของการเรียนรู้	83
2.6 รูปแบบการสนับสนุนทางสังคมกับการสนับสนุนจากองค์กร	118
4.1 ข้อมูลประชากรชุมชนชนวนคำ	152
4.2 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	160
4.3 แสดงสาเหตุการก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	177
4.4 แสดงผู้ก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	178
4.5 แสดงระยะเวลาการดำเนินงานของกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	178
4.6 แสดงแหล่งทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งแรก	179
4.7 แสดงต้นแบบการก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	180
4.8 แสดงหลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	180
4.9 แสดงการแบ่งโครงสร้าง / หน้าที่รับผิดชอบฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	181
4.10 แสดงกฎเกณฑ์ในการดำเนินงานกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	182
4.11 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	183
4.12 การเปรียบเทียบรูปแบบการสร้างความรู้ขององค์กร และชุมชนชนวนคำ	189
4.13 แสดงขั้นตอนการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	201
4.14 แสดงรูปแบบการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน	205
4.15 แสดงกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน	215
4.16 แนวโน้มการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	217

4.17	การสนับสนุนการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนวนี่คำ	221
4.18	แสดงปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง	225
4.19	แสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	227
4.20	แสดงข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	229

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	12
2.2 คุณลักษณะ เจื้อนใจ และจุดมุ่งหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	15
2.3 ความสัมพันธ์แห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	16
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม	27
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมและทุนของชุมชนหรือทุนสาธารณะ	29
2.6 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทุนทางสังคม	31
2.7 The Quadrants	34
2.8 ภาพรวมของมุมมอง 4 ด้านทุกระดับ (AQUAL)	36
2.9 ระดับการพัฒนาของทุนทางสังคมในระดับปัจเจกบุคคล	39
2.10 แสดงปรัชญาการพัฒนาในระดับปฏิบัติการ	45
2.11 แสดงกระบวนการในการฟื้นฟูชุมชน	46
2.12 ช่องว่างความรู้ของ Srinivas	50
2.13 แสดงพัฒนาการลำดับของความรู้	56
2.14 การเรียนรู้แบบวงรูปเดียว (Single-loop Learning)	57
2.15 การเรียนรู้แบบรูปสามชั้น (Triple-loop Learning)	58
2.16 กระบวนการเปลี่ยนแปลงของความรู้ Nonaka and Takeuchi	59
2.17 ห่วงโซ่ความรู้ (Know Chain: K-Chain)	61
2.18 องค์ประกอบหลักของการจัดการความรู้ในรูปแบบปลาทู	69
2.19 วงจรการเรียนรู้	71
4.1 แสดงโครงสร้างการปกครองและการบริหารงานของชุมชนชนธิคำ	154
4.2 แสดงองค์ความรู้และการเชื่อมโยงสู่การดำรงอยู่ของชุมชนชนธิคำ	187
4.3 ขั้นตอนการจัดระบบความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	204
4.4 กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน	216

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ทิมาและความสำคัญ

ในมุมมองทางศาสนาไม่ว่าศาสนาใดก็ตาม มนุษย์ถูกยกย่องเป็น “สัตว์ที่ประเสริฐ” เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็สามารถที่จะแสดงพฤติกรรมหรือไม่แสดงพฤติกรรมบางประการ ซึ่งการแสดงพฤติกรรมหรือการไม่แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์นั้นจะถูกควบคุมโดยความรู้ หรือประสบการณ์ หากมนุษย์ขาดความรู้ หรือประสบการณ์ที่เหมาะสม การตัดสินใจในการแสดงพฤติกรรมก็อาจมีความผิดพลาดสูง ดังนั้นมนุษย์จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองและปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่กลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการเกิดขึ้นของความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ มากมาย (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549: บทนำ)

หากกล่าวโดยข้อเท็จจริงแล้ว กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาที่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งภายนอก ในบริบทของวัฒนธรรมไทยชุมชนชนบทส่วนใหญ่ในรูปแบบการเรียนรู้จะเป็นไปตามธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดกลไก ช่องทาง วิธีการที่หลากหลาย ทั้งการสอนโดยตรงด้วยการพูด การเล่า การสังเกต การอ่าน การฟัง หรือแม้กระทั่งการเลียนแบบ ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามเนื้อหา และฐานการเรียนรู้ที่หลากหลายส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เพราะมีความยืดหยุ่น เหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน และความสามารถที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล โดยความรู้ทั่วไปในการดำรงชีวิตของบุคคลนั้นมาจากกระบวนการเรียนรู้ที่กลมกลืนอยู่ในระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในวิถีของบุคคลและชุมชน กล่าวได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ในบริบทของชุมชนได้สร้างและพัฒนาความรู้ที่สอดคล้องกับชีวิตจริงอย่างรอบด้าน มีการบูรณาการองค์ความรู้ทั้งระดับบุคคลและชุมชน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตอย่างครอบคลุมเป็นองค์รวม คือ มีทั้งความรู้ในด้านการทำมาหากิน การอยู่อาศัย รักษาสุขภาพ คุณธรรม และจริยธรรมของมนุษย์ให้เข้าใจและสัมผัสกับอุดมคติ สังคม สิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้ระบบความสัมพันธ์ทุกระดับมีการพึ่งพาอาศัยกัน เอื้ออาทรต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ

ซึ่งมีส่วนช่วยในการพัฒนาให้เกิดความรู้ ประสบการณ์ที่เหมาะสม ตลอดจนช่วยพัฒนารากฐานทางจริยธรรมให้แก่สังคมไทยได้อย่างยาวนาน

แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสการหลั่งไหลทางวัฒนธรรม และความเจริญทางด้านวัตถุ รัฐได้สร้างกระบวนการที่เปลี่ยนทัศนคติในการมองธรรมชาติและวิถีชีวิตของบุคคล และสังคมไปจากชุมชนสมัยเดิมอย่างสิ้นเชิงจากอิทธิพลที่สืบเนื่องมาจากการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ในยุโรป ทำให้วิทยาศาสตร์เข้ามามีอิทธิพลแทนที่ศาสนาในการสร้างคำอธิบายชุดใหม่เรื่องของชีวิต สังคม และธรรมชาติ ส่งผลให้ทัศนคติทางการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ “ความจริงและธรรมชาติไม่ได้เป็นสิ่งลึกลับ” แต่เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ สามารถพิสูจน์และทดลองได้ว่ามีอยู่จริง แม้จะมองไม่เห็น เพราะสรรพสิ่งมีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวและคงที่ สิ่งทั้งหลายไม่ว่าวัตถุ ธรรมชาติ หรือแม้กระทั่งมนุษย์จึงสามารถแยกส่วน ลดทอน ออกมาศึกษาได้ ดังนั้น ธรรมชาติซึ่งมนุษย์เคยเรียนรู้เพื่อดำรงชีวิตให้สอดคล้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอด ปลอดภัย และเป็นปัจจัยทำให้มนุษย์สร้างวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ได้กลายเป็น “ทรัพยากรธรรมชาติ” อันหมายถึงทรัพยากรจากธรรมชาติที่ให้มนุษย์เป็นเจ้าของและใช้ประโยชน์ วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ทำให้มนุษย์เปลี่ยนสถานะมาเป็นเจ้าของและมีอำนาจเหนือธรรมชาติ มาสนองความต้องการของตนอย่างไม่มีขีดจำกัด (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549: 6-131)

การที่รัฐและกลไกของรัฐใช้กรอบความคิดของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยในการมองชุมชนยุคก่อนทันสมัย ทำให้ขาดความเข้าใจในกระบวนการทัศน์และวัฒนธรรมในวิถีของชนบท จึงเห็นว่าชาวชนบทขาดระบบค่านิยมที่เอื้อต่อการพัฒนา ดังนั้นรัฐจึงดำเนินการเปลี่ยนค่านิยมเดิม พร้อมกับการสร้างค่านิยมใหม่โดยผ่านการจัดการศึกษาที่สร้างระบบคุณค่าใหม่ต่อชนบท โดยใช้คำขวัญ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” เป็นคำขวัญในการสร้างค่านิยมใหม่ไม่ว่าชนบทหรือเมือง ว่าเงิน คือ ที่มาของความสุขของบุคคล โดยนิยามความสุขในวิถีชีวิตทันสมัย คือ เพียบพร้อมทางวัตถุ หรูหรา สุขสบายทางกายภาพแบบสังคมตะวันตก นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในสี่ทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าจะได้รับผลสำเร็จหลายประการดังเห็นได้จากการขยายบริการ โครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและสะดวกสบายมากขึ้น แต่เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาที่สังคมไทยประสบอยู่ในปัจจุบัน พบว่าภาวะวิกฤตเศรษฐกิจและการเงินของประเทศที่เกิดขึ้นในปี 2540 ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกลไกและการบริหารจัดการในประเทศของภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชน มีความไม่เหมาะสมหลายประการ เมื่อเผชิญกับสภาพแวดล้อมและกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยที่อ่อนแอ จึงนำไปสู่การพัฒนาที่ขาดความสมดุล และไม่ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552)

ในขณะที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจในปี 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น “เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์” จึงเป็นความพยายามส่วนหนึ่งที่มีความตระหนักถึงแนวทางการพัฒนาในวิถีทางที่สร้างสรรค์ ต่อสังคมอย่างเป็นองค์รวม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการฟื้นฟู เพื่อวางรากฐานทางจิตสำนึก และวัฒนธรรมเพื่อคุณภาพชีวิตในสังคมโลก เชื่อมโยงมิติทั้งอดีตและปัจจุบันให้เกิดทัศนคติร่วมกันของปวงชนภายในชาติ เพื่อการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนต่อชีวิตและสังคมในอนาคต สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารราชการและแนวทางในการพัฒนา โดยจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2550-2554) โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในทุกวงการและทุกระดับ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนสามารถประยุกต์ใช้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้อย่างเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทย (คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2548: ก)

เศรษฐกิจพอเพียงจึงถือได้ว่าเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนที่ยั่งยืน หากแต่ถูกระบบทุนนิยมยังบังคับอยู่ คือ มีการเอาเปรียบจากคนส่วนน้อย (ผู้มีอำนาจทางกฎหมาย เงินตรา หรือผู้มีความรู้ที่มุ่งแต่ตนและพวกพ้อง) โดยไม่แบ่งปันสู่คนส่วนใหญ่ ด้วยความหวังว่าแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ไทยประสบ จึงมีความพยายามขับเคลื่อนความรู้และการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้กับชุมชนต่าง ๆ ของไทย โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ชายขอบของเมืองใหญ่เช่นกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีความน่าสนใจว่าชุมชนจะมีความสามารถเรียนรู้และนำความรู้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนหรือไม่

ชุมชนธรรณิคำ* เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวงที่มีการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามชุมชนก็ยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมไว้ได้อย่างเหนียวแน่น โดยการร่วมมือกันรักษาทุนทางสังคม และการให้คุณค่ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองอย่างเหนียวแน่น ตลอดจนการสร้างจิตวิญญาณให้แข็งแกร่งโดยอาศัยการเรียนรู้ร่วมกัน และการใช้คำสอนทางศาสนาเป็นเครื่องนำทาง ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองรู้เท่าทันและสามารถปรับตัวให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแน่นอนว่ามีวิถีในการผลักดันขับเคลื่อนในลีลา (Style) ของชุมชนเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน

*นามสมมติ

ส่งผลให้ชุมชนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตจนถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจประเด็นเรื่อง รูปแบบการจัดระบบความรู้ กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ การสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ ตลอดจนปัญหา อุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงและข้อเสนอแนะ เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาใช้เป็นแนวทางที่สำคัญในการส่งเสริม สนับสนุน และประชาสัมพันธ์ เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ และสามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถปรับแนวทางการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน
3. เพื่อศึกษาการสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง
4. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและข้อเสนอแนะ

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงรูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
2. ทำให้ทราบกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน
3. ทำให้ทราบถึงการสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง
4. ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนและข้อเสนอแนะ
5. ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางการพัฒนาการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนได้อย่างบูรณาการและยั่งยืนทั้งต่อชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาสาระ คือ ศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนชนธณีคำ* แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นในการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน โดยใช้แนวทางการศึกษาจากการสรุปแนวคิดกระบวนการขับเคลื่อนจาก สันธยา พลศรี (2545) คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2549) สุพรรณิ ไชยอำพร (2549) เสาวลักษณ์ สมสุข (2550) และ Marx (1994) โดยสามารถสรุปได้ว่ากระบวนการขับเคลื่อนมีทั้งหมด 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การรับทราบปัญหาและมีความตระหนักร่วม ขั้นที่ 2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ ขั้นที่ 3 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ขั้นที่ 4 สรุปผลการเรียนรู้ และขั้นที่ 5 ขยายผล

นอกจากประเด็นเรื่อง การขับเคลื่อนความรู้แล้ว ในการศึกษาครั้งนี้ยังครอบคลุมถึง ประเด็นรูปแบบการจัดระบบความรู้ และการสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศึกษาการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้และการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนชนธณีคำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่ คือ ชุมชนชนธณีคำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณา คือ เป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างของชุมชนที่มีรูปแบบของกิจกรรมในการขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นรูปธรรม จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป อีกทั้งเป็นชุมชนตัวอย่างที่มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ส่งผลให้ชุมชนชนธณีคำ จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนนำร่องในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในการขับเคลื่อนความรู้ การจัดระบบความรู้ของกรุงเทพมหานครอย่างสม่ำเสมอ

1.4.2 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วยคณะกรรมการชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสในชุมชน กลุ่มแกนนำศูนย์การเรียนรู้ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนความรู้ การจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงทั้งภาครัฐ และเอกชน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางในการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้า ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิบัติกันในตัวที่ดีต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน โดยอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน การดำเนินการในทุกขั้นตอน ตลอดจนการรู้จักอดทน และขยันหมั่นเพียร

การพึ่งตนเอง (Self-reliance) หมายถึง ความสามารถของคนที่ช่วยเหลือตนเอง อุ่มชูตัวเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระของคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิตที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นคือ ปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของร่างกายและจิตใจ

การพึ่งตนเองของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถในการคิด ทัศนคติการมองต่าง ๆ การตัดสินใจด้วยตนเองอันเป็นขบวนการทางภูมิปัญญาของชุมชน ในการสำนึกรู้ ตลอดจนการวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาและวิกฤตการณ์แห่งปัญหาการพัฒนาอันสืบเนื่องมาจากปัญหา กลยุทธ์การพัฒนาที่สร้างสภาวะพึ่งพิงจากภายนอก ซึ่งเป็นการตัดสินใจดำเนินการ โดยสถาบันของชุมชน ทั้งในด้านการแก้ไขปัญหาและในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

ความรู้ หมายถึง สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ เชื่อมโยงองค์ความรู้อื่นอย่างบูรณาการ จนเกิดความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุป และตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ โดยความรู้สามารถแบ่งออกเป็น 1) ความรู้ที่เป็นนัยหรือความรู้แบบซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ หรือพรสวรรค์ ซึ่งสามารถถ่ายทอดในรูปแบบของตัวเลข สูตรหรืออักษรได้ 2) ความรู้แบบชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล สามารถถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสาร และอื่น ๆ ซึ่งสามารถทำให้คนเข้าถึงได้ง่าย โดยความรู้ทั้งสองประเภทนี้สามารถพัฒนาและแบ่งปันได้จากการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน หรือการสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้ เป็นต้น

กิจกรรม หมายถึง งานหรือโครงการที่ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมวางแผน ร่วมแลกเปลี่ยน ซึ่งกันและกัน ร่วมจัดกระบวนการ ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบของคนในชุมชนทุกคนร่วมกัน โดยความหมายของกิจกรรมอาจแบ่งออกเป็น 2 นัยยะ ได้แก่

1. กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ร่วมจัดกระบวนการ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ ร่วมกัน เช่น การจัดงานเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญต่าง ๆ

2. กิจกรรมที่คนนอกชุมชนสนับสนุน หมายถึง กิจกรรมที่คนหรือหน่วยงานภายนอกสนับสนุนและส่งเสริมในด้านกิจกรรม ความรู้ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร เช่น โครงการจัดการความรู้ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง โครงการศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

รูปแบบการจัดระบบความรู้ หมายถึง ตัวแทนในการอธิบายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่าง ๆ หรือ สิ่งที่พัฒนามาจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนั้น ได้ง่ายและสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ตลอดจนสามารถจำแนกรูปแบบการจัดระบบความรู้ออกเป็น 2 มิติ คือ ผู้ร่วมดำเนินการจัดระบบความรู้ ประกอบด้วยผู้นำ ผู้ดำเนินกิจกรรม และผู้สนับสนุน ส่วนขั้นตอนการจัดระบบความรู้มี 10 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดเป้าหมายและค้นหาความรู้ 2) การสร้างและการแสวงหาความรู้ 3) การพัฒนาความรู้สู่องค์กร 4) การเผยแพร่ความรู้ 5) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ 6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ 7) การเข้าถึงความรู้ 8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ 9) การเรียนรู้และการใช้ความรู้ 10) การประเมินผลการจัดการความรู้

การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และการลงมือปฏิบัติจากความสามารถและประสบการณ์ จนสามารถสรุปเป็นบทเรียนในการดำเนินชีวิตได้

กระบวนการ หมายถึง ขั้นตอนการขับเคลื่อนกิจกรรมในสังคมภายในชุมชน เพื่อการพัฒนาที่เป็นระบบ โดยคนชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด จัดทำแผนปฏิบัติการตามแผนงาน ตลอดจนการแสดงผลในพลังของคนในชุมชน โดยไม่ตกอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมจากภายนอก และมีความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรม

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบขั้นตอน บนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชน นับตั้งแต่การสร้างตระหนักรู้ในปัญหา การกำหนด

ทางเลือกในการแก้ปัญหา การดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา การสรุปทบทวนจากการปฏิบัติ
จนนำไปสู่องค์ความรู้และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง การสืบทอดโดยวิธีการบอกเล่าความรู้
ภูมิปัญญาอุดมการณ์ของผู้นำชุมชนสู่เยาวชน โดยเริ่มจากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
การเปิดโอกาสในการเรียนรู้ทบทวน ประสบการณ์จากที่อื่น โดยยกการศึกษาดูงาน การสรุปทบทวน
ในกลุ่มสนทนากันอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้เพื่อเอาตัวรอด การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง
ท่ามกลาง การปฏิบัติ การเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม ผสมผสานกับความรู้เดิมกับความรู้ใหม่
การเรียนรู้ โดยสื่อวัฒนธรรม พิธีกรรมต่าง ๆ การสร้างรูปธรรมเป็นแบบอย่างให้คนในชุมชน
เลียนแบบหรือเอาอย่าง การเรียนรู้โดยการกระตุ้นความคิด อุดมการณ์ในเชิงสังคม การเมือง
เศรษฐกิจรอบ ๆ ตัว

การจัดระบบความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหา การยกระดับ
การพัฒนาและประยุกต์ใช้ความรู้ โดยเริ่มจากการศึกษาสภาพปัญหาต่าง ๆ การทบทวนความรู้
ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การปรับ / จัดการให้สอดคล้องกับปัญหา การจัดกิจกรรม
ร่วมกัน และการสรุปปัญหาอุปสรรคในการแก้ไข โดยการจัดระบบการจัดความรู้สามารถแบ่งออก
ได้ 2 ประเภท ได้แก่ การจัดระบบความรู้แบบสากล และ การจัดระบบความรู้ในแบบวิถีชุมชน

การรับรู้การใช้ชีวิตตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การรับรู้ข้อมูล
ข่าวสาร ความเข้าใจในเนื้อหาสาระ และวิธีการปฏิบัติของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ประโยชน์
ทั้งต่อตนเอง และชุมชน

การเรียนรู้การใช้ชีวิตตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การเรียนรู้
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 4 ด้านคือ ด้านการรับรู้ปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียง ด้านความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อตนเอง
และด้านการใช้ประโยชน์ต่อผู้อื่น

ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถที่จะนำ
แนวคิด วิธีการปฏิบัติของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และชุมชน

การประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว หมายถึง การนำความรู้ความเข้าใจ
ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้เป็นประโยชน์ต่อ
ตนเองและครอบครัว เช่น การทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน การลด ละ เลิกอบายมุข
ในครอบครัว มีกิจกรรมการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในระดับครอบครัว การทำอาชีพเสริม เป็นต้น

การประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อชุมชน หมายถึง การนำความรู้ ความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

เช่น มีการทำงานเป็นกลุ่ม การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กิจกรรมด้านยาเสพติด กิจกรรม
สาธารณสุขที่ดี กิจกรรมการออกกำลังกาย กิจกรรมเพื่อลดต้นทุนการผลิตในการประกอบอาชีพ
 เป็นต้น

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นพื้นฐาน และเป็นแนวทางในการศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้ กระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนชนธณีคำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยมีแนวคิดในการศึกษาดังนี้

- 2.1. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.2. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม
- 2.3. แนวคิดเกี่ยวกับการขับเคลื่อน
- 2.4. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้
- 2.5. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบจัดระบบความรู้ของชุมชน
- 2.6. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน
- 2.7. แนวคิดเกี่ยวกับการสนับสนุน
- 2.8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9. แนวคิดนำในการศึกษา

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้ และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง นั้น ในขั้นแรกก่อนที่จะทำการศึกษาเรื่องการขับเคลื่อนความรู้ และรูปแบบการจัดระบบความรู้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเข้าใจในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน จนถึงแนวทางในการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล

เสรี พงศ์พิศ (2547: 137-139) ได้อธิบายถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมานานกว่า 25 ปี และเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 พระองค์ก็ทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้อยู่รอด และอยู่ได้อย่างมั่นคงยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ดังพระบรมราโชวาทว่า “ในการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกิน มีใช้ ของประชาชนก่อน ด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: 19 กรกฎาคม 2517)

พระบรมราโชวาทของคัมภีร์ชี้ให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพบริบทและวัฒนธรรมของประชาชนนั้น ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล เช่น ปัญหาหนี้สิน อาชญากรรม ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ด้วยเหตุนี้เองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ชี้แนะแนวทางในการพัฒนาโดยเน้นให้ประชาชนมีการดำเนินชีวิตด้วยความพอมี พอกิน และพอใช้ ในเบื้องต้นก่อนแล้ว จึงขยายความเจริญและยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจแบบก้าวหน้า ทำธุรกิจการค้าอยู่ในโลกที่มีการแข่งขันได้อย่างมั่นคง เปรียบได้กับรากฐานชีวิตและรากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนอาคารไว้ นั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินการตามทางสายกลาง คือ พอประมาณ ไม่ใช่ออกอยากขาดแคลน เป็นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน มีคุณธรรม และมีคุณธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกัน ไม่ใช่มีมากเกินไป ไม่อยู่ในความฟุ้งเฟ้อและความประมาท มีเหตุมีผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว รวมทั้งการจัดการที่ดีเริ่มจากการพึ่งตนเองระดับครอบครัวไปสู่ระดับชุมชนเครือข่ายทำงาน เป็นองค์กรชุมชน เป็นสหกรณ์ และไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงระดับชาติ จากเศรษฐกิจพื้นฐานไปสู่เศรษฐกิจแบบก้าวหน้า ทำให้สามารถพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง และก้าวทันต่อโลกที่มีการแข่งขันได้อย่างมั่นคง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นพระราชดำริที่พระราชทานให้ประชาชนดำเนินตามวิถีแห่งการดำรงชีพที่สมบูรณ์ สานติสุข โดยมีธรรมะเป็นเครื่องกำกับที่พระองค์ทรงพระราชดำริสมานั้น แท้ที่จริงคือ วิถีชีวิตไทยที่ยึดเส้นทางสายกลางของความพอดี เป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างรากทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง โดยสามารถรักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างทันท่วงที และนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทยในที่สุด

2.1.1. กรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ดังที่ได้ทราบแล้วว่าเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน

ทั้งนี้ในการดำเนินการตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

พิพัฒนา ยอดพฤติกกร (2550: 1-71) สรุปได้ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ตามภาพที่ 2.1 ดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แหล่งที่มา: สำนักงานคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2552.

1) พอประมาณ หมายถึง ความเหมาะสมของการดำเนินงานทั้งในแง่ของขนาดที่ไม่เล็กเกินไป หรือไม่ใหญ่จนเกินตัว แต่เป็นไปตามอัตรภาพและสภาพแวดล้อม และในแง่ของจังหวะเวลาที่ไม่เร็วเกินไป แต่รู้จักทำเป็นขั้นตอน เพื่อให้การดำเนินงานมีความก้าวหน้า โดยไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน

2) มีเหตุผล หมายถึง การพิจารณาที่จะดำเนินการใด ๆ ด้วยความถี่ถ้วนรอบคอบ ไม่ย่อท้อ ไร้อคติ คำนึงถึงเหตุและปัจจัยแวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์และความสุข

3) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การจัดองค์ประกอบของการดำเนินงาน ให้มีสภาพพร้อมรองรับต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดี

4) เงื่อนไขของความรู้ หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงาน เพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ประกอบด้วย

(1) ความรอบรู้ คือ ความรู้ลึกในงานที่ทำ และความรู้กว้างในสภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับที่ทำ

(2) ความระลึกรู้ (สติ) คือ การยั้งคิด พิจารณา และรู้ถึงสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น ก่อนที่จะกระทำการ

(3) ปัญญา คือ การเห็นและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างชัดถูกต้องตามเหตุผล และตามจริง

5) เงื่อนไขของคุณธรรม หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปอย่างดีงาม ประกอบด้วย

(1) ความซื่อสัตย์สุจริต คือ ความประพฤติชอบ มีการพูด และการกระทำซื่อตรงต่อหน้าที่ การงานต่อตนเอง และผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง หรือเอาใจเอาเปรียบ

(2) ความอดทน ความเพียร คือ ความบากบั่น ความกล้าแข็ง มีความหนักแน่น ไม่ท้อถอย ทำให้การดำเนินงานรุดหน้าเรื่อยไปจนประสบความสำเร็จ

(3) ความระวังรอบคอบ คือ การพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในทุกแง่มุมก่อนที่จะดำเนินงาน เพื่อมิให้เกิดความเผลอเรอ และพลั้งพลาด

2.1.2 ระดับของเศรษฐกิจพอเพียง

พินิจ ยอดพฤติกกร (2550: 83-100) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความหมายกว้างกว่าแค่การพึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับของการเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียงพื้นฐาน ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่มีการรวมตัวกัน เพื่อร่วมดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ มีการสร้างเครือข่ายและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ โดยประสานความร่วมมือจากภายนอก เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ใช่เรื่องของการพึ่งตนเองโดยไม่เกี่ยวข้องกับใคร และมีใช้เรื่องของการประหยัด แต่ยังคงครอบคลุมถึงการข้องเกี่ยวกับผู้อื่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยสรุปสามารถจำแนกเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็น 3 ระดับคือ

1) เศรษฐกิจพอเพียงระดับหนึ่ง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน ที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ในลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น ความต้องการในปัจจัย 4 ความพอเพียงในการดำเนินชีวิต จนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขทั้งกาย และจิตใจ

2) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สอง เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับกลุ่ม องค์กร หรือการรวมกลุ่มกันในรูปสหกรณ์ เพื่อร่วมกันดำเนินการในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การรักษา การศึกษา สังคม และศาสนา เป็นต้น โดยได้รับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยราชการ มูลนิธิ เอกชน เป็นต้น

3) เศรษฐกิจพอเพียงระดับที่สาม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เน้นความพอเพียงระดับเครือข่าย คือ เมื่อรวมกลุ่มหรือองค์กรมีความพอเพียงในระดับที่สองแล้ว ก็จะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อการสร้างเครือข่ายทั้งการลงทุน การผลิต การจำหน่าย ให้สมประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย

2.1.3 เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการสังเคราะห์จุดมุ่งหมายในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยและทรงพระราชทานให้นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป พบว่า มีอยู่ 2 ส่วน คือ ในส่วนที่หนึ่ง ปรากฏอยู่ 2 แห่งซึ่งมีความหมายในทิศทางเดียวกัน คือ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกโลกาภิวัตน์ และเพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี สำหรับในส่วนที่สอง คือ เพื่อให้เกิดสมดุล (ทั้งในด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม)

(พิพัฒน์ ยอดพฤติการ, 2550: 95-100) โดยสามารถสรุปคุณลักษณะ เงื่อนไข และจุดมุ่งหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามภาพที่ 2.2 ดังนี้

ภาพที่ 2.2 คุณลักษณะ เงื่อนไข และจุดมุ่งหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
แหล่งที่มา: พิพัฒน์ ยอดพฤติการ, 2550.

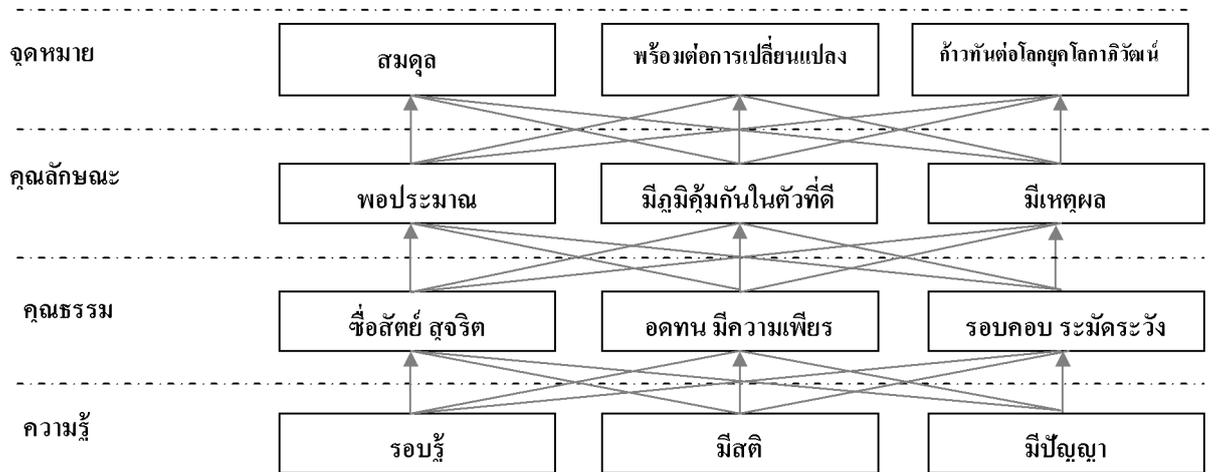
จุดหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ตามการสังเคราะห์ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วย ความสมดุล การพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และการก้าวทันต่อโลกโลกาภิวัตน์ จะเห็นได้ชัดเจนว่า เศรษฐกิจพอเพียงมิได้ปฏิเสธกระแส โลกาภิวัตน์ ตรงกันข้ามการดำเนินตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความมุ่งหมายเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์อีกด้วย

ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า โลกาภิวัตน์นั้น ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในแง่ดีและแง่ร้าย คือ มิได้ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในแง่เดียว แต่อีกแง่หนึ่งยังทำให้เกิดความเสื่อมถอยตกต่ำทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ดังนั้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมุ่งเน้นให้เกิดการพิจารณาอย่างรอบด้านมีความรอบคอบระมัดระวังในการดำเนินงาน โดยเลือกรับการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบในแง่ดี ในขณะที่เดียวกันก็ต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการเปลี่ยนแปลงในแง่ที่ไม่ดีและไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้เพื่อจัดระบบให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อความเสียหายหรือไม่เป็นอันตรายร้ายแรง ทำให้กิจการยังคงดำเนินต่อไปได้

จุดมุ่งหมายส่วนหนึ่งในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่า “เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์” กับ “เพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง” นั้น หากพิจารณาให้ถ่องแท้จะพบความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยแห่งแรกเป็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับ ปัจจัยภายใน เพื่อให้ทัน

และเข้ากับสิ่งภายนอก ในแห่งที่สองเป็นการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับ ปัจจัยภายนอก เพื่อป้องกันไม่ให้สิ่งภายในได้รับความกระทบกระเทือนด้วย

เมื่อนำความสัมพันธ์ของคุณลักษณะ เงื่อนไขและจุดมุ่งหมายในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้น มาแสดงในเชิงเหตุและผล จะปรากฏเป็นผังความสัมพันธ์แห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 ความสัมพันธ์แห่งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
แหล่งที่มา: พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, 2550.

2.1.4 การพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ภมรรัตน์ สุธรรม (2546: 72) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนพึ่งตนเองว่า การพัฒนาที่มุ่งสู่การพึ่งตนเองของชุมชนนั้นต้องทำในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีการรวมตัวเป็นเครือข่าย มีการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึก มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางในการพัฒนาโดยผ่านการวิเคราะห์ปัญหาและตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา โดยขบวนการทางภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งผ่านการสังมประสบการณ์อย่างยาวนาน ทำให้ชุมชนเกิดสำนึกรู้ถ่องแท้ถึงสาเหตุวิกฤตการณ์ของปัญหาการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนลดการพึ่งพาตนเองต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น การที่ชุมชนมีความเป็นตัวของตัวเองในด้านความคิด ทักษะในการมองปัญหาต่าง ๆ

โดยการมองปัญหาต่าง ๆ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ชุมชนในด้านต่างๆได้ ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2548: 53) ได้อธิบายความสอดคล้องระหว่างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับชุมชนเข้มแข็งหรือชุมชนพึ่งตนเอง ว่า ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความเอื้ออาทร มีผู้นำที่ดี มีคุณธรรม เมตตาธรรม รู้จักวิเคราะห์ข้อมูลของตนเอง มีกระบวนการเรียนรู้ พัฒนากิจกรรมบนฐานของศักยภาพชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุล และมีกระบวนการพัฒนาและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งด้านความคิด ที่อยู่บนพื้นฐานของการคิดที่จะพึ่งตนเองได้ก่อน ในเบื้องต้น คิดที่จะแบ่งปันเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ตลอดจนตั้งอยู่บนเหตุผล และความสมดุล

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งจึงสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐาน โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ขณะเดียวกันผู้ที่ฐานะพอเพียงที่พึ่งตนเองได้แล้วนั้น ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับชุมชนได้ บนพื้นฐานของการแบ่งปันร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (เสกสรร คำมูลดี และคณะ, 2551: 7-10) ดังนั้น “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงหมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self Sufficiency) อยู่ได้ โดยไม่ต้องเดือดร้อน จึงจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป การดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ยึดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ

1) ด้านจิตใจ ทำคนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดีสร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ดังกระแสพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความว่า “บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบาย หรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน”

2) ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกัน ไม่ถดถอย จึงขอให้

ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนและสนับสนุนกัน”

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ใช้ และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดหลักการของความยั่งยืน และเกิดประโยชน์สูงสุด ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “ถ้ารักษาสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกว่าอยู่ได้อีกหลายร้อยปี ถึงเวลานั้นลูกหลานของเรา ก็อาจหาวิธีแก้ปัญหาต่อไป เป็นเรื่องของเขา ไม่ใช่เรื่องของเร แต่เราก็ทำได้ให้รักษาสิ่งแวดล้อมไว้ให้พอสมควร”

4) ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทย และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “การเสริมสร้างสิ่งที่ชาวบ้านชาวชนบทขาดแคลนและต้องการ คือ ความรู้ในด้านเกษตรกรรมโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสิ่งที่เหมาะสม” / “การใช้เทคโนโลยีอย่างใหญ่โตเต็มรูปแบบหรือเต็มขนาดในงานอาชีพหลักของประเทศย่อมจะมีปัญหา”

5) ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีการณ์มุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอกิน พอใช้และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า “การที่ความต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้ เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้าที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง หากพวกเราร่วมมือร่วมใจกัน ทำสักเศษหนึ่งส่วนสี่ของประเทศชาติของเราก็สามารถรอดพ้นจากวิกฤติได้” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2550)

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า หลักของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม โดยเน้นการดำเนินการในทางสายกลาง คือ พอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสมดุล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ดังนั้นการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้จึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ แต่จากการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งได้นั้นจะต้องมีการรวมกลุ่ม สมาชิกกลุ่มมีจิตสำนึก มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน โดยการบูรณาการทุนทางสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม มาปรับใช้เพื่อให้เกิด

ทักษะใหม่ในการมองปัญหา การเรียนรู้ และความเป็นตัวของตัวเอง ของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สร้างสรรค์และความสามารถในการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

แต่อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนความรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น ความสัมพันธ์อันดีที่แสดงออกเป็นรูปธรรมในจารีตประเพณี วิถีชุมชน กฎระเบียบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สิ่งสม ถ้ายทอด และสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จนเกิดเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ พ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นมรดกให้ลูกหลานสามารถอยู่ด้วยกันด้วยความสัมพันธ์อันดี เป็นพี่เป็นน้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเคารพธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้นทุนทางสังคมจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตในวิถีพอเพียง เพราะการ “อุ้มชูตัวเอง” นั้น ไม่ได้หมายถึงการพึ่งตนเองแบบโดดเดี่ยว แต่หมายถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรต่อกัน จึงจะทำให้เกิดการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้ในที่สุด

2.2. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมถือเป็นรากฐานหนึ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้บรรลุถึงเป้าหมาย เนื่องจากทุนทางสังคมเป็นวิถีคิดและระบบความรู้ในการจัดการของชุมชน ที่ผ่านการคัดสรร และคัดกรองความรู้ที่เหมาะสมจากระดับสู่ระดับ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิถีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับระบบความรู้ ภูมิปัญญา อีกทั้งต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้นั้น ทำให้ชุมชนสามารถใช้ความรู้มาปรับใช้ในการจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชนทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลายในชุมชน

นอกจากนี้ทุนทางสังคม ยังมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยการประยุกต์ใช้ลักษณะเด่น เช่น ความเอื้อเฟื้อ เอื้ออาทร ความกลมเกลียว และความเป็นพี่เป็นน้อง ทำให้เกิดการรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นระบบคุณค่า ระบบความสัมพันธ์ ภูมิปัญญา จารีตประเพณี ระบบทรัพย์สินร่วมของชุมชน และอุดมการณ์ความเชื่อของคนในชุมชน และเครือข่ายทางสังคม ก่อให้เกิดการประสานกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล ความคาดหวัง และการประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ จึงกล่าวได้ว่าทุนทางสังคม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจ

พอเพียงในวิถีชุมชนให้เกิด การจิตสำนึก การเปลี่ยนแปลง และการเชื่อมประสานเครือข่าย เพื่อให้การขับเคลื่อนความรู้บรรลุเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด

อย่างไรก็ตามการที่จะเข้าใจถึงทุนทางสังคมให้เข้าใจนั้น จำเป็นต้องศึกษาถึงที่มา ความหมาย ตลอดจนกระบวนการของทุนทางสังคม จึงจะสามารถนำทุนทางสังคมไปประยุกต์ใช้ได้เหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นในการศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้ และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ เศรษฐกิจพอเพียง จึงได้มีการศึกษาถึงที่มา ความหมาย และกระบวนการของทุนทางสังคม จากนักวิชาการ หลายท่าน ดังมีรายละเอียดดังนี้

พีระ ถุ่มถม (2542 อ้างถึงใน สุจิตรา ยางนอก, 2550: 9-10) ได้อธิบายถึงทุนทางสังคมของ Putnam ว่าเป็นลักษณะของ Favor Rank หรือในลักษณะประเพณีลงแขกที่เราคุ้นเคยกันในสังคมไทย ซึ่งหมายถึงการให้ความช่วยเหลือ ต่อสมาชิกในสังคม เป็นผลให้ได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกของ สังคมนั้นตอบแทนกลับคืนมา ในระยะเวลาที่เหมาะสม ทั้งนี้ต้องไม่เป็นการเฉพาะเจาะจงว่า ต้องช่วยเหลือให้ผู้อื่น หรือได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่น หากแต่เป็นกลไกของสังคมโดยรวม จากหลักดังกล่าวจึงอธิบายได้ว่า ทุนทางกายภาพและทุนทรัพยากรมนุษย์คือ เครื่องมือและการฝึกอบรมที่ทำให้ คุณภาพส่วนบุคคลดีขึ้น ทุนทางสังคมจึงเป็นกลไกในการสร้างลักษณะเด่นทางสังคม เช่น การสร้าง เครือข่าย บรรทัดฐาน และความไว้วางใจที่จะช่วยให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่ง ทุนทางสังคมของ Putnam ประกอบด้วยความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และเครือข่าย โดยความร่วมมือจะ ประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อได้มีการเชื่อมต่อกัน และไว้วางใจซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกว่า ทรัพยากร ทางศีลธรรม (Moral Resource) ซึ่งทรัพยากรประเภทนี้ มีลักษณะพิเศษที่ยังใช้ก็ยิ่งเพิ่มขึ้น ไม่ได้ลดอย่าง ทรัพยากรแบบอื่น

คำว่า “ทุนทางสังคม” เป็นคำที่แปลมาจากคำว่า “Social Capital” ซึ่งเกิดจากแนวคิดของ นักวิชาการตะวันตก สำหรับในสังคมไทยนั้น คำว่า ทุนทางสังคม เริ่มเป็นที่รู้จักและมีการนำแนวคิดทุน ทางสังคมมาใช้จริงจังเมื่อปี 2540 โดยมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เพื่อให้สังคมไทยได้ หันกลับมามองเห็นถึงคุณค่าที่สังคมเคยมีอยู่ รวมถึงสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคล เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้อ ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นต้น

นอกจากนี้ สุพรรณิ ไชยอำพร (2546: 49-50) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของทุนทางสังคมไว้ว่า ทุนทางสังคม (Social Capital) นั้นมีปรากฏเป็นวาทกรรมย่อยอยู่ในเรื่องของ “ประชาสังคม” (Civil Society) โดยจากการศึกษาในเรื่องทุนทางสังคม พบว่า ทางสังคมที่พบในบริบทของประเทศไทย ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นนั้น ทำให้เห็นถึงข้อสรุปที่สำคัญ คือ แหล่งที่พบทุนทางสังคมนั้น เป็น

การรวมตัวกันของคนในกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ส่งผลให้เกิดความร่วมมือ ร่วมกันคิดวิเคราะห์ และร่วมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic Group or Organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic Network)

2.2.1 ความหมายของทุนทางสังคม (Social Capital)

Coleman (2000: 16) ได้อธิบายความหมายโดยหน้าที่ (Function) ของทุนทางสังคมว่า เป็นสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในสังคมที่มีส่วนที่เหมือนกัน 2 ประการ คือ 1) มิติในด้านโครงสร้างทางสังคม และ 2) ความเอื้ออำนวยให้มีกิจกรรมที่แน่นอนของผู้กระทำ (Certain Action of Action) ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือหมู่คณะ (Corporate Actors) ภายในโครงสร้างสังคมดังกล่าว

ประเวศ วะสี (2544: 27) อธิบายความหมายของทุนทางสังคมว่าหมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี มีวัฒนธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีประสิทธิภาพในการทำงาน และการมีการเมืองและระบบราชการที่ดี

เสรี พงศ์พิศ (2547: 77-78) ได้สรุปความหมายของทุนทางสังคมว่า หมายถึง สถาบัน ความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่กำหนดอยู่ร่วมกันของคนในสังคม หรือหมายถึง กฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับ ความไว้วางใจกัน รวมไปถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งโครงสร้างทางสังคมและสถาบันทางสังคมจะช่วยให้สมาชิกบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองและชุมชน

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543: 286) ได้อธิบายทุนทางสังคม และทุนขององค์กรว่าหมายถึง สถาบันทางสังคม และรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน ที่ทำหน้าที่ในการจัดระเบียบความสัมพันธ์และให้ความชอบธรรมแก่แบบแผนของการจัดสรรแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันเป็นการสร้างความผสมกลมกลืนทางสังคม การลดความขัดแย้งในชุมชน อีกนัยหนึ่งทุนทางสังคมและทุนทางองค์กร คือ วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมจารีตประเพณีของชุมชน วิธีและความสามารถในการจัดองค์กรของประชาชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ตลอดจนวัด และโรงเรียน เป็นต้น

เอนก นาคะบุตร (2545: 17-19) ได้อธิบายถึงทุนทางสังคมในบริบทของสังคมไทยออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) จิตวิญญาณ ระบบคุณค่าสำนึกท้องถิ่น ความภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด รวมเรียกว่า Spirit Capital 2) ทุนทางปัญญา 3) ทรัพยากรมนุษย์/ทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นทุนที่มีอยู่ในตัว

มนุษย์ 4) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและ 5) กองทุนสาธารณะของชุมชน (Social Fund) ที่มีอยู่ตลอดมาทั้งหมดเป็นสิ่งที่เขารวมเรียกว่าทุนทางสังคม ที่เป็นมรดกตกทอดอยู่ในสังคมไทยและจะเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปสังคมไทย และสร้างระบบ Social Safety Net ให้กับชุมชน

สุพรรณิ ไชยอำพร (2546: 59-60) ได้ศึกษาความหมายของทุนทางสังคมจากนักวิชาการหลายท่าน และสรุปว่า ทุนทางสังคม เน้นที่รูปแบบความสัมพันธ์ที่อยู่ในกลุ่มสังคม โดยเฉพาะชนบท ตั้งแต่ครอบครัวขยายไปสู่กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพและกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และสังคม ที่มุ่งมั่นเพื่อส่วนรวมร่วมกัน เอื้ออาทรช่วยเหลือ ร่วมมือกันในการดำเนินการต่างๆ ในชีวิตและสังคมคน ทั้งนี้ได้แบ่งรูปแบบประเภททุนทางสังคมโดยอาศัยระดับ ออกเป็น 5 ระดับ คือ 1) ระดับบุคคล จะเน้นในด้านการต่างตอบแทน ความไว้เนื้อเชื่อใจ การเชื่อมโยงในสังคม 2) ระดับครอบครัว รูปแบบเน้นเช่นเดียวกับระดับบุคคล แต่สัมพันธ์กันด้วยความไว้เนื้อเชื่อใจสูง 3) ระดับกลุ่ม/องค์กร รูปแบบทางสังคมจะเน้นในรูปแบบร่วมมือจัดการ การมีส่วนร่วมปฏิสัมพันธ์กัน 4) ระดับชุมชน รูปแบบจะมีลักษณะเช่นเดียวกับระดับกลุ่มหรือองค์กร แต่ระดับของความสัมพันธ์ภาพจะแน่นแฟ้น หรือเข้มข้นเพียงใดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่ชุมชนเผชิญและสถานการณ์ของชุมชน 5) ระดับประเทศ รูปแบบความสัมพันธ์อาจไม่แน่นแฟ้นเช่น 4 ระดับที่สัมพันธ์ภาพยึดโยงด้วยความเหมือนกัน เช่น เป็นคนไทยด้วยกัน คนภูมิภาคเดียวกัน ศาสนาเดียวกัน เป็นต้น โดยอาศัย “ทิศทาง” ออกเป็น 2 ทิศทาง คือ รูปแบบความสัมพันธ์ในแนวดิ่งและแนวราบ ในแนวดิ่งจะต้องลดระดับให้น้อยลง แต่ในระดับแนวราบคือระดับที่ถือว่าทุกคน ทุกฝ่าย ทุกองค์การ ทุกชุมชน มีความเท่าเทียมกันในการเข้ามาร่วมหรือมีส่วนร่วมร่วมกันในทางแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาเปลี่ยนแปลงสังคม ชุมชน องค์กร โดยอาศัย “ความจำเป็นในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์” โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อตอบสนองจิตใจ เพื่อความสุขสนุก สวรรค์บันเทิง 2) เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ 3) เพื่อผลทางเศรษฐกิจ เครือข่ายธุรกิจ ภาตลาด ฯลฯ หรือ 4) เพื่อเป็นการเสริมพลังช่วยเหลือกัน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) ได้มีการกำหนดความหมายทุนทางสังคมว่า หมายถึง พลังที่มีอยู่ในสังคมซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคน เพื่อที่จะอยู่และทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจ สายใยความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ทุน ได้แก่

1) ทุนมนุษย์ คือ ทุนทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ มีความไว้เนื้อเชื่อใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์มีความเชื่อในระบบคุณค่า และหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม

2) ทุนที่เป็นสถาบัน ประกอบด้วยสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันที่สำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ องค์การที่จัดตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน

3) ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ผสมผสานกันบนพื้นฐานของการไว้เนื้อเชื่อใจและระบบความสัมพันธ์ จึงก่อให้เกิดทุนทางสังคมที่เกิดจากการตั้งสมปรับเปลี่ยน การพัฒนา และการสร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นใหม่ตลอด

จากที่กล่าวมาในข้างต้นนั้น สามารถสรุปความหมายของทุนทางสังคมไว้ว่า ทุนทางสังคมคือสิ่งที่ร้อยรัดผู้คนให้เป็นที่เป็นที่ เป็นครอบครัว เป็นชุมชนหรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้ทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์อันดี เป็นเหมือนพรหมวิหารสี่ ที่บอกลถึงความ เป็นมิตร (เมตตา) ความเสมอภาคกัน ความเอื้ออาทรต่อผู้ยากลำบากกว่า ด้อยกว่า (กรุณา) เป็นความอ่อนน้อมถ่อมตนกับผู้ใหญ่กว่า อาวุโสกว่า ไม่อิจฉาผู้ที่ดีกว่า เก่งกว่า แต่ยินดีด้วย (มุทิตา) รู้จักแยกแยะด้วยปัญญา ไม่แบกทุกข์ทั้งโลกไว้คนเดียว (อุเบกขา)

2.2.2 องค์ประกอบของทุนทางสังคม

วรวิฑู โรมรัตนพันธ์ (2548: 58-59) ได้จำแนกองค์ประกอบของทุนทางสังคม ออกเป็น 7 ประการ ได้แก่

1) ศาสนธรรม หรือหลักธรรมในศาสนา เป็นเครื่องชี้แนะบุคคลให้มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน และใช้หลักศาสนานั้นๆ มาสร้างความเป็นปึกแผ่นของสังคม เช่น ในพระพุทธศาสนาที่มุ่งสอนให้ละเว้นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การทำความดีด้วยการให้ทาน เสียสละ รักษาศีล และมีจิตใจที่สงบ มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทุนที่สร้างความ เป็นปึกแผ่นให้สังคมได้

2) สำนึกในท้องถิ่น การที่บุคคลในชุมชนมีจิตสำนึกต่อชุมชน และท้องถิ่นของตนปรารถนาที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จึงมีความตั้งใจ และร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกันโดยยึดส่วนรวมเป็นใหญ่

3) ภูมิปัญญาในท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชน และประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในการสร้าง และจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม

4) ทรัพยากรบุคคล และเครือข่ายบุคคล ได้แก่ การนำบุคคลที่เป็นผู้นำ ปราชญ์ท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์และศาสตร์ต่าง ๆ มาให้ความรู้ และถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนเป็นการสร้างทุนทางสังคมในระดับบุคคล

5) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรท้องถิ่นทั้งดิน น้ำ ป่า ภูเขาที่สามารถนำมาใช้ สอยให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด พร้อมทั้งมีกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างเหมาะสม

6) วิถีทางวัฒนธรรม เอกลักษณะ อุดมการณ์ของชุมชน ที่จะนำเสนอในรูปแบบที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนและเป็นวิถีชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

7) ความเอื้ออาทร นับว่าเป็นความสำคัญยิ่ง ที่คนในสังคมจะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยความเอื้ออาทรนี้ เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของคนในสังคม

2.2.3 รูปแบบของทุนทางสังคม

รูปแบบทุนทางสังคมในประเทศไทย เอนก นาคะบุตร (2545: 16 - 19) ได้แบ่งทุนทางสังคม ออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่

ทุนทางสังคมรูปแบบแรก คือ จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนักท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด รวมเรียกว่า Spirit Capital สิ่งนี้ในสังคมไทยมีมาตลอดในความรู้สึกของคนที่รักบ้านรักเมือง เสียสละ และการดูแลสืบต่อ ซึ่งจิตวิญญาณและระบบคุณค่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมไทยมีปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นเรื่องคุณค่า พิธีกรรม ความภาคภูมิใจที่อยู่ในจิตใจของผู้คนในแต่ละสังคม

ทุนทางสังคมรูปแบบที่สอง คือ ทุนทางภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ของใช้ เครื่องไม้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นความพอดี ความพอเพียง การอยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เอาเปรียบกัน ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ (เสกสรร คำมูลดี และคณะ, 2551: 13) นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงชี้ทิศทางที่จะกลับมาใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนรวยกับคนจน คนกับธรรมชาติ และชุมชนกับชุมชนอื่น เป็นต้น

ทุนทางสังคมรูปแบบที่สาม คือ ทรัพยากรมนุษย์ / ทรัพยากรบุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เช่น ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรีความเป็นคนไทย หรือแม้กระทั่งผู้นำทางความคิด ผู้นำทางการเกษตร ผู้นำสตรี เยาวชน เหล่านี้ล้วนเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งเป็นบุคคลที่ความสามารถ

ในระดับหนึ่งและมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือระหว่างองค์กร เครือข่ายกับเครือข่าย เช่น มีอาสาสมัครเข้ามาทำงาน ช่วยเหลือ แบ่งปัน ขยายเครือข่ายขยายบทเรียน ยิ่งกว่านั้นยังมีทรัพยากรบุคคลที่อยู่ในภาคประชาสังคม ซึ่งหมายถึง ชนชั้นกลางที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ อยู่ในภาคราชการ ภาคธุรกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคสื่อมวลชน คนเหล่านี้เป็นจึงมีความสำคัญในฐานะ ผู้เชื่อมวัฒนธรรมเมืองและท้องถิ่นเข้าด้วยกัน

ทุนทางสังคมรูปแบบที่สี่ คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งก็ได้แก่ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่มากมายเพียงแต่เรามองข้ามหรือมองด้วยสายตาของเศรษฐกิจสังคมยุคใหม่ ทำให้หญ้า เป็นเป็นวัชพืชไปหมด ทั้ง ๆ ที่หญ้าต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นยาอายุวัฒนะ ขับปัสสาวะ ลดความอ้วน รักษาผิว อย่างหญ้า เห็บหนู หญ้าคา หญ้าแพรก หญ้าหนวดแมว และสมุนไพรอีกนับร้อยที่อยู่หลังบ้าน รอบบ้าน ในสวน ในป่า และพืชพรรณสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ แร่ธาตุ และผลผลิตของธรรมชาติ ดิน น้ำป่า เขา ล้วนเป็น ทุนที่สำคัญ หากชุมชนค้นพบคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ มูลค่าก็ตามมาและไม่รู้จักหมด เพราะใช้เป็น จัดการเป็น

ทุนในรูปแบบสุดท้าย ในทุกสังคมชนบทจะมีการจัดการกองทุนสาธารณะของชุมชน ที่เรียกว่า Social Fund หรือ ทุนโภคทรัพย์ คือทุนที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง ร่วมกันผลิตสะสมมาจากบรรพบุรุษ เรือสวนไร่ นา สิ่งปลูกสร้าง เงินที่สะสม กิจกรรม โครงการต่าง ๆ ที่ทำร่วมกันล้วนเป็นทุนของชุมชน อยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็น กองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารกระป๋อง เป็นต้น การจัดการทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิตและปัจจัยการดำรงชีวิตนี้มีอยู่ในทุกชุมชน ทุกศาสนา ส่งผลให้เกิดกฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกัน เป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ ทางศีลธรรม ศาสนา จารีต ประเพณี ที่ทำให้คนร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำเดินทางไปทางเดียวกัน (เสกสรรค์ คำมูลดี และคณะ, 2551: 13)

2.2.4 ทุนทางสังคม และทุนของชุมชนหรือทุนสาธารณะ

จากการให้ความหมายของทุนทางสังคมที่ผ่านมายังมีความหลายหลาย และมิติต่าง ๆ มากมาย เพราะในความหมายที่เฉพาะเจาะจง ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อยู่บน พื้นฐานของความคาดหวังและค่านิยม วัฒนธรรม จารีต ประเพณีร่วมกัน มีความไว้วางใจกัน มีการตอบแทนกัน อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคมในความหมายที่กว้างอาจมองครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่เป็น เรื่องของปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร ชุมชนและเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความหมายทุนทางสังคม ไปในทิศทางที่เป็นความหมายของชุมชนหรือทุนทางสาธารณะ อาทิ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทาง

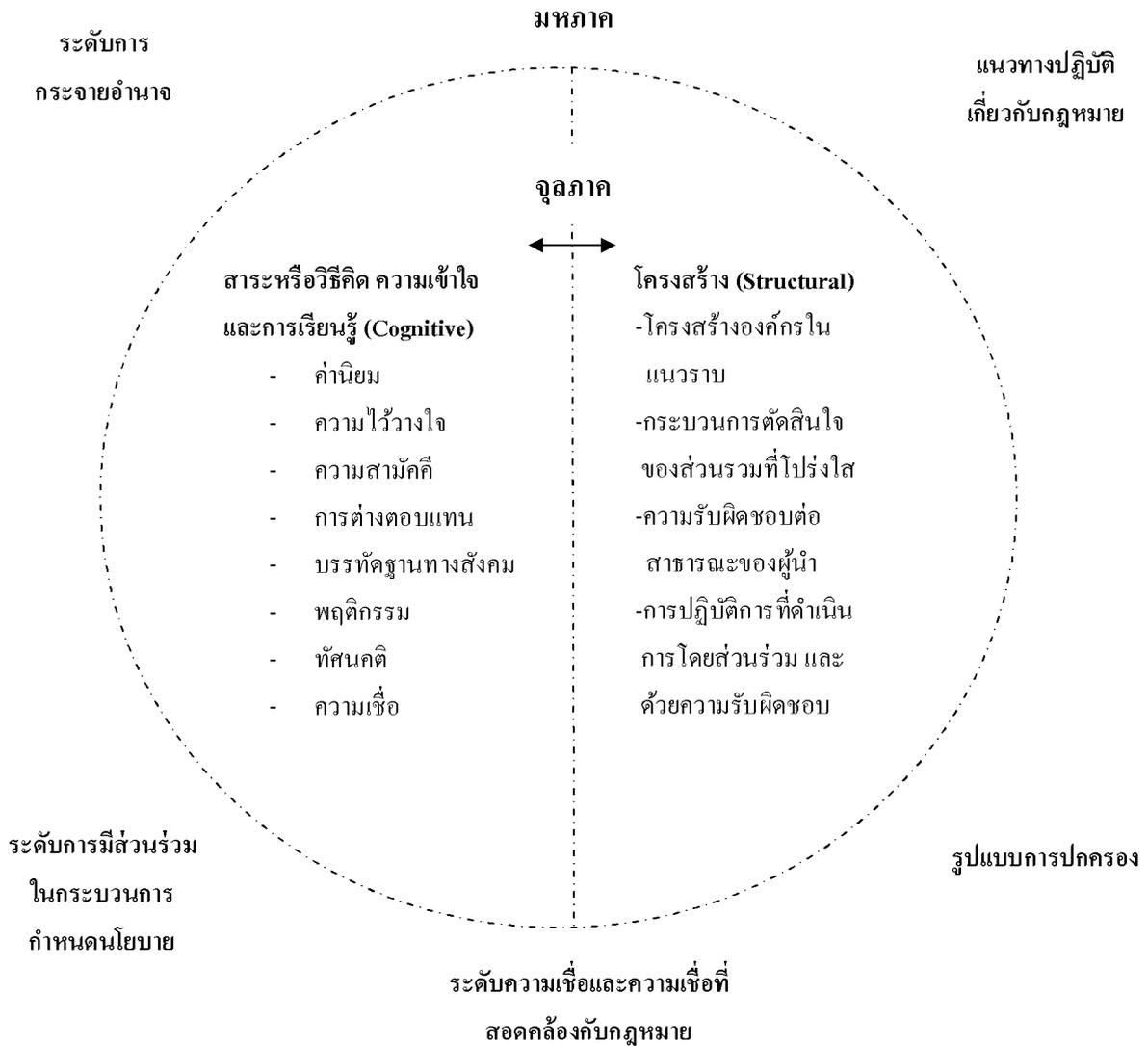
วัฒนธรรม ทุนที่เป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชน ได้แก่ พลังแห่งปัญญาหรือความรู้ พลังแห่งความสามัคคี เป็นต้น ดังนั้นทุนทางสังคมในแบบกว้างนี้ จึงมุ่งเน้นที่ทรัพยากรหรือทุนประเภทอื่นที่มีอยู่ในชุมชน หรือสามารถนำไปเกิดประโยชน์แก่ชุมชน สามารถสร้างพลังให้เกิดแก่ชุมชน หรือทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ ซึ่งการมองทุนทางสังคมในมิตินี้ถือว่านี่ ก็น่าจะได้รับการประโยชน์ และเกิดผลดีแก่สังคมโดยรวม

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นในการจำแนกทุนทางสังคม และทุนของชุมชน หรือทุนสาธารณะ จึงต้องมีการอธิบายเกี่ยวกับทุนทางสังคมเพิ่มเติม (วรวิไล โรมรัตนพันธ์, 2548: 71-73) ดังนี้

1) การที่จะกำหนดทุนประเภทต่าง ๆ อาทิ ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทุนที่เป็นวัฒนธรรม ทุนที่เป็นภูมิปัญญาความรู้ ทุนที่เป็นตัวเงิน วัสดุอุปกรณ์ หรือความช่วยเหลือทางวิชาการที่มาจากภายนอก เป็นทุนทางสังคมนั้น อาจเกิดความสับสนขึ้นได้ เนื่องจากในบางพื้นที่ทุนที่กล่าวมานี้ ไม่สามารถเอื้อประโยชน์แก่ชุมชนได้อย่างแท้จริง อาทิ มีทรัพยากรป่าไม้ แต่ชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์ มีทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ความรู้ แต่ชุมชนมาใช้ประโยชน์ไม่ได้ ในลักษณะเช่นนี้จึงก่อให้เกิดความสับสนว่าสิ่งใดที่เรียกว่าทุนทางสังคม และสิ่งใดที่ไม่ใช่ทุนทางสังคม ดังนั้นจึงต้องมีการนิยามศัพท์ขึ้นมาเพื่อรองรับกับปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยเพิ่มคำว่า “ทุนสาธารณะหรือทุนของสังคม” ก็อาจจะทำให้เห็นความชัดเจนว่า ทุนทั้งหลายทั้งปวงที่เข้าสู่ชุมชน สามารถเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนได้ สมาชิกทุกคนส่วนใหญ่ในชุมชนที่สามารถเข้าถึง หรือสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ก็คือว่าทุนนั้นเป็นทุนสาธารณะหรือทุนของสังคม แต่หากไม่ใช่เงื่อนไขดังกล่าวทุนเหล่านั้นก็ไม่ใช่ทุนสาธารณะ หรือทุนของสังคม

2) ส่วนคำว่าทุนทางสังคม ก็ให้จำกัดอยู่ในความหมายเฉพาะเหมือนเดิม นั่นก็คือเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลที่เป็นพื้นฐานของความไว้วางใจกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ต่างตอบแทนกัน มีความสามัคคีกัน และจะต้องเป็นความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรม และความดีงามของสังคมมารองรับด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ทุนทางสังคมจึงเป็นกระบวนการที่จะก่อให้เกิดทุนทางสาธารณะหรือทุนของสังคม เพราะความสัมพันธ์ของคนเป็นไปด้วยดี คนก็จะสามารถให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันปรับเปลี่ยนเอาทุนต่างๆมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้ อาทิ เปลี่ยนเอาเงินทุนของแต่ละคนมาเป็นทุนกลุ่มออมทรัพย์ที่สามารถให้สมาชิกที่เดือดร้อนกู้ยืมได้ เปลี่ยนเอาความรู้ความสามารถในส่วนบุคคลแต่ละคน มาเป็นคณะกรรมการชุมชนช่วยเหลือแก้ปัญหาให้ชุมชนได้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความชัดเจนและมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น Bain and Hicks (อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2548: 54) จึงได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม ดังภาพที่ 2.4 ดังนี้

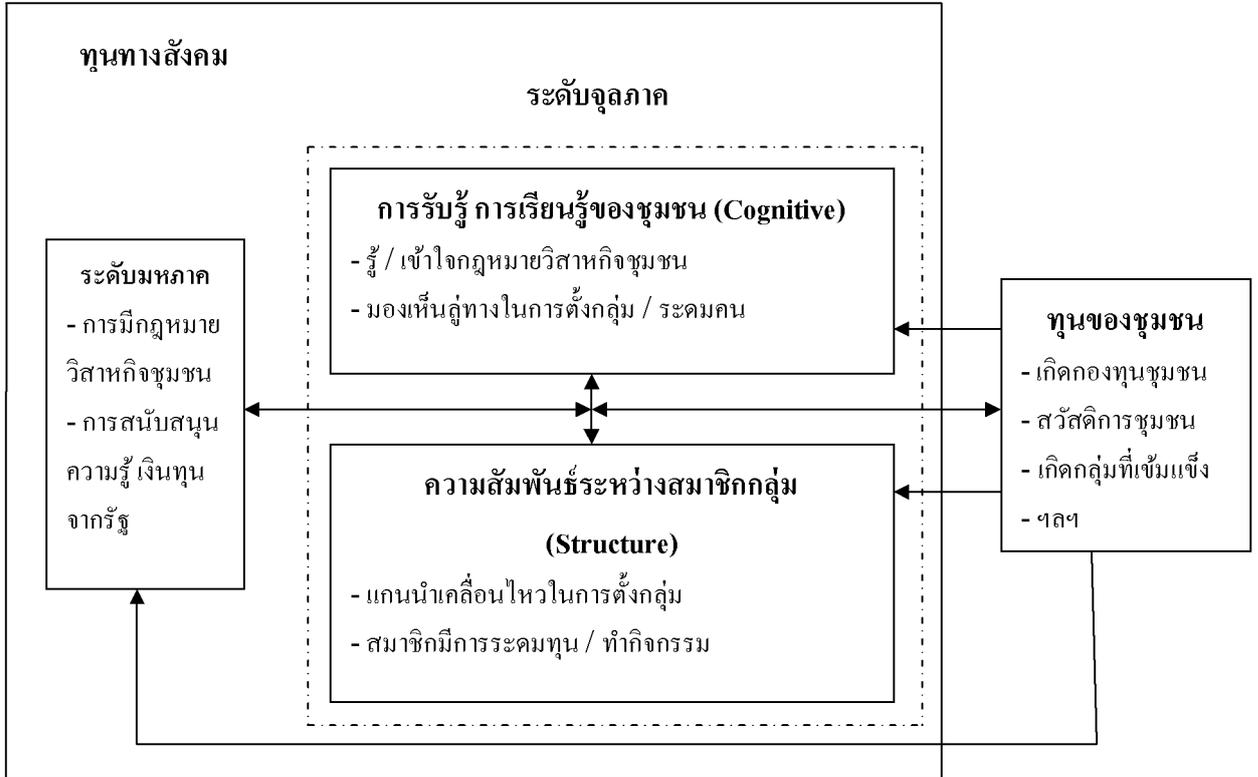
ภาพที่ 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

แหล่งที่มา: Bain and Hicks (1998 อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2548)

ในระดับมหภาค ทูทางสังคมจะครอบคลุมบริบทขององค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างแบบเป็นทางการ อาทิ รูปแบบของการปกครอง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย ระบบความคิด ความเชื่อที่สอดคล้องกับกฎหมาย ระดับของการกระจายอำนาจ และระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ในตัวอย่างนี้ ในระดับมหภาคจะสมมติให้เป็นเรื่องของกฎหมายวิสาหกิจชุมชน นั่นหมายความว่า เมื่อรัฐออกกฎหมายวิสาหกิจชุมชนขึ้นมา ทำให้เอื้อต่อการรวมกลุ่ม การระดมทุน รวมทั้งการสนับสนุนที่กลุ่มจะได้จากภาครัฐมีมากขึ้น ดังนั้น ในกรณีนี้ ปัจจัยแวดล้อมภายนอกในระดับมหภาค อันได้แก่ การมีกฎหมายวิสาหกิจชุมชนขึ้นมาทำให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนที่จะมีการระดมทุนเพื่อทำธุรกิจชุมชน

ส่วนในระดับจุลภาค ทูทางสังคมถือเป็นศักยภาพของการรวมตัวขององค์กรในแนวนอน รวมทั้งเครือข่ายในการพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะอันได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับสาระ วิถีคิด ความเข้าใจ และการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของประชาชน (Cognitive) และเรื่องของโครงสร้าง (Structural) สำหรับทูทางสังคมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสาระหรือวิธีการคิด (Cognitive) เป็นเรื่องของการให้คุณค่า (Values) ความเชื่อ (Beliefs) ทักษะคติ (Attitude) ความไว้วางใจ (Trust) ความสามัคคี (Solidarity) และการต่างตอบแทน (Reciprocity) คุณค่าเหล่านี้ถือว่าเป็นคุณค่าร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน และเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ส่วนรวมมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น ตลอดจนสมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ และเกิดความรู้ความเข้าใจเพียงพอที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจการของกลุ่มได้

ส่วนทูทางสังคมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างนั้น ถือว่าเป็นองค์ประกอบ และระดับการปฏิบัติของสถาบันท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นที่สามารถตอบสนองต่อการทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา ทูทางสังคมในลักษณะดังกล่าวมักเกิดในองค์กรแนวราบที่มีความเป็นเครือข่าย และสิ่งที่มีมักจะเห็นหรือเกิดขึ้นตามมาในองค์กรแนวราบ และเครือข่ายดังกล่าว คือ กระบวนการตัดสินใจที่มีความโปร่งใส การมีผู้นำที่รับผิดชอบ และการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนเอง เพื่อตอบสนองต่อประโยชน์ของส่วนรวม (Bain and Hicks, 1998 อ้างถึงใน วรวิไล โรมรัตนพันธ์, 2548: 74-75) ดังภาพที่ 2.5 ดังนี้

ภาพที่ 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมและทุนของชุมชนหรือทุนสาธารณะ
แหล่งที่มา: วรวิไล โรมรัตน์พันธ์, 2548.

2.2.6 กระบวนการทุนทางสังคม

วรวิไล โรมรัตน์พันธ์ (2548: 83-85) การศึกษากระบวนการทุนทางสังคม แบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่

1) ส่วนที่เป็นกระบวนการทุนทางสังคม ประกอบด้วย 3 ส่วนได้แก่

(1) ส่วนที่เป็นระบบคิด จะเป็นส่วนที่มีความเป็นนามธรรมสูง ระบบคิดดังกล่าวจะมีทั้งส่วนที่มีมาตั้งแต่เดิม ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่ปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนได้สืบทอดมาจากบรรพชนในอดีต นอกจากนั้นระบบคิดอีกส่วนหนึ่งอาจจะมาจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งก็รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือธรรมเนียมปฏิบัติแบบ

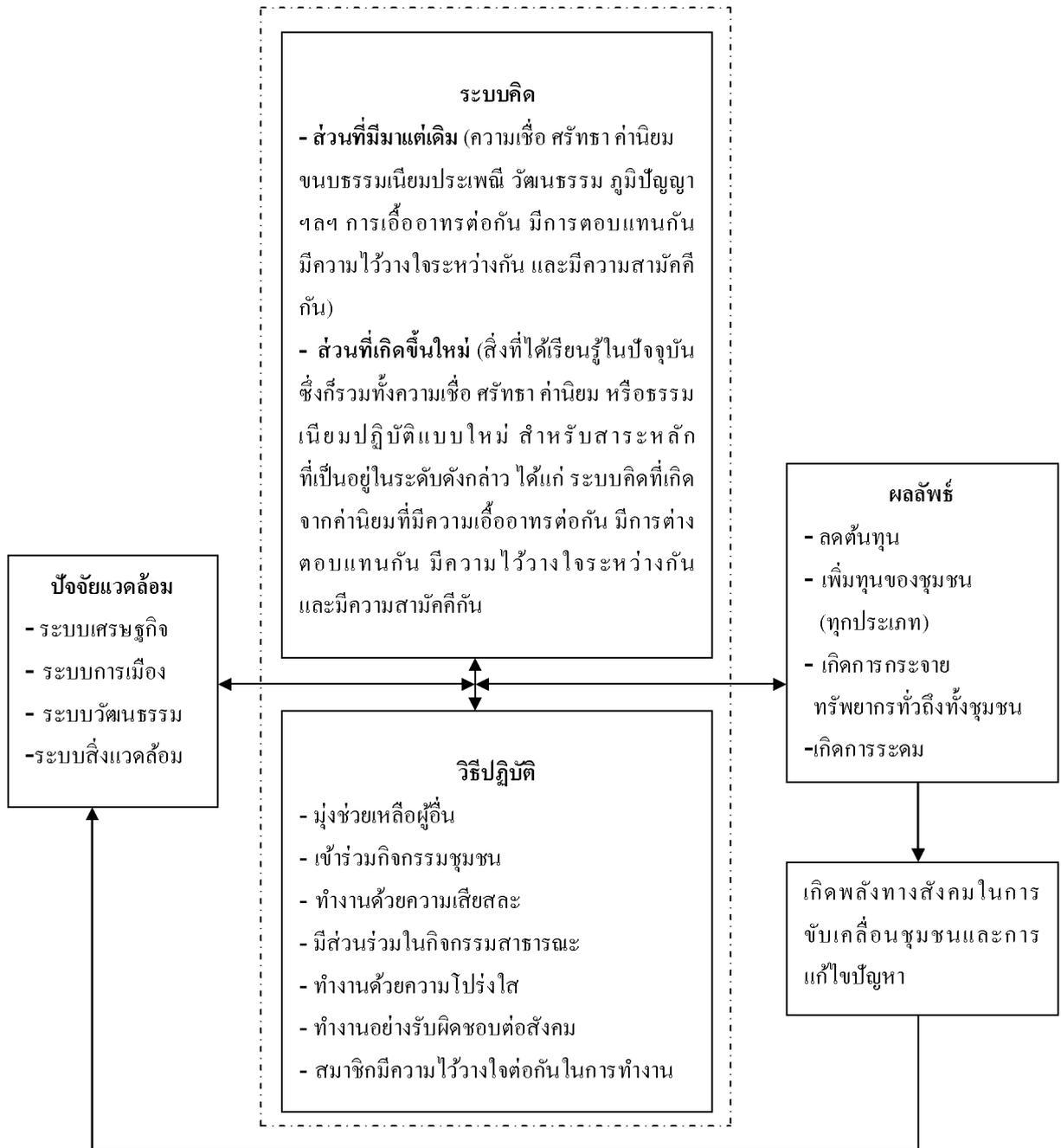
ใหม่ สำหรับสาระหลักที่เป็น อยู่ในระดับดังกล่าว ได้แก่ ระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้ใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน เป็นต้น

(2) ส่วนที่เป็นวิธีการปฏิบัติ จะเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบคิด นั้นหมายความว่า เมื่อปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนมีระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกล่าวจะส่งผลให้สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทรและมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

(3) ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ จะเป็นส่วนที่เกิดจากผลของการที่สมาชิกมีระบบคิด และวิธีการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือเป็นทุนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิ ทุนที่เป็นตัวเงิน (ทุนในรูปของกองทุน ชุมชน) ทุนมนุษย์ (แรงงานที่มีการลงแรงเอาแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็นป่าของชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน) โดยทรัพยากรหรือทุนต่างๆเหล่านี้ เป็นของชุมชนหรือเป็นของสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึง และมาใช้ประโยชน์ได้

2) ส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมของกระบวนการ ได้แก่ ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรม (เงินจากชุมชนภายนอก เครื่องมือที่ได้รับความร่วมมือจากภายนอก บุคลากร หรือนักวิชาการจากภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ จากภายนอก) รวมทั้งผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีผลต่อระบบความคิด และวิธีการปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน

จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้นสามารถสรุปกระบวนการทุนทางสังคม ดังภาพที่ 2.6

ภาพที่ 2.6 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทุนทางสังคม
แหล่งที่มา: วรวิไล โรมรัตนพันธ์, 2548.

2.2.7 ทูททางสังคมนาแบบบูรณาการ (Integration)

วรฤดี โรมรัตนพันธ์ (2548: 99-106) กล่าวว่า ทูททางสังคมนาในมดของการบูรณาการทำให้เห็นธรรมชาติของทูททางสังคมนามากขึ้น และทำให้มีความเข้าใจถึงสภาพต่าง ๆ ของทูททางสังคมนาไม่ว่าจะเป็นการเกิดการคงอยู่ และการสูญหายไปของภาวะที่เป็นทูททางสังคมนาได้ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อการเข้าไปจัดการทูททางสังคมนาเป็นอย่างมาก โดย วรฤดี โรมรัตนพันธ์ ได้นำแนวคิดของ Wilber (2000) เกี่ยวกับเรื่องของการบูรณาการ รวมทั้งการประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การจัดการทูททางสังคมนา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.2.7.1 สาระสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการ

แนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการของ Wilber ประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ส่วน คือ 1) จุดมุ่งหมายของการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการ 2) การให้คำนิยามความหมาย (จะนำเสนอเฉพาะประเด็นที่สำคัญ) และคำอธิบายสำหรับองค์ประกอบที่สำคัญ (Element)

1) จุดมุ่งหมายของการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการ Wilber ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของพัฒนาการของมนุษย์ (Human Evaluations) ในยุคสังคมนาข่าวสาร (Informational) และเสนอแนวทางการพัฒนา โดยใช้โมเดลของการบูรณาการ (Integral Model) ที่มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ Quadrants (มุมมอง 4 ด้าน), Levels / Stages (ระดับของการพัฒนา), Lines (ความถนัด), State (สถานะที่ดำรงอยู่) และ Types (การจำแนกประเภท) ซึ่งได้จากการศึกษาในลักษณะข้ามวัฒนธรรม โดยการนำเอาวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ยิ่งใหญ่ของโลกมาสร้างเป็นแผนที่ (Map) หรือโมเดลของการบูรณาการ และเชื่อว่าองค์ประกอบทั้ง 5 ที่ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่ดีที่สุดจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการของมนุษย์ Wilber ยังชี้ให้เห็นว่า แผนที่หรือโมเดลของการบูรณาการยังเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ผู้สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต และสามารถใช้อรรถประโยชน์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพในทุกสถานการณ์

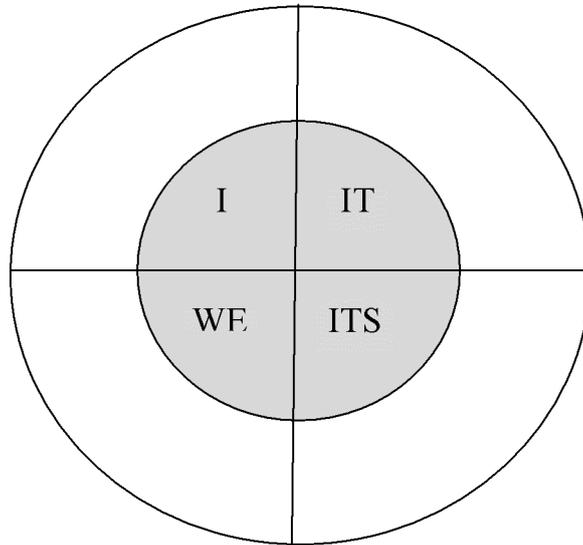
Wilber เสนอระบบปฏิบัติการแบบบูรณาการ (Integral Operational System: IOS) ซึ่งเป็นเครื่องมือช่วยบูรณาการการสื่อสารระหว่างศาสตร์ หรือความรู้สาขาต่าง ๆ ให้สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ โดย Wilber มุ่งหวังว่า ระบบ IOS ดังกล่าวจะช่วยให้เกิด “ชุมชนแห่งการเรียนรู้แบบบูรณาการ” (Integral Learning Community)

2) นิยามความหมายของคำว่า Quadrants, States of Consciousness, Stages or Levels of Development และ Lines of Development

(1) Quadrants หรือมุมมอง 4 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย “I”, “WE”, “IT” และ “ITS” Ken Wilber ซึ่งให้เห็นถึงมุมมองสิ่งต่าง ๆ ทั้ง 4 ด้าน คือมุมมองจากบุคคลหนึ่ง (First-person) ได้แก่ ตัวฉัน มุมมองจากบุคคลที่สอง (Second-person) ได้แก่ ตัวคุณ และมุมมองบุคคลที่สาม (Third-person) ได้แก่ ตัวเขา หรือพวกเขา ดังภาพที่ 2.7

ดังนั้น มุมมองจากบุคคลที่หนึ่ง ได้แก่ “ตัวฉัน” (I) จึงเป็นการมองจากภายในของบุคคล ในขณะที่มุมมองจากบุคคลที่สอง ได้แก่ “เรา” (WE) เป็นมุมมองภายในบุคคลที่หนึ่ง คือ ตัวฉัน กับบุคคลที่สอง คือ ตัวคุณ ซึ่งเมื่อมุมมองของฉันรวมกับคุณ จึงเป็นมุมมองของเรา (WE) ส่วนมุมมองจากบุคคล (หรือสิ่งของ) ที่สาม คือ ตัวเขา หรือพวกเขานั้น เป็นมุมมองจากภายนอก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหรือสิ่งของอื่น ๆ ก็ได้ (ตัวอย่างเช่น ประโยคที่กล่าวว่า “ฉันมีรถยนต์คันใหม่” คำว่า ฉันเป็นบุคคลที่หนึ่ง ผู้ที่ฉันพูดด้วยเป็นบุคคลที่สอง ส่วนรถยนต์คันใหม่ที่ถูกลกล่าวถึงเป็นบุคคลที่สาม เป็นต้น

(2) States of Consciousness หรือสถานะของจิตสำนึกหรือการรับรู้ที่เป็นอยู่ ซึ่ง Wilber กล่าวว่า แต่ละคนจะมีสถานะของจิตสำนึก หรือการรับรู้อยู่ 3 ได้แก่ 1) สถานะของจิตสำนึก หรือการรับรู้ในขณะที่ตื่นหรือรู้สึกตัว (A Waking State of Awareness) ซึ่งถือว่าการรับรู้หรือตระหนักในระดับพื้นฐาน เรื่องที่รับรู้ จะเป็นเรื่องทางกายภาพ (Physical) เป็นเรื่องของวัตถุ (Material) และเป็นเรื่องที่สามารถรับรู้ได้โดยประสาทสัมผัสต่างๆ (Sensor Monitor) 2) สถานะของจิตสำนึก หรือการรับรู้ในขณะที่ร่างกายหลับอยู่ (A Dream State) ซึ่งถือเป็นการรับรู้ที่ไม่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสทางร่างกายหยาบ (Gross Body) แต่เป็นการรับรู้ที่ผ่านกายละเอียด (The Subtle Body) ในรูปของพลังงาน อารมณ์ ความรู้สึก การเคลื่อนไหวของจิตและวิญญาณ (Mind and Soul) อยู่ในสภาวะเป็นอิสระที่สามารถสร้างสรรค์ได้ตามที่ต้องการ 3) สถานะของจิตสำนึกหรือการรับรู้ในภาวะที่ร่างกายหลับลึก (The Deep-Sleep State) ซึ่งถือเป็นการรับรู้ที่ผ่านกายละเอียดสูงสุด (The Causal Body) เป็นสถานะที่ร่างกายอยู่ในสภาวะว่างเปล่า (A Vast Emptiness, Nothingness) และเป็นภาวะที่จะเกิดการพบความรู้ที่ยิ่งใหญ่ได้

ภาพที่ 2.7 The Quadrants

แหล่งที่มา : Wilber (2000 อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2548)

(3) State or Levels of Development หรือเรียกว่า ระดับของการพัฒนา เกี่ยวกับเรื่องของคุณธรรม (Moral) ซึ่งสามารถจำแนกได้ 3 ระดับ คือ 1) ระดับต่ำกว่ากฎเกณฑ์ทางสังคม (Reconvention Stage) ได้แก่ ระดับพัฒนาการด้านคุณธรรมของทารกหรือเด็กเล็กที่ยังไม่ได้รับการขัดเกลาทางสังคม ให้รับรู้กฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม และจริยธรรมต่าง ๆ พัฒนาการในระดับนี้อาจเรียกว่า เน้นตน เป็นศูนย์กลาง (Egocentric) เพราะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง 2) ระดับกฎเกณฑ์ทางสังคม (Conventional State) เป็นระดับที่มนุษย์เกิดการเรียนรู้กฎเกณฑ์ ธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม พัฒนาการคุณธรรมในระดับนี้ ศูนย์กลางจะอยู่ที่กลุ่ม เผ่า ตระกูล และเชื้อชาติ พัฒนาการในระดับนี้อาจเรียกว่า เน้นจริยธรรมเป็นศูนย์กลาง (Ethnocentric) 3) ระดับเหนือกว่ากฎเกณฑ์ทางสังคม (Post Conventional Stage) เป็นพัฒนาการที่มนุษย์ขยายศูนย์กลางความห่วงใยออกไปยังประชาชนทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา สีผิว หรือเพศที่แตกต่างกัน พัฒนาการในระดับนี้อาจเรียกว่า เน้นโลกเป็นศูนย์กลาง (World-Centric)

สำหรับแนวโน้มของพัฒนาการด้านคุณธรรมนั้น มักจะพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ จะมีการพัฒนาจาก “ตัวฉัน” (Me: Egocentric) ไปสู่ “เรา” (Us: Ethnocentric) และนำไปสู่ “พวกเราทั้งหมด” (All of us: World centric) ในที่สุด

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเชื่อมโยงกันระหว่าง States or Levels of Development กับเรื่องของ Body, Mind and Spirit อาจอธิบายได้ว่า

ขั้นหรือระดับที่ 1 เป็นขั้นหรือระดับที่ถูกครอบงำโดยความเป็นจริงทางกายภาพที่หยาบ (Gross) ซึ่งถือว่าเป็นระดับของ “กาย” (Body) ที่มีการแยกออกจากกันระหว่างร่างกายกับแรงขับ เพื่อความอยู่รอดของร่างกาย ในขั้นนี้อาจเรียกว่า ขั้น “ตัวฉัน” (Me)

ขั้นหรือระดับที่ 2 เป็นขั้นระดับ “จิต” (Mind) ซึ่งมีการขยายจากกายหยาบที่แยกโดดเดี่ยว (Isolated Gross Body) ไปสู่การเริ่มต้นร่วมกัน มีความสนใจ ความคิด ความหวังร่วมกัน เนื่องจากบุคคลมีจิตใจที่จะคิดคำนึงและเข้าใจถึงความรู้ของผู้อื่น ทำให้เกิดการพัฒนาจาก “ตัวฉัน” (Me) ไปสู่ “เรา” (Us) ซึ่งการพัฒนาจาก Egocentric ไปสู่ Ethnocentric

ขั้นหรือระดับที่ 3 เป็นขั้นหรือระดับที่มีการพัฒนาจาก “จิต” (Mind) ไปสู่ “จิตวิญญาณ” (Spirit) คือพัฒนาจาก “เรา” ไปสู่ “พวกเราทั้งหมด” ในขั้นตอนนี้ มนุษย์จะมีความเข้าใจและยอมรับในความหลากหลายของวัฒนธรรม และมุ่งไปสู่ความมั่นคงและความมีคุณภาพชีวิตที่ดีร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาจาก Ethnocentric ไปสู่ World Centric

(4) Lines of Development หรือความถนัดความสนใจหรือมีแนวโน้มเอียงที่จะทำได้ โดยจะเน้นที่การพัฒนาบุคคลซึ่งจะประกอบด้วย

ความถนัดหรือความสนใจในเรื่องความรู้ (The Cognitive Line) เป็นส่วนที่ทำให้บุคคลได้เกิดความตระหนักในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของความรู้ ซึ่งความรู้ที่บุคคลมีความถนัดสามารถพัฒนาให้มีความก้าวหน้ามากขึ้นจนถึงที่สุดได้

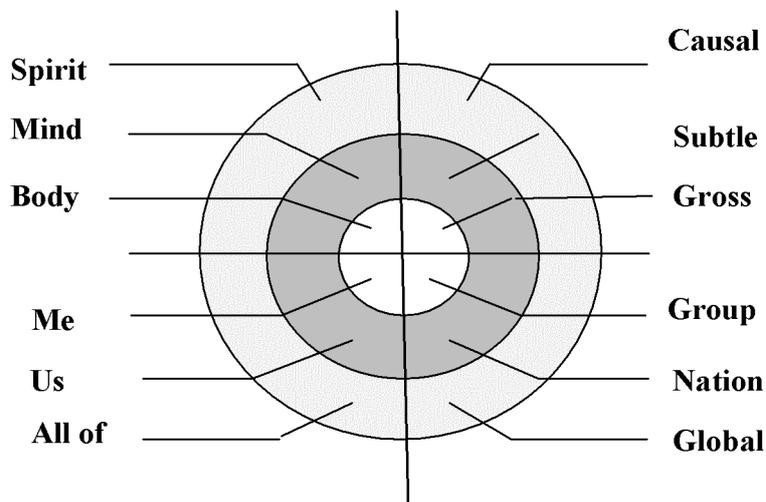
ความสนใจหรือความโน้มเอียงไปในเรื่องคุณธรรม (The Moral Line) เป็นส่วนที่ทำให้บุคคลเกิดความตระหนักในเรื่องของคุณธรรม หรือตระหนักในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ

ความสนใจหรือความโน้มเอียงที่จะติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (The Interpersonal Line) เป็นส่วนที่ทำให้บุคคลมีความโน้มเอียงในการสร้างความสัมพันธ์ติดต่อกับสังคม และบุคคลอื่น

ความสนใจหรือความโน้มเอียงที่จะเข้าถึงการมีชีวิตที่ดีงาม หรือการเข้าถึง จิตวิญญาณในการดำเนินชีวิต (The Spirit Line) เป็นส่วนที่ทำให้บุคคลมีความเพียรพยายามที่จะดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม สำหรับ The Spirit Line นี้ สามารถพิจารณาได้ในส่วนที่เป็นเรื่องของ Spirit เอง หรืออาจจะพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้องใน Line อื่น ๆ ก็ได้ อาทิ หากพิจารณาในเรื่องของ

คุณธรรม (The Moral Line) ส่วนที่เป็น Spirit ของคุณธรรม ก็คือลำดับชั้นของการพัฒนาคุณธรรมของบุคคลไป สูงสุดที่สุด

จากภาพรวมของมุมมอง 4 ด้าน และการพัฒนา (All Four Quadrants Show Growth and Development) ดังภาพที่ 2.8 ซึ่งจะให้ความสำคัญกับมุมมองที่เกี่ยวกับการพัฒนาการของมนุษย์ โดยพบว่า ในมุมมองทางด้านซ้าย การพัฒนาจะเริ่มจากตัวฉัน “I” และเน้นกายที่เป็นกายภาพ (Body) พัฒนาไปสู่ “Mind” ที่เป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งมีการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกับบุคคลอื่นบนฐานของการมีค่านิยมร่วมกัน และคำนึงถึงจิตใจและความรู้สึกของผู้อื่น นับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาจาก “ตัวฉัน” (Me) ไปสู่ “เรา” (Us) และพัฒนาต่อเนื่องไปสู่ “พวกเราทั้งหมด” (All of Us) ซึ่งเป็นเรื่องของวิญญาณ (Spirit) ในขณะที่ปรากฏการณ์การใช้ทรัพยากรของร่างกายจะพัฒนาจากพลังงานที่หยาบอันได้จากการสั่นดาป (Metabolism) ของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย (Gross) ไปสู่การใช้พลังงานที่ละเอียดประณีตขึ้น ซึ่งเป็นพลังงานที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ อาทิ พลังกายจิต (Subtle and Causal) ในขณะเดียวกันปรากฏการณ์ในการสร้างความสัมพันธ์ในระบบสังคมก็มีการที่ให้ความสำคัญแก่กลุ่ม เผ่า ตระกูล และเชื้อชาติ ซึ่งเน้นจริยธรรมเป็นศูนย์กลาง (Ethnocentric) โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา สีผิว หรือเพศ ที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งเป็นการเน้น โลกเป็นศูนย์กลาง (World Centric)

ภาพที่ 2.8 ภาพรวมของมุมมอง 4 ด้านทุกระดับ (AQAL)

แหล่งที่มา : Wilber (2000 อ้างถึงใน วรวิไล โรมรัตน์พันธ์, 2548)

2.2.8 ทูทางสังคมในมิติบูรณาการ (Social Capital in Integration Dimension: SCID)

จากทฤษฎีบูรณาการ (Integral Theory) ของ Wilber ทำให้เห็นภาพพัฒนาการของมนุษย์จากปัจเจก “I” ไปสู่กลุ่ม “We” ซึ่งเป็นการพัฒนาจากภายใน อันเป็นเรื่องของบุคคล (Individual) และเป็นด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ในขณะที่เดียวกันทฤษฎีดังกล่าวยังได้ให้ภาพการพัฒนาของมนุษย์ทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social and Environment) ซึ่งเป็นการพัฒนาจากกลุ่ม ไปสู่ความเป็นชาติและความเป็นสากล อันเป็นการพัฒนาจากภายนอกตัวบุคคล ซึ่งพัฒนาการดังกล่าวได้ทำให้การอธิบายทุนทางสังคม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนกับคน คนกับสถาบัน และคนกับสิ่งแวดล้อม ให้มีความเป็นระบบและชัดเจนมากขึ้น ทำให้มีคิดในการจัดการทุนทางสังคมมีความเป็นไปได้และเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

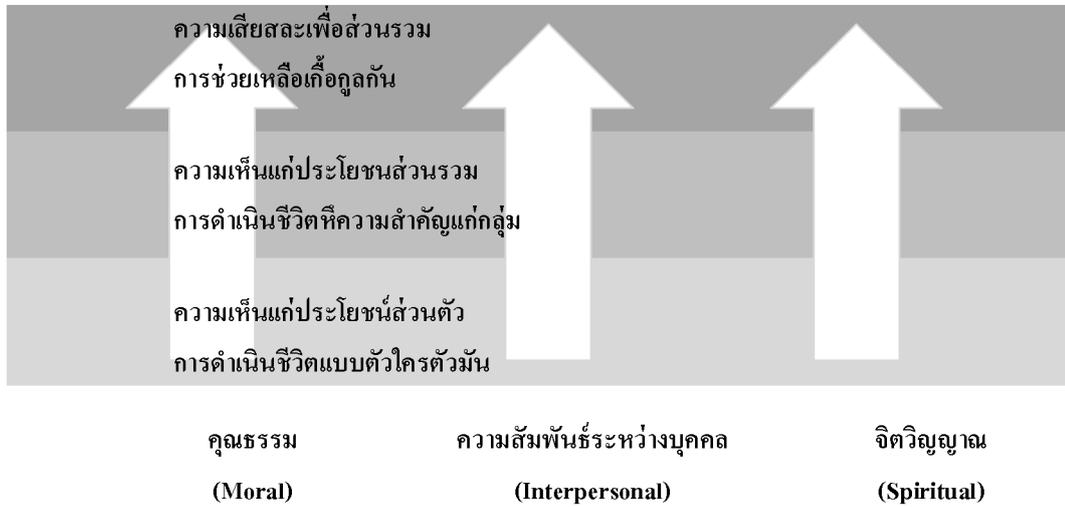
ยิ่งไปกว่านั้นทฤษฎีบูรณาการ (Integral Theory) ยังทำให้การอธิบายทุนทางสังคมสามารถมีมุมมองในเชิงบูรณาการ (วรวิไล โรมรัตนพันธ์, 2548: 107-109) ซึ่งอาจสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

2.2.8.1 การปรับระบบคิด และวิธีการปฏิบัติของบุคคลจากการมุ่งผลประโยชน์ส่วนตัวไปสู่ระบบคิด และวิธีการปฏิบัติที่มุ่งช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันนั้น ในมิติของการบูรณาการ ปรัชญาการเห็นเหล่านี้สามารถเริ่มได้จากพัฒนาการของปัจเจกบุคคลที่มีการเปลี่ยนแปลง จากการเน้นตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) ไปสู่การเน้นจริยธรรมเป็นศูนย์กลาง (Ethnocentric) ทำให้ปัจเจกบุคคลมีค่านิยมที่มีความเห็นสำคัญต่อกลุ่ม เผ่า ตระกูล เชื้อชาติมากขึ้น ทำให้คนสามารถเปลี่ยน I เป็น We และทำให้คนลดการให้ความสำคัญในเรื่องของกายที่เป็นกายภาพ (Body) และหันมาให้ความสำคัญในเรื่องของจิตใจ (Mind) มากขึ้น

2.2.8.2 มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาระบบคิด และวิธีการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลให้เปลี่ยนจากความเห็นประโยชน์ส่วนตัว ไปสู่การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยเฉพาะความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ความคิดที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยทฤษฎีบูรณาการได้ให้แนวทางการพัฒนาต่าง ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาด้านคุณธรรม (Moral) การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal) และการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ (Spirit) ซึ่งแนวทางในการพัฒนาดังกล่าวถูกกล่าวถึงในเรื่องของทัศนะทางจิตสำนึกและการรับรู้ที่เป็นอยู่ (States of Consciousness) ประกอบด้วย 1) สถานะของจิต หรือการรับรู้ในขณะตื่นหรือรู้สึกตัว ซึ่งถือว่าเป็นการรับรู้หรือตระหนักในระดับพื้นฐาน เรื่องที่รับรู้ทางกายภาพ 2) สถานะของจิตสำนึกหรือการรับรู้ในขณะที่ยังหลับอยู่ซึ่งถือเป็นการรับรู้ที่ไม่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสทางร่างกายอย่างหยาบ แต่เป็นการรับรู้อย่างละเอียด ในรูปของพลังงาน อารมณ์ ความรู้สึก 3) สถานะของจิตสำนึก หรือการรับรู้ในสภาวะที่ร่างกายหลับลึก

(The Deep-sleep State) ซึ่งถือเป็นการรับรู้ที่ผ่านกายละเอียดสูงสุด และเป็นภาวะที่สามารถรับรู้ และเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้และสามารถพัฒนาระดับจิตใจ และวิญญาณให้สูงขึ้น สามารถเปลี่ยนแปลงระบบคิดและวิธีการปฏิบัติจนเกิดความเห็นแก่ตัว มาเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มุ่ง ไปสู่ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ทุนทางสังคมในมิติบูรณาการ ทำให้เกิดพลังในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติส่วนบุคคล เมื่อปัจเจกบุคคลพัฒนาตนเองจากการรับรู้ในภาวะปกติ (Waking) ไปสู่การรับรู้ในภาวะละเอียด ประณีต และลึกซึ้งมากขึ้น (Dreaming and Deep-sleep) จะทำให้บุคคลมีโอกาที่จะได้เรียนรู้ และ ค้นพบความจริงที่ยิ่งใหญ่ ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาการเรียนรู้ และเข้าถึงสภาวะที่ก่อให้เกิดปัญญา และความสามารถในการคิดและสร้างสรรค์อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด พลังเช่นนี้ ทำให้มนุษย์ มี โอกาสได้พัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น (Spirit) ซึ่งจากภายในดังกล่าว ไม่เพียงแต่เพิ่มศักยภาพให้แก่ บุคคลในการแก้ไขปัญหาให้ตนเองเท่านั้น แต่พลังที่นี้จะช่วยยกระดับจิตใจของบุคคลให้สูงขึ้น ซึ่งจะ มีผลต่อระบบคิด และวิธีการปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและบุคคลดังกล่าว จะก่อให้เกิด ความสัมพันธ์ทางสังคมที่กลายเป็นทุนทางสังคมในที่สุด ในขณะเดียวกัน พลังที่จะเกิดขึ้น และพัฒนา ไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ พลังภายนอกที่ปรากฏออกมาในรูปของกลุ่ม องค์กร สถาบัน ต่าง ๆ ซึ่งเป็นผล โดยอ้อมของการพัฒนาจิตใจระดับบุคคล พลังเหล่านี้ก็จะก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึง ประสงค์ กลายเป็นทุนทางสังคมในวงกว้างครอบคลุมสังคมในทุกระดับ สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 2.9 ดังนี้

ภาพที่ 2.9 ระดับการพัฒนาของทุนทางสังคมในระดับปัจเจกบุคคล
 แหล่งที่มา : Wilber (2000 อ้างถึงใน วรวิฑู โรมรัตน์พันธ์, 2548)

กล่าวโดยสรุป การเข้าใจถึงแนวคิดของทุนทางสังคมนั้นจะมีส่วนช่วยในการคาดคะเนถึงความเป็นไปได้ของสังคมที่พึงประสงค์ในอนาคต การก่อเกิดของทุนทางสังคมมีความยืดหยุ่นสูง เพราะสามารถเริ่มได้ในทุกระดับเริ่มตั้งแต่ปัจเจก ครอบครัว เครือญาติ กลุ่ม องค์กร สถาบัน ชุมชน หรือการขยายออกเป็นเครือข่ายในวงกว้าง ทุนทางสังคมสามารถต่อ ยอดจากสิ่งเดิมที่มีอยู่ เช่น ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม การเรียนรู้จากสิ่งใหม่ หรือการสนับสนุนทางสังคม ส่งผลให้เกิดระบบคิด และวิถีปฏิบัติของบุคคลหรือกลุ่มคนบนหลักของศีลธรรม และการพึ่งตนเองได้ โดยการดำเนินชีวิตในวิถีทางสายกลาง คือ พอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสมดุล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ตลอดจนความเท่าเทียมกัน ในทุกระดับในการกระจายทรัพยากรในหมู่สมาชิกอย่างเป็นธรรมอันจะนำไปสู่ชุมชนที่มีพลัง และเกิดกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม

หากกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมและความรู้ จะพบว่า ทุนทางสังคมก่อให้เกิดภูมิปัญญา ความรู้ และระบบคิดที่หลากหลายในชุมชน ดังนั้นในการศึกษากระบวนการขับเคลื่อนความรู้ นอกจากจะศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ และรูปแบบของการจัดระบบความรู้ที่ผ่านการสังเคราะห์

วิธีการปฏิบัติและนำไปใช้ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม การดำเนินการตามวิถีแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มองเห็นเป็นรูปธรรมได้ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มและสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

2.3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อน

กระบวนการขับเคลื่อนเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยให้ความรู้ในชุมชนสามารถขยายขอบเขต หรือการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ๆ ได้ โดยกระบวนการขับเคลื่อนในที่นี้เปรียบเสมือนเป็นวิธีการดำเนินงานกระบวนการและเทคนิคที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.3.1. ความหมายของกระบวนการขับเคลื่อน

ราชบัณฑิตยสถาน (2493: 23) ไม่ได้มีการกำหนดความหมายของคำว่า “กระบวนการ” แต่มีการให้ความหมายของคำว่า “กระบวนการ” ว่าหมายถึง “เป็นขบวนการ แบบแผน วิธีการ ชั้นเชิง ลำดับรายการ” ต่อมาราชบัณฑิตยสถาน (2524: 27) ได้มีการเพิ่มเติม คำว่า “กระบวนการหรือกรรมวิธี” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงใด ที่ผู้สังเกตสามารถเห็นลักษณะหรือแนวทางที่แน่นอนกันตลอดในเรื่องนั้น เช่น กรรมวิธีผลิตสิ่งของต่างๆ ซึ่งต้องทำเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการวิวัฒนาการ เป็นต้น

ภายหลัง ราชบัณฑิตยสถาน (2542: 51) ได้มีการปรับปรุงและให้ความหมายของ “กระบวนการ” หมายถึง ปราบกฎการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีผลไปสู่อย่างหนึ่ง เช่น กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก ฯลฯ กรรมวิธีหรือลำดับการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง เช่น กระบวนการเคมี เป็นต้น

จากการให้ความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า “กระบวนการ” หมายถึง ขั้นตอนการขับเคลื่อนกิจกรรมในสังคมภายในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่เป็นระบบ โดยคนชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด จัดทำแผนปฏิบัติการตามแผนงาน ตลอดจนการแสดงผลในพลังของคนในชุมชน โดยผู้สังเกตสามารถเห็นลักษณะหรือแนวทางที่แน่นอนกันตลอดในเรื่องนั้น

2.3.2 กระบวนการขับเคลื่อน

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2549: 15-18) ได้กำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ซึ่งการที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจ

พอเพียงให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดผลสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องกำหนดแนวทางหรือยุทธวิธีในการขับเคลื่อนอย่างเป็นขั้นตอนและชัดเจน ดังนี้

เชื่อม โยงกลุ่มหรือบุคคลที่ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสร้างแกนเครือข่ายขับเคลื่อนในการสานต่อองค์ความรู้ และรวมพลังเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมให้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายนี้ จะนำไปสู่การสร้างกระแสเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มย่อยๆ (Much Small Movement) ที่มีความหลากหลาย ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างพื้นฐานของการขับเคลื่อนต่อไป

ร่วมมือระหว่างเครือข่ายโดยใช้วิธีการปฏิบัติการณ์อย่างมีส่วนร่วม เพื่อเป็นฐานสำหรับการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง จากตัวอย่างที่เป็นกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม (Show Cases หรือ Best Practices) ในสาขาต่างๆ อาทิ เกษตร อุตสาหกรรม บริการ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ธุรกิจ ขนาดจิ๋ว เล็ก กลาง ใหญ่ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว โดยชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความพอเพียง หรือ ไม่พอเพียง ทั้งนี้ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่หลากหลายจะเป็นเครื่องมือที่มีพลังในการสื่อความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

หากจะพัฒนาแนวคิดให้ชัดเจน โดยการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางเพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้นและนำเสนอเป็นทางเลือกหนึ่งของแนวทางการพัฒนา ดังนั้นคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้มีการกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างและเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วน ได้มีประสบการณ์ที่จะผ่านกระบวนการไตร่ตรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพื่อตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังศรัทธาและฉันทามติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม

2) สร้างสื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Communication for Change) ที่มีพลังจากการประมวลความรู้และบทเรียนต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและเกิดความสนใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในกลุ่มเป้าหมาย

3) ขยายผลในภาคส่วนต่าง ๆ ในหลากหลายมิติ ให้เกิดพลังเครือข่ายที่มีแรงมากเพียงพอ (Momentum) ที่จะทำให้กระแสเศรษฐกิจพอเพียงขยายต่อไปเรื่อยๆ ในวงกว้างอย่างเป็นธรรมชาติ จน

เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละพื้นที่เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ถึงแนวทางวิธีการและเงื่อนไขในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม

แนวทางดังกล่าวก่อให้เกิดผลลัพธ์จากการขับเคลื่อน คือ ประชาชนในแต่ละพื้นที่และภาคส่วนปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำเนินชีวิต โดยนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นปรัชญานำทางชีวิต และเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในกลุ่มสาขาอาชีพและพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ จนสามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยนระบบและโครงสร้างของสังคม และยึดหลักการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงในที่สุด

โดยสรุปแล้ว การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงจะมุ่งประสานพลังในลักษณะพันธมิตรแห่งความร่วมมือ และเน้นการเสริมพลังทางบวกโดยการชักจูงเครือข่าย ให้มีประสิทธิภาพ และมีพลังในการขับเคลื่อน โดยเริ่มจากการมองภาพการดำเนินการอย่างเป็นองค์รวมก่อน แล้วจึงกำหนดแนวทางและการดำเนินการในแต่ละด้าน เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและเสริมพลังในการขับเคลื่อน ให้ประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับรากหญ้าถึงระดับมหภาค นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง

เครือข่ายขับเคลื่อนในเบื้องต้นจะแบ่งเป็น 2 เครือข่ายหลักตามกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชน และเครือข่ายธุรกิจเอกชน โดยมีเครือข่ายสนับสนุนที่ร่วมมือกันทำงานตามภารกิจ 3 ด้าน ได้แก่ เครือข่ายพัฒนาวิชาการและส่งเสริมการวิจัย เครือข่ายสร้างกระบวนการเรียนรู้ และเครือข่ายสร้างความเข้าใจและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยทุกเครือข่ายจะมีแนวทางในการทำงานร่วมกันที่จะสร้างเสริมพลังเล็กๆ ภายในเครือข่าย และในที่สุดจะนำไปสู่การเสริมพลังซึ่งกันและกันจนกลายเป็นพลังใหญ่แห่งการขับเคลื่อน การทำงานของแต่ละเครือข่ายนั้นจะมีลักษณะกึ่งเวทีเปิด ที่สามารถเชิญคนภายนอก จากภาคส่วนอื่นๆ มาร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วมมือในกิจกรรมตามประเด็นความสนใจ

สุพรรณิ ไชยอำพร (2549: 20-23) ได้เสนอแนวคิดปรัชญาการพัฒนาในระดับปฏิบัติการว่า การทำงานหรือพัฒนาการใด ๆ จำเป็นต้องคำนึงถึง “คน” เป็นตัวตั้งหรือเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา (Man is a center of development) ในฐานะที่คนเป็นทั้งผู้รับ (Actress) ผู้กระทำ (Actor) และผู้ตัดสินใจ (Decision Maker) โดยขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการรับรู้ทางรอดในการพัฒนา ดังนั้น การขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับปฏิบัติการในพื้นที่สามารถจำแนกขั้นตอนการทำงานออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การตระหนักในช่องว่าง (Consciousness Gap) สามารถแสดงออกในรูปแบบของ

(1) ความต้องการ คือ ความต้องการในสิ่งที่สามารถขาดได้ (Want) และ ความต้องการในสิ่งที่จำเป็นไม่สามารถขาดได้ (Desire)

(2) ปัญหา คือ สิ่งที่เป็นปัญหา (Problem) และสิ่งที่กำลังจะเกิดปัญหา (Potential problem)

การตระหนักในช่องว่าง มิใช่เพียงการรับรู้ถึงสภาวะการณ์ขาดแคลน หรือสภาวะความต้องการ (ช่องว่าง) แต่ยังสามารถมองเห็นถึงประโยชน์หรือความสำคัญ เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและชุมชน รวมถึงระลึกอยู่เสมอ กล่าวโดยสรุป การตระหนักในช่องว่างมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบสำคัญดังนี้ 1) รับรู้ 2) เห็นถึงประโยชน์ 3) เห็นความสัมพันธ์ และ 4) ระลึกเสมอ

2) ความอยากได้ อยากคิด หรืออยากเปลี่ยนแปลงอย่างมีขอบเขต (Aspiration Frontier) เป็นความต้องการอย่างแท้จริง การที่บุคคลจะรู้สึกต้องการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น อาจต้องมีการจูงใจ การกระตุ้น การเห็นแบบอย่าง การเปลี่ยนแปลง การสร้างความมั่นใจ การสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นมาและท้องถิ่นของตน

3) ไม่ทำให้รู้สึกแปลกแยก หรือเคารพในศักดิ์ศรี (Delineation) อย่าทำให้ความรู้สึกแปลกแยก การก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยก มักกระทำโดยการให้เกียรติ/ศักดิ์ศรี (Dignity) ซึ่งอยู่ในหลักการของการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ หรือไม่ทำให้รู้สึกไม่มีคุณค่าในการร่วมปฏิบัติใด ๆ หรือทำให้รู้สึกไม่มีคุณค่าในการปฏิบัติใด ๆ หรือไม่มีคุณค่าในการเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้น ในการทำงานต้องเคารพในศักดิ์ศรี วิธีการ เช่น การรับฟังความคิดเห็นแล้วนำมาพิจารณา / ครุ่นคิด ให้คนในชุมชนรู้สึกว่าเขามีส่วนในความคิดสู่การปฏิบัติ

4) การมีส่วนร่วม (People Participation) สิ่งนี้ส่วนนับว่าเป็นหัวใจ การมีส่วนร่วมมีความสำคัญ โดยเฉพาะในกลุ่มนักพัฒนา เพราะคนสามารถเรียนรู้ได้บนพื้นฐานของปัญหาเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ก็จะผูกพันร่วมดูแลรักษา และเมื่อเกิดความผิดพลาดก็หันมาร่วมมือกัน การมีส่วนร่วมจึงเป็นได้ทั้งวิธีการ (Mean) และเป้าหมาย (End) ของการทำงานพัฒนา

5) ความพยายามในการพึ่งตนเอง (Self-reliance) มีประโยชน์ตรงที่ทำให้คนสามารถคิดเอง ทำเอง จัดการกับปัญหาของตนเองได้ โดยไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และทำให้เกิดการเติบโตตามลำดับ มีพัฒนาการ ไม่ตกอยู่กับความหวาดกลัว อยู่ในที่ใดและร่วมกันทำจะเป็นที่น่าพอใจ คิดเป็น ทำเป็น แก้ไขปัญหาด้วยตัวเองได้ ไม่จำเป็นต้องพึ่งผู้อื่น ก็จะทำให้คนไม่ละทิ้งถิ่น สามารถนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน และนำไปสู่การสร้างชาติ หากพัฒนาการได้ตามลำดับ โดยสามารถสร้างเครือข่ายถ่ายโอนหรือแลกเปลี่ยนกับสังคมอื่นได้ จึงจะนำไปสู่การขับเคลื่อนพลังทางสังคม

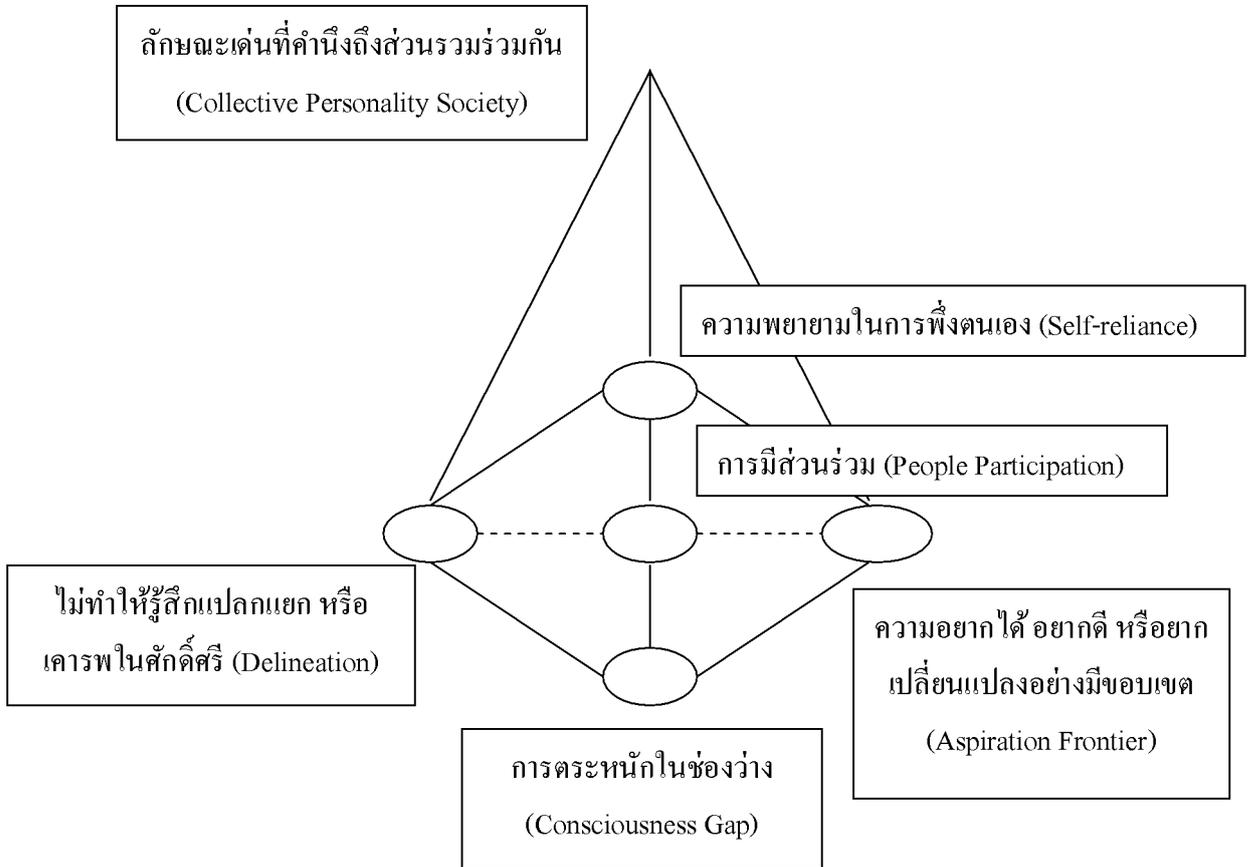
6) สังคมที่มีลักษณะเด่นที่ค้ำประกันถึงส่วนรวมร่วมกัน (Collectives Personality Society) นับเป็นเป้าหมายสุดท้ายของสังคมค้ำประกันถึง/สำนึกต่อส่วนรวมร่วมกัน อันนำไปสู่ความรับผิดชอบในสังคม (Social Responsibility) จึงควรถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้ สรุปรูปแบบการถ่ายทอดการเรียนรู้ให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

ทั้งนี้ในกระบวนการต้องผ่านมิติวัฒนธรรม 3 มิติด้วย คือ 1) ระบบความเชื่อ/ความคิด 2) ระบบคุณค่า/ค่านิยม รวมถึงคุณธรรม/จริยธรรม และ 3) แบบแผนของคนส่วนใหญ่ที่กระทำ และมีพฤติกรรมคล้ายคลึง หรือเป็นกึ่งอัตโนมัติ โดยสำนึกว่าต้องทำอะไร เมื่อไหร่ อย่างไร (Pattern of Action Behavior) อีกทั้งเมื่อมีการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ และพัฒนาและมาตรวจสอบในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 พบว่า การขับเคลื่อนของชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดของหลักปรัชญาในระดับปฏิบัติการ เช่นเดียวกับงานวิจัยอื่นๆ ซึ่งได้ข้อสรุปตรงกันว่า ในการขับเคลื่อนงานพัฒนาหรือชุมชนใด ๆ จะมีขั้นตอนที่เน้นในมิติของชาวบ้านเป็นหลัก แต่ยังคงเตรียมคน หรือผู้นำชุมชนให้มีความสนใจและเข้าร่วม ฉะนั้นการขับเคลื่อนจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของผู้คน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้นำและประชาชน ไว้พอสังเขป ดังนี้

1) ขั้นตอนการตรวจสอบ/สร้างสำนึกโดยใช้เหตุการณ์บังบอกหรือสะท้อนความรู้สึกผูกพันร่วม ความฝันร่วม และความภาคภูมิใจของคนในชุมชน อาทิ เหตุการณ์ที่ผู้คนกล่าวถึง วิถีเหตุการณ์ร่วมในประวัติศาสตร์ บุคคลหรือเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน เป็นต้น

2) ขั้นตอนการสร้างหรือกระตุ้นให้เกิดความต้องการการเปลี่ยนแปลง โดยการเสริมสร้างพลังให้เกิดขึ้นรวมทั้งการพาเยี่ยมชมแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่นๆ (Peer Learning)

3) ขั้นสร้างพื้นที่เรียนรู้ เป็นการสร้างโอกาสการเรียนรู้หลายแบบ โดยอาศัยการถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน เช่นการ “ล้อมเรียน” ของผู้นำ หรือผู้ใหญ่ ดังแสดงข้อมูลตามภาพที่ 2.10 ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.10 แสดงปรัชญาการพัฒนาในระดับปฏิบัติการ

แหล่งที่มา: สุพรรณิ ไชยอำพร, 2549.

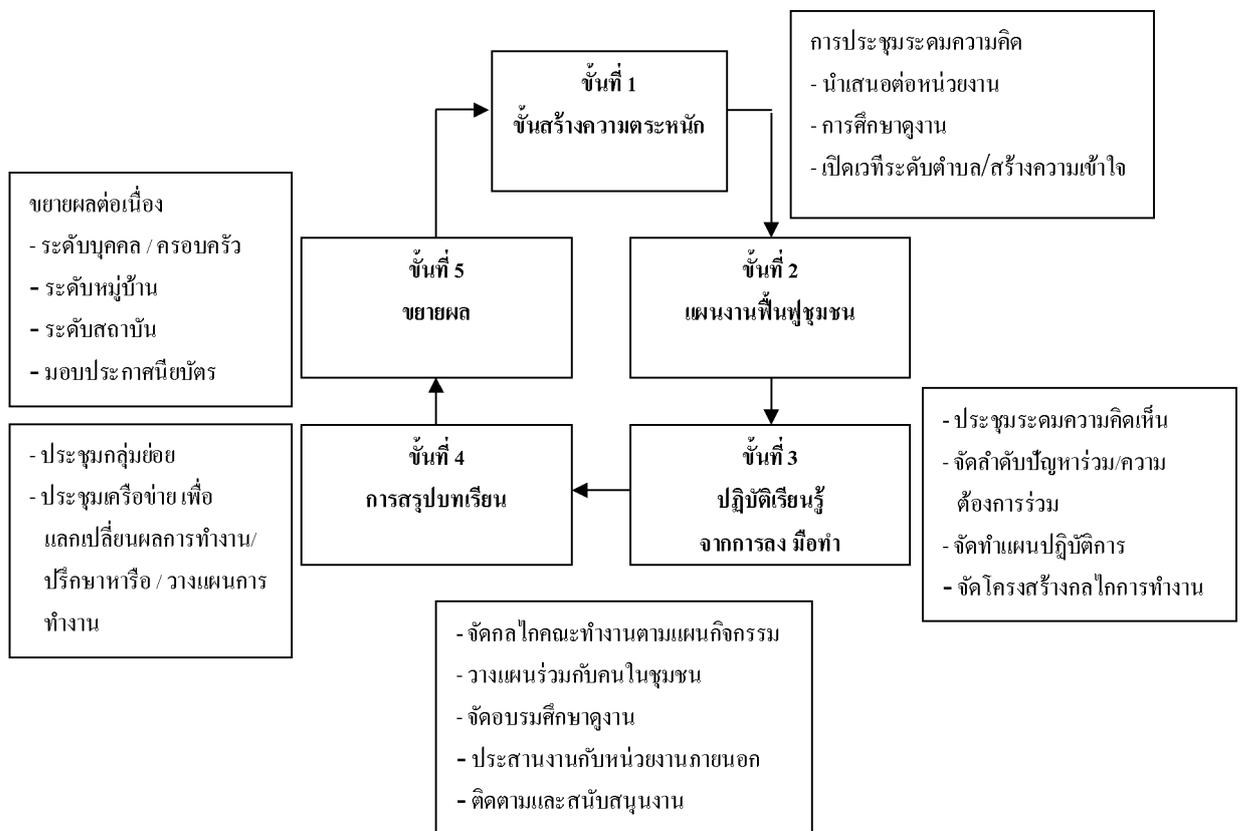
เสาวลักษณ์ สมสุข (2550: 51-52) ได้จัดองค์ประกอบของกระบวนการ (Process) พื้นฟูชุมชน ซึ่งพัฒนามาจาก สุพรรณิ ไชยอำพร (2549) โดยสรุปมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1) การเปิดเวทีสร้างความตระหนักระดับตำบล เพื่อสร้างความเข้าใจในยุทธศาสตร์ การฟื้นฟูชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง เพื่อทบทวนตนเอง ให้รู้จักตนเอง ค้นหาจุดเด่น จุดด้อย ค้นหาปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนและค้นหาโอกาสหรือแนวทางที่จะดำเนินการพัฒนา

2) การเปิดเวทีจัดทำแผนงานปฏิบัติการฟื้นฟูชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการคิดจัดทำแผน ใช้ปัญหาหารือและความต้องการร่วมของคนในชุมชนเป็นเครื่องมือในการรวมความคิดเพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาฟื้นฟูชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์

ชุมชน ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

- 3) ปฏิบัติการตามแผนงาน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
- 4) การสรุปทบทเรียน ผลการดำเนินการตามแผนงานฟื้นฟูชุมชน
- 5) การขยายผลการดำเนินงานสู่พื้นที่ใกล้เคียง เพื่อนำเสนอองค์ความรู้และยกระดับพื้นที่การเรียนรู้ หรือศูนย์การเรียนรู้ในระดับจังหวัด ดังภาพที่ 2.11

ภาพที่ 2.11 แสดงกระบวนการในการฟื้นฟูชุมชน

แหล่งที่มา: เสาวลักษณ์ สมสุข, 2550.

Marx (1994: 40-42) กระบวนการอิทธิพลทางสังคมหรือกระบวนการขับเคลื่อนในพฤติกรรม การรวมกลุ่ม (Social Influence Process in Collective Behavior) จะมีกระบวนการอิทธิพลทางสังคม 7 ประการ คือ

1) การตั้งกฎเกณฑ์ภายในกลุ่ม (Legitimacy of Number) กล่าวคือ กลุ่มจะตั้งขึ้นมาได้ สมาชิกในกลุ่มจะต้องมีกฎเกณฑ์ขึ้นมา และกฎเกณฑ์นั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของสมาชิกทั่วไป

2) การไม่ทำให้หลงผิดจนเกิดการแตกแยกภายในกลุ่ม (Illusion of Unanimity) กล่าวคือ เมื่อมีการรวมกลุ่มกัน หากเกิดความเข้าใจผิด หรือ หลงผิดภายในกลุ่มแล้ว จะส่งผลให้สมาชิกบางคนเกิดความสับสนหรือเกิดความหวาดระแวง จนอาจทำให้กลุ่มเกิดความแตกแยกได้

3) การกระจายความรับผิดชอบภายในกลุ่ม (Diffusion Responsibility) เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มซึ่งเป็นกระบวนการสร้างคุณค่าและความผูกพันภายในกลุ่ม

4) การไม่ปรากฏชื่อภายในกลุ่ม (Anonymity) เป็นกระบวนการที่ส่งผลให้กลุ่มเกิดความไม่ไว้วางใจกัน ดังนั้น การดำเนินงานภายในกลุ่มจำเป็นต้องมีการเปิดเผย ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สมาชิกเกิดความไว้วางใจที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกต่อไป

5) การสร้างความสามัคคีภายในกลุ่ม (Solidarity)

6) การอำนวยความสะดวกทางสังคม (Social Facilitation) เป็นการช่วยเหลือการทำงานร่วมกันภายในกลุ่ม ส่งผลให้กลุ่มสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้กับสมาชิก

7) การอาศัยความใกล้ชิดของสมาชิกเพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการทำงาน (Immediacy) เป็นการสร้างให้สมาชิกมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เพื่อส่งผลให้เกิดความรวดเร็วในการทำงาน

จากรายละเอียดของทั้ง 4 แนวคิดที่ผ่านมา สามารถสรุปเป็นแนวคิดร่วมกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจในวิถีมุขมนตรี ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 สรุปแนวคิดร่วมกระบวนการขับเคลื่อนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง

แนวคิดร่วม กระบวนการขับเคลื่อน	สุพรรณิ ไชยอำพร (2549)	เสาวลักษณ์ สมสุข (2550)	Garty T. Marx (1994)	คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ พอเพียง (2549)
1. การรับทราบปัญหาและ ความตระหนักร่วม	- ตระหนักในช่องว่าง	- ขั้นสร้างความตระหนัก	- การตั้งกฎเกณฑ์ภายใน กลุ่ม - การไม่ทำให้เกิดความ หลงผิดจนเกิดความ แตกแยกภายในกลุ่ม	- สร้างสื่อเพื่อการเปลี่ยน แปลงและเผยแพร่ให้แก่ ประชาชนทั่วไป
2. การจัดทำแผนปฏิบัติการ	- ความยาก ได้ยากมี อย่างมีขอบเขต	- ขั้นจัดทำแผนปฏิบัติการ	- การกระจายความรับผิดชอบ ภายในกลุ่ม - การเปิดเผย	
3. สร้างกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกัน	- ไม่ทำให้รู้สึกแปลกแยก - การมีส่วนร่วม		- การสร้างความสามัคคี - การอำนวยความสะดวก ทางสังคม - การอาศัยความใกล้ชิด ของสมาชิก	- สร้างกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกัน
4. ทบทวนปัญหา และสรุป บทเรียน	- ความพยายามในการ พึ่งตนเอง	- ขั้นสรุปบทเรียน		- พัฒนาแนวคิดให้ชัดเจน โดยการสร้างองค์ความรู้
5. ขยายผล	- ลักษณะเด่นของสังคม ที่ผู้คนคำนึงถึงส่วนรวม ร่วมกัน	- ขั้นการขยายผล	- การเป็นอันหนึ่งอันเดียว	- เชื่อมโยงกลุ่มที่มี กิจกรรมเกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจพอเพียง

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้หรือองค์ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน หรือความรู้ที่อยู่นอกชุมชน เป็นที่กล่าวถึงของนักคิด นักปรัชญา หรือแม้กระทั่งนักวิชาการทางการศึกษาหลายคน ทั้งนี้ในการทำความเข้าใจกับธรรมชาติของความรู้ ความหมายและการปรากฏของความรู้มีทั้งเหมือนและแตกต่างตามวิถีคิดของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามไม่ว่าความรู้จะถูกให้นิยามอย่างไร ล้วนมีนัยยะสำคัญที่มองว่าความรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ และพัฒนาในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ องค์กร ชุมชน สังคม

ดังนั้นการทำความเข้าใจในธรรมชาติของความรู้จึงเกี่ยวข้องกับศาสตร์ในด้านการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากสามารถมองถึงความเด่นชัดในด้านตรรกะ ความเป็นเหตุเป็นผล หรือการทำความเข้าใจกับความเป็นจริงได้มากกว่า โดยศาสตร์ในการศึกษามองว่าการความรู้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของมนุษย์และสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบหลักได้แก่ ความรู้ มนุษย์ และสังคม ซึ่งต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างมีพลวัต และมีความเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน โดยมองว่าความรู้ขึ้นอยู่กับจินตนาการและจิตสำนึกในการเรียนรู้และรับรู้ของมนุษย์

2.4.1 ความหมายของความรู้

กิริติ ยศยิ่งยง (2549: 4) อธิบายว่าความรู้เป็นความคิดของแต่ละบุคคลที่ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์และสังเคราะห์จนเกิดความเข้าใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆจนได้รับการยอมรับโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งของสังคม

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2548: 18) กล่าวว่าความรู้ คือ สารสนเทศที่มีคุณค่าซึ่งมีการนำประสบการณ์ วิจรรณญาณ ความคิด ค่านิยมและปัญญาของมนุษย์มาวิเคราะห์เพื่อนำไปใช้ในการสนับสนุนการทำงานหรือแก้ไขปัญหา

ชัชวาลย์ วงศ์ประเสริฐ (2548: 17) เสนอว่าความรู้คือ กรอบของการผสมประสานระหว่างสถานการณ์ ค่านิยม ความรู้ในบริบท และความรู้แจ้งชัดเจน ซึ่งโดยทั่วไปความรู้จะอยู่ใกล้ชิดกับกิจกรรมมากกว่าข้อมูล และสารสนเทศทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของความรู้

สวรส บัณฑิต (2547: 24) ได้ให้ความหมายของ “ความรู้” ว่าเป็น ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลที่เป็น ประสพการณ์ที่ถูกสั่งสม หรือประมวลและทำความเข้าใจ ตลอดจนมีนัยของความเชื่อหรือค่านิยม ซึ่ง เกิดจากการที่บุคคลพบเห็นสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะเมื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาที่มีสาเหตุเหมือนหรือ ใกล้เคียงกัน ดังนั้นนอกจากความรู้จะเป็นความจริงหรือข้อเท็จจริงแล้ว ยังมีลักษณะสัมพันธ์ด้วย กล่าวคือ คนที่มีค่านิยมหรือความเชื่อที่แตกต่างกันย่อมมองเห็นและได้คุณค่าสิ่งต่างๆไม่เท่ากัน

Davenport และ Prusak (1988: 5) ความรู้ หมายถึง ส่วนผสมของกรอบประสบการณ์ คุณค่า สารสนเทศ ที่เป็นสภาพแวดล้อมและกรอบการทำงานสำหรับการประเมินและรวมกันของ ประสบการณ์และสารสนเทศใหม่

Wikstrom และ Norman (1994: 5) ได้อธิบายความหมายของความรู้ว่าเป็นสิ่งที่ได้จาก ประสบการณ์ประกอบด้วยความจริง ข้อเท็จจริง หรือหลักการต่างๆเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้หรืออาจถูกรับรู้ และการตระหนักรู้

นอกจากนี้ Srinivas (อ้างถึงใน พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547: 20) กล่าวถึง ช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gaps) โดยสรุปว่า ช่องว่างของความรู้ที่แสดงให้เห็นว่า “ตนเองไม่มีความรู้” เป็นหนทาง หนึ่งของการพัฒนาบุคคล โดยใช้กระบวนการของการจัดการความรู้เพื่อลดช่องว่างและเติมเต็มความรู้ ให้กับบุคคลเหล่านั้น ดังมีรายละเอียดตามภาพที่ 2.12

	มี (Have)	ไม่มี (Don't Have)
รู้ (Know)	ความรู้ที่เป็นทางการ (Explicit Knowledge) “รู้ว่ามีความรู้”	ช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gaps) “รู้ว่าไม่มีความรู้”
ไม่รู้ (Don't Know)	ความรู้ที่เป็นทางการ (Explicit Knowledge) “ไม่รู้ว่ามีความรู้”	ช่องว่างของความรู้ (Unknowledge Gaps) “ไม่รู้ว่ามีไม่รู้”

ภาพที่ 2.12 ช่องว่างความรู้ของ Srinivas
แหล่งที่มา: พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547.

จากการให้นิยามของ “ความรู้” จากนักวิชาการหลายท่าน สามารถสรุปความหมายของความรู้ หมายถึง ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ ความเชื่อ และค่านิยม หรือความคิดของบุคคลที่ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์และสังเคราะห์จนเกิดความเข้าใจ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการสนับสนุนการทำงานหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

สรุปความหมายความรู้จากการนิยามดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าความรู้มีความซับซ้อน และผ่านกระบวนการกลั่นกรองมาแล้วมากกว่าข้อมูล สารสนเทศ จนเกิดเป็นความรู้ และนำไปสู่การใช้ประโยชน์ การตัดสินใจ ทั้งนี้ถือว่าความรู้อาจมีความหมายถึงขั้นที่เรียกว่าปัญญา หากฝังอยู่ในตัวตนหรือจิตใต้สำนึกของคน จนนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ แม้ไม่รู้ตัวว่าได้ใช้ความรู้ไปแล้ว

2.4.2 ลักษณะและประเภทของความรู้

จิตติพร อางชนะ (2547: 12) ได้จำแนกลักษณะความรู้ และ การศึกษาเพื่อเข้าใจบริบทของความรู้จากนักการศึกษา โดยได้การแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ ความรู้ทางสังคม (Social Knowledge) และความรู้ส่วนบุคคล (Personal Knowledge) โดยความรู้ส่วนบุคคลนั้นอาจเรียกได้ว่าเป็นความรู้ส่วนตัว คือ ความรู้ที่อยู่ในจิตใจของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การสังเกต หรือการตระหนักรู้ และสามารถเข้าใจหรือรับรู้ได้เพียงบุคคลเท่านั้น เช่น การถามคำถามบุคคลนั้นโดยตรง ส่วนความรู้ทางสังคมหรือเรียกว่าความรู้สาธารณะ เป็นความรู้ที่รวบรวมโดยระบบสังคม ซึ่งสามารถเข้าถึงได้อย่างอิสระและเท่าเทียมกันของสมาชิกที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ ผ่านการเก็บบันทึกและรวบรวม

นอกจากนั้น พรธิดา วิเชียรปัญญา (2547: 22) และ ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2548: 32-33) ยังได้แสดงความเห็นว่า การมองความรู้ สามารถมองได้หลายมิติ แต่มิติที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ มองในด้าน “รูปแบบที่มองเห็น” ซึ่งมี 2 ประเภท ดังนี้

1) ความรู้โดยนัยและความรู้ที่มองไม่เห็นชัดเจน (Tacit Knowledge) จัดเป็นความรู้อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งลักษณะหรือความรู้เฉพาะตัวของแต่ละบุคคลที่มาจากประสบการณ์ ความเชื่อ ความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน เช่น การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ผ่านการสังเกต การสนทนา การฝึกอบรม ความรู้ประเภทนี้เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ เนื่องจากความรู้ประเภทนี้เกิดจากประสบการณ์ การนำมาเล่าสู่กันฟัง ดังนั้นจึงไม่สามารถจัดให้เป็นระบบหรือหมวดหมู่ได้ และไม่สามารถเขียนเป็นกฎเกณฑ์หรือตำราได้ แต่สามารถถ่ายทอดและแบ่งปันความรู้ได้โดยการสังเกต

และเขียนแบบ บางคนจึงเรียกความรู้ประเภทนี้ว่าเป็นความรู้แบบเหนียว (Sticky Knowledge) หรือความรู้ที่อยู่ในสมองของคน

2) ความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่รวบรวมได้ง่าย เป็นความรู้ที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรสามารถจัดระบบถ่ายโอนโดยวิธีการที่เป็นทางการ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อถ่ายทอดความรู้ เช่น นโยบายขององค์กร กระบวนการทำงาน เอกสาร เป็นต้น โดยความรู้ประเภทนี้สามารถถ่ายโอนได้ง่าย บางครั้งจึงเรียกว่าเป็นความรู้ที่รั่วไหลได้ง่าย (Leaky Knowledge)

นอกจากนี้งานวิจัยของ Bhatt (2001: 70) ก็ได้แบ่งประเภทของความรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ ความรู้ของบุคคล (Individual Knowledge) และความรู้ขององค์กร (Organization Knowledge) โดยความรู้ขององค์กรนั้นจะถูกออกแบบโดยผ่านรูปแบบเฉพาะของความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยี เทคนิค และคน ซึ่งไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ง่ายโดยองค์กรอื่น โดยจากการศึกษาของ Bhatt ยังได้แบ่งความรู้ออกเป็น ความรู้ที่ง่ายต่อการค้นหา รวบรวม (Foreground Knowledge) และความรู้ที่ยากต่อการค้นหา รวบรวม (Background Knowledge) หรือ ความรู้ที่มองไม่เห็นชัดเจน (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ค่อนข้างแน่น ยากต่อการถ่ายทอดหรือออกมาในรูปของตัวอักษร

ส่วนแนวคิดของ Edvinsson (มปป. อ้างถึงใน สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547: 18) มีความหมายคล้ายคลึงกับแนวคิดของ Bhatt คือ มีความรู้ของบุคคล (Individual Knowledge) และความรู้ขององค์กร (Organization Knowledge) แต่มีความรู้ประเภทที่สามขึ้นมา คือ ความรู้ที่เป็นระบบ (Structure Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากการสร้างหรือต่อยอดความรู้ผ่านกระบวนการ เครื่องมือ ต่างๆ ในองค์กร อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาเห็นว่าความรู้ขององค์กร มีความคล้ายคลึงกับความรู้ที่เป็นระบบ เนื่องจากความรู้ที่เป็นระบบเป็นการสร้างความรู้ต่างๆขององค์กร ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความรู้ที่เป็นระบบ อาจแทรกอยู่ในความรู้ขององค์กร โดยจะมีระบบและโครงสร้างในตัวมันเอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในองค์กรมักจะผ่านทางระบบโครงสร้างหรือกระบวนการในองค์กรอยู่เสมอ

เมื่อทราบลักษณะและประเภทของความรู้แล้ว จำเป็นต้องทราบว่าความรู้ทุกประเภทที่กล่าวมามีองค์ประกอบที่หล่อหลอมให้เป็นความรู้ดังกล่าว เนื่องจากความรู้แต่ละประเภทอาจมีที่มาหรือองค์ประกอบที่แตกต่างกัน การพิจารณาถึงองค์ประกอบของรู้นั้น จะทำให้เกิดความเข้าใจความหมายของความรู้ในแต่ละประเภทได้

จากการจำแนกประเภทของความรู้จากนักวิชาการหลายท่าน สามารถสรุปประเภทของความรู้ได้ตามตารางที่ 2.2 ดังนี้

ตารางที่ 2.2 แสดงการจำแนกประเภทของความรู้

ประเภทของความรู้	คูตีพร อากทนะ (2547)	พริธิตา วิเชียรปัญญา (2547)	ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2548)	Bhatt (2001)	Edvinsson (1991)
ความรู้ทางสังคม (Social Knowledge)	/				
ความรู้ส่วนบุคคล (Personal Knowledge)	/				
ความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge)		/	/		
ความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge)		/	/		
ความรู้ของบุคคล (Individual Knowledge)				/	/
ความรู้ขององค์กร (Organization Knowledge)				/	/

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่า การจำแนกประเภทของความรู้ในมิติของรูปแบบที่มองเห็นนั้นสามารถจำแนกได้ 2 ประเภท ได้แก่ ความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน (Tacit Knowledge) กล่าวได้ว่าการจำแนกประเภทความรู้ในข้างต้นนั้นเป็นที่นิยมของนักวิชาการด้านความรู้ และการจัดการความรู้ เพื่อให้เห็นถึงความรู้ที่มีอยู่ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของความรู้ในแบบต่าง ๆ นั้น จะพบว่า ความรู้โดยนัยและความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน (Tacit Knowledge) มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับความรู้ส่วนบุคคล (Personal Knowledge) หรือ ความรู้ของบุคคล (Individual Knowledge) ส่วนความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) มีลักษณะคล้ายคลึงกับความรู้ทางสังคม (Social Knowledge) หรือ ความรู้ขององค์กร (Organization Knowledge) ซึ่งจากการศึกษาพบว่าความรู้ทางสังคมและความรู้ขององค์กรนั้นเป็นทรัพยากรของความรู้ส่วนบุคคล หรือก่อให้เกิดความรู้ส่วนบุคคล เนื่องจากการขยายความรู้ส่วนบุคคลของแต่ละคน เพื่อให้บุคคลแต่ละคนได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ หรือความคิดใหม่ๆ

ของตนเอง ส่วนความรู้ส่วนบุคคลเป็นเสมือนกระบวนทัศน์หรือรูปแบบสำหรับความรู้ทางสังคม และความรู้ขององค์กร

2.4.3 องค์ประกอบของความรู้

หากจะพิจารณาองค์ประกอบของความรู้ (Components of Knowledge) นั้น อาจจะพิจารณาได้ว่าองค์ประกอบของความรู้ประกอบด้วยองค์ประกอบที่หลากหลาย ซึ่ง Hope และ Hope (1997: 71-73) ได้กล่าวถึงแหล่งหรือทรัพยากรของความรู้ว่ามาจากหลายแหล่งหรือหลายแนวทางด้วยกัน โดยมองว่าองค์ประกอบสามารถจัดหาและปรับปรุงจากการรวบรวมความรู้ได้ในหลายรูปแบบ คือ

- 1) การแสวงหาความรู้โดยการเรียนรู้และการทดลอง
- 2) ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประสบการณ์ที่ผิดพลาด
- 3) ความรู้ที่ได้รับประสบการณ์โดยการบอกเล่าหรือพูดคุย
- 4) ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาแนวทางการปฏิบัติงานของบุคลากรที่มีผลการปฏิบัติดี

ในขณะที่ Tiwana (2002: 45-48) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของความรู้ในเชิงที่เป็นทรัพยากรที่ประกอบรวมกันเป็นความรู้ คือ

1) Truth คือ ความจริง โดยมองว่าทั้งโครงการและการลงทุนต่างๆขององค์กรขึ้นอยู่กับพื้นฐานของกลุ่มที่มีการตั้งสมมติฐานหรือข้อสรุป จากการค้นพบ การเก็บรวบรวมข้อมูล และความสามารถในการทำงานจะอยู่ที่การวิเคราะห์ส่วนประกอบสำคัญ

2) Judgment ความรู้มักเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ โดยการตัดสินใจจะทำให้ความรู้ขึ้นอยู่กับความคิดเห็น เมื่อมีการตรวจสอบซ้ำแล้วซ้ำอีก และปรับเปลี่ยนทุก ๆ เวลา เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้และนำไปปฏิบัติได้จริง

3) Experience ความรู้มักจะมาจากประสบการณ์และมุมมองทางประวัติศาสตร์ และความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดประสบการณ์

4) Value, Assumption and Beliefs เป็นการผสมผสานองค์ความรู้ การรู้ การค้นหา และการแบ่งปันองค์ประกอบของความรู้ ความสามารถ ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างความรู้ที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์

5) Intelligence เมื่อความรู้สามารถประยุกต์ใช้ในเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม และนำไปสู่การตัดสินใจ จนกระทั่งนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ดีขึ้น หรือผลที่ดีกว่าเดิมคุณภาพของความรู้ก็เปรียบเสมือนกับความสามารถในการนำไปใช้นั่นเอง

จะเห็นได้ว่าการพิจารณาถึงองค์ประกอบของความรู้ของนักคิดหรือนักวิชาการด้านการจัดการ ความรู้จะมองถึงที่มา แหล่งทรัพยากรของความรู้ หรือองค์ประกอบของความรู้ที่คล้ายคลึงกัน แต่ จะอธิบายในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดย Hope และ Hope (1997) จะมุ่งเน้นถึงแหล่งที่จะได้มาซึ่งความรู้ หรือทรัพยากรความรู้ว่ามาจากแหล่งใดบ้าง แต่ทั้งนี้ต้องนำมาผ่านกระบวนการเรียนรู้ การวิเคราะห์ และกระบวนการคิดของแต่ละบุคคลว่าสิ่งใดคือความรู้ หรือความรู้ที่ได้คืออะไร

ส่วน Tiwana (2002) จะพิจารณาองค์ประกอบของความรู้ในเชิงนามธรรมของความรู้ ว่าการ เกิดขึ้นของรู้นั้นเกิดขึ้นมาจากกระบวนการทางความคิดของแต่ละบุคคลนั้นมีส่วนผสมอะไรบ้าง อย่างไรก็ตามจะพบว่า องค์ประกอบของความรู้ในการศึกษาของ Tiwana (2002) นั้นจะเกิดขึ้นมาจาก แหล่งที่มาของความรู้ของ Hope และ Hope (1997) เนื่องจากความรู้ที่มาจากแหล่งต่าง ๆ นั้น จะมี ส่วนผสมขององค์ประกอบความรู้อยู่มากน้อยต่างกัน นอกจากนี้จะทราบถึงองค์ประกอบต่างๆ ของ ความรู้ หรือแหล่งที่มาของความรู้แล้ว ยังต้องทราบว่าความรู้ที่ประกอบขึ้นมาจากส่วนประกอบต่างๆ นั้น มีการพิจารณากระบวนการของวงจรความรู้อย่างไร เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจความรู้ในแต่ละเรื่อง อาจจะมีการหมุนเวียนหรือวงจรการพัฒนาผ่านกระบวนการและระบบต่างๆ ความรู้บางประเภทอาจ สลายไปและถูกความรู้ประเภทอื่นเข้ามาแทนที่ หมุนเวียนกันไป เมื่อนำความรู้มาจัดระบบจะทำให้ ทราบว่าการแลกเปลี่ยนความรู้หรือวงจรการเรียนรู้ของความรู้ต่างๆ ควรดำเนินการไปอย่างไร

2.4.4 ระดับของความรู้

Quinn (อ้างถึงใน พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547: 24) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับระดับของความรู้ ออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1: Know-what (รู้ว่าคืออะไร) เป็นความรู้ในเชิงรับรู้

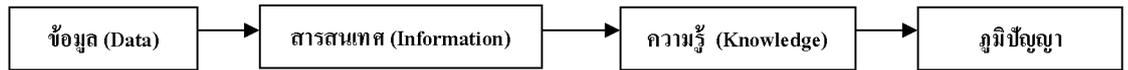
ระดับที่ 2: Know-how (รู้วิธีการ) เป็นความสามารถในการนำความรู้ไปประยุกต์ในการปฏิบัติ

ระดับที่ 3: Know-why (รู้เหตุผล) เป็นความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เชิงเหตุผลที่สลับซับซ้อน อันอยู่ ภายใต้อุณหภูมิและสถานการณ์ต่างๆ ความรู้ในระดับนี้สามารถพัฒนาได้บนพื้นฐานของ ประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาและการอธิบายเกี่ยวกับประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น

ระดับที่ 4: Care-why (ใส่ใจกับเหตุผล) เป็นความรู้ในลักษณะการสร้างสรรค์ที่มาจากตัวเอง บุคคลที่มีความรู้ในระดับนี้จะมีเจตจำนง แรงจูงใจ และการปรับตัวเพื่อความสำเร็จ

บรูซัย ศิริมหาสาร (2550: 23) ได้จำแนกความรู้ออกเป็น 4 ประเภท และมีวิวัฒนาการ ตามลำดับเป็น 4 ชั้น เรียงจากสูงไปต่ำ คือ ข้อมูล (Data) สารสนเทศ (Information) ความรู้ (Knowledge)

และปัญญา (Wisdom) ซึ่งแต่ละระดับมีความหมายแตกต่างกัน แต่มีความ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเป็นฐาน ของกันและกัน ดังภาพที่ 2.13

ภาพที่ 2.13 แสดงพัฒนาการลำดับของความรู้
แหล่งที่มา: บวรชัย ศิริมหาสาร, 2550.

ข้อมูล (Data) คือ ข้อมูลดิบที่เกิดจากการทำงานประจำวัน หรือ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่อง หนึ่งที่ได้จากการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้น โดยยังไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลในระดับ ปฏิบัติการ (Transaction Process) และเมื่อข้อมูลดิบเหล่านั้นได้ผ่านการประมวล จำแนกประเภทของ ความต้องการในการใช้งาน จะทำให้ผู้ใช้สามารถคัดเลือกข้อมูลที่ไม่จำเป็นออกจากระบบและสามารถ นำข้อมูลที่มีคุณค่าไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น

สารสนเทศ (Information) คือ ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในเรื่องใดเรื่อง หนึ่ง โดยข้อมูลที่ได้จะมีคุณค่าในระดับการใช้งานโดยผู้ใช้จะเป็นผู้กำหนดคุณค่าเหล่านั้น ดังนั้น สารสนเทศหนึ่งอาจมีความสำคัญสำหรับคนหนึ่ง แต่อาจไร้คุณค่าสำหรับคนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้ ในทาง กลับกันสารสนเทศเดิมที่ไร้คุณค่าสำหรับกลุ่มเดิมนั้น อาจกลับมามีคุณค่าใหม่ภายหลังก็ได้ ดังนั้นการ กำหนดคุณค่าจึงขึ้นอยู่กับ “ความตรงต่อความต้องการใช้งาน” ของแต่ละคนหรือกลุ่มเป็นสำคัญ

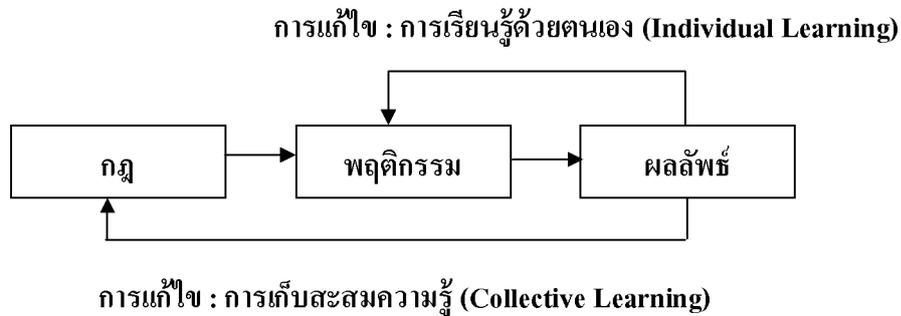
ความรู้ (Knowledge) คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่น เป็นกระบวนการของการขัดเกลา เลือกรู้ และบูรณาการสารสนเทศนั้นให้เกิดความรู้ใหม่ (New Knowledge) ดังนั้น ความรู้ใหม่จึงเกิดขึ้นจากการผสมผสานความรู้และประสบการณ์เดิมผนวก กับความรู้ใหม่ที่ได้รับ ความรู้ดังกล่าวเป็นสิ่งที่อยู่ภายในบุคคลเป็นความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) หากความรู้เหล่านั้นได้ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปของการเขียนลายลักษณ์อักษร ความรู้นั้นก็จะกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้ดังกล่าวจะมีคุณค่า ปรากฏเมื่อนำมาใช้ในกระบวนการตัดสินใจ

ปัญญา (Wisdom) หมายถึง การประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาการทำงาน ซึ่ง บางคนอาจเรียกว่า ปัญญาปฏิบัติ เมื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานจะทำให้เกิดการยกระดับของ ปัญญาให้กลายเป็น นวัตกรรม (Innovation) ในการทำงานให้สำเร็จ

2.4.5 รูปแบบการสร้างความรู้

โกสลดศีลธรรม (2546 อ้างถึงใน รัชดา จิตรเสรี, 2548: 15-16) ได้จำแนกรูปแบบของการสร้างความรู้ไว้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1) การเรียนรู้แบบวงรูปเดียว (Single-loop Learning) จะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรได้เผชิญกับปัญหาและความผิดพลาดทางการจัดการที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยจะเน้นการเรียนรู้เพื่อตนเอง เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการเก็บสะสมความรู้ (Collective Learning) ดังภาพที่ 2.14

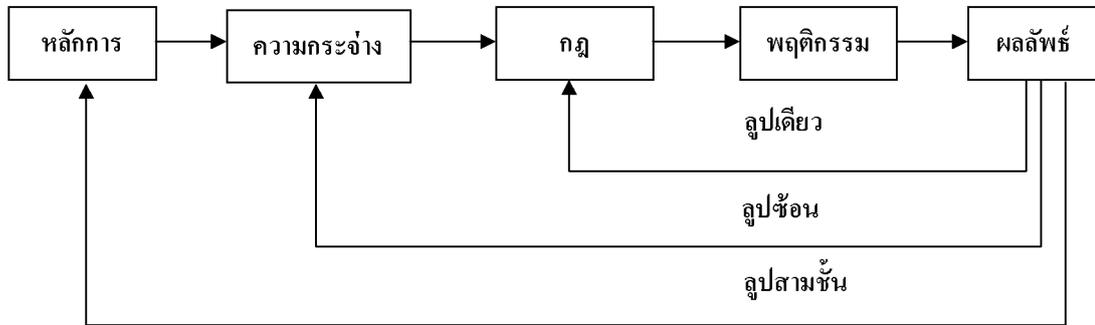

ภาพที่ 2.14 การเรียนรู้แบบวงรูปเดียว (Single-loop Learning)

แหล่งที่มา: โกสลดศีลธรรม (2546 อ้างถึงใน รัชดา จิตรเสรี, 2548)

2) การเรียนรู้แบบรูปซ้อน (Double Learning) เป็นการเรียนรู้เพื่อช่วยแก้ปัญหาและสนับสนุนการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพที่เป็นรูปแบบขององค์กรแห่งการเรียนรู้ ที่ก่อให้เกิดการสร้างการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

3) การเรียนรู้แบบรูปสามชั้น (Triple-loop Learning) เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาหลักการใหม่ (New Principle) ที่องค์กรสามารถนำไปดำเนินการในขั้นต่อไปได้ ดังภาพที่ 2.15

ภาพที่ 2.15 การเรียนรู้แบบลูปสามชั้น (Triple-loop Learning)

แหล่งที่มา: โกลด์ ดิสิคัลธรรม (2546 อ้างถึงใน รัชดา จิตรเสรี, 2548)

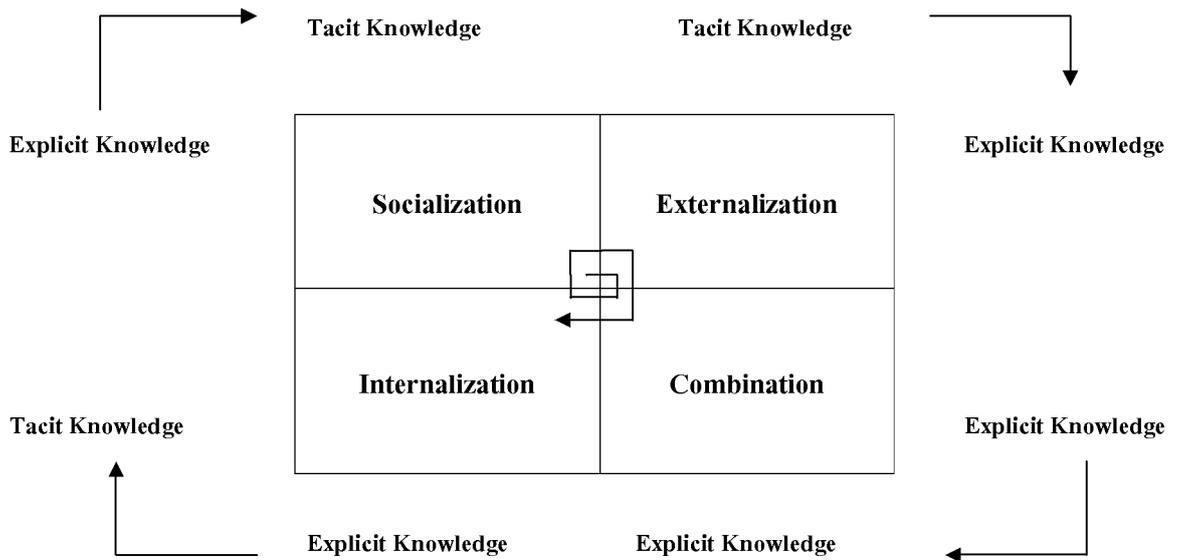
กล่าวโดยสรุปคือ องค์การสามารถสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับบุคคลได้โดยมีรูปแบบการสร้างให้เกิดการเรียนรู้อยู่ 3 รูปแบบ คือ 1) เมื่อองค์กรได้เผชิญกับปัญหาและความคิดพลาดทางการจัดการ มุ่งในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม 2) การสร้างรูปแบบในการช่วยแก้ไขปัญหาและสนับสนุนการตัดสินใจให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะเป็นการสร้างให้เกิดองค์การแห่งการเรียนรู้ และ 3) การสร้างรูปแบบโดยการเป็นการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาการ หลักการใหม่ที่องค์กรสามารถนำไปใช้ในการดำเนินการในขั้นต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตามการ ขยับเคลื่อนความรู้ในองค์กรนั้น จะมีการเรียนรู้เฉพาะตัวบุคคลเพียงอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องมีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างบุคคลในองค์กรอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้ความรู้นั้นสามารถแพร่กระจาย และมีการรับรู้ได้อย่างทั่วถึงทั้งองค์กร

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของความรู้จากบุคคลไปสู่องค์กร จึง จำเป็นต้องมีความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) กับความรู้ โดยนัย (Tacit Knowledge) เพื่อเป็นแนวทางในการขยับเคลื่อนความรู้ให้เกิดขึ้นในองค์กรต่อไป

2.4.6 กระบวนการเปลี่ยนแปลงของความรู้ (Knowledge Spiral: SECI Model)

ความรู้ใหม่เริ่มต้นที่ปัจเจกบุคคลเสมอ และจะถูกแปรเปลี่ยนเป็นความรู้ขององค์กร ความรู้ ใหม่ขององค์กรนี้จะเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง กับความรู้โดยนัยใน กระบวนการที่ต่อเนื่องเป็นวงจร Nonaka และ Takeuchi (2000 อ้างถึงใน พรธิดา วิเชียรปัญญา,

2547: 24) ได้เสนอรูปแบบการสร้างความรู้ในแต่ละองค์การ โดยมีขั้นตอนพื้นฐาน 4 ประการ ดังภาพที่ 2.16

ภาพที่ 2.16 กระบวนการเปลี่ยนแปลงของความรู้ Nonaka and Takeuchi แหล่งที่มา: พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547.

จากภาพการสร้างความรู้เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) กับความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) ซึ่งเรียกปฏิสัมพันธ์นี้ว่า “การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Conversion) โดยที่กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้สามารถอธิบายได้ดังนี้

1) การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Socialization) เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้โดยนัยผ่านการแบ่งปันประสบการณ์อันเนื่องมาจากอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน โดยที่บุคคลสามารถรับรู้โดยนัยได้จากการสังเกต ลอกเลียนแบบ หรือการลงมือปฏิบัติ

2) การปรับเปลี่ยนสู่ภายนอก (Externalization) เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้โดยนัยเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ขั้นตอนนี้ถือว่าหัวใจสำคัญของกระบวนการสร้างความรู้ เพราะเป็นขั้นที่ความรู้โดยนัยถูกทำให้ชัดเจน โดยการเปรียบเทียบ ใช้ตัวอย่างหรือตั้งสมมติฐาน

3) การผสมผสาน (Combination) เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ชัดเจนนั้นคือ ทำให้ความคิดต่างๆเป็นระบบจนกลายเป็นความรู้ที่นำมารวมกัน ทั้งนี้เกิดจากการแลกเปลี่ยนของบุคคล เป็นหลักรวมกับความรู้ที่ผ่านสื่อ หรือการเรียนรู้ต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเอกสารการประชุม การสนทนาทางโทรศัพท์ เป็นต้น ดังนั้นการสร้างความรู้ในขั้นตอนนี้จึงต้องมีการจัดหมวดหมู่ให้ชัดเจน

4) การปรับเปลี่ยนสู่ภายใน (Internalization) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ไปเป็นความรู้โดยนัยจากความรู้ต่างๆที่บุคคลได้รับทั้งที่เป็นความรู้โดยนัยและความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ก็จะรวมกันกลับไปเป็นความรู้โดยนัยที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลนั้นๆอีกครั้ง ซึ่งจะกลายเป็นทรัพย์สินที่แต่ต้องไม่ได้แต่มีค่าอย่างยิ่งขององค์กร

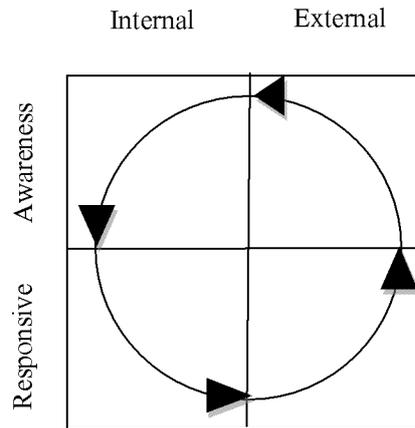
2.4.7 วงจรหรือกระบวนการของความรู้

เมื่อได้ทำการศึกษาแนวคิดของความรู้ในเบื้องต้นแล้ว ก็พบว่า แนวคิดเรื่องความรู้มีการพูดถึงกันในหลายลักษณะและหลายประเด็น ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ได้แบ่งประเภทของความรู้ออกเป็นความรู้โดยนัยและความรู้ที่มองเห็นชัดเจน (Tacit Knowledge) และความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และจากการศึกษาของ Nonaka และ Takeuchi (2000 อ้างถึงใน สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547:16-18) พบว่า ความรู้ทั้ง 2 ประเภทนี้ สามารถเปลี่ยนสถานะระหว่างกันได้ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ทำให้ได้ความรู้ใหม่ โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงของความรู้ (Knowledge Spiral) หรือ SECI Model ดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น

นอกจากนี้ความรู้ยังมีพัฒนาการเป็นวงจรหรือเป็นห่วงโซ่ โดยสามารถอธิบายว่า ความรู้นั้นมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นวงจร มีการเคลื่อนที่มีลักษณะเป็นพลวัตร ไม่หยุดนิ่ง เพื่อเป็นการขยายองค์ความรู้ให้กว้างออกไป และนำไปใช้ประโยชน์ต่อการทำงาน และองค์กร โดยจากการศึกษาของ Tom และ Spinello (อ้างถึงใน Frappaolo, 2002: 14-19) เกี่ยวกับห่วงโซ่ของความรู้ ซึ่งระบุว่าในห่วงโซ่ความรู้นั้นจะมีความเชื่อมโยงทั้ง 4 ด้าน คือ ความแตกต่างของลักษณะเฉพาะขององค์กรและระยะในการพัฒนาขององค์กร

ดังนั้น ห่วงโซ่ความรู้ (Know Chain: K-Chain) จึงเป็นชุดของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากวงจรทางด้านนวัตกรรมทั้ง 4 ด้านของห่วงโซ่ โดยความรู้ที่มีจะกระจายไปทั่วทั้งองค์กรและทำให้เกิดการรับรู้ที่รวดเร็วผ่านทั้ง 4 ด้านของห่วงโซ่นั้น จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดระบบความรู้ โดยสายโซ่แห่งความรู้ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) การตระหนักรู้ภายใน (Internal Awareness)

2) การตอบสนองภายใน (Internal Responsiveness) 3) การตระหนักรู้ภายนอก (External Awareness) และ 4) การตอบสนองภายนอก (External Responsiveness) ดังมีรายละเอียดตามภาพที่ 2.17

ภาพที่ 2.17 ห่วงโซ่ความรู้ (Know Chain: K-Chain)

แหล่งที่มา: ฐิติพร อัจฉนะ, 2547.

จากภาพที่ 2.17 ได้อธิบายถึงวงจรสายโซ่ความรู้ โดยเริ่มจากการตระหนักรู้ภายนอก (External Awareness) ซึ่งหมายถึงความสามารถขององค์กร ที่ดูดซับสารสนเทศแล้วแปลงเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้ ขั้นตอนนี้จะสะท้อนถึงความจริงและการตัดสินใจเชิงเหตุผล โดยเริ่มต้นจากการรับรู้สภาพแวดล้อมของบุคคล ทำให้เกิดการตระหนักรู้ภายใน (Internal Awareness) ซึ่งในขั้นนี้จะเป็นการจัดโอกาสภายนอกให้มีความสอดคล้องกับทรัพยากรภายใน โดยการสร้างความเข้าใจขององค์กรในการตระหนักถึงในตนเองและความสามารถที่จะเก็บรักษาและพัฒนาความรู้ที่มีให้มีการพัฒนาขึ้นภายในองค์กร หรือได้รับเข้ามาจากภายนอกองค์กร เมื่อผ่านกระบวนการดังกล่าวจะทำให้เกิดการตอบสนองภายใน (Internal Responsiveness) โดยมีการกำหนดทิศทางการทำงานทั้งในด้านการค้นหาปัญหา วางแผน และการจัดโครงสร้างองค์กร เพื่อตอบสนองภายนอก (External Responsiveness) โดยมีการดำเนินการ การนำผลผลิตสู่ภายนอกหรือสร้างเครือข่าย จากที่ได้กล่าวมาในข้างต้นจะสะท้อนให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างความรู้ภายในและภายนอกองค์กร เพื่อความรู้เท่าทันและความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดระบบความรู้

2.5.1. ความหมายของรูปแบบ

เยาเวดี วิบูลย์ศรี (2536: 25) ได้อธิบายความหมายของรูปแบบว่า เป็นวิธีที่บุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการของคนที่มีต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใดๆ ให้ปรากฏในลักษณะของการสื่อสาร ดังนั้นรูปแบบจึงเป็นแบบจำลองลักษณะเลียนแบบ หรือเป็นตัวแบบที่ใช้เป็นแบบอย่าง เป็นแบบแผนของการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งต่อเนื่องด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบ

ทิสนา แคมมณี (2551: 1) ให้ความหมายของรูปแบบว่าหมายถึง ตัวแทนที่อธิบายขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ ความเข้าใจปรากฏการณ์

ถ้วน บุญชม ศรีสะอาด (2533: 19) ให้ความหมาย รูปแบบว่า เป็น โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ

นอกจากนั้น สุบรรณ พันธุ์วิเศษ (2522: 22-23) ได้เสนอคำว่า แบบจำลอง (Model) ที่มีความสอดคล้องกับความหมายของคำว่ารูปแบบ เพื่อย่อหรือเลียนแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของปรากฏการณ์อยู่ในโลกของความเป็นจริงของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ

สอดคล้องกับ การให้ความหมายตาม Longman Dictionary of Contemporary English (1991: 668) ที่ได้มีการให้ความหมายของคำว่า รูปแบบ หรือ แบบจำลอง (Model) ว่าเป็นคำที่สื่อความหมายหลายอย่าง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วรูปแบบจะหมายถึงสิ่ง หรือวิธีในการดำเนินงานเพื่อเป็นต้นแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แบบจำลองหรือสิ่งก่อสร้าง รูปแบบในการพัฒนาชนบท เป็นต้น โดยได้แบ่งการให้ความหมายของรูปแบบออกเป็น 5 ลักษณะ แต่โดยสรุปแล้วจะมี 3 ลักษณะ คือ 1) สิ่งซึ่งเป็นแบบย่อส่วนจากของจริง 2) สิ่งของหรือคนที่นำมาใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการบางอย่าง เช่น ครูต้นแบบ แล 3) รุ่นของผลิตภัณฑ์ต่างๆ

วิลรัตน์ ยิ้มแฉ่ง (อ้างถึงในพจนานา เอื้องไพบูลย์, 2546: 42) ได้ให้ความหมายของรูปแบบว่าหมายถึงลักษณะที่เป็นองค์ประกอบ หรือ โครงสร้างการบริหารงานและหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งต่างๆ ของบุคลากรในการจัดกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วยหลักการ องค์ประกอบการทำงาน อำนาจหน้าที่ของสมาชิกและที่ปรึกษา

ส่วนการแบ่งลักษณะของรูปแบบ Willson และ Morgan (อ้างถึงใน พจนานุกรมไพบูลย์, 2546: 42) ได้แบ่งรูปแบบเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1) รูปแบบทางกายภาพ (Physical Model) เป็นรูปแบบที่ได้รับการสร้างขึ้นให้เหมือนกับของจริง แต่ลดขนาดให้เล็กลงหรือขยายให้ใหญ่ขึ้นจากของจริงแล้วแต่กรณี โดยมีสัดส่วนที่ถูกต้องกับของจริง รูปแบบนี้มีลักษณะเหมือนกับแบบจำลอง

2) รูปแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Model) เป็นรูปแบบที่ใช้สัญลักษณ์แทนความคิดหรือจินตนาการ สร้างขึ้นเพื่ออธิบายถึงองค์ประกอบต่างๆ ของความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งว่าแต่ละองค์ประกอบทำหน้าที่อย่างไร สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น

สรุปได้ว่า รูปแบบหรือแบบจำลอง (Model) คือ ตัวแทนในการอธิบายถึงใดสิ่งหนึ่ง ที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ หรือ สิ่งที่พัฒนามาจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นได้ง่ายและสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.5.2 ความหมายของการจัดการความรู้

วิจารณ์ พานิช (2548: 3-5) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่าเป็นเครื่องมือเพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการไปพร้อมๆกัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กร ไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และบรรลุความเป็นชุมชน หมุ่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกัน

พรชิตา วิเชียรปัญญา (2547: 17) กระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่างๆที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดการแบ่งปันและการถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรอย่างสมดุล เป็นไปเพื่อความสามารถในการพัฒนาผลผลิตทั่วทั้งองค์กร

องค์กรสหประชาชาติ (อ้างถึงใน ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2551: 170-172) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ คือ กระบวนการการสร้างและเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เราทราบเข้าไปใช้ในการทำงาน เช่น จากความรู้เป็นการกระทำ จากนวัตกรรมไปสู่การเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการภายในที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ได้เรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือเปลี่ยนแปลงองค์การช่วยในการปรับปรุง

การทำงานขององค์กร รวมทั้งประสิทธิผลในการพัฒนาด้วย เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศ แนวคิด และ ประสบการณ์และนำมาไว้ด้วยกัน เพื่อเชื่อมโยงกับชุมชนเรียนรู้แห่งการปฏิบัติและเครือข่ายความรู้

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2548: 69) การจัดการความรู้ คือ กระบวนการในการสร้างประมวล เผยแพร่ และใช้สารสนเทศที่มีคุณค่าเพื่อใช้ในการดำเนินการเพื่อให้เกิดประสิทธิผล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้องค์กรตระหนักถึงความสำคัญที่อยู่ในตัวบุคคลภายในองค์กร เพื่อส่งเสริมให้การพัฒนาวัฒนธรรมองค์ของการให้ความสำคัญกับความรู้ การสร้างโครงสร้างพื้นฐานหรือระบบต่าง ๆ และมีเทคโนโลยีในการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ

ประเวศ วะสี (2548: 31) การจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคนหาทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งให้จ่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้คงงามและใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะมากขึ้น มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาเจอกัน ข้อสำคัญก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งหมดที่ร่วมในกระบวนการ ก่อให้เกิดปัญญาร่วม (Collection Wisdom) ทำให้แก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องยากๆ ได้สำเร็จ

โดยสรุป การจักระบบความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหา การยกระดับ การพัฒนาและประยุกต์ใช้ความรู้ โดยเริ่มจากการศึกษาสภาพปัญหาต่างๆ การทบทวนความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การปรับ/จัดการให้สอดคล้องกับปัญหา การจัดกิจกรรมร่วมกัน และการสรุปปัญหาอุปสรรคในการแก้ไข โดยการจักระบบการจัดการความรู้สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท ได้แก่ การจักระบบความรู้แบบสากล และ การจักระบบความรู้ในแบบวิถีชุมชน

2.5.3. หลักการของการจัดการความรู้

แนวคิดเกี่ยวกับหลักการการจัดการความรู้นั้นมีหลายมุมมอง ทั้งในเชิงของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาจัดการ ในเชิงของข้อมูลข่าวสารหรือ Information Technology Management ในเชิงของการสร้างสรรค์การเรียนรู้ระหว่างพนักงานในองค์กร โดยผ่านกระบวนการรวมกลุ่ม การทำงานร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งต้องอาศัยการติดต่อสื่อสาร เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี และสนับสนุนส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้อย่างเต็มที่ และการพัฒนาองค์กรในแง่ของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรให้สนับสนุนบรรยากาศแลกเปลี่ยนความรู้ในองค์กร

โดย Hope และ Hope (1997: 74-81) ได้อธิบายถึงการศึกษานแนวคิดหรือหลักการการจัดการความรู้ใน 2 มุมมองด้วยกัน คือ

1) The Information School คือ การมองการจัดการความรู้ในเชิงของการจัดการข้อมูลข่าวสารภายในองค์กร ซึ่งขับเคลื่อนโดยใช้ Groupware และ Internet เป็นการใช้ประโยชน์ความรู้ที่ชัดเจนหรือที่อยู่ในรูปของเอกสารต่างๆ ในแง่ของการนำมาวิเคราะห์สถานการณ์ หรือเรียกว่าความรู้ในเชิงวัตถุ โดยมีความเชื่อว่าความรู้เหล่านี้เป็นทรัพยากรที่สามารถจับต้องได้ วิเคราะห์ ตั้งรหัส และถ่ายทอดให้กับผู้อื่นหรือขยายออกไป เพื่อการสร้างประโยชน์ในการแข่งขันเชิงธุรกิจ ดังนั้น หลักการจัดการจัดการความรู้ในมุมมองนี้จึงเน้นที่การออกแบบระบบ และการเข้าถึงความรู้ โดยความรู้จะสามารถเติบโตและพัฒนาได้เมื่อมีการแบ่งปันหรือถ่ายทอดต่อกัน

2) The Behavioral School คือ การมองถึงการสร้างการเรียนรู้ขององค์กร โดยการเกิดจากการพิจารณาปัญหาของการจัดการความรู้ในเชิงของระบบฐานความรู้ในเชิงเทคโนโลยี แล้วพบว่าภายในองค์กรเองจะมีวัฒนธรรมย่อยต่างๆ หลากหลายทั่วทั้งองค์กร โดยแต่ละวัฒนธรรมย่อยนั้นจะมีความรู้หรือค่านิยมที่ไม่ชัดเจนอยู่อย่างมากมาย ดังนั้นจึงเห็นควรที่จะพิจารณาถึงกลุ่มย่อยต่างๆ ในองค์กรที่สะท้อนถึงบทบาทของคนในองค์กร ซึ่งคนในองค์กรจะมีมุมมองในการทำงานที่แตกต่างกันไปบนพื้นฐานของแต่ละบุคคล และมีวัฒนธรรมในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ การศึกษา คุณค่า ค่านิยมต่างๆ กลุ่มย่อยๆ เหล่านี้เองที่เราเรียกว่า ชุมชนนักปฏิบัติหรือ Communities of Practice

ส่วนมุมมองของ Davenport และ Prusak (อ้างถึงใน นิตยสาร วิเทศ, 2542: 101) ได้กล่าวว่าการจัดการความรู้ที่แท้จริงแล้ว ไม่ใช่แค่อาศัยเพียงเทคโนโลยีเท่านั้น แต่เทคโนโลยีเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งเท่านั้น สิ่งสำคัญในการที่จะทำให้การจัดการความรู้ประสบผลสำเร็จอยู่ที่การสื่อสารกันระหว่างบุคคล เพื่อนำไปสู่การร่วมกันออกแบบสร้างสรรค์งานต่างๆ หรือการรวมกลุ่มกันระหว่างบุคคล เพื่อนำไปสู่การร่วมกันออกแบบสร้างสรรค์งานต่างๆ โดยได้กล่าวถึงหลักการจัดการความรู้ 5 ประการที่เน้นในเรื่องการรวมกลุ่มให้เกิดผลสัมฤทธิ์มากที่สุด อันส่งผลต่อระบบการจัดการความรู้ ตามแนวทางการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน ดังนี้

1) ส่งเสริมให้พนักงานรู้ค่าของความรู้ที่แสวงหา และต้องพร้อมที่จะลงทุนในกระบวนการสำหรับให้ได้ความรู้ขึ้นมา

2) กำหนดวางตัวพนักงานที่มีความรู้สำคัญ ซึ่งสามารถนำมารวมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3) ให้นักงานตระหนักถึงศักยภาพแห่งการสร้างสรรค์ที่แอบแฝงอยู่ในความสลับซับซ้อนและความหลากหลายของความคิดต่างๆ ให้มองเห็นประโยชน์ในความแตกต่าง อย่างมองว่ามันเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้ง และหลีกเลี่ยงการใช้วิธีง่ายๆ มาแก้ปัญหาที่ซับซ้อน

4) ประกาศออกมาให้ชัดเจนว่าบริษัทต้องการความรู้ เพื่อที่จะได้ใจ ให้รางวัลและนำทางไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

5) หาวิธีวัดความสำเร็จที่สามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่าที่แท้จริงของความรู้ในสมบรูณ์มากกว่าการใช้บัญชีงบดุลธรรมดาๆ มาเป็นตัวสะท้อนคุณค่าของมัน เพราะมันสะท้อนได้อย่างจำกัด

ในขณะที่ Snowden (อ้างถึงใน สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2547: 20) ได้แบ่งประเภทของหลักการในการจัดการความรู้ออกเป็น 3 ประเภท โดยแต่ละประเภทนั้นจะแบ่งความรู้ตามประเภทของความรู้คือ Tacit Knowledge และ Explicit Knowledge และบางประเภทจะผนวกรวม Tacit Knowledge และ Explicit Knowledge เข้าด้วยกัน คือ

1) Context management การจัดการความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) โดยเป็นการจัดระเบียบเอกสารหรือโครงสร้างต่างๆ

2) Narrative management การจัดการความรู้โดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องที่รู้มา ภายใต้แนวคิดที่ว่าเราไม่สามารถเขียนทุกเรื่องออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรได้ เนื่องจากข้อจำกัดในการเขียน

3) Content Management การจัดการความรู้โดยใช้กิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้โดยเครือข่ายทางสังคม

จากมุมมองของนักคิดและนักวิชาการข้างต้นพบว่า หลักการในการจัดการความรู้นั้นจะต้องประกอบด้วย 2 มุมมองคือ มุมมองทางด้านเทคโนโลยี และมุมมองทางด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มและบุคคล อันจะส่งผลต่อองค์กร แต่จะเห็นได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับหลักการจัดการความรู้ทั้ง 2 แนวคิดนั้นจะเน้นที่การสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้เป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดของ Davenport and Prusak ที่ให้ความสำคัญกับหลักการจัดการความรู้โดยการรวมกลุ่ม เพื่อการแลกเปลี่ยนและสร้างสรรค์ความรู้ โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาเพื่อช่วยสนับสนุนในการจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น เพื่อสามารถนำออกมาใช้งาน ได้ทันเวลา และถ่ายทอดต่อกันได้ง่าย ทั้งนี้จะมองว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการใช้ระบบการจัดการความรู้ และนำความรู้จากระบบนั้น ไปใช้ประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นการนำไปใช้ในงาน การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยน และแก้ปัญหาในการทำงานร่วมกัน

ส่วนแนวคิดของ Snowden จะเน้นที่การใช้กิจกรรมในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ และการใช้เทคนิคในการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ที่รู้ๆ และจะใช้การจัดระเบียบเอกสารหรือโครงสร้างต่าง ๆ

สำหรับความรู้ที่สามารถทำให้เห็นชัดเจน เป็นเครื่องมือช่วยในการจัดระบบความรู้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็จำเป็นที่จะต้องสร้างเครือข่ายทางสังคมและกระตุ้นให้คนมีการเรียนรู้ร่วมกัน

นอกจากจะทราบถึงหลักการในการจัดการความรู้แล้ว ยังต้องทราบถึงกระบวนการในการจัดการความรู้จากการศึกษานั้น นักวิชาการที่ได้ทำการศึกษา และสรุปออกมานั้น จะให้กระบวนการที่แตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกันบ้างในบางกระบวนการ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นกระบวนการใด องค์การจะต้องทราบกระบวนการต่างๆ อย่างลึกซึ้ง อันจะทำให้การดำเนินการจัดการความรู้ในกระบวนการต่างๆ เป็นไปอย่างถูกต้อง ชัดเจน เป็นไปตามเป้าหมายขององค์การ

2.5.4. เป้าหมายการจัดการความรู้

วิจารณ์ พานิช (2548: 3-5) ได้อธิบายถึงเป้าหมายที่สำคัญของงานหรือการจัดการความรู้ คือ การบรรลุผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินการตามที่กำหนดไว้ ที่เรียกว่า Operation Effectiveness โดยได้จำแนกผลสัมฤทธิ์ของการจัดการความรู้ออกเป็น 4 ส่วน คือ

1) การสนองตอบ (Responsiveness) ซึ่งรวมทั้งการสนองตอบความต้องการของลูกค้า สนองตอบความต้องการของเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้น สนองตอบความต้องการของพนักงาน และสนองตอบความต้องการของสังคมส่วนรวม

2) การมีนวัตกรรม (Innovation) ทั้งที่เป็นนวัตกรรมในการทำงาน และนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ

3) ชีตความสามารถ (Competency) ขององค์กร และของบุคลากร และประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งหมายถึงสัดส่วนระหว่างผลลัพธ์กับ ต้นทุนที่ลงไป การทำงานที่มีประสิทธิภาพสูง หมายถึง การทำงานที่ลงทุนลงแรงน้อย แต่ได้ผลมากหรือคุณภาพสูง

4) การที่กลุ่มคนดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกัน มีชุดความรู้ของตนเอง ที่ร่วมกันสร้างเอง สำหรับใช้งานของตน คนเหล่านี้จะใช้ความรู้ขึ้นเองอยู่ตลอดเวลา โดยที่การสร้างผ่านการทดลองเอาความรู้จากภายนอกมาปรับปรุงให้เหมาะสมต่อสภาพของตนและทดลองใช้งาน การจัดการความรู้ไม่ใช่กิจกรรมที่ดำเนินการเฉพาะหรือเกี่ยวกับเรื่องความรู้ แต่เป็นกิจกรรมที่แทรก/แฝง หรือเรียกว่า มีบูรณาการอยู่กับทุกกิจกรรมของการทำงาน และที่สำคัญ ตัวการจัดการความรู้เองก็ต้องการการจัดการด้วย

2.5.5. รูปแบบการจัดการความรู้

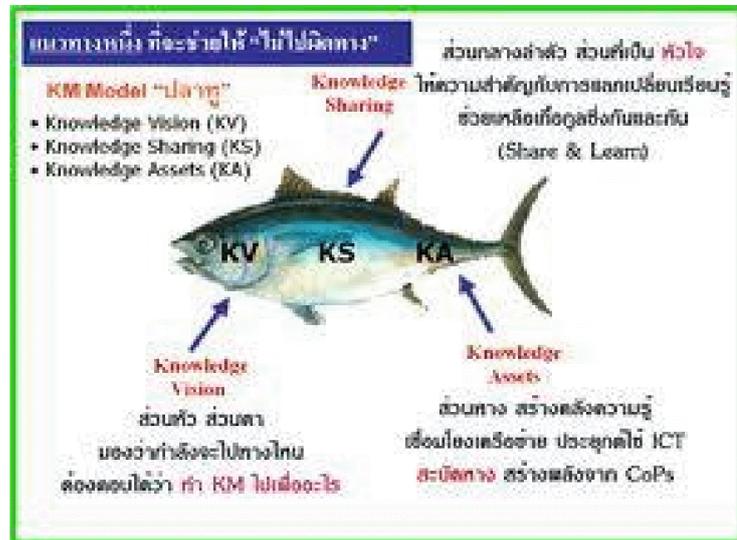
การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความรู้ เปรียบการจัดการความรู้เหมือนกับปลาหัวหนึ่ง โดยแบ่งตัวปลาออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนหัว ส่วนตัว และส่วนหาง โดยแต่ละส่วนจะมีความสำคัญ และความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกัน ทำให้การจัดการความรู้ในองค์กรประสบความสำเร็จ โดยแต่ละส่วนมีลักษณะสำคัญ คือ

1) ส่วนหัว (Knowledge Vision-KV) หมายถึงส่วนที่เป็นเป้าหมาย หรือวิสัยทัศน์ ซึ่งเป็นส่วนหลักที่บ่งบอกถึงทิศทางในการจัดการความรู้ โดยองค์กรที่จะดำเนินการจัดทำความรู้นั้นต้องตอบคำถามให้ได้ว่า “เราทำการจัดการความรู้เพื่ออะไร” โดยส่วนหัวนี้ จะต้องเป็นหน้าที่ของผู้ดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ โดยมีผู้นำกลุ่มและผู้สนับสนุนคอยให้ความช่วยเหลือ

2) ส่วนกลางลำตัว (Knowledge Sharing-KS) เป็นส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญ ซึ่งผู้สนับสนุนจะมีบทบาทมากในการกระตุ้นให้ผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีความรู้แฝงในตัว พร้อมอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้แบบเป็นทีมให้เกิดการหมุนเวียนความรู้ และยกระดับความรู้และเกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ขึ้น

3) ส่วนหาง (Knowledge Assets-KA) เป็นส่วนของคลังความรู้ หรือขุมความรู้ที่ได้จากการสะสมเกร็ดความรู้ที่ได้จากระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีการเก็บรวบรวมความรู้ออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อความสะดวกในการใช้งาน และนำไปเผยแพร่ ให้ความรู้นั้นสามารถกระจายได้ทั่วถึงทั้งองค์กร หรือทุกคนสามารถรับรู้และใช้ความรู้ได้อย่างทั่วถึง เพื่อเป็นการยกระดับความรู้ต่อไป

จากการศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการความรู้ในข้างต้น สามารถสรุปความสัมพันธ์ของรูปแบบการจัดการความรู้ได้ตามภาพที่ 2.18

ภาพที่ 2.18 องค์ประกอบหลักของการจัดการความรู้ในรูปแบบปลาทอง
แหล่งที่มา: สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม, 2552.

2.5.6. กระบวนการจัดการความรู้แบบองค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization)

วิจารณ์ พานิช (2548: 3) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นการดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการต่อความรู้ได้แก่ 1) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่องาน กิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร 2) การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ 3) การปรับปรุงตัดแปลงหรือสร้างความรู้บางส่วนให้เหมาะสมกับการใช้งานของตน 4) การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน 5) การนำประสบการณ์จากการทำงานและการประยุกต์ใช้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ “สกัดขุมความรู้” ออกมาบันทึกไว้ 6) การจดบันทึก “ขุมความรู้” และ “แก่นความรู้” สำหรับไว้ใช้งานและปรับปรุงเป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วน ลุ่มลึกและเชื่อมโยงมากขึ้น เหมาะต่อการใช้งานมากขึ้น โดยการดำเนินการ 6 ประการนี้บูรณาการเป็นเนื้อเดียวกัน

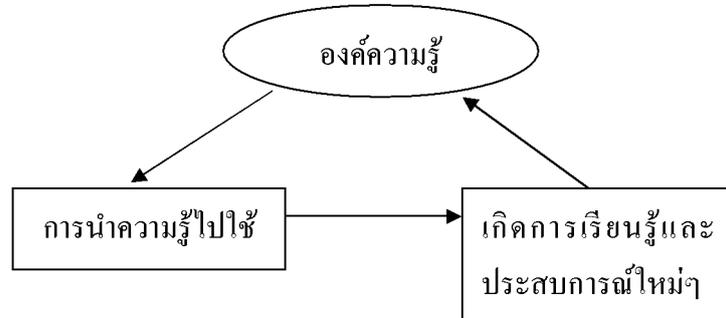
บุรชัย สิริมหาสาร (2550: 121) ได้สรุปกระบวนการจัดการความรู้ที่สำคัญมี 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การกำหนดความรู้ที่ต้องการ (Define) 2) การสร้างความรู้ที่องค์กรต้องการ (Create) 3) การเสาะหาและเก็บความรู้ในองค์กรให้เป็นระบบ (Capture) 4) การแบ่งปัน แลกเปลี่ยน กระจาย ถ่ายโอนความรู้ให้คนในองค์กร ได้ศึกษาเรียนรู้และเข้าถึงความรู้ (Share) 5) การนำความรู้ไปใช้ (Use) ประโยชน์และมีการขยายผลเพื่อการพัฒนาต่อยอดความรู้ และมีการเพิ่มขีดความสามารถขององค์กรให้สูงขึ้น

ชัชวาลย์ วงศ์ประเสริฐ (2548: 74-92) ได้แบ่งกระบวนการจัดการความรู้ออกเป็น 8 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การกำหนดเป้าหมายของความรู้ (Knowledge Goal) 2) การระบุองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม (Knowledge Identification) 3) การจัดหาความรู้ (Knowledge Acquisition) 4) การพัฒนาความรู้คู่องค์กร (Knowledge Development) 5) การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Transfer and Distribution) 6) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Preservation) 7) การนำความรู้ไปใช้ (Knowledge Usage) และ 8) การวัดความรู้และประเมินผลความรู้ (Knowledge Evaluation)

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2551: 171) สรุปกระบวนการเรียนรู้ออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก คือ การสร้างความรู้ การประมวลความรู้ การเผยแพร่ความรู้ และการใช้ความรู้ ดังนี้ 1) การสร้างความรู้ หรือ การแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation หรือ Knowledge Generation) เป็นกิจกรรมเพื่อแสวงหาความรู้ใหม่ หรือความรู้ที่มีอยู่เดิม 2) การประมวลความรู้ (Knowledge Codification) คือ การจัดการความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้และนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างสะดวก 3) การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Distribution) เมื่อได้มีการสร้างความรู้แล้ว องค์กรจะทำหน้าที่ในการประสานงานให้มีการเผยแพร่หรือแบ่งปันความรู้ให้ทั่วทั้งองค์กรภายนอกองค์กร 4) การใช้ความรู้ (Knowledge Utilization) เพราะคุณค่าความรู้อยู่ที่การนำไปใช้ ดังนั้นองค์กรต้องประยุกต์ความรู้ เพื่อสร้างความสามารถและนำไปปฏิบัติให้เกิดผล

ไสว โลงนศุภฤกษ์ (2549: 1-4) ได้แบ่งกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ออกเป็น 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification) 2) การสร้างและการแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) 3) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) 5) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) 7) การเรียนรู้ (Learning)

ในด้านการเรียนรู้ขององค์กรจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ซึ่งจะสามารถเพิ่มพูนความรู้ในองค์กรให้มากขึ้น และสามารถตอบสนองการใช้งานได้อย่างรวดเร็ว โดยความรู้นั้นจะถูกนำไปใช้อย่างต่อเนื่องที่ไม่มีที่สิ้นสุด หรือ วงจรความรู้ ดังภาพที่ 2.19

ภาพที่ 2.19 วงจรการเรียนรู้
แหล่งที่มา: ไสว โจนสุภฤกษ์, 2549.

จากการจำแนกกระบวนการจัดการความรู้แบบองค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization) จากนักวิชาการด้านการจัดการความรู้ในข้างต้น สามารถสรุปกระบวนการจัดการความรู้ได้ตามตารางที่ 2.3 ดังนี้

ตารางที่ 2.3 กระบวนการจัดการความรู้แบบองค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization)

กระบวนการจัดการความรู้	กระบวนการจัดการความรู้				
	วิจารณ์ ฟานิช (2548)	บุรุษย์ ศิริมหาสาคร (2550)	พิทวาลย์ วงศ์ประเสริฐ (2548)	ไสว โฉมสุตฤกษ์ (2549)	พิทวรัตน์ หล่อสุวรรณรัตน์ (2551)
1) การกำหนดเป้าหมายและค้นหาความรู้	/	/	/	/	
2) การสร้างและการแสวงหาความรู้	/	/	/	/	/
3) การพัฒนาความรู้สู่องค์กร			/		
4) การเผยแพร่ความรู้			/		
5) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ	/	/	/	/	
6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้				/	/
7) การเข้าถึงความรู้	/			/	
8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้	/	/	/	/	/
9) การเรียนรู้ และการใช้ความรู้		/	/	/	/
10) การประเมินผลการจัดการความรู้			/		

จากการจำแนกกระบวนการเรียนรู้จากนักวิชาการด้านการจัดการความรู้ในข้างต้น สามารถสรุปกระบวนการจัดการความรู้ ออกเป็น ออกเป็น 10 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การกำหนดเป้าหมายและค้นหาความรู้ 2) การสร้างและการแสวงหาความรู้ 3) การพัฒนาความรู้สู่องค์กร 4) การเผยแพร่ความรู้ 5) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ 6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ 7) การเข้าถึงความรู้ 8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ 9) การเรียนรู้ และการใช้ความรู้ และ 10) การประเมินผลการจัดการความรู้

2.5.6. รูปแบบการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน

การขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้ของชุมชนได้พัฒนาขึ้นจากการเชื่อมโยงข้อมูล และองค์ความรู้ในเรื่องความรู้ท้องถิ่น ทั้งในด้านตำนาน เรื่องเล่าพื้นบ้าน และวรรณกรรมท้องถิ่น ด้านความเชื่อและศาสนา ด้านศิลปกรรมท้องถิ่น ด้านการเกษตรและทรัพยากร ด้านอาหารและการแปรรูป ด้านหัตถกรรม และด้านการแพทย์พื้นบ้าน จากการศึกษา พบว่า ความรู้ท้องถิ่นในแต่ละมิติเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ผ่านการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบของเครือข่ายทางสังคม เพื่อคัดสรร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประดิษฐ์คิดค้น พัฒนา ปรับปรุง และสืบทอดความรู้ในแต่ละมิติให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนความต้องการของคนในสังคม การเชื่อมโยงความรู้จึงเป็นสิ่งที่อยู่เหนือขอบเขตทางกายภาพและการจำแนกเขตการปกครอง องค์ประกอบและมิติความรู้ท้องถิ่นจะมีความถี่ไหลไปตามปริมาณและคุณภาพของปฏิสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมของแต่ละบุคคล เช่น เครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เครือข่ายสายตระกูล เครือข่ายการผลิต เครือข่ายความเชื่อ เครือข่ายของปัญหา รวมไปถึงความต้องการของผู้ผลิตและความต้องการความรู้ไปใช้ (พัชรินทร์ ติรสุนทร, 2550: 181) ความรู้เป็นกระบวนการทางปัญญาที่นำมาสู่การปฏิวัติจิตสำนึกของบุคคล (Conscious Revolution) เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน (Interactive Learning to Action) เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ ซึ่งได้แก่ การนำผลของการเรียนรู้ไปปฏิบัติ โดยอาศัยกระบวนการทางสังคมที่มีเครือข่ายทางปัญญาที่อยู่ในรูปของชุมชนอิสระหรือชุมชนในจินตนาการ (Imaginary Community) ทำหน้าที่จัดการความรู้ เพื่อประโยชน์สุขของชุมชน

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า ความรู้ในทุกมิติล้วนมีพลวัต ชุมชนจึงมีการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ส่งผลให้ชุมชนสามารถใช้ความรู้ในแต่ละมิติที่มีคุณลักษณะเฉพาะตัว และสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างครอบคลุมและหลากหลาย เนื่องจากความรู้นั้นได้ผ่านการตรวจสอบ และควบคุมคุณภาพโดยชุมชนเอง และในทุกขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงจะนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้ศักยภาพของบุคคล กลุ่ม และชุมชนมีความสามารถในการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการจะเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงและความซับซ้อนของความรู้ในชุมชน จะต้องเข้าใจการเคลื่อนไหวของกระบวนการทางสังคม (Social Movement) วิถีชีวิตของผู้คนที่ดำเนินไปอย่างไม่หยุดนิ่ง ตลอดจนองค์ความรู้ที่บุคคลสร้าง ผลิดขึ้น และเป็นเจ้าของทั้งในระดับบุคคล และกลุ่ม เพื่อแสดงพฤติกรรมและสร้างอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ในรูปแบบที่หลากหลาย โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ในนิยามของตนเอง ซึ่งได้แก่ การไม่มีหนี้สิน ไม่เจ็บป่วย และมีกินมีใช้ การรวมกลุ่มจึงดำเนินไปเพื่อ

รักษาการเปลี่ยนแปลงหรือตำแหน่งทางสังคมให้อยู่ในระดับที่บุคคลยังสามารถควบคุมและกำหนดทิศทางที่ตนเองต้องการ ตลอดจนรับรู้ถึงการคงอยู่ของอำนาจส่วนตนได้ เพียงแต่รูปแบบของกระบวนการทางสังคมที่ปรากฏเป็นการผสมผสานระหว่างกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล ความคาดหวัง และความเดือดร้อนจากสภาพที่ไม่พึงปรารถนา การประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ

จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่าการจัดการความรู้ในรูปแบบของชุมชนมีความซับซ้อนและบูรณาการเป็นเนื้อเดียวกับกระบวนการทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ไม่สามารถจำแนกถึงขั้นตอนในการจัดการความรู้ของชุมชนได้อย่างชัดเจน ดังนั้นในการศึกษาการจัดการระบบความรู้ของชุมชน ผู้ศึกษาได้นำกระบวนการจัดการความรู้แบบองค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization) ทั้ง 7 ขั้นตอนมาเป็นแนวทางเปรียบเทียบ เพื่อให้สามารถจำแนกการจัดการความรู้ของชุมชนให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification) เป็นหลักคิดแบบของค์กรชาวบ้าน โดยเน้นคติความเชื่อ วัฒนธรรม ซึ่งชาวบ้านจะมุ่งเน้นการอธิบายปรากฏการณ์ความเชื่อ ความศรัทธา โดยความรู้ดังกล่าวจะอยู่ในตัวบุคคลที่มีความชำนาญ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำศาสนา เป็นต้น

2) การสร้างและการแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) การสร้างความรู้ในชุมชน เริ่มจากการตระหนักปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตน หรือของกลุ่ม โดยจะมีการไตร่ตรอง และวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาร่วมกัน ส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ที่ไม่ตายตัว โดยสามารถนำมาปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพเงื่อนไขที่ตนเองเผชิญอยู่ ดังนั้นกระบวนการสร้างความรู้ของชุมชนจึงมีการพึ่งพาอาศัยบริบทเฉพาะ (Situating Knowledge) และโลกทัศน์ของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

3) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) การจัดเก็บความรู้ของชุมชนมักไม่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยเท่าใดนัก เพราะเป็นเรื่องใหม่และสิ้นเปลืองสำหรับชุมชน แต่ชุมชนจะเก็บความรู้ไว้ในประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งอาจแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ เช่น การทำการเกษตร การปลูกพืชสมุนไพร นอกจากนี้ยังอาจจัดเก็บความรู้ ภูมิปัญญาในรูปแบบของเอกสารเพื่อสื่อสารระหว่างเครือข่ายในชุมชน

4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) การจัดการความรู้ในรูปแบบของชุมชนยังไม่มีกระบวนการแบ่งขั้นตอนที่ชัดเจน ทำให้การประมวลหรือกลั่นกรองความรู้จึงขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความชำนาญเฉพาะด้านของบุคคล อย่างไรก็ตามการประมวลและกลั่นกรองความรู้เป็นรูปธรรมนั้นจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากภายนอกเข้ามาช่วยในการส่งเสริม

ให้ชาวบ้านมีการคิดอย่างเป็นระบบ นอกเหนือจากจะใช้จิตสำนึก และความรู้สึกของความเป็นชาติพันธุ์ของตนในการหาหนทางแก้ไขปัญหาเท่านั้น (สวิง ตันอุ๊ด, 2547: 3)

5) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) ความรู้ของชุมชนมักเป็นความรู้ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) จึงอาศัยการปฏิบัติการระหว่างบุคคลเป็นช่องทางในการถ่ายโอนเป็นหลัก ซึ่งจะรวมถึงการจัดเวทีชุมชน การจัดเวทีเครือข่าย เพื่อประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกันและการเรียนรู้จากการได้เห็นของจริง ทั้งนี้เครือข่ายความสัมพันธ์ของชุมชนมักมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ แต่เกิดจากความใกล้ชิด ความพอใจ และพื้นฐานที่ใกล้เคียงกัน

6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนจากความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน ด้วยการคำนึงร่วมกันด้วยจิตวิญญาณ ความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน ร่วมกับสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ (Context) ตามบริบทท้องถิ่น ดังนั้นการเรียนรู้ในชุมชนจึงมีการรวมกลุ่มในการเรียนรู้ ทักษะ และประสบการณ์ โดยเป็นการคัดลอกใจจากคนในท้องถิ่นอย่างอิสระ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

7) การเรียนรู้ (Learning) การเรียนรู้ของชุมชนจะก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ หรือเพิ่มพูนองค์ความรู้ของชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว โดยความรู้ที่ได้สามารถนำไปใช้ให้เกิดวงจรแห่งการเรียนรู้ได้ เช่นเดียวกับองค์กร เพียงแต่การเรียนรู้ของชาวบ้านเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในแง่ของการดำเนินตามวิถีชีวิตของตนเอง และประโยชน์ของชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน แหล่งธรรมชาติเพื่อการเรียนรู้ กลุ่มเกษตรกร เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนความรู้ในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปรายละเอียดและขั้นตอนในการจัดการความรู้ในรูปแบบองค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization) และ รูปแบบการจัดการความรู้ของชุมชน (Social Organization) ได้ตามตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 กระบวนการจัดการความรู้แบบองค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization) และ รูปแบบการจัดการความรู้ของชุมชน (Social Organization)

ขั้นตอนการจัดการความรู้	องค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization)	องค์กรชุมชน (Social Organization)
1.การค้นหาคำความรู้ (Knowledge Identification)	<p>เพื่อหาว่าความรู้ใดมีความสำคัญสำหรับองค์กร โดยการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - วางเป้าหมาย - สร้างวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมาย - กำหนดแผนการจัดการความรู้ 	<p>เป็นหลักคิดแบบองค์กรชาวบ้าน โดยเน้นคติความเชื่อ วัฒนธรรม ซึ่งชาวบ้านจะมุ่งเน้นอธิบายปรากฏการณ์ความเชื่อ ความศรัทธา โดยความรู้ดังกล่าวจะอยู่ในตัวบุคคลที่มีความชำนาญ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำศาสนา เป็นต้น</p>
2.การสร้างและการแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)	<p>การดึงความรู้ต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายมาเป็นเนื้อหาที่เหมาะสม</p> <ul style="list-style-type: none"> - การจัดบรรยากาศและวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันภายในองค์กร - จัดระบบสารสนเทศ เพื่อให้บุคลากรสรรเสาะแสวงหาความรู้ใหม่ๆได้ง่ายขึ้น 	<p>การสร้างความรู้ในชุมชนเกิดจาก</p> <ul style="list-style-type: none"> - ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการ - ร่วมได้ร่วตรง วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ - เกิดองค์ความรู้ที่ไม่ตายตัว เพื่อนำมาเปลี่ยนแปลงตามบริบท เจือใจที่ชาวบ้านใช้กระบวนการสร้างความรู้เพื่อชุมชน ทั้งในแง่ของการแก้ไขปัญหา การบริหาร และการจัดการ

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

ขั้นตอนการจัดการความรู้	องค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization)	องค์กรชุมชน (Social Organization)
3.การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)	การจัดทำสารบัญ และจัดเก็บความรู้ประเภทต่างๆเพื่อเก็บรวบรวมค้นหา และสามารถนำมาใช้ได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น	การจัดเก็บความรู้ของชุมชนมักไม่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยทำได้นัก เพราะเป็นเรื่องใหม่และสิ้นเปลืองสำหรับชุมชน แต่ชุมชนจะเก็บความรู้ไว้ในประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งอาจแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ นอกจากนี้ยังอาจจัดเก็บความรู้ ภูมิปัญญาในรูปแบบของเอกสาร เพื่อสื่อสารระหว่างเครือข่ายในชุมชน
4.การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)	<ul style="list-style-type: none"> - มีการจัดทำหรือปรับปรุงรูปแบบของเอกสารให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งองค์กร ทำให้การจัดเก็บ และการค้นหาข้อมูลทำได้สะดวกรวดเร็ว - มีการเรียบเรียงตัดต่อ และปรับปรุงเนื้อหาให้มีคุณภาพดีครบถ้วน เทียบตรง ทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ 	จะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการสนับสนุนจากภายนอกเข้ามาช่วยในการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการคิดอย่างเป็นระบบ หากแต่จะใช้จิตสำนึก และความรู้สึกร่วมกันของความเป็นชาติพันธุ์ของตนในการหาหนทางแก้ไขปัญหาเท่านั้น

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

ขั้นตอนการจัดการความรู้	องค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization)	องค์กรชุมชน (Social Organization)
5.การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)	เป็นการเผยแพร่ความรู้ เพื่อให้ผู้อื่นได้ใช้ประโยชน์ทำได้ 2 ลักษณะ คือ การป้อนความรู้ (Push) ให้ผู้รับโดยไม่ต้องร้องขอ และให้โอกาสในการเลือกใช้ความรู้ (Pull) ให้ผู้ใช้สามารถเลือกรับ หรือใช้แต่เฉพาะข้อมูลที่ต้องการเท่านั้น	ความรู้ของชุมชนมักเป็นความรู้ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) จึงอาศัยการปฏิบัติการระหว่างบุคคลเป็นช่องทางในการถ่ายโอนเป็นหลัก หรือเป็นการเรียนรู้จากการได้เห็นของจริง และได้ปฏิบัติเป็นหลัก
6.การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)	<ul style="list-style-type: none"> - การทำเอกสาร ฐานความรู้ - การนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อช่วยให้สามารถเข้าถึงความรู้ได้ง่ายและรวดเร็วมากขึ้น - มีทีมงานข้ามสายงาน - จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดขึ้นจากความเป็นอยู่ (Context) ตามบริบทท้องถิ่น และความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน ดังนั้นการเรียนรู้ในชุมชนจึงมีการรวมกลุ่มเป็นการตัดสินใจจากคนในท้องถิ่นอย่างอิสระ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ตารางที่ 2.4 (ต่อ)

ขั้นตอนการจัดการความรู้	องค์กรสมัยใหม่ (Modern Organization)	องค์กรชุมชน (Social Organization)
7.การเรียนรู้ (Learning)	การเรียนรู้ของบุคคล และองค์กรจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ ซึ่งจะไปเพิ่มพูนความรู้ขององค์กรที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้น โดยความรู้ที่ได้จะถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความรู้ใหม่เป็นวงจรที่ไม่สิ้นสุด “วงจรแห่งการเรียนรู้”	การเรียนรู้ของชุมชนจะก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ หรือเพิ่มพูนองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว โดยความรู้ที่ได้สามารถนำไปใช้ให้เกิดวงจรแห่งการเรียนรู้ได้ เพียงแต่การเรียนรู้ของชาวบ้านเป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในแง่ของการดำเนินตามวิถีชีวิตของตนเอง และประโยชน์ของชุมชน

การจัดการความรู้ที่ได้วิเคราะห์ตามตารางข้างต้นนั้น ได้พบจุดเด่น-จุดด้อยที่ต่างกันหลายประเด็น จากการอธิบายด้วยโมเดลปลาหัวองค์กรทางสังคมได้เปรียบในหลายประการทั้งด้านขุมความรู้ การบริหารจัดการขุมความรู้ที่ได้ การติดตามประเมินผล การนำเทคโนโลยีมาในการเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ เพื่อพัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนาองค์กร เนื่องจากความพร้อมขององค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญของบุคลากรขององค์กรเป็นประโยชน์ต่อการจัดการความรู้ การเข้าถึงความภาคภูมิใจในการทำงานเป็นการสร้างความคิดทางบวก (Positive thinking) ทำให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรในรูปแบบใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นข้อดีที่น่ายกย่อง การจัดการความรู้ในองค์กรทางสังคมจะทำให้บุคลากรในองค์กรลดความเป็นตัวตนของตนเอง เปิดรับความคิดเห็นหรือเรื่องเล่าจากคนอื่น ในขณะที่การจัดการความรู้ของชุมชนดำเนินขึ้นเพื่อการแก้ปัญหาเรื่องการทำกิน ความอยู่รอดของคนในชุมชน เพราะการจัดการความรู้ชุมชนเป็นการดึงเอาความรู้ที่ซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) ของคนในชุมชนออกมาได้มาก เป็นการค้นพบหรือทำอย่างไรก็ได้ในการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่

ชุมชนประสบ การทดลองผิดลองถูก ทำให้ชุมชนมีคลังความรู้ที่สะสมไว้จากประสบการณ์จริง แต่การถ่ายทอดข้อมูลสู่สาธารณะอาจน้อยกว่าองค์การทางสังคม จึงดูเหมือนว่าการจัดการความรู้ชุมชนมีน้อยหรือเกิดขึ้นหลังการจัดการความรู้ชุมชน ประเด็นการจัดการความรู้ชุมชนที่เกิดขึ้นนี้เป็นการช่วยเหลือตนเองหรือที่เรียกกันว่า “พึ่งตนเอง” คลังความรู้ที่มีเป็นการสร้างและขุดค้นทางปัญญาเดิม ให้สร้างมูลค่าให้กับสังคม ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจึงเกิด “ชุมชนนักปฏิบัติ (CoP)” อยู่ตลอด เพราะชุมชนมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันตลอดเวลาจากความใกล้ชิดของคนในชุมชน แต่ปรากฏในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ มากกว่าที่จะเกิดกับองค์การทางสังคม อันนี้เป็นข้อคู่ส่วนหนึ่งของชุมชน แต่ชุมชนยังคิดอยู่หลายเรื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบริหารจัดการ การติดตามประเมินผลภายหลังการจัดการความรู้สำเร็จ ซึ่งอาจต้องอาศัยความช่วยเหลือจากองค์กรอื่นภายนอกชุมชน หรือองค์การภาครัฐ การช่วยเหลือความเป็นไปในด้านคำแนะนำ เดิมเต็มส่วนที่ชุมชนขาดหายไป มิใช่เข้าไปแทรกแซงบริหารจัดการให้ชุมชนอย่างเบ็ดเสร็จ เพราะหากทำเช่นนั้นจะทำให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ความรู้ที่ได้ไม่นานก็จะล่มสลายไปในที่สุด

การบูรณาการในส่วนทั้งความรู้ในองค์การทางสังคมเองและชุมชน ในปัจจุบันจะเป็นการจัดการความรู้แบบแยกส่วน ต่างคนต่างทำ บางเรื่องมีโอกาสในการจัดการความรู้ร่วมกันได้ ทำให้การจัดการความรู้สมบูรณ์แบบมากขึ้น เช่นเดียวกับระดับนโยบายควรนำไปทบทวนว่าเรื่องใดที่ก่อนสั่งการหรือก่อนที่ส่งผ่าน ไปสู่ชุมชน ชุมชนต้องการสิ่งที่ยากจะทำได้จริง หรือเพียงเพื่อให้เกิดรูปธรรมในการปฏิบัติหรือเพื่อสนองแฉ่งการณหรือความสมบูรณ์ด้านนโยบายเพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับรู้ว่าทำแล้ว แต่ไม่ได้ประเมินผลการปฏิบัติ การจัดการความรู้ร่วมระหว่างภาครัฐและชุมชนควรมีให้มากขึ้น รัฐบาลเป็นฝ่ายให้การสนับสนุนในสิ่งที่ชุมชนทำแล้วนำสิ่งดีของชุมชนที่ทำสำเร็จแล้วบอกต่อผ่านสารสนเทศ ผ่านเทคโนโลยีและช่วยในการคิดนามประเมินผลให้กับชุมชนเป็นระยะ กระตุ้นการสร้างความรู้ใหม่ๆ ให้ชุมชน สิ่งนี้น่าจะเป็นสิ่งที่รัฐควรทำมากกว่าการแจกเงิน สิ่งของที่รัฐคิดเอาเองว่าชุมชนต้องการสิ่งเหล่านั้น เป็นสวัสดิการจากรัฐตามปีงบประมาณในแต่ละปี นอกจากจะไม่เกิดการพัฒนาในเรื่องขององค์การเรียนรู้แล้ว ชุมชนยังถูกเอาเปรียบจากรัฐอีกด้วย

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของชุมชน

2.6.1 ความหมายของการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ให้ความหมาย “การเรียนรู้” ว่าเป็นกระบวนการในการรับข้อมูล ข่าวสาร และประสบการณ์อันนำไปสู่การรู้แจ้งเห็นจริง และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ ความเข้าใจ และการปรับเปลี่ยนท่าทาง ความคิด และพฤติกรรม

พัฒนา ยาวีราช (2546: 204) ได้นิยามความหมาย การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากการศึกษา การปฏิบัติ จากประสบการณ์ จากการฝึกอบรมทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนไป เช่น มีทักษะความชำนาญมากขึ้น มีความรู้ความสามารถมากขึ้น โดยการเรียนรู้มีผลต่อความเชื่อ ทศนคติและพฤติกรรม ซึ่งแนวคิดแบบเก่าในการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Operant Learning) การเรียนรู้จากการศึกษาหาความรู้หรือความเข้าใจ (Cognitive Learning)

พรธิดา วิเชียรปัญญา (2547: 116) การเรียนรู้ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างต่อเนื่องจากการฝึกหัดหรือประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การเรียนรู้ทำให้บุคคลมีการปรับตัวทั้งในด้านส่วนตัว สังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงได้

ส่วนในส่วนของกระบวนการเรียนรู้นั้น ได้มีนักวิชาการ และผู้รู้หลายท่านได้ให้คำนิยามกระบวนการเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย เช่น

สุพัตรา ซาติซาบัญชาชัย (2548: 99) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง โดยเกี่ยวกับความจำ ความเข้าใจ การนึกคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา การเรียนรู้ในเรื่องใด หรือความเข้าใจความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือการกระทำที่มีกระบวนการทางความคิดมาเกี่ยวข้องพร้อมกับการปฏิบัติ เพื่อเกิดข้อสรุป ผลลัพธ์ โดยทราบได้จากความเข้าใจของผู้เรียนที่มีต่อคำถาม หรือประเด็นที่ต้องการความชัดเจนในเรื่องนั้นๆ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง การเรียนรู้จึงไม่ใช่การพูดลอยๆแต่ควรระบุว่า เรียนรู้เรื่องอะไร คือมีเป้าหมายในการเรียนรู้นั้นเอง ซึ่งผลลัพธ์ของการเรียนรู้ คือ ความรู้ (Knowledge) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง และถูกสะสม มีการองอกแยกและเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งด้านบวกและด้านลบนั่นคือรู้แล้ว โดยอาจลดทอน จางลง หรือเพิ่มพูนความรู้ขึ้นเรื่อยๆจนถึงกับสามารถลบล้างความรู้ที่มีอยู่เดิมหรือเปลี่ยนเป็นความรู้ชุดใหม่

พรพิไล เลิศวิชา (อ้างถึงใน เสรี พงศ์พิศ, 2539: 11) ให้ความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้” ว่าเป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การรู้และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียวกัน โดยกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนา สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและพึ่งตนเองได้

อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549: 109-121) ได้ให้ความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญที่สุดที่ซึ่งมนุษย์ใช้ในการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมในระดับต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว กลุ่ม องค์กร ชุมชน ประเทศ และระบบนิเวศ ดังนั้นการที่มนุษย์มีศักยภาพทางด้านสมองมากกว่าสัตว์โลกทั่วไป สะท้อนให้เห็นว่าการปรับตัวโดยอาศัยการเรียนรู้มิได้จำกัดอยู่เพียงด้านกายภาพตามลักษณะทางธรรมชาติ คือ การกิน การสืบเผ่าพันธุ์ และการเอาตัวรอดจากภัยคุกคามต่าง ๆ เท่านั้น หากครอบคลุมถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับความรู้สึกรู้จักคิดจิตใจ อุดมคติ ฯลฯ ของสังคมระดับต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยสติปัญญา ความสามารถและจินตนาการที่มีอยู่ตามธรรมชาติด้วย

กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นทั้งกลไกการถ่ายทอด หรือผลิตซ้ำเพื่อดำรงรักษาสິงเดิมไว้ เช่นเดียวกับที่เป็นกระบวนการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์เพื่อปรับตัวกับสิ่งเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งอยู่ตลอดเวลา บริบทหรือสิ่งแวดล้อมระดับต่างๆรอบตัวปัจเจกบุคคล จึงมีอิทธิพลโดยตรงทั้งในด้านการผลิตซ้ำสิ่งเดิมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นอยู่กับลักษณะของกระบวนการเรียนรู้และระดับปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมนั้น

จากการให้ความหมายของการเรียนรู้จากนักวิชาการหลายท่าน สามารถความหมายของการเรียนรู้ได้ตามตารางที่ 2.5 ดังนี้

ตารางที่ 2.5 แสดงจุดเน้นการให้ความหมายของการเรียนรู้

ความหมายการเรียนรู้	การเรียนรู้	
	ในฐานะเป้าหมาย	ในฐานะกระบวนการ
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542	/	
พัฒนา ยาวีราช (2546: 204)	/	
พรชิตา วิเชียรปัญญา (2547: 116)	/	
สุพัตรา ซาคิชาปัญญาชัย (2548:99)		/
พรพิไล เลิศวิชา (2539)		/
อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549 :109-121)		/

โดยสรุป การนิยามความหมายของการเรียนรู้ นั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประการ ได้แก่
 ประการแรก การให้คำนิยามการเรียนรู้ในฐานะเป้าหมาย ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากการศึกษา การปฏิบัติ จากประสบการณ์ จากการศึกษาทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนไปในลักษณะค่อนข้างถาวร โดยการเรียนรู้มีผลต่อความเชื่อ ทักษะคิดและพฤติกรรม เช่น มีทักษะความชำนาญมากขึ้น มีความรู้ความสามารถมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้เพื่อตนเอง เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตัวเองทั้งที่ใกล้และไกล หรือแม้กระทั่งการเรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลอื่นไม่อาจมองหรือสังเกตได้โดยตรง แต่จะสามารถทราบว่ามี การเรียนรู้ก็ต่อเมื่อเห็นหรือสังเกตได้จากการปฏิบัติ (Performance)

ประการที่สอง การให้คำนิยามการเรียนรู้ในฐานะของกระบวนการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน โดยมักเกี่ยวข้องกับความจำ ความเข้าใจ การนึกคิด การวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความสามารถในการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น เพื่อให้เกิดการสังเคราะห์ ถ้ายทอดหรือผลิตซ้ำเพื่อดำรงรักษาสังเดิมไว้ ตลอดจนการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ภายใต้กระแสนของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่งอยู่ตลอดเวลา

2.6.2 รูปแบบทางการศึกษาและการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 9) ได้จัดรูปแบบการศึกษาของประเทศไทยไว้เป็น 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษาหลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ สักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (อ้างถึงใน ชัยยศ อิมสุวรรณ์, 2543: 42-43) ได้แบ่งรูปแบบการศึกษานอกโรงเรียน ตามลักษณะการจัดการศึกษา เป็น 3 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบที่จัดเป็นรายคน (Person-Centered Model) เป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาที่เป็นเฉพาะของแต่ละบุคคล มุ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนแต่ละคน และใช้ผู้เรียนแต่ละคนเป็นศูนย์กลางการจัดการ มีหลักสูตร วิธีการสอนที่เปิดกว้างตามความต้องการของแต่ละบุคคล ตัวอย่างการจัดการศึกษารูปแบบนี้ เช่น การเรียนด้วยตนเอง การเรียนทางไกลหรือจากวิทยุโทรทัศน์ การศึกษาจากเอกสาร การทัศนศึกษา เป็นต้น

2) รูปแบบที่จัดเป็นกลุ่ม-ชั้นเรียน (Group-Centered Model) โดยมีบุคคล หลากๆ คนเป็นกลุ่มเป้าหมายในการให้ความรู้อย่างเสมอภาค มีการกำหนดหลักสูตร เวลาที่แน่นอน ได้รับใบสำคัญทางการศึกษา (รับรองวุฒิ/ประกาศนียบัตร) เช่น การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ การศึกษาสายสามัญ วิชาชีพระยะสั้น เป็นต้น

3) รูปแบบชุมชน (Community-Centered Model) ชุมชน-หมู่บ้านเป็นแกนนำในการจัดหลักสูตร โดยจัดขึ้นตามความต้องการของชุมชน และยืดหยุ่นตามความต้องการของชุมชนแต่ละแห่ง เป็นการสนับสนุนให้เกิดความสามัคคีกันทั้งในกลุ่มและร่วมมือกันทำกิจกรรม เช่น โครงการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน ระหว่างการศึกษาใน โรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และหน่วยงานอื่นในภาครัฐ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 37-51) ได้ศึกษาและแบ่งรูปแบบการศึกษาในชุมชนไว้ 2 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง เป็นการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นจากศักยภาพของชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนให้เต็มศักยภาพของชุมชน อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและลดข้อจำกัดภายในชุมชน การศึกษาที่ชุมชนจัดขึ้นนี้ มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและตอบสนองความต้องการของสมาชิก หรือคนที่อยู่ในบริบททางวัฒนธรรมในสังคมเดียวกัน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่มีความรู้ การเรียนรู้จึงไม่ถูกจำกัดด้วยเวลา สถานที่ เพศและวัย และเป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาชุมชนในรูปแบบนี้ มีองค์กรชุมชนและเครือข่ายเป็นองค์กรจัดการศึกษา โดยกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย

(1) การวิเคราะห์-สังเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของชุมชน ซึ่งอาจกระทำอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้เข้ากับสังคมไทยตลอดจนสังคมโลก

(2) การแสวงหาทางออกที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตทางออกนี้อาจได้มาหลายวิธี เช่น การไปมาหาสู่กัน การประชุม-สัมมนา การศึกษาดูงาน และการเรียนรู้ผ่านสื่อประเภทต่างๆ เป็นต้น

(3) การสร้างกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาและแก้ปัญหาที่กำลังประสบอยู่ ซึ่งอาจเรียกว่ากิจกรรมเรียนรู้

(4) การประเมินกิจกรรมและนำผลที่ได้เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์-สังเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของชุมชน

2) รูปแบบการจัดการศึกษาแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการจัดการศึกษาที่ได้รับการแนะนำจากหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะภาครัฐที่เห็นว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับมาตรฐานการครองชีพจึงมีการสร้างกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษากระบวนการจัดการศึกษาดังกล่าวนี้ เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายนอกกับชุมชน โดยมีขั้นตอนดังนี้

(1) การร่วมคิด ซึ่งเทียบได้กับการคิดวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหาของชุมชน

(2) การร่วมวางแผน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ทางเลือกและเสนอทางออกของปัญหา

(3) การร่วมปฏิบัติ เป็นการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมตั้งแต่การเรียนรู้ตลอดจนการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ

(4) การร่วมประเมิณผล เป็นการร่วมติดตามประเมิณผลกาปฏิบัติตามแผนที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้

(5) การร่วมรับผลประโยชน์ เป็นการได้รับผลตอบแทนจากการทำงานร่วมกัน เช่น คนในชุมชน ได้แก้ปัญหาของตน ขณะเดียวกัน หน่วยงานภายนอกได้รับความสำเร็จจากการนำเสนอโครงการพัฒนา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาในรูปแบบนี้อยู่ภายใต้โครงสร้างการทำงานที่หน่วยงานภายนอกเป็นผู้นำเสนอโครงการ ทำให้ชุมชนไม่อาจกำหนดและควบคุมการดำเนินงานได้มากนัก

จากการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษาและการเรียนรู้ ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สรุปได้ว่ารูปแบบทางการศึกษามีลักษณะหลากหลาย ขึ้นอยู่กับหลักการในการแบ่งรูปแบบ กล่าวคือ แบ่งตามประเภทการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย แบ่งตามลักษณะการจัดการศึกษา ได้แก่ รูปแบบรายคน รูปแบบกลุ่มหรือชั้นเรียน และรูปแบบชุมชน แบ่งตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง และการจัดการศึกษาแบบการมีส่วนร่วม

2.6.3 องค์ประกอบของการเรียนรู้

2.6.3.1 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (อ้างถึงใน วารุณี ชินวินิจกุลม, 2549: 26) กล่าวว่า รากฐานสำคัญของชุมชนที่เป็นองค์ประกอบของการเรียนรู้ของชุมชนมี 3 ประการ คือ

1) คน ประกอบด้วย ผู้รู้ หรือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้มีความรู้ ความชำนาญ เฉพาะด้านในชุมชน

2) ความรู้ คือ ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ทางวิชาการที่ชุดความรู้ที่มาจากภายนอก หรือประสบการณ์ที่ชุมชน ได้สะสมและพัฒนาขึ้น

3) ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน

นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบหรือกลไกที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ ดังนี้

1) เครือข่าย และองค์กรชาวบ้าน การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน เครือข่ายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมต่อบริเวณต่างๆเข้าหากัน ส่วนองค์กรชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการจัดการทั้งด้าน

ทรัพยากร ธรรมชาติ เงินทุน และการเรียนรู้ของชุมชน เครือข่าย และองค์กรชาวบ้านจึงมีบทบาทในการเสริมสร้าง และสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

2) เนื้อหา / องค์ความรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ขององค์ความรู้ของชุมชนจะกำหนดจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชน เป็นหลักและเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี คือ เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม เพราะหวังผลในการนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริงในด้านต่างๆ ซึ่งหากพิจารณาโดยผิวเผินแล้วอาจคิดว่ากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนไม่มีเนื้อหา แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับครอบคลุมเนื้อหาวิชาต่างๆ ไว้อย่างครบถ้วน เพียงแต่เนื้อหาเหล่านี้ไม่ได้แยกออกมาเป็นรายวิชา หากแต่สอดแทรกอยู่ในการดำรงชีวิตจริงแต่ละด้าน เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์เรียนรู้จากการผลิตการบริโภคและแลกเปลี่ยนผลผลิต วิชาจิตวิทยาเรียนรู้จากการติดต่อสัมพันธ์และอยู่อาศัย ทำงานร่วมกัน เทคโนโลยีเรียนรู้จากการแสวงหาทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำรงชีวิต

3) กิจกรรมการเรียนรู้ มีหลายวิธี ทั้งการตั้งสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลอง การคิดไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยน ฯลฯ กิจกรรมการเรียนรู้เหล่านี้มีความยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ความถนัดที่ไม่เหมือนกันของผู้เรียนและผู้สอนแต่ละคน

2.6.3.2 องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวระบบโรงเรียน มี 2 ลักษณะ คือ กระบวนการเรียนรู้เพื่อรัฐ และกระบวนการการเรียนรู้เพื่อชีวิตและสังคม

เสน่ห์ จามริก (2537: 5-7) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อรัฐว่าระบบและสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ของการศึกษาเป็นผลเนื่องมาจากระบบโรงเรียน ซึ่งทางราชการนำมาใช้อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการศึกษาแผนโบราณมาสู่การจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่เพื่อตอบสนองความจำเป็นของบ้านเมืองที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยและการจัดการศึกษานับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่ง

อุทัย คุลเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540: 60-61) กล่าวถึง องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้เพื่อรัฐว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่รวมศูนย์อยู่ที่โรงเรียนและที่ครูเป็นหลัก ทำให้กระบวนการเรียนรู้ถูกตัดขาดจากชุมชนและครอบครัว เนื้อหา/องค์ความรู้ของกระบวนการเรียนรู้จึงถูกกำหนดโดยส่วนกลางของภาครัฐและส่งผ่านไปยังโรงเรียน ซึ่งมีการแปลกแยกจากเนื้อหา/องค์ความรู้ของชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้เป็นการถ่ายทอดความรู้โดยการท่องจำเป็นหลัก ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้แปลกแยกจากชุมชนและครอบครัวละทิ้งภูมิปัญญาเดิม เมื่อเด็กผ่านกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจะทำให้เกิดไม่สามารถประกอบอาชีพในชุมชนของตนเองได้แต่ต้องออกไปประกอบอาชีพในเมือง อันส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอในที่สุด

จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (อ้างถึงใน วารุณี
ชินวินิจกุล, 2549: 28) พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของโรงเรียนและครูบางส่วนในด้านการจัด
กระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1) บทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กและชุมชน พบว่า การจัดกระบวนการ
เรียนรู้เพื่อชีวิตและสังคมในลักษณะการจัดการเพื่อเด็ก ก่อให้เกิดประโยชน์กับเด็กที่มีกระบวนการ
เรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยอาศัยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ และชุมชน
สามารถจะเรียนรู้จากการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ อันเป็นการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

2) บทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กและชุมชน พบว่า เป็นกระบวนการ
เรียนรู้ที่มีเด็กและชุมชนเป็นศูนย์กลาง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทได้อย่างเต็มที่
บทบาทของโรงเรียนและครูจึงต้องแปรเปลี่ยนโดยอาจเป็นผู้กระทำ ผู้เชื่อมประสาน หรือพี่เลี้ยง ไม่ใช่
เป็นผู้ที่ตัดสินใจแทนเด็กและชาวบ้าน แต่เป็นเพียงผู้ประสานให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และ
ประสบการณ์ระหว่างเด็ก ชาวบ้าน ตลอดจนบุคคลและองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องตามช่วงเวลาและ
สถานการณ์ที่ต่างกัน

สรุปกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กและชุมชนมีองค์ประกอบของการเรียนรู้ ดังนี้

1) ฐานการเรียนรู้ ได้แก่

(1) ฐานการเรียนรู้ในวิถีชีวิต หมายถึง แหล่งของการเรียนรู้ของชุมชนที่มีอยู่
รอบตัวทั้งในครอบครัว หมู่บ้าน และต่างชุมชน ในธรรมชาติ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้มีอยู่มากมาย
ทั้งพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้าน้าอา เพื่อน ผู้นำทางศาสนา ครู ช่าง พ่อค้า หมอพื้นบ้าน เครือข่ายองค์กร
ชาวบ้าน หรือสถาบันการเรียนรู้ชุมชน เป็นต้น

(2) ฐานการเรียนรู้ระบบโรงเรียน หมายถึง ครู โรงเรียน หนังสือ

2) เนื้อหา/องค์ความรู้ เป็นทั้งเนื้อหาจากการกำหนดในหลักสูตรของโรงเรียนและ
ความรู้ภูมิปัญญาจากชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนและสมาชิกในชุมชนนั้น
แบ่งออกเป็น

(1) เนื้อหา / องค์ความรู้ในวิถีชีวิต เป็นเนื้อหาความรู้ที่กำหนดจากความ
ต้องการและความจำเป็นของชุมชนเป็นหลัก เป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี เป็นรูปธรรม
มากกว่านามธรรม เพราะหวังผลในการนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริงๆ

(2) เนื้อหา/องค์ความรู้ตามแนวระบบ โรงเรียน เป็นเนื้อหาความรู้ที่มาจาก การกำหนดหลักสูตร ซึ่งมีทั้งเนื้อหาวิชาการต่างๆที่กำหนดเป็นแกนกลางเหมือนกันทั่วประเทศและมีเนื้อหาที่เปิดโอกาสให้ชุมชนกำหนดเอง เพื่อความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

3) กิจกรรมการเรียนรู้ มีความหลากหลาย มีทั้งการอ่าน การฟัง การเขียน การพูด การคิดไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฯลฯ ซึ่งมีความเหมาะสมกับเนื้อหา และความถนัดของแต่ละคน

2.6.4 การเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ประเวศ วะสี (2537: 15) ได้อธิบายถึงการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในชุมชนว่า การเรียนรู้ของชุมชนนั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น แต่ต้องเป็นการเรียนรู้ของชุมชนทั้งหมด (Education for All) โดยเป็นการเรียนรู้จากการดำรงชีวิต การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และจากการกระทำร่วมกัน (Interaction Learning through Action) หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเรียนรู้จากการลงมือทำจริง (Learning by Doing) ซึ่งการเรียนรู้เช่นนี้จะก่อให้เกิดปัญหาและมีคุณภาพเพียงพอสำหรับการเอาชนะความยากลำบากในการพัฒนาได้ โดยกระบวนการขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดความรู้ได้นั้นชาวบ้านจะต้องมีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา และวิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสมทำให้ชาวบ้านสามารถตัดสินใจได้อย่างต่อเนื่องตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงจะทำให้การเรียนรู้และการขับเคลื่อนความรู้เป็นไปอย่างมีพลัง

ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการเรียนรู้ของชุมชนมากขึ้น จำเป็นต้องมีการศึกษาในเรื่องของ ลักษณะการเรียนรู้ของชุมชน ลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้าน กลไกและการจัดการเรียนรู้ของชุมชน บทบาทของชุมชนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และนวัตกรรมการเรียนรู้ ดังมีรายละเอียดดังนี้

2.6.4.1 ลักษณะการเรียนรู้ของชุมชน

เมื่อก้าวถึงการเรียนรู้ของชุมชน หรือของกลุ่ม โดยทั่วไปจะหมายถึงรูปแบบการเรียนรู้โดยไม่อยู่ในระบบโรงเรียน ดังที่ Illich (อ้างถึงใน สุพัตรา ชาติบัญญัติ, 2548: 92) ได้เสนอว่า การศึกษาควรเป็นไปตามธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ชน คนเราควรได้รับโอกาสในการเรียนตลอดชีวิต มากกว่าจะมีพัฒนาการในเรียนรู้ โดยเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางสังคม มีการซึมซับความรู้ไปโดยสัมพันธ์กับความรู้เดิมที่มีอยู่

ลีลาภรณ์ นาคทรพรพ (อ้างถึงใน อดุลย์ วังศรีคุณ, 2543: 25-27) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกชนแต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันหลายๆคน โดยมีลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

1) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชนด้วยกันและแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้ที่จริงแล้วกระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมของคนในกลุ่มที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน และยังทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุดและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน จึงยอมเป็นผู้ที่ด้อยที่สุดเกี่ยวกับปัญหาของตนเองและชุมชน ทำให้ได้รับประสบการณ์จากการทดลองทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่างๆแล้วในชีวิตจริง ดังนั้นการพูดคุยถกเถียงกันภายในชุมชนจึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุด

2) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง และเป็นเรื่องของความพยายามที่จะหาทางแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง พลวัตรของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ สาเหตุของปัญหา และแสวงหาแนวทางการแก้ไข เมื่อได้แนวทางแล้ว สมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มแล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้แล้วได้ผลเป็นอย่างไร มีอุปสรรคอะไรเกิดขึ้น ก็นำกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกันกับกลุ่มเพื่อหาแนวทางการแก้ไขต่อไป

3) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริงและพยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การเรียนรู้ของชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงแค่ระดับความคิด สติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยแก้ไขปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล้าที่จะเริ่มคิดค้นหาทางเรียนรู้เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริงยังมีความหมายอีกนัยหนึ่ง คือเป็นกระบวนการเรียนรู้จากสิ่งที่มีอยู่ใกล้ตัว ผู้เรียน การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้วยอมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการที่ผู้เรียนเรียนจากเรื่องไกลตัวหรือไม่รู้จัก

4) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย ซึ่งเป็นลักษณะความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามามีความสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยน ความคิดหรือทรัพยากรระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารกันสม่ำเสมอ แต่ไม่มีการบังคับบัญชาหรือการสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุกจุก

ของคนหรือชุมชนที่เข้ามาร่วมในเครือข่าย โดยส่วนมาก ได้แก่ การมีแนวคิดที่คล้ายกัน มีความเข้าใจหรือทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในแต่ละชุมชนก็คือ กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงาน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง แต่ในระดับที่สูงกว่ากลุ่มชุมชนขึ้นมา เครือข่ายจะถูกใช้ในนัยว่าหมายถึง องค์กรชุมชนหลายๆแห่งที่มีวัตถุประสงค์ หรือ กิจกรรมคล้ายๆกัน ร่วมกัน หรือเชื่อมโยงกัน อาทิ เครือข่ายกลุ่มแม่น้ำภาคเหนือ เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายออมทรัพย์ เครือข่ายประมงพื้นบ้าน โดยองค์กรชุมชนที่ร่วมอยู่ในเครือข่ายเหล่านี้จะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และติดต่อสื่อสารกันเป็นระยะ

ประเวศ วะสี (2538: 8-20) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนให้เกิดปัญญาว่า เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของทั้งหมดร่วมกัน ความเข้มแข็งทางปัญญา เกิดจากลักษณะ 5 ประการ คือ 1) สติปัญญา 2) โครงสร้างของสมอง 3) กระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งทางปัญญา 4) การเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต 5) ตลอดจนสามารถในการสร้างความรู้ใหม่ และได้เสนอยุทธศาสตร์ทางปัญญาไว้ 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1) ยุทธศาสตร์ญาณวิทยา คือ ความรู้ที่รู้ความจริง แล้วเกิดปัญญาที่เชื่อมโยงความรู้อย่างต่างๆ และเกิดจิตสำนึกเพราะความเข้าใจตัวเองที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งทั้งหลาย

2) ยุทธศาสตร์ครอบครัว จำเป็นต้องส่งเสริมครอบครัวให้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลอย่างเหมาะสมครบถ้วน ทำให้ครอบครัวเป็นฐานที่สำคัญของสติปัญญาของชาติและเป็นฐานทางศีลธรรมของสังคม

3) ยุทธศาสตร์เครือข่ายเรียนรู้ ควรส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ของชุมชนหรือขององค์กรชาวบ้าน องค์กรชุมชนจะเป็นองค์กรในการจัดการของชาวบ้านซึ่งเป็นการจัดการในเรื่องของตนเอง รวมทั้งจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในปริบทของชุมชนและในชุมชน มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

4) ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา หลักการปฏิรูปการเรียนรู้ในด้านความรู้และปัญญา กระบวนการเรียนรู้ จะต้องมีการพัฒนามิติทางสังคม จิตใจ และปัญญา ซึ่งเกิดจากการศึกษา จากการสัมผัสความจริง ศึกษาจากการคิด และศึกษาจากการเจริญสติ

5) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ในองค์กรและชุมชน ชุมชนควรปรับบทบาทให้เป็นสถาบันเพื่อการพัฒนาคนไปพร้อมการขับเคลื่อนการเรียนรู้ เนื่องจากสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ล้วนเป็นคนจน มีการศึกษาน้อย และเป็นผู้ที่เสียเปรียบทางสังคมการพัฒนาการศึกษา ก็จะเป็นการพัฒนาสติปัญญาของคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

ถ้าจะกล่าวถึงการเรียนรู้ในสังคมไทย ที่มีกีดกันนิยามความหมายของชุมชน ในขอบเขตของพื้นที่และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในพื้นที่หรือหมู่บ้านแห่งใดแห่งหนึ่ง ก็อาจจะกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ของชุมชนนั้น เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม โดยเป็นการเรียนรู้กับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

พื้นฐานการเรียนรู้ของชุมชน ส่วนหนึ่งมาจากการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลและความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตและการสร้างองค์ความรู้ เพื่อจัดการแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องอันเกี่ยวข้องกับชีวิต การทำงาน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น เมื่อคนเราเจ็บป่วยจำเป็นต้องหาวิธีการหรือยารักษาโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความรู้ด้านการแพทย์ สมุนไพร เมื่อหนาว ร้อนหิวกระหาย ก็หาวิธีการและสร้างเครื่องมือในการทำมาหากินเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ หรือเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคล ชุมชนก็พยายามแนวทางเพื่อไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นไปในรูปแบบของกฎ ระเบียบของชุมชน อาทิ “สัดสิบสอง คลองสิบสี่” หรือ “ภูมิปัญญาล้านนา” และเมื่อมีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ก็มีกฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาาร่วมกัน จนกลายเป็นการจัดระบบเหมืองฝายของชุมชนภาคเหนือ เป็นต้น และในบางครั้งการเรียนรู้ของชุมชนอาจเกิดขึ้นจากการทดลอง การฝึกปฏิบัติจริงจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ จนเกิดความเชี่ยวชาญและสร้างระบบคิดของชุมชน เช่น ระบบการลงแขกทำนา ปลูกข้าว เป็นต้น ซึ่งก้าว่างของการเรียนรู้ นั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการยอมรับ การประยุกต์ใช้ มีการสร้างใหม่ และเลืกใช้รวมทั้งมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยการเรียนรู้ของชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในชุมชนและบริบททางสังคมที่เข้ามาปะทะ จนเกิดการเรียนรู้ การต่อสู้ การแข่งขัน การแย่งชิง การทำลาย จนกลายเป็นทั้งความอ่อนแอและความเข้มแข็ง

อย่างไรก็ตาม ที่ใดมีการเรียนรู้ที่นั้นย่อมมีการดำรงอยู่ การเรียนรู้ของชุมชนก็เช่นกัน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบ เป็นการเรียนรู้ที่คล้ายดังชีวิตคนที่มีความต่อเนื่อง และมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและงาน ซึ่งการเรียนรู้ของชุมชนจะมีลักษณะต่างๆ ดังนี้

1) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของชีวิตและการดำรงอยู่ ชุมชนก็เหมือนชีวิตที่มีการเกิดขึ้น เรียนรู้ เผชิญปัญหา และการจัดการตนเอง รวมทั้งสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ชุมชนจะตั้งอยู่ไม่ได้ถ้าไม่เข้าใจถึงบริบทที่ตนเองเป็นอยู่ และไม่กำหนดว่าตนเองเป็นอยู่อย่างไร ดังนั้น การเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและงานที่จะต้องมีการจัดการตนเอง เพื่อให้ระบบย่อยภายในชุมชนได้หมุนไป ระบบย่อยภายในชุมชนอาจเกี่ยวข้องกับคน กลุ่มคน สภาพแวดล้อม หรือระบบคิดโดยรวมของชุมชน ซึ่งอาจแยก เป็นผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวัฒนธรรม

กลุ่มเกษตร วัด โรงเรียน สถานีนามัย ฯลฯ เมื่อระบบย่อยในชุมชนมีการเรียนรู้ ชุมชนก็จะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยเราจะเห็นได้ว่า การเรียนรู้ทุกระบบในชุมชนมีความผูกพันกับชีวิตและงาน เด็กเรียนรู้อะไร อย่างไร เราก็รู้ กลุ่มเกษตรทำอะไร อย่างไร เราก็รู้ หรือใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เราก็รู้ การเรียนรู้ดังกล่าว จึงเป็นเรื่องของชีวิตและการดำรงอยู่ เพราะทุกชีวิต ทุกระบบกิจกรรม มีความเกี่ยวข้องผูกพันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพียงแต่ว่า การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทและสภาพแวดล้อมต่างๆ เช่นนี้ สามารถพบเห็นได้ทั่วไป แต่ก็มีจังหวะขึ้นลงแตกต่างกันไป บางครั้งการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนอาจมีความเข้มแข็ง ซึ่งก่อให้เกิดความสุขและความเข้าใจกันในระดับชุมชน และในบางครั้งการเรียนรู้อาจอ่อนแอทั้งจากปัจจัยภายในคือความไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ และจากการไหลหลังเข้ามาของความรู้และบริบทจากภายนอก หรือค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนที่สามารถดำรงอยู่ได้ ก็เพราะการเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์นั้น ๆ

2) “ปัญหา” เครื่องมือการเรียนรู้ของชุมชน ในการเรียนรู้ของชุมชนนั้น สิ่งที่เราเห็นร่วมกันประการหนึ่ง คือ เป็นการเรียนรู้จากปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ ปัญหาไม่ว่าจะเป็นภาวะหนี้สิน ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาพยาบาล การเรียนรู้หรือปัญหาสวัสดิการอื่นๆ ฯลฯ ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนได้ต่อสู้และหาทางออกร่วมกัน มีการลงมือ ผลิต ลองถูก เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นผลลัพธ์ของการแก้ไขปัญหา คือ การเรียนรู้และการดำรงอยู่อย่างมั่นคง

3) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเป็นการเรียนรู้เฉพาะตัว แต่การเรียนรู้ของชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกัน ในหลายพื้นที่ทั่วทุกภูมิภาคในสังคมไทยหรือแม้แต่ในกรุงเทพมหานคร ความเป็นชุมชนที่มีการใกล้ชิดสนิทสนมมีความคุ้นเคย และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างต่อเนื่องกัน ถือได้ว่า เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ความคิด และการจัดการร่วมกัน กรณีตัวอย่างชาวบ้านอีสานที่ดี กลุ่มฮักเมืองน่านที่ดี หรือกลุ่มองค์กรชุมชนในพื้นที่ต่างๆ การมาพบปะ พูดคุยของพวกเขา และการเผชิญปัญหาทั้งจากภัยทางธรรมชาติ และปัญหาอันเกิดขึ้นจากการจัดการของคน รวมทั้งปัญหาจากนโยบายของภาครัฐที่มุ่งเน้นการจัดการเชิงอำนาจ โดยขาดเรียนรู้ร่วมกับประชาชน ปัญหาเหล่านี้ทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัวเพื่อต่อสู้กับปัญหา โดยชุมชนจะใช้วิธีการต่างๆ ทั้งในด้าน การต่อต้าน การแข่งขัน และการร่วมมือเพื่อให้เกิดพลังในการแก้ไขปัญหา ผลจากการต่อสู้และขาดความเป็นหนึ่งเดียวนั้น ทำให้ชุมชนมักจะพ่ายแพ้ต่อการรุกรานของอิทธิพลทางความคิดและวัฒนธรรม ชุมชนหลายแห่งล่มสลายด้วยภาวะหนี้สินและการเรียนรู้ หรือ

ตกอยู่ในสภาวะขาดองค์ความรู้ที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เมื่อรัฐใช้อำนาจทุนนิยม รุกราน นายทุน (รีดภาษี) นายทุนก็รุกรานชาวบ้าน ชาวบ้านที่ขาดการเรียนรู้ก็รุกรานทรัพยากรเป็นการช่วงชิง ทรัพยากรอย่างไม่มีการสิ้นสุด ผลก็คือการล่มสลายทั้งระบบ

ดังนั้น การเรียนรู้ร่วมกัน จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและนำไปสู่การสร้างจารีตและวัฒนธรรมของหมู่คณะ ซึ่งจารีตและประเพณีของชุมชนนั้น ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน เพียงแต่เป็นการผสมผสานจากวิถีชีวิตที่มาจากการเรียนรู้ ถือว่า ชุมชนนั้นได้มีการเรียนรู้ร่วมกัน เหมือนคำกล่าวที่ว่า “จารีตของบุคคลเมื่อรวมกันเข้าก็กลายเป็นจารีตของหมู่คณะ” ฉะนั้น ชุมชนใดมีจารีต วัฒนธรรม ประเพณี ก็แสดงให้เห็นว่า ชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ร่วมกัน ในอดีตเราจะพบว่า ทุกชุมชน ทุกหมู่บ้านมีจารีต ประเพณีของตนเอง แต่ภายหลังเราก็พบว่า จารีต ประเพณีนั้น เริ่มห่างหายไปจากชุมชนและวิถีชีวิตของคนไทย นั่นแสดงว่า การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในสังคมไทยเริ่มหายไป

4) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” เป็นคำกล่าวที่ไม่ผิดนักสำหรับกระบวนการพัฒนาชุมชนและการส่งเสริมการเรียนรู้ เพราะชุมชนเป็นแหล่งความรู้และห้องปฏิบัติการที่ยิ่งใหญ่ โดยเหตุที่ทุกชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับคน กลุ่มคน วิถีคิด ระบบการจัดการ ซึ่งเชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อน การศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนโดยการตั้งคำถาม เช่นว่า ชุมชนนั้นมีสภาพโดยรวมเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจอย่างไร รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างไร มีการจัดระเบียบสังคมอย่างไร โครงสร้างอำนาจในชุมชนเป็นอย่างไร องค์กรชาวบ้านมีเท่าไรและดำเนินการอย่างไร มีปัจจัยหรือมีอิทธิพลจากชุมชนภายนอกมาเกี่ยวข้องอย่างไร ชุมชนมีองค์ความรู้ที่ได้สะสมมาอย่างไร มีวิธีการอย่างไรในการแก้ปัญหาและมีปัจจัยอะไรที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและรูปแบบของความสัมพันธ์ ฯลฯ การค้นหาคำตอบเหล่านี้ ก็ถือว่าการเรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่ แต่การเรียนรู้เพียงการตั้งคำถามและได้คำตอบอาจไม่เพียงพอต่อการดำรงอยู่ของคนในชุมชน การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การลงมือทำจริงในคำถามเหล่านั้น โดยเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ลองผิด ลองถูก สร้างขึ้น ผลิดซ้ำ จนได้ความรู้ ความเข้าใจจะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมั่นคงในการดำรงอยู่ ในสังคมชาวนา บางปีอาจบอกไม่ได้ว่าจะได้ข้าวก็เกี่ยวกันทั้งๆ ที่ทำเหมือนทุกปีที่ผ่านมา เพราะมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ลม ฟ้า อากาศ ปริมาณน้ำฝน เป็นต้น สิ่งที่ชุมชนก็จะเผชิญกับปัญหาไม่ได้ หลายชุมชนขาดการร่วมมือทำอย่างจริงจัง โดยไปทำตามกระแสที่หลงไหลเข้า จึงทำให้เกิดภาวะหนี้สินและขาดความเข้าใจที่ชัดเจน

2.6.4.2 ลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้าน

เอกวิทย์ ฒ ถกลาง (2540: 45-46) ได้กล่าวถึงลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้านที่ก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญา มีกระบวนการ ดังนี้

1) การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก มนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอด ด้วยการลองผิดลองถูกในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาล การต่อสู้แย่งชิงที่อยู่ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และการเผชิญโชคความเลี้ยงต่างๆ ที่มาจากประสบการณ์ลองผิดลองถูก มนุษย์ก็สามารถสะสมความรู้ความเข้าใจของคนไว้แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตนนานๆ เข้าสิ่งที่ไปประพฤติปฏิบัติ หรือห้ามมิให้กระทำก็กลายเป็นจารีต ธรรมเนียม หรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของคนกลุ่มนั้นๆ ซึ่งความรู้ประสบการณ์ต่างๆ ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง ด้วยกระบวนการลองผิดลองถูก ใช้-ทิ้ง-สร้างใหม่ดังกล่าว มนุษย์จึงมีภูมิปัญญาสั่งสมไว้ใน การดำรงชีพมากขึ้นและมีความเลี้ยงน้อยเป็นลำดับ

2) การเรียนรู้ด้วยวิธีการลงมือทำจริง ในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง เพาะปลูกพืช สร้างบ้าน การต่อสู้กับภัยอันตราย ดังเห็นได้จากชาวภาคเหนือเรียนรู้จากการจัดทำเหมืองฝายเพื่อการเพาะปลูกพืชในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขา แล้วค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน การเรียนรู้และการสะสมประสบการณ์ต่างๆ ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง และส่งต่อ ไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป จนกลายเป็นวิถีการปฏิบัติของชุมชน

3) การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการกระทำจริง ได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อ (Transmission) แก่คนรุ่นหลังด้วยการสาธิตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (Oral Tradition) ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Literacy Tradition) ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านมักใช้วิธีการสาธิต และการสั่งสอนด้วยวาจา วิธีการต่างๆ ไม่มีอะไรตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของผู้คนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม และในบางกรณีความรู้ที่สั่งสมมาอาจจืดจางหรือสูญหายไปก็ได้

4) การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยา พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจในการโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการรับเข้าไว้ในตัว เป็นการตกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของชุมชน แนวปฏิบัติที่คาดหวังโดยไม่ต้องใช้การจำแนกเหตุผลและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ ถึงแม้ภูมิปัญญา ความรอบรู้อยู่เบื้องหลังพิธีกรรม แต่ก็ไม่ได้เน้นย้ำภูมิปัญญาเหล่านั้น แต่เน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ พิธีสืบชะตาแม่น้ำ

สืบชะตาเมือง บวชต้นไม้ พิธีสู่ขวัญในโอกาสต่างๆจึงเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมพิธี และมีผลในการวางบรรทัดฐานความประพฤติ ตลอดจนการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอันมาก รวมทั้งตอกย้ำความสำคัญของคุณค่าทางสังคมอย่างมีพลังอีกด้วย

5) การเรียนรู้ทางศาสนา ทั้งในด้านหลักธรรมและคำสอน ศิลปะและวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีการตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ในกรอบและบรรทัดฐานความประพฤติและให้ความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ สถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่รวมกันเป็นหมู่เหล่า ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นองค์รวมอีกทั้งเป็นแก่นและกรอบในกระบวนการจัดเกล้าทางสังคม (Socialization) อีกด้วย

6) การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างคนต่างกลุ่มที่แตกต่างกัน ทั้งในชาติพันธุ์ถิ่นฐาน การทำมาหากิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามาผสมกลมกลืนกันบ้าง ขัดแย้งกันบ้าง แต่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและกว้างขวาง ทั้งในด้านสาระ รูปแบบและวิธีการกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมจึงมีพลวัตที่โลด โผนกว่าเดิม ส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารอันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพหรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งที่มุ่งไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีเครือข่ายของการขยายตัวการเรียนรู้กว้างขวางและหลากหลาย

7) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ได้มีคนที่เกี่ยวข้องกัน เอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ต้องกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ไขปัญหาบริบทใหม่ได้ในระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

8) การเรียนรู้แบบครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีมาตั้งแต่เดิม และจะยังมีอยู่ต่อไป วิธีนี้เป็นการเรียนรู้ในทำนองของการแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำดู ตามแบบอย่างที่ได้สัมผัสเจออย่างเรียบๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเองเมื่อทำได้จริง วิธีนี้ถือเป็นธรรมชาติของการเรียนรู้จากผู้อื่น มีความเป็นธรรมชาติในนิสัยมนุษย์ และเป็นหนทางหาความรู้หนึ่งที่มีประสิทธิภาพ นับเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นผลดีอีกทางหนึ่ง

นอกจากนี้ Slavin (อ้างถึงใน สุพัตรา ชาติบัญชาชัย, 2548: 93) ยังเสนอว่า ลักษณะสำคัญในการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative or Collaboration Learning) โดยมีการเรียนรู้สำหรับตนเอง และช่วยเหลือสมาชิกภายในกลุ่มให้เกิดการเรียนรู้ด้วย ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวเหมาะสำหรับการเรียนรู้ในชุมชนที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Positive

Interdependence) ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันและใส่ใจผู้อื่น ยอมรับความแตกต่างและนำสิ่งที่ดีๆ ของผู้อื่นมาผสมผสานแลกเปลี่ยน สิ่งสำคัญ คือ การสร้างความร่วมมือท่ามกลางสังคมที่มีความแตกต่างทั้งวิถีคิด ประสบการณ์ และความเชื่อของผู้คนที่อยู่ปะปนกัน

2.6.5 กลไกและการจัดการเรียนรู้ของชุมชน

พระมหาสุทนต์ อภาโร (อบอูน) (2548: 105-106) ได้กล่าวว่ากลไกและการจัดการการเรียนรู้ของชุมชนนั้น เป็นสิ่งที่หลายฝ่ายได้กล่าวถึงกันอย่างมากขึ้น สืบเนื่องจากกลไกการจัดการมีความจำเป็นต่อการเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเข้าถึงความรู้ การยอมรับแนวคิดและวิธีการใหม่ และการสร้างนวัตกรรม ฯลฯ ถ้าไม่มีกลไกการจัดการ กระบวนการเรียนรู้และชุดความรู้ของชุมชน/องค์กรที่มีอยู่อาจถูกกระทำจากระแสภายนอก แต่เมื่อสร้างกลไกการจัดการ จะทำให้ชุมชนมีการสร้างฐานข้อมูล ฐานความรู้ และฐานการจัดการของตนเอง พร้อมทั้งสามารถขยายฐานคิดเหล่านั้นไปสู่ชุมชนอื่น สังคมอื่น

กลไกการจัดการเรียนรู้ คือ การทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถยกระดับฐานความรู้เดิมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเป็นการประยุกต์ความรู้ใหม่เข้ามาจนเกิดการแปรเปลี่ยนเป็น “ทุนทางปัญญา” ของชุมชน และเป็นฟันเฟืองที่ทำให้คนในชุมชนหรือองค์กร ร่วมกันสร้างฐานชุดความรู้ของชุมชนขึ้นมา เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน กลไกการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการออกแบบที่เหมาะสมเพื่อให้ชุมชนประยุกต์ใช้ ก่อให้เกิดการอำนวยการเรียนรู้ การจัดการตนเอง และการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง โดยกลไกการจัดการเรียนรู้ของชุมชนอาจเป็นความตั้งใจของชุมชนที่กำหนดขึ้นเป็นรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มองค์กร เครือข่ายการเรียนรู้ หรือการประสานความร่วมมือ เป็นต้น ซึ่งกลไกการจัดการเหล่านั้น จะเป็นแกนหมุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการขยายแนวคิดให้กว้างขวางออกไป

ประเวศ วะสี (2545: 55) กล่าวว่า หัวใจของความยั่งยืนของชุมชน มี 3 ประการ คือ

1) องค์กรชุมชน หมายถึง องค์กรชาวบ้านที่ตั้งขึ้นเอง มิใช่ทางการตั้งให้ ทำให้มีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องโดยชาวบ้านและเพื่อนบ้าน จึงจะสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองขึ้นเรื่อยๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน รวมทั้งเมื่อเผชิญกับภาวะวิกฤต

2) องค์กรความรู้ หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับชุมชน เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ทัศนคติ วัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยี ปัญหา และการแก้ไขปัญหา

3) กระบวนการเรียนรู้ แม้ชุมชนจะมีความรู้เกี่ยวข้องกับตนเอง แต่ถ้าปราศจากกระบวนการเรียนรู้ก็จะไม่เกิดการพัฒนาขึ้น กระบวนการเรียนรู้นี้มีใช้หมายถึงการทอหนังสือหรือรับความรู้สำเร็จรูปแต่หมายถึงกระบวนการในการวิเคราะห์ปัญหา การวินิจฉัยปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือก และการตัดสินใจทางเลือกที่ถูกต้อง ซึ่งการมีองค์ความรู้ จะช่วยให้กระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540: 32-33) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนว่า สามารถแบ่งตามความสัมพัทธ์ที่เกิดขึ้นได้เป็น 2 แบบ คือ ความสัมพันธ์แนวราบ เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านและชุมชนในฐานะเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ต่างจากการศึกษาที่จัดอยู่ในสถาบันการศึกษาทั่วไปที่เน้นความสัมพันธ์แนวตั้ง ซึ่งแสดงออกถึงความไม่เท่าเทียมกัน เช่น ครู-นักเรียน ผู้รู้-ผู้ไม่รู้ เป็นต้น โดยการเรียนรู้ที่ชาวบ้านและชุมชนเป็นผู้สร้างจะประกอบด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหา ทั้งของตนเอง ชุมชน และเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้เข้ากับสังคมไทยตลอดจนสังคมโลก

2) การแสวงหาทางออกที่เหมาะสมกับตนเองและชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การประชุม สัมมนา ศึกษาดูงาน และการเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ

3) การสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นผลจากการตัดสินใจของตนเอง และชุมชน ในแง่ของชุมชน กิจกรรมที่จัดทำขึ้นนี้ อาจเรียกว่ากิจกรรมเครือข่าย เพราะเป็นตัวชักจูงและเชื่อมโยงคนเข้าด้วยกัน

4) กระบวนการประเมินผลกิจกรรม และนำผลที่ได้ไปปรับปรุงกระบวนการทั้งหมด

ผลของกระบวนการเรียนรู้ที่มีต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ พิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งหรือมากกว่า หรือทั้งหมด ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความรู้-การคิด สังกัดได้จากมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากรูปแบบเดิมมาเป็นวิธีการให้คุณค่า การตีความใหม่เพื่อนำเอาความรู้เดิมมาปรับใช้ โดยการประยุกต์ทั้งในรูปแบบหรือสาระ เช่น การนำพิธีบวชพระมาใช้กับการบวชต้นไม้ เป็นต้น

2) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้สึก สังกัดได้จากคำพูดที่สื่อความหมายในเชิงคุณค่า เช่น การบอกเล่าว่า “ปายังสู้ยัง ป่าพังสุดท้าย” เทียบเท่าสิ่งจำเป็นของชีวิต มิได้เป็นมูลค่า เป็นต้น

3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการกระทำ สังกัดได้จากการเปลี่ยนวิถีการยังชีพจากการตัดไม้ทำลายป่า มาเป็นการกระทำเกษตรเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น

พจนีย์ เทียมศักดิ์ (2543: 53-56) ได้ทำการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและในโรงเรียน พบว่า

1) การเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิต เพราะแหล่งการเรียนรู้มีอยู่ทั่วไป ทั้งในครอบครัว ในชุมชน ในวัด ในธรรมชาติ รวมทั้งผู้ให้การถ่ายทอดการเรียนรู้ ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย เพื่อน ครู พระ หมอพื้นบ้าน ต้นไม้ สัตว์ ทุกสิ่งล้วนเป็นผู้ถ่ายทอด ฉะนั้นการเรียนรู้จึงเกิดขึ้นได้ในทุกสถานที่ในชีวิต ซึ่งถือได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกันสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ฉะนั้นการเรียนรู้จึงไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในสถาบันเสมอไป โดยมีข้อสรุปของการเรียนรู้ในวิถีชุมชน ดังนี้

(1) ความรู้และระบบความรู้ เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และระหว่างคนกับคน อันเป็นปรากฏการณ์ที่ออกมาในวิถีชีวิตต่างๆ เช่น การทำนา การหาอาหาร การทำจักสาน การทอผ้า การเพาะพันธุ์ และพืชสมุนไพร จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการเรียนรู้ที่มีอยู่ตลอดเวลาที่อยู่ในวิถีชีวิต

(2) ภูมิปัญญาเป็นการสังสม เป็นระบบคิด ระบบความรู้ ระบบคุณค่าที่สืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง เกิดจากการกระจายความรู้ภายในกลุ่มครอบครัวเครือญาติ เป็นการกระจายความรู้สู่ผู้นำ เป็นการบอกเล่าแบบปากต่อปากจากคนในหมู่บ้านเดียวกัน เป็นการรวมกลุ่มจับกลุ่มพูดคุย เป็นการอ่านเอกสารที่เขียนเป็นลักษณะอักษร เป็นการถ่ายทอดจากศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตธรรมเนียม และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น จากการทำนาค การละเล่นพื้นบ้าน และจากการรณรงค์ จะเห็นได้ว่าความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม

(3) สถาบันทางสังคม ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ในชุมชน ซึ่งเป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของบุคคล ที่มีรูปแบบและมีจุดประสงค์ที่แนบแน่นร่วมกัน ตัวอย่างของสถาบันทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว วัด และกลุ่มนักรบราชมัย ชุมชนเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

(4) การสร้างสรรค์และการปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้หรือระบบความรู้ของชาวบ้าน เป็นผลต่อเนื่องมาจากระบบความรู้ที่เกิดมาจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ระบบความรู้จึงมีการเปลี่ยนแปลงและได้รับการปรับเปลี่ยนไปด้วย เช่น การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย จึงผสมผสานการสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นการรองรับแนวคิดและรูปแบบการจัดการเข้ามาประสมประสานตามแต่บริบทของแต่ละท้องถิ่นและมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน หรือท้องถิ่นของตนเอง อันเป็นการบูรณาการให้เกิดการเรียนรู้

(5) แบบแผนความสัมพันธ์ที่เป็นพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งและเป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้ทั่วไปในหมู่บ้าน การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ยึดความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนเป็นหลัก เป็นแกนกลางของคนในชุมชน จะทำให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นได้

(6) ชุมชนเข้มแข็งร่วมมือร่วมใจด้วยความสัมพันธ์กัน ค่อนข้างเหนียวแน่นทั้งนี้เพราะมีกิจกรรมทางสังคมให้คนกลุ่มนี้พบปะกันเป็นประจำ โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนาที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้คนในชุมชนยังจัดให้มีองค์กรชุมชนเป็นแหล่งรวมตัวกันทำงานเพื่อชุมชน เป็นหัวใจในการดำเนินงานกิจกรรมในชุมชน จึงเกิดเป็นปฏิสัมพันธ์แบบให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม

(7) การที่ผู้นำยึดความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชนเป็นหลักใหญ่ จุดเน้นของความสำเร็จอยู่ที่โรงเรียนและชุมชน ได้ร่วมมือกันทำให้บรรลุความต้องการพื้นฐานของคนในชุมชน โดยส่วนรวม ซึ่งต้องให้ความช่วยเหลือตรงกับปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และต้องเป็นความต้องการที่ไม่เกินฐานะและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และต้องเป็นความต้องการที่ไม่เกินฐานะและความสามารถของคนในชุมชนที่สามารถจะช่วยเหลือกันได้ เช่น สิ่งก่อสร้างที่ใช้ร่วมกันในชุมชน สหกรณ์ร้านค้า เป็นต้น

(8) การดำเนินการเน้นความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความพร้อมของชุมชน ซึ่งความพร้อมของชุมชนนี้หมายถึงระดับของการยอมรับที่ชุมชนจะผลักดันให้การจัดการเรียนรู้ในชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

2) ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน มีแบบแผนและเงื่อนไขของการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันได้ อันเป็นการเรียนรู้ในลักษณะของการมีส่วนร่วม เพราะการเรียนรู้สามารถเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ฉะนั้นปฏิสัมพันธ์ของการเรียนของชุมชนและโรงเรียนได้มีความเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้น ต่างฝ่ายต่างเข้ามาช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนเดียวกัน ผลของการที่ชุมชนและโรงเรียนได้ปฏิบัติงานร่วมกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ทำให้มีผลต่อการเรียนรู้ของครูที่มีต่อชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้รับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนความสัมพันธ์ดังกล่าว จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ต่างฝ่ายต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกัน หรือการเรียนรู้แบบเท่าเทียมกัน

ประเวศ วะสี (อ้างถึงใน เสรี พงศ์พิศ, 2531: 44) ได้กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องนั้นจะเกิดขึ้นภายใต้ปัจจัยและสภาพแวดล้อมหลายประการ ที่สำคัญคือ

1) การมีข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทุกๆด้าน ทำให้เกิดการรู้จักตนเองมองเห็นปัญหาของท้องถิ่น และเข้าใจความเชื่อมโยงภายในสังคมของตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้ที่เข้ามา ร่วมกันคิดและลงมือทำกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาสาธารณะร่วมกัน

2) การมีองค์ความรู้และความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ที่เอื้อต่อการเป็นประชาสังคม เนื่องจากการวิเคราะห์ปัญหา การแสวงหาหนทางแก้ปัญหา และการกำหนดทิศทางในการเข้าร่วมนั้น ต้องอาศัยการสะสมความรู้ เพื่อสามารถนำไปปรับใช้เป็นพื้นฐานให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นต่อไป

3) การมีเทคนิคและวิธีการประชุมระดมความคิด เนื่องจากเวทีพบปะและการประชุมระดมความคิด เป็นกิจกรรมที่สร้างโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม และเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกิจกรรม สาธารณะ

4) การมีระบบการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง เนื่องจากระบบการสื่อสารเป็นช่องทาง ที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เกิดความเข้าใจและเรียนรู้กลุ่มคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน ทั้งยังเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในสถานการณ์ปัญหา และเห็นความจำเป็นในการเข้ามามี ส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์สังคมร่วมกัน

2.6.6 บทบาทของชุมชนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทาง เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมไทยที่ผ่านมาว่า ได้ก่อให้เกิดกระบวนการปรับตัวในการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งการปรับตัวนี้ได้กลายเป็นปัจจัย สำคัญที่เอื้อให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นขึ้น กล่าวคือ

1) กระบวนการปรับตัวในวิถีชีวิตชุมชน ประกอบด้วย

(1) กระบวนการปรับตัวในวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา วัฒนธรรมวัดดูนิยามจากซีกโลก ตะวันตกเข้าสู่ประเทศไทยตลอดกว่า 40 ปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้วิถีการผลิต แบบแผนความสัมพันธ์ ระบบคุณค่า และความเชื่อต่างๆของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าชุมชนบาง แห่งในภาคต่าง ๆ ของประเทศยังคงรักษาสืบทอดชีวิตหรือวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถปรับ ใช้ได้เหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางภูมิ ปัญญาของชุมชนในการปรับใช้วัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน เชื่อมโยงระหว่างอดีต กับปัจจุบัน ได้อย่างเหมาะสม

(2) กระบวนการพัฒนาเทคโนโลยีทางสังคมวัฒนธรรม ความก้าวหน้าทางวัตถุโดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคม แม้ว่าจะทำให้ผู้คนมีความสะดวกสบายมากขึ้น และติดต่อสื่อสารกันได้อย่างกว้างขวาง แต่กลับตัดขาดความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการแลกเปลี่ยนหรือการพึ่งพาแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันของผู้คนในชุมชน ซึ่งเป็นกลไกทางวัฒนธรรมแบบเดิม จนแทบไม่มีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล อย่างไรก็ตามการที่เทคโนโลยีที่เป็นจุดอ่อนทางสังคมนี้ ยังปรากฏชุมชนจำนวนมากพยายามฝ่าฟัน สร้างสรรค์กลไกทางสังคม วัฒนธรรมขึ้นมาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง แต่ยังคงไว้ซึ่งระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชนไว้ อาทิ การประยุกต์พิธีบวงสรวงมาใช้ในการบวชต้นไม้ เพื่อรักษาผืนป่าไว้และการสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น

(3) สถาบันการเรียนรู้ การรวมตัวกันเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันของชุมชนในรูปแบบกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่างๆทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในองค์กร เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอดความรู้ระหว่างกัน ส่งผลให้คนเหล่านี้ ได้สัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ศึกษารักษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนมีสถานะเป็นสถาบันการเรียนรู้ ซึ่งนำเอาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นแนวทาง การเรียนรู้จึงเป็นธรรมชาติและตรงกับความต้องการของชุมชน โดยมีผู้นำ ผู้รู้ หรือนักปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวคิด ความรู้หรือชุดประสบการณ์ของชุมชนให้แก่ผู้ที่สนใจนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ซึ่งความรู้หรือชุดประสบการณ์ของชุมชน มิใช่ความรู้ในเรื่องเทคนิคอย่างเดียว แต่มีส่วนที่มีคุณค่า ศิลธรรมและจริยธรรมอยู่ด้วย หรือเป็นความรู้แบบองค์รวม และการถ่ายทอดก็มิได้แยกส่วนๆ ผู้เรียนจึงต้องเรียนรู้วิถีชีวิตทั้งหมดจากเจ้าของประสบการณ์ หัวใจของการเรียนรู้เช่นนี้อยู่ที่การปฏิบัติ ทำให้เกิดการหนุนช่วยและการไปมาหาสู่ระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้กับผู้เรียน

(4) สถาบันทุนของชุมชน ทุนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตสำหรับชนบทแล้ว “ทุน” มีความหมายกว้าง ครอบคลุมทั้งพืช สัตว์ ทรัพยากรต่างๆในชุมชน รวมทั้งเงินตรา ชุมชนหลายแห่งได้ใช้ความรู้และภูมิปัญญาในการจัดการสิ่งต่างๆเหล่านี้ให้อำนวยความสะดวกและสร้างความมั่นคงต่อชีวิต เช่น ได้พัฒนากองทุนพืชพื้นบ้าน กองทุนวัว ธนาคารข้าว และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นสถาบันทุนของชุมชนขึ้น ซึ่งการพัฒนาของสถาบันทุนได้เกิดขึ้นควบคู่กับกระบวนการเรียนรู้และสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน มีความหลากหลายบนพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมชุมชน

2) กระบวนการปรับบทบาททางการศึกษาของชุมชน

(1) บทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การศึกษาของชุมชนมีความหมายที่กว้างกว่าและไม่ยึดติดกับ “การไปโรงเรียน” เป็นการเรียนรู้ที่คนในชุมชนสามารถสัมผัส สัมพันธ์ได้ และ

สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิต ความหมายในลักษณะนี้ ทำให้ชุมชนสามารถเข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของตนได้อย่างเต็มที่ เพราะการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งทั้งในโรงเรียน หุ่นา ศาลาวัด บริษัทห้างร้านเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ถูกจำกัดด้วยเนื้อหา เวลา และสถานที่ เพศและวัย และที่สำคัญคือเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยองค์ประกอบการเรียนรู้มี 3 อย่าง ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร

คน ประกอบด้วยผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรชุมชน และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน

ความรู้ ประกอบด้วยความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้ทางวิชาการหรือความรู้ที่มาจากภายนอก และชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรสะสมและพัฒนาขึ้น

ทรัพยากร หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงิน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์และผลผลิตของชุมชน

องค์ประกอบทั้งสามนี้ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบ กระบวนการ ตลอดจนเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น จึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตใช้ประโยชน์ได้จริง และเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

(2) บทบาทในการสนับสนุนและพัฒนาระบบการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องทำควบคู่กันไปเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น สรุปได้ดังนี้

การสร้างและพัฒนาองค์กรชุมชน โดยทั่วไปกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากร และเงินทุนระหว่างชาวบ้าน ความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนนี้อาจจะสะดุดหยุดลงได้ตลอดเวลา ส่งผลให้การเรียนรู้ไม่ยั่งยืน ฉะนั้นชุมชนจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในการกระตุ้นและสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถจัดการทรัพยากร เงินทุน และความรู้ร่วมกัน การจัดการร่วมมือก็คือจุดเริ่มต้นขององค์กรชุมชน

การสนับสนุนและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้และองค์กรชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ในองค์กรชุมชนนั้นๆ เติบโตก้าวหน้าอย่างมั่นคง การสนับสนุนให้องค์กรชุมชนเกิดขึ้น แล้วในชุมชนมีโอกาสนำทรัพยากร เงินทุน และความรู้ของตนไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่นๆ จะส่งผลให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเหล่านี้บนพื้นฐานของการเรียนรู้ การพึ่งพาอาศัยและการจัดการร่วมกันเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น ทุกวันนี้เครือข่ายการเรียนรู้ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางไม่จำกัดขอบเขตทางพื้นที่และสภาพ

ภูมิศาสตร์ แต่เป็นเรื่องของคนในทุกหนทุกแห่งที่มีความสนใจร่วมกันมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และหนุนช่วยกันตามความสามารถที่มีอยู่ จึงอาจเรียกเครือข่ายการเรียนรู้แบบนี้ว่า “ชุมชนใหม่”

การสร้างและพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ความคาดหวังอย่างหนึ่งของชุมชน คือ การรักษาองค์กรชุมชน กระบวนการ และเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน คนรุ่นหลัง ชุมชนบางแห่งจึงได้พยายามพัฒนาองค์กรและเครือข่ายให้มีความมั่นคงและเข้มแข็ง ชักนำชาวบ้าน เด็ก และเยาวชนให้เข้ามาร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง บางชุมชนเรียกกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดในส่วนนี้ว่า “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” หรือ “มหาวิทยาลัยชุมชน”

กระบวนการปรับตัวที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต และการปรับบทบาทการศึกษาของชุมชนชี้ให้เห็นว่า การศึกษาวิถีชีวิตเป็นกระบวนการเดียวกัน การเรียนรู้ได้ก่อให้เกิดกลุ่มหรือองค์กรหรือองค์กรชุมชน และเครือข่ายการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรร่วมกัน และเป็นเงื่อนไขสำคัญในกระบวนการฟื้นฟู พัฒนา และประยุกต์ภูมิปัญญาของท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.6.7 นวัตกรรมการเรียนรู้

นิคม บุญเสริม (2550: 60) ได้ให้ความหมายของ นวัตกรรมการเรียนรู้ ว่าหมายถึง กระบวนการสร้างสรรค์การเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลงจากความรู้สู่ การรู้ จากสภาพปัญหาไปสู่การแก้ปัญหา หรือจากความทุกข์ไปสู่ความสุขที่มีความเกี่ยวข้องกับ ชีวิต งาน และความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงวิถีคิด วิธีทำ การจัดการ และการประยุกต์ใช้ที่มีลักษณะเป็นพลวัตร แล้วเราอาจจะเข้าใจและมองเห็นเป้าหมายของการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ได้ชัดเจนขึ้น อาจจะเข้าใจ และมองเห็นเป้าหมายของการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ได้ชัดเจนขึ้นก็อปกับแนวคิดการสร้าง นวัตกรรมในด้านต่างๆที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพึ่งพาตนเอง การแข่งขันและการพัฒนาประเทศ

พระมหาสุทนต์ อภาโร (อบอุน) (2548: 62-82) ได้กล่าวถึง การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้และ การสร้างความรู้ในระดับชุมชนเป็นหลัก ประกอบด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ

1) ชุมชนเป็นฐานรากที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้าง ความรู้ของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองและการสร้างความสุขของชุมชน การพัฒนาประเทศในภาพรวม จะประสบความสำเร็จได้อย่างไร

2) ชุมชนถูกระงับหรือเป็นผู้เสพนวัตกรรม (สิ่งของ วิถีคิด กระบวนการ) ของคนอื่น สังคม อื่นมาก การที่ชุมชนจะสร้างนวัตกรรมของตนเองขึ้นมาต้องอาศัยฐานคิดที่ตนเองมีอยู่และมีวิถีคิดที่เกิด

จากการเรียนรู้ โดยการประยุกต์ใช้ความรู้ที่หลากหลายหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ถึงเวลาที่ชุมชนจะต้องลุกขึ้นมาจัดการตนเองเสียใหม่

3) ในโลกยุคปัจจุบันมีการแข่งขันและการครอบงำสูง ชุมชนจะต้องมีความสามารถในการนำความรู้ในการสร้างนวัตกรรม เพื่อใช้เป็นพลังขับเคลื่อนในการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาสังคมความรู้ และนวัตกรรมที่สร้างขึ้นมานั้นจะต้องก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเสริมสร้างวัฒนธรรมที่ให้คุณค่ากับการเรียนรู้ และศักยภาพในการพัฒนา

ดังนั้น การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีประเด็นที่ต้องพิจารณา (นิคม บุญเสริม, 2550: 60) ดังนี้

1) คน กลุ่ม/องค์กร เครือข่าย ชื่อนี้ นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ในระดับชุมชน กล่าวคือ การสร้างคน กลุ่มคน และเครือข่ายที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการทำงานที่ประสานสอดคล้อง หรือเป็นผู้ที่คิดใหม่ คิดเป็น ทำเป็น เป็นบุคคลที่พึงประสงค์นั้น มีความจำเป็นในการสร้างนวัตกรรม

ถ้ากล่าวถึงกลุ่มและเครือข่ายว่า เป็นการเชื่อมต่อความสัมพันธ์ทางสังคมที่คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อดำเนินการกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เป้าหมายร่วมกันและการเชื่อมร้อยความคิด วิธีการ จิตวิญญาณที่สร้างสรรค์มาถักทอ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพาและสร้างพลังในการต่อกรในการแก้ไขปัญหาแล้ว กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายที่มีอยู่ในชุมชน และสังคมต่างๆก็นับว่าเป็นกลยุทธ์และวิถีคิดของคนที่จะนำความรู้และกระบวนการต่างๆ ไปสู่เป้าหมายของการอยู่ร่วมกันในสังคม

2) ความรู้และวิธีการเรียนรู้ ความรู้และวิธีการเรียนรู้ก็เช่นกัน มีความสำคัญต่อการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ เราคงไม่กล่าวถึงว่าความรู้คืออะไร แต่หากจะกล่าวถึงว่า เราจะเรียนรู้อะไรและเรียนรู้อย่างไร ความรู้นั้นคือชีวิต ชีวิตคือการเรียนรู้ บุคคลเป็นเหตุแห่งการเรียนรู้และมีวัตถุประสงค์ที่เรารู้เมื่อทั้งสองมากระทบกัน (มีผัสสะ เวทนาและสัญญา) ย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ ความรู้จึงเป็นเรื่องของชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งภายในและภายนอก เราอาจเคยได้รับรู้ว่า สิ่งที่เราควรรู้คืออะไร คำตอบที่ทุกศาสนาและปรัชญาการดำรงชีวิตในทุกยุคทุกสมัย กล่าวเหมือนกันว่า สิ่งที่มนุษย์ควรเรียนรู้ ได้แก่

- (1) สิ่งที่อยู่ภายในตัวเรา
- (2) สิ่งที่อยู่ภายนอกตัวเรา
- (3) สิ่งที่อยู่ในตัวเรามีความสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกตัวเราอย่างไร

จากทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้น มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดของ นพ. ประเวศ วะสี กล่าวสรุปว่าเป็นการเรียนรู้ 3 ลักษณะ คือ เรียนรู้เพื่อตนเอง (คิดเป็น ทำเป็น อยู่เป็น) เรียนรู้ เพื่อสิ่งภายนอกที่มีความสัมพันธ์กับตัวเอง ทั้งที่ใกล้และไกล (เชื่อมโยงและเข้าใจกับบริบทของบุคคล ชุมชน สังคม และโลก) เรียนรู้เพื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับสิ่งภายนอก และสามารถจัดการความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างกัน

3) พื้นที่รูปธรรมและพื้นที่ทางสังคม การสร้างพื้นที่รูปธรรมเพื่อให้เกิดชุดความรู้และการจัดการ เช่น การมีโครงการพัฒนาชุมชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการให้เรียนรู้จริง ทำจริง มีปัญหาที่แก้ไขกันอย่างจริงจัง หรือเป็นการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้น ก็จะทำให้บุคคลและชุมชนเห็นกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด สามารถบอกได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากสาเหตุใด การทำลายทรัพยากรธรรมชาติมาจากสาเหตุใดเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นอะไร ทำไมจึงต้องอนุรักษ์โดยชุมชน ฯลฯ สิ่งที่เป็นรูปธรรมเหล่านี้ จะช่วยให้บุคคลและชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

การสร้างพื้นที่รูปธรรมนั้น เป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยกันคิดช่วยกันทำ ผลของการดำเนินการย่อมก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ การจัดการแนวใหม่ และถ้าเป็นการเรียนรู้ร่วมกันย่อมเกิดพลังวิคุณ การมองเห็นและการลงมือทำจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั้น สามารถสร้างความเข้าใจได้ง่ายกว่า การรับรู้ที่มาจากกรอ่าน การบอกเล่าหรือการศึกษาดูงาน กระบวนการสร้างพื้นที่รูปธรรมทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องกับคน องค์กร ภาควิชาหรือฝ่าย และชุดความรู้ที่ใช้ในการดำเนินการในกิจกรรมนั้นๆ ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าและเกิดวัฒนธรรมขึ้นมาอย่างต่อเนื่องนั้นก็ เป็นเพราะมีการศึกษาทดลองจากการลงมือปฏิบัติจริงทั้งจากในห้องทดลองและการทดลองใช้กับสิ่งต่างๆ มีการทบทวนกระบวนการคิด การทำครั้งแล้วครั้งเล่าจากสิ่งที่ทดลอง จนประจักษ์ชัดแล้วจึงนำมาประยุกต์ใช้ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การสร้างพื้นที่จำลองจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมนำไปสู่การสร้างชุดความรู้และนวัตกรรม

การสร้างพื้นที่ทางสังคม (Social Space) นั้น ตั้งอยู่บนความคิดพื้นฐานที่ว่า การจะก่อให้เกิดความรู้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเอง หรือ การมีเวทีและไมตรีต่อกัน โดยการสร้างพื้นที่ทางสังคมเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของบุคคลในสังคมที่มีความต้องการ มีความคิด หรืออุดมคติคล้ายคลึงกันมารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารกับกลุ่มหรือบุคลากรในองค์กรอื่นๆ ในสังคม ทำให้กลุ่มของตนเองมีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยกระบวนการนั้นเป็นการสร้างและให้

โอกาสในการพัฒนาศักยภาพของฝ่ายต่างๆ และเป็นการปรับตัวเข้าหากัน โดยผ่านช่องว่างทางสังคมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และสัมพันธภาพที่ดี เพื่อที่จะขยายขอบเขตแนวคิดและกระบวนการนั้นให้กว้างขวางออกไปสู่การรับรู้ระหว่างกัน โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารและการทำกิจกรรมร่วมกัน จนกลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของตนเอง

อีกนัยหนึ่งการสร้างพื้นที่รูปธรรมนั้น อาจหมายถึงการสร้างนวัตกรรมด้านวัตถุที่มากจากการใช้ความรู้ โดยนวัตกรรมของบุคคล องค์กร และการใช้งานในวงการธุรกิจอาจมีนวัตกรรมทางด้านคอมพิวเตอร์และการจัดการ ในภาคเกษตรอาจเป็นเครื่องมือที่เพิ่มผลผลิต ปุ๋ยอินทรีย์ หรือระบบการจัดการน้ำและดิน ในภาคเกษตรอาจเป็นเครื่องมือที่เพิ่มผลผลิต ปุ๋ยอินทรีย์ หรือระบบการจัดการน้ำและที่ดิน ในแวดวงการทำงานอื่นๆ ก็เช่นกัน อาจมีนวัตกรรมที่เหมาะสมกับการใช้งานของตนเอง

4) กระบวนการทางสังคม เป็นการเชื่อมโยงแนวคิด กระบวนการ และการสื่อสารต่อสังคมเข้าด้วยกัน กล่าวคือ ความเป็นชุมชนและองค์กรนั้น มิได้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆอย่างแท้จริง ต้องมีความเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์กับคน วิชิตคิด กระบวนการ และสังคมอื่นๆอย่างต่อเนื่องเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงและมีความผูกพันในทุกระดับตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ไปจนถึงความคิด องค์กรและสถานการณ์ในระดับโลก การสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การสื่อสารกับสังคมที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับพื้นที่ ระดับหน่วยการปกครอง/จังหวัด และในระดับนโยบาย จะทำให้แนวคิดและกระบวนการที่สร้างสรรค์ เกิดการเรียนรู้ เกิดพลังอำนาจในการต่อรองและแก้ไขปัญหา การดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการประสานความร่วมมือและการขยายผลจากการปฏิบัติไปสู่การเรียนรู้ของสังคมในวงกว้าง เพราะผลการกระทำที่ดำเนินการในสังคมหนึ่งอาจมีผลกระทบต่ออีกสังคมหนึ่ง การเกิดขึ้นของนวัตกรรมในสังคมหนึ่งก็จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในอีกสังคมหนึ่งได้ เช่น การทำลายสิ่งแวดล้อม การเผาป่าในประเทศใกล้เคียงย่อมส่งผลกระทบต่อมลภาวะในอีกหลายประเทศ การทำสงครามของบางประเทศก็ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจในภาพรวมของโลกได้ ฉะนั้นการสร้างกระบวนการทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะนำไปสู่ความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในภาพกว้าง

อีกนัยหนึ่งการสร้างกระบวนการทางสังคม คือ การเข้ามามีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการรับรู้ จนเกิดเป็นการแบ่งปันความรู้และวิธีการจัดการ การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมมีผลส่งให้กิจกรรมนั้นประสบความสำเร็จด้วยดี ในประเทศตะวันตกมีการตั้งชุมชนแนวปฏิบัติ (Community of Practices) หรือเรียกว่า “COP” เป็นกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการมีส่วนร่วมกันอย่างใกล้ชิด โดยมีเป้าหมายในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน มีการสื่อสารเสวนากันอย่างปราศจากจากแรงกดดันของ

โครงสร้างแห่งอำนาจ ซึ่งอาจจะมีโครงสร้างแห่งอำนาจที่มีการออกแบบไว้อยู่บ้าง แต่โครงสร้างนั้นๆ จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันน้อยมาก เช่นเดียวกันสังคมไทย การมีส่วนร่วมในการทำงาน เช่น “การลงแขก” หรือการจัดระบบเหมืองฝายก็ทำให้เกิดความคิดและวิธีการใหม่กว่าและกลายเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตของคนในสังคม

5) การสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืน

พระธรรมปิฎก (2541: 254-259) กล่าวถึงระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนว่ามีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี เมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหมด ดำเนินการไปด้วยดี และทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลต่อกันย่อมเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยในฐานะตัวกระทำมีความสำคัญที่สุดที่จะให้เกิดภาวะที่พึงประสงค์ การพัฒนามนุษย์จะต้องพัฒนาให้ครบพร้อมในด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ส่วนสังคมต้องเกื้อกูลการเรียนรู้ของบุคคลและหมู่คณะไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ในขณะที่ธรรมชาติจะยั่งยืนต่อไปได้นั้น เกิดจากทัศนคติของมนุษย์ที่มองว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ รู้สำนึกในบุญคุณของธรรมชาติ ส่วนเทคโนโลยีนั้นต้องเป็นเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ความต่อเนื่องของระบบทั้ง 4 ประการดังกล่าวจะเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ทั้งคน สังคม และสิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืน

โดยสรุปกล่าวได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้นดำเนินไปบนพื้นฐานของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งไม่ได้แยกการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การเรียนรู้และการปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ออกจากกันได้ กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนา สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและพึ่งตนเองได้

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการสนับสนุน

2.7.1 ความหมายของการสนับสนุน

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2542: 116) ได้ให้ความหมายของคำว่า “การ” หมายถึง สิ่งที่ต้องทำ ฐานะ หน้าที่ กิจ ส่วนคำว่า “สนับสนุน” พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2542: 1120) ได้ให้ความหมายว่าเป็นการส่งเสริม ช่วยเหลือ อุปการะ เช่น การสนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา การสนับสนุนอุปกรณ์กีฬา เป็นต้น

ดังนั้น การสนับสนุน หมายถึง หน้าที่หรือสิ่งที่จะต้องทำเพื่อเป็นการส่งเสริม หรือช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การสนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา การสนับสนุนอุปกรณ์กีฬา การให้ทุนการศึกษา เป็นต้น

2.7.2 การสนับสนุนทางสังคม (Social Support)

การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ นอกจากนี้การสนับสนุนทางสังคมยังเป็นกลไกอย่างหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางบุคคลในสังคม ว่าได้มีการช่วยเหลือกันอย่างไรบ้าง เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงเจตนาที่จะสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคล ตามบทบาทต่างๆซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของการสนับสนุนไว้ในหลายลักษณะ ดังนี้

2.7.2.1 ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม

สุจิตรา ยางนอก (2550: 37) ได้นำเสนอความหมายของการสนับสนุนทางสังคม จากนักวิชาการหลายท่าน เช่น อารีย์ เขียวประมุข (2534) กิตติพันธ์ นนทปัทมะดุล (2535) และ สุธีรา ตั้งตระกูล (2537) ไว้ดังนี้

อารีย์ เขียวประมุข (2534) ได้สรุปความหมายของการสนับสนุนทางสังคมว่า เป็นการเกื้อกูลทางสังคม ข้อมูลข่าวสาร วัสดุสิ่งของจากบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน ให้ผู้รับ ไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ

กิตติพันธ์ นนทปัทมะดุล (2535) ได้ให้ความหมายของการสนับสนุนทางสังคมว่า เป็นการเกื้อกูลทางสังคมด้านการให้ความรัก ความเอาใจใส่ เห็นคุณค่า ได้รับการยกย่อง มีความรู้สึกว่าอยู่ในสังคมเดียวกัน มีความผูกพันซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือกันในด้านต่างๆ เช่น สิ่งของ แรงงาน และการให้เวลา ซึ่งการสนับสนุนทางสังคมจะมีผลต่อจิตใจ อารมณ์และการรับรู้จากบุคคลต่างๆ ได้แก่ บิดามารดา ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน ตลอดจนคนอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

สุธีรา ตั้งตระกูล (2537) ให้ความหมายการสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นความจำเป็นของบุคคลที่ต้องมีการติดต่อ สัมพันธ์กันและกันด้วยความรัก ความเอาใจใส่ ช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จากบุคคลในเครือข่ายสังคมที่ปฏิสัมพันธ์กัน

สรุปได้ว่า การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การติดต่อสัมพันธ์กันในเครือข่ายทางสังคมที่เป็นการสนับสนุนทั้งด้านอารมณ์ ความรู้สึก การให้คุณค่า การให้กำลังใจ ตลอดจนการสนับสนุนทางด้านวัตถุ สิ่งของ แรงงานและเงิน เพื่อให้บุคคลได้รับการสนับสนุนไปสู่จุดมุ่งหมายที่

ต้องการ โดยในการศึกษาครั้งนี้ ได้นำมาร่วมพิจารณาในการวิเคราะห์การขับเคลื่อนความรู้ การจัดระบบความรู้ และการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ การสนับสนุนจากภายใน ผู้ร่วมดำเนินการ บุคคล กลุ่ม ตลอดจนองค์กรภายนอกต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุน ทั้งจากภาครัฐและเอกชน

2.7.2.2 ชนิดของการสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคมมีแนวความคิดที่หลากหลาย ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมจึงจำเป็นต้องพิจารณาาร่วมกันหลายด้าน สำหรับการจำแนกชนิดของการสนับสนุนทางสังคม โดย นวพรรษ วุฒิชัย (2545: 29-37) ได้ยกตัวอย่างการจำแนกชนิดของการสนับสนุนทางสังคมของ Thoits (1987) House (1987) และ Cobb (1988) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

Thoits (1987) จำแนกการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 5 ชนิด ได้แก่

- 1) ความใกล้ชิด บุคคลที่มีความใกล้ชิดกันอย่างเหนียวแน่น เช่น คู่สมรส ครอบครัว เพื่อนจะส่งผลกระทบต่ออารมณ์โดยรวม
- 2) การมีส่วนร่วมในสังคมแสดงถึงการเข้ามามีส่วนร่วมกันของคนที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน โดยความสัมพันธ์ประเภทนี้จะพบในกลุ่มเพื่อน
- 3) พฤติกรรมดูแลรับผิดชอบ จะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ในลักษณะดูแลรับผิดชอบผู้อื่น
- 4) การได้รับการยอมรับ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีพฤติกรรมที่สามารถกระทำได้ตามบทบาทของตนที่จะทำให้เขาเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง
- 5) การให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะที่เกิดจากความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดการช่วยเหลือที่ยาวนาน

Cobb (1988) สรุปการแบ่งชนิดของการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ชนิดคือ ชนิดที่หนึ่ง การได้รับการตอบสนองทางอารมณ์ (Emotional Support) ซึ่งทำให้บุคคลรับรู้ว่าจะได้รับความรัก การดูแลเอาใจใส่ ชนิดที่สอง คือ การได้รับการยอมรับและมีผู้เห็นคุณค่า (Esteem Support) และชนิดสุดท้าย คือ การมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ทำให้มีความผูกพันและมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน

House (1987) ได้จำแนกชนิดของการสนับสนุนทางสังคมเพิ่มเติมเป็น 4 ชนิด ได้แก่ การได้รับการยอมรับและเห็นคุณค่า (Emotional Support) คือ การได้รับความเห็นอกเห็นใจ การดูแลเอาใจใส่ ความรัก ความจริงใจ และความสนใจ การได้รับความช่วยเหลือด้านสิ่งของ การเงิน หรือแรงงาน (Instrument Support) การได้รับความช่วยเหลือด้านการประเมินผลเปรียบเทียบพฤติกรรม (Appraisal Support) เป็นการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อนำไปใช้ประเมินตนเอง ก่อให้เกิดความมั่นใจ ความรู้สึก

เปรียบเทียบกับผู้อื่นในสังคม และการได้รับความช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสาร (Informational Support) เป็นข้อมูลหรือข้อแนะนำที่สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต

สอดคล้องกับ Schefer et al. (อ้างถึงใน วนิดา วิระกุล, 2534: 43) ได้แบ่งชนิดของพฤติกรรมของการสนับสนุนทางสังคม ออกเป็น 3 ชนิด คือ

1) การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (Emotion Support) เช่น การให้ความผูกพัน ความพอใจ ความไว้วางใจ และการยอมรับนับถือ

2) การสนับสนุนทางด้านสิ่งของ (Tangible Support) เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของเงินทอง และเวลา

3) การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (Information Support) เช่น การให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง การให้คำแนะนำในการแก้ไขปัญหา

จากแนวความคิดที่นักวิชาการต่างๆ ได้เสนอมา พอสรุปได้ว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม ที่มีต่อปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งในด้านกาย จิตใจ หรือวัตถุสิ่งของ รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือทางด้านข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งเงิน แรงงาน การให้คำแนะนำ การให้คำปรึกษา เสนอแนะ หรือการได้รับการบริการ ทางด้านความจำเป็นพื้นฐานทางอารมณ์ ได้แก่ การได้รับการยอมรับ การดูแลเอาใจใส่ การได้รับความรัก ความสนิทสนมผูกพัน การได้รับความไว้วางใจ และการที่ผู้อื่นมองเห็นคุณค่าของตนเอง และการได้รับการเคารพเกียรติผู้อื่น ตลอดจนการได้รับความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม คือ การที่บุคคลได้รับการตอบสนองและการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมและการได้รับความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของสังคมด้วย

2.7.2.3 แหล่งและโครงสร้างของกลุ่มทางสังคมที่ให้การสนับสนุนด้านสังคม

Mc.Eleveen (อ้างถึงใน นวพรพรช วุฒิชรรณ, 2545:32) กล่าวว่า ในการศึกษาเรื่องการสนับสนุนทางสังคม สิ่งที่ควรให้ความสนใจมากเรื่องหนึ่ง คือ การศึกษาโครงสร้างของกลุ่มที่ก่อให้เกิดการสนับสนุนทางสังคม สำหรับการศึกษาแหล่งที่ให้การสนับสนุนทางสังคมนั้น คุณลักษณะประการหนึ่ง คือ ความเหนียวแน่นในกลุ่ม คุณลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับการที่บุคคลในสังคมมีความรู้จักกันมากน้อยเพียงใด สมาชิกในกลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดจะมีโอกาสได้รับการช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาหรือความจำเป็นหรือเกิดปัญหาได้มากกว่าคนที่มีความสัมพันธ์ไม่แน่นแฟ้น หรือไม่ใกล้ชิดกัน ดังนั้นคุณลักษณะของกลุ่มสังคมประการสุดท้าย คือ จำนวนคนในสังคมหรือขนาดของกลุ่มทางสังคม คุณลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายประการเช่น ลักษณะความสัมพันธ์ ความมั่นคงภายในกลุ่ม ความ

ใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ ขนาดของกลุ่มจะส่งผลถึงการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานทางสังคมของกลุ่ม เช่น ขนาดของกลุ่มเล็กอาจมีข้อจำกัด ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกที่ต้องการความช่วยเหลือมากและนานได้

สำหรับการสนับสนุนทางสังคม สุจิตรา ยางนอก (2550: 37) ได้ยกตัวอย่างผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับแหล่งการสนับสนุนทางสังคมท้องถิ่นของไทยไว้ 2 ท่าน คือ อุบล นิวัติชัย (2517) และบุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2535) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

อุบล นิวัติชัย (2517) ได้จัดแบ่งกลุ่มบุคคลที่เป็นแหล่งของการสนับสนุนทางสังคมไว้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มที่มีความผูกพันกันตามธรรมชาติ (Spontaneous of Natural Support System) ประกอบด้วยด้วยบุคคล 2 ประเภท คือ ประเภทแรกอยู่ในครอบครัวสายตรง ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ พี่น้อง และลูกหลาน ส่วนประเภทที่สอง คือ ครอบครัวที่อยู่ใกล้ชิด ได้แก่ เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน และเพื่อนร่วมงาน

2) องค์กรและสมาคมที่ได้รับการสนับสนุน (Organized Support) หมายถึงบุคคลที่รวมตัวกันเป็นหน่วย เช่น ชมรม สมาคม เช่น ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น

3) กลุ่มผู้ช่วยเหลือวิชาชีพ (Professional Health Care Worker) หมายถึงบุคคลที่อยู่ในวงการวิชาชีพในด้านการช่วยเหลือด้านสุขภาพอนามัย หัตถกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (2535) กล่าวถึง การสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นสิ่งที่ผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือกลุ่ม อัน ได้แก่ เพื่อนบ้าน ผู้ร่วมงาน เจ้าหน้าที่รัฐ ที่ให้ความช่วยเหลือด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร วัสดุ สิ่งของ เป็นต้น

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้ทราบว่า การสนับสนุนทางสังคม มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนหรือแกนนำ มีกำลังใจที่จะปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ ซึ่งแกนนำหรือผู้นำชุมชนเหล่านี้ จะเป็นกลไกที่สำคัญในการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่งในแง่ของการบริหารทำให้ผู้ปฏิบัติงานทั้งหลายเกิดการรวมกลุ่ม รวมพลัง ร่วมมือปฏิบัติงานใดงานหนึ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ร่วมกัน

2.7.2.4 เครือข่ายทางสังคม (Social Network)

ในการศึกษาเรื่องการขับเคลื่อนความรู้และรูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงนั้น เนื่องจากในการขับเคลื่อนต่างๆ ในชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบถึงบทบาทของ

บุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องโดยใช้นาเวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคมในการวิเคราะห์ร่วม เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบุคคล และบทบาทของบุคคลที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ในสังคมด้วย

นวพรรษ วุฒิชรรณ (2545: 33) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเครือข่ายทางสังคมว่าเป็นจุดร่วมของสมาชิกเครือข่ายซึ่งผูกโยงไว้โดยสัมพันธ์ภาพระหว่างกันในแบบใดแบบหนึ่ง และเป็นการผูกมัด (Ties) โยงจากสมาชิกเครือข่ายอื่น ในเครือข่ายสังคมบุคคลจะรักษาติดต่อสัมพันธ์ทางสังคม (Social Contact) และรักษาแบบอย่างของการผูกมัดทางสังคม (Network) ในความหมายของขนาด (Size) องค์ประกอบ (Composition) เช่น เพื่อน เครือญาติ การแยกจากกันด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ (Geographic Dispersion) สมาชิกที่คล้ายกัน ความผูกพันที่แข็งแกร่งและความหนาแน่นหรือการรวมกลุ่มกัน สรุปได้ว่า เครือข่ายสังคมแสดงถึงบุคคลที่มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลได้

เครือข่ายสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆ ในเครือข่ายสังคมนั้นเมื่อวิเคราะห์เครือข่ายสังคมจึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งนักสังคมวิทยาได้นำทฤษฎีทางสังคมวิทยาเป็นพื้นฐานการอธิบาย ทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่ค่อนข้างเด่นชัดได้แก่ ทฤษฎีสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ทฤษฎีบทบาท ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน และทฤษฎีการกระทำ โดยทฤษฎีสัญลักษณ์ อธิบายว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างสังคมด้วยปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์เองมากกว่าสถาบันทางสังคมเป็นผู้สร้างสังคม มนุษย์ประกอบด้วยสายใยของความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมที่ซับซ้อนสังคมดำรงอยู่ได้ด้วยบุคคลที่ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา และสังคมประกอบด้วยเครือข่ายความเชื่อมโยงของความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆ ในสังคมหรือชุมชน ดังนั้นหากต้องการเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์จึงจำเป็นต้องเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและเครือข่ายทางสังคมด้วย เพราะพฤติกรรมของบุคคลจะแสดงออกในลักษณะเชื่อมโยงตามแบบแผนของเครือข่ายทางสังคม

นอกจากการวิเคราะห์ถึงเครือข่ายทางสังคมแล้ว ยังต้องคำนึงถึงทฤษฎีบทบาทของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายสังคม ซึ่งบุคคลแต่ละคนจะมีบทบาทต่าง ๆ หรือมีบทบาทที่ซ้ำซ้อนกันตามสภาพของบุคคลที่เป็นอยู่ในสังคม ทั้งนี้ยังต้องคำนึงถึงแนวคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การตัดสินใจแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันหรือต่างตอบแทน ซึ่งอาจจะเป็นในรูปแบบของวัตถุ สิ่งของหรือไม่ใช่ก็ได้ โดยนักคิดทฤษฎีนี้เชื่อว่าบุคคลไม่มีการดำเนินการตามบทบาทเพียงอย่างเดียว หากยังขึ้นอยู่กับ ประเมินคู่สัมพันธ์และการตัดสินใจแลกเปลี่ยน ซึ่งอาจเกิดตามความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสิ่งที่จะแลกเปลี่ยนนั้น หรือไม่เท่าเทียมก็ได้ โดยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนนั้นอาจจะไม่ใช่สิ่งเดียวกัน เช่น การติดต่อสื่อสารด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น

การวิเคราะห์สังคมที่ครอบคลุม Hall และ Wellman (1985 อ้างถึงใน นวพรรษ วุฒิชัยธรรม, 2545: 36-37) ได้เสนอหลักการวัดและวิเคราะห์คุณลักษณะสำคัญของเครือข่ายทางสังคมว่า จะต้องมียุทธศาสตร์ ดังนี้

- 1) แหล่งที่มาของเครือข่ายความสัมพันธ์ (Source)
- 2) ปริมาณการติดต่อระหว่างสมาชิกของสองเครือข่าย (Frequency)
- 3) จำนวนหรือแหล่งกิจกรรมการแลกเปลี่ยนที่แตกต่างกันของสมาชิกในเครือข่ายทั้งสอง
- 4) แหล่งการให้หรือรับความสัมพันธ์ โดยพิจารณาในลักษณะของความเท่าเทียมหรือความสมดุลทางอำนาจระหว่างคู่สัมพันธ์ (Symmetry)
- 5) ระยะเวลาของความสัมพันธ์ (Duration)
- 6) การรับรู้ถึงความใกล้ชิดทางสังคมสมาชิกในเครือข่าย (Intimacy)
- 7) จำนวนคนในเครือข่าย (Size or Range) ความหนาแน่น (Density) วัดโดยเปรียบเทียบจำนวนสายใย (Tie) โดยตรงระหว่างสมาชิกในเครือข่ายซึ่งเป็นดัชนีชี้วัดระดับความเกี่ยวพันและความสัมพันธ์
- 8) ความเข้มของสมาชิกที่ผูกพันกันโดยตรง (Cliques)
- 9) ส่วนของสมาชิกที่อยู่ขอบริมของเครือข่าย (Boundedness)
- 10) การเข้าถึง (Reach Ability) พิจารณาจากจำนวนสายใยโดยเฉลี่ยที่ต้องการเกี่ยวข้องกับสมาชิกของสองเครือข่าย
- 11) ความคล้ายคลึงกันของสมาชิกในเครือข่าย (Homogeneity) เช่น เพศเดียวกัน
- 12) ส่วนของเครือข่ายที่สมาชิกทั้งหมดผูกพันกันโดยตรง (Cliques)
- 13) องค์ประกอบของเครือข่ายที่สมาชิกทั้งหมดมีความผูกพันกัน โดยตรงหรือโดยอ้อม (Components)
- 14) องค์ประกอบของความสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่าย (Clusters) เครือข่ายที่มีคนหนาแน่นสูง แต่เกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมีความหนาแน่นน้อยกว่า (Cliques)
- 15) การกระจายตัว (Dispersion) หมายถึง ขอบเขตของความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคม สรุปได้ว่าการที่คนในชุมชนได้ตระหนักถึงความต้องการในการแก้ไขปัญหาของตนเองและของชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ

พื้นฐานของการดำรงชีวิตในสังคมจึงได้มีการรวมกลุ่ม ระดมความคิด เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา พร้อมทั้งแสวงหาคำตอบ และสร้างเครือข่ายของความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับการสนับสนุนทั้งทางด้านการวิชาการ การศึกษา ความรู้ เทคนิควิธีการ ข้อมูล และด้านอื่นๆ ในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหากลุ่มที่เกิดขึ้นเพื่อให้ปัญหานั้นเบาบางและหมดสิ้นไป ซึ่งสามารถนำมาใช้กับการขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินกิจกรรมและการสร้างเครือข่ายของกลุ่มคน หรือชุมชน (เจษฎา เงินทอง, 2548: 49) คือ

1) มุ่งมั่นสร้างความเข้าใจแก่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในทุกๆระดับ ด้วยกระบวนการสันติวิธีอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อความร่วมมือในการขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้ โดยรวมถึงการสนับสนุนในด้านอื่นๆ ทั้งด้านวิชาการและงบประมาณ เป็นต้น

2) ประสานความร่วมมือกับสถาบันต่างๆในชุมชน เช่น มัสยิด โรงเรียน องค์กรท้องถิ่น ตลอดจนเครือข่ายและหน่วยงานต่างๆภายนอกชุมชน เพื่อเพิ่มพลังในการต่อรองให้เข้มแข็งขึ้น และก่อให้เกิดการขยายกลุ่มและขยายกิจกรรมความร่วมมือต่อไป

3) ขยายเครือข่ายการทำงานให้กว้างไกลมากยิ่งขึ้น และใช้กลไกการทำงานผ่านองค์กรท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เพื่อผลักดันระเบียบต่างๆ ให้ถูกกฎหมาย รวมทั้งสนับสนุนในด้านนโยบาย งบประมาณ วิชาการ และการบริหารจัดการ เป็นต้น

4) การสร้างลักษณะพื้นฐานของชุมชนให้มีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น รักพวกพ้อง เชื่อฟังผู้นำ อันจะนำมาซึ่งความร่วมมือ ความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน และมีองค์กรในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความรู้และเข้าใจปัญหาของชุมชนในพื้นที่ เป็นผู้คอยสนับสนุน แนะนำ กิจกรรมการขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

2.7.3 การสนับสนุนจากองค์กร (Organization Support)

2.7.3.1 ความหมายของการสนับสนุนจากองค์กร

สนับสนุนจากองค์กรได้มีผู้ให้ความหมายดังนี้

Eisenberger (1986, อ้างถึงใน ประดิษฐ์ สารรัตน์, 2552: 35) ได้ให้ความหมายการสนับสนุนขององค์กรว่า เป็นการรับรู้ของผู้ปฏิบัติงานถึงสภาพการณ์ต่างๆ ที่เป็นผู้ปฏิบัติงานได้รับจากองค์กรภายใต้การปฏิบัติงาน และมีความสอดคล้องกับการสนับสนุนซึ่งผู้ปฏิบัติงานและมีความสอดคล้องกับการสนับสนุนซึ่งผู้ปฏิบัติงานคาดหวังจากองค์กร

Witt (อ้างถึงใน ประดิษฐ์ สารรัตน์, 2552: 35) ได้ให้ความหมายการสนับสนุนจากองค์กรว่าหมายถึง การรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับองค์กรให้การสนับสนุนการดำเนินงานที่เป็นบทบาทภายนอก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่ดีต่อสังคม แสดงถึงความรู้สึกที่รับผิดชอบต่อการยอมรับบรรทัดฐานขององค์กร

โดยสรุป การสนับสนุนจากองค์กร หมายถึง การรับรู้ของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับองค์กรให้การสนับสนุนการดำเนินงานที่เป็นบทบาทภายนอกให้เกิดการพัฒนาในการดำเนินงาน หรือการเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่ดีต่อสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและองค์กร

2.7.3.2 การสนับสนุนจากองค์กร

ในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์กรที่ให้การสนับสนุน บุคคลที่มีลักษณะบุคคลตรงกับความเป็นของงานและได้รับการสนใจในระดับสูงอาจไม่เป็นผู้ปฏิบัติงานที่ดี หากได้รับการสนับสนุนที่ไม่เพียงพอจากหน่วยงานข้อจำกัดด้านสถานการณ์ (Situation Constraint) เช่น งบประมาณ เครื่องมือ เครื่องใช้และวัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับงานไม่ชัดเจน สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลคล ดังนั้นปัจจัยการบริหารหรือทรัพยากรบริหารจึงมีความสำคัญต่อการบริหารหรือการปฏิบัติงานของบุคคลอย่างมาก ไม่ว่าจะการบริหารนั้นจะเป็นการบริหารราชการ ธุรกิจ หรือการดำเนินการขับเคลื่อนในชุมชนก็ตาม เพราะประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์และคุณภาพของปัจจัยการบริหารหรือทรัพยากรการบริหาร ได้แก่ กำลังคน (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการบริหาร (Management) เรียกย่อๆ ว่า 4Ms ซึ่งสามารถนำมาเป็นปัจจัยสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้ และรูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีรายละเอียดของปัจจัยการบริหารหรือทรัพยากรการบริหาร (ประดิษฐ์ สารรัตน์, 2552 :37) ดังนี้

1) ปัจจัยด้านบุคคล (Man) ปัจจัยกำลังคน หมายถึง จำนวนบุคคลซึ่งปฏิบัติงานในหน่วยงานมีจำนวน ความรู้ มีความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบ ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน โดยจากการศึกษาองค์ประกอบด้านกำลังคน ถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมาก เพราะบุคคลเป็นผู้กำหนดเป็นผู้จัดหาและใช้ทรัพยากรในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น เงิน อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และเป็นผู้บริหาร ผู้จัดการ ที่ทำให้องค์กรอยู่รอดและก้าวหน้า ดังนั้นถ้าหน่วยงานใดเริ่มต้นด้วยการมีบุคลากรที่เก่งกล้า มีความสามารถแล้ว จะทำให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และปัจจัยทางด้านงบประมาณ(Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการบริหาร (Management) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ปัจจัยด้านงบประมาณ นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับการบริหารงานและการปฏิบัติงาน เพราะการบริหารงานจะดำเนินไปไม่ได้หากขาดการสนับสนุนทางการเงิน และงบประมาณ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ทำให้ระบบการบริหารมีความคล่องตัว และเป็นการสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากร ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในการศึกษากระบวนการขับเคลื่อน และรูปแบบการจัดการความรู้เศรษฐกิจพอเพียงจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านงบประมาณ เพื่อให้การดำเนินงานหรือกิจกรรมประสบผลสำเร็จ ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

3) ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์มีความสำคัญต่อการบริหาร เพราะในการปฏิบัติงานของบุคคล และองค์กรจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ และวัสดุอุปกรณ์จากองค์กรที่ปฏิบัติงานอยู่ หากได้รับการสนับสนุนที่ไม่เพียงพอจากหน่วยงาน ส่งผลให้การปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากปัจจัยด้านวัสดุ อุปกรณ์สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินการเพื่อไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้

4) ปัจจัยด้านการบริหาร (Management) หมายถึง กระบวนการทำงานและการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยอาศัยทรัพยากรการบริหารได้แก่ ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านงบประมาณ และปัจจัยด้านวัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการบริหาร เพื่อให้บริหารงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตามที่องค์กรกำหนด

โดยสรุป การปฏิบัติงาน หรือการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ และการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในด้านการสนับสนุนจากปัจจัย 4 ด้าน กำลังคน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหาร เพื่อให้การขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงประสบความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพต่อไป

จากการศึกษาการสนับสนุนในข้างต้นสามารถเปรียบเทียบรูปแบบการสนับสนุนทางสังคมกับการสนับสนุนจากองค์กร ตามตารางที่ 2.6 ดังนี้

ตารางที่ 2.6 รูปแบบการสนับสนุนทางสังคมกับการสนับสนุนจากองค์กร

	การสนับสนุนทางสังคม (Social Support)	การสนับสนุนจากองค์กร (Organization Support)
ความหมาย	การสนับสนุนทั้งด้านอารมณ์ ความรู้สึก การให้คุณค่า การให้กำลังใจ ได้รับการยกย่อง มีความรู้สึกว่ายู่ในสังคมเดียวกัน เพื่อให้บุคคลที่ได้รับการสนับสนุนไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ	การรับรู้ของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับองค์การให้การสนับสนุนการดำเนินงานที่เป็นบทบาทภายนอกให้เกิดการพัฒนาในการดำเนินงาน หรือการเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่มีต่อสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและองค์การ
รูปแบบ	<ol style="list-style-type: none"> 1. การได้รับการตอบสนองทางอารมณ์ (Emotional Support) 2. การได้รับการยอมรับ และมีผู้เห็นคุณค่า (Esteem Support) 3. การมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ปัจจัยด้านบุคคล (Man) 2. ปัจจัยด้านงบประมาณ (Money) 3. ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) 4. ปัจจัยด้านการบริหาร (Management)

โดยสรุป รูปแบบของการสนับสนุนทางสังคม (Social Supports) เป็นการสนับสนุนในเชิงนามธรรมและมีผลโดยตรงต่อจิตใจของผู้นำ และผู้ปฏิบัติ โดยปัจจัยที่ให้การสนับสนุนจะมุ่งเน้นการให้คุณค่า การให้กำลังใจ การยกย่อง มีความรู้สึกว่ายู่ในสังคมเดียวกัน ทำให้ผู้นำและผู้ปฏิบัติมีกำลังใจ และความมุ่งมั่นในการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

ส่วนรูปแบบการสนับสนุนจากองค์กร (Organization Supports) เป็นการสนับสนุนในเชิงรูปธรรม โดยปัจจัยที่องค์การให้การสนับสนุน ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล (Man) ปัจจัยด้านงบประมาณ (Money) ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) ปัจจัยด้านการบริหาร (Management) ปัจจัยดังกล่าวที่องค์การให้การสนับสนุน จะมีผลทำให้ผู้นำและผู้ปฏิบัติงานเกิดแรงจูงใจ อันเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญในการการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ปฏิบัติและองค์การ ในการร่วมมือร่วมใจกันในงานที่ร่วมกันปฏิบัติให้เกิดความก้าวหน้า

จากรูปแบบการสนับสนุนทั้งในภาคสังคม และ ภาคองค์กรที่ได้กล่าวมาในข้างต้นนั้น ในการขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้ จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนทั้ง 2 ด้านควบคู่กัน เนื่องจากการสนับสนุนจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างบรรยากาศให้ผู้ปฏิบัติงานรู้สึกพึงพอใจที่จะเข้าร่วมงานและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความตระหนักว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของทีม ดังนั้นถ้าสมาชิกมีน้ำใจให้กันและกัน รู้สึกไว้วางใจกันจะแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์และช่วยกันตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้สมาชิกทุกคนเกิดความรู้สึกเต็มใจและร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาและสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการตัดสินใจ และสามารถแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงถือว่าการสนับสนุนทางสังคม และการสนับสนุนจากองค์กรเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้ได้

2.8 ผลวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์ (2545) ได้วิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจพอเพียง 2) วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พบว่า การดำเนินชีวิตในสังคมมี 2 ระดับ คือ ระดับสามัญชนทั่วไป เป็นชีวิตของผู้ครองเรือนต้องอยู่ในระเบียบของสังคมยอมรับเศรษฐกิจพอเพียงที่สังคมสร้างขึ้นมาด้วยความเข้าใจ ส่วนอีกระดับหนึ่งคือ บรรพชนที่ไม่ต้องดำเนินไปตามระบบเศรษฐกิจ เพราะไม่มีกิจกรรมทางวัตถุ หากจำเป็นจะไม่คิดเป็นกำไรหรือขาดทุนมุ่งให้เป็นอยู่อย่างบริสุทธิ์ทางจิตวิญญาณและช่วยชี้นำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตโดยคุณธรรม

จากการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทราบว่าเป็นหลักจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสัน โดษ ซึ่งหมายความว่า ความดี ความพอเพียง พอประมาณ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น โดยพระพุทธศาสนายอมรับความสามารถของมนุษย์ซึ่งสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์และสังคมที่มีอยู่ได้ ด้วยการศึกษาให้เข้าใจในชีวิต จิตใจของตนเอง และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างเข้าใจ และเป็นขั้นตอนซึ่งจะทำให้การจัดการเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ในการศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญา พบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเชิงปรัชญาตั้งอยู่บน 3 ทฤษฎี คือ ประสพการณ์นิยม ปฏิบัตินิยม และธรรมชาตินิยม หลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับปัญหา

จากภายในสู่ภายนอกที่มุ่งเอาชนะกิเลสที่มีอยู่ในจิตใจ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการมีปัญญารู้เท่าทันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และเป็นการพัฒนาตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อมด้วยความสมดุล เมื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้แล้วสามารถประยุกต์ใช้กับสังคม ชุมชนอื่นๆ ได้ไม่เพียงแต่เกษตรกรเท่านั้น สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมได้ ด้วยความมีสติและมีปัญญา

วารุณี ชินวินิจกุล (2549) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนตามแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่า

1) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไม้เรียง เริ่มจากการรวมตัวของผู้นำชุมชนที่มีการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) อย่างง่าย เพื่อหาข้อสรุปที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความเห็นของชุมชน และพบว่ากระบวนการขับเคลื่อนใช้ผลของการค้นคว้าวิจัยจากช่วงการริเริ่มก่อเกิดการผลักดันให้ไปสู่การปฏิบัติ โดยใช้ภาวะผู้นำและกระบวนการกลุ่ม

2) กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนไม้เรียงเป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันหรือเป็นการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ค้นหาและตัดสินใจ กำหนดแผนหรือกิจกรรมทางเลือกใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญหาที่สามารถดำเนินการได้จริงและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาด้วยการพึ่งตนเอง

3) ผู้นำชุมชนไม้เรียงใช้กระบวนการขับเคลื่อนที่นำไปสู่การสร้างชุมชนแบบองค์รวมที่มีความหลากหลายและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีระบบการพึ่งพาตนเองที่ชาวบ้านชุมชนร่วมกันพัฒนาทั้งด้านระบบคุณค่า กระบวนการเรียนรู้ และระบบการจัดการเพื่อการพัฒนาสังคมของชุมชนซึ่งทุกระบบสอดคล้องประสานกัน ที่สำคัญคือมีการทำให้ยั่งยืนด้วยกระบวนการติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ แล้วนำผลที่ได้มาหาข้อสรุปเพื่อนำไปดำเนินการต่อไปหรือตัดสินใจปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับเป้าหมายที่ตั้งไว้

4) นโยบายของภาครัฐและแนวทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาตามกระแสหลักและการบริโภคนิยม ทำให้ชุมชนประสบปัญหาความเดือดร้อน ขาดความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ผู้นำชุมชนใช้กระบวนการสร้างปัญญาเป็นเครื่องมือการพัฒนาและให้โอกาสคนซึ่งมีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพชุมชน ด้วยการนำเอาวิทยาการใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ที่มีอยู่ ทั้งนี้ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไม่เรียงขึ้นอยู่กับ คน ความรู้ ทรัพยากร การฟื้นฟูความสัมพันธ์ในอดีตของคนในชุมชนให้กลับคืนมา โดยวงจรของการพัฒนาดำเนินไปตาม ครอบงำของธรรมชาติ เพื่อให้คนเกิดความมั่นใจในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ใช้อองค์กรชุมชนและ เครือข่ายเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาการเรียนรู้ และใช้แนวทางในการพัฒนาธุรกิจชุมชนแบบครบ วงจรเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่ฐานคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความพอเพียงอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1) รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและผลักดันให้เกิดประโยชน์ อย่างแท้จริง ควรมีนโยบายจัดตั้งศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นสถาบันกลางทำหน้าที่กำหนดทิศทาง และกระบวนการต่างๆ ในการขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้ไปในทิศทางเดียวกัน มีการจัดสรร งบประมาณสนับสนุนเพื่อการขับเคลื่อนและการศึกษาวิจัยทั้งในระดับบุคคล องค์กร หรือเครือข่าย องค์กรชุมชนที่มีการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ

2) กระทรวงศึกษาธิการควรส่งเสริมและสนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยให้ สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีการเรียนการสอนในด้านสังคมศาสตร์ได้นำร่อง พัฒนารูปแบบการศึกษาหรือการเรียนรู้คู่ขนาน โดยการส่งเสริมหรือสนับสนุนด้านวิชาการในส่วนที่ ชุมชนต้องการ

3) ชุมชนอื่นๆ ควรศึกษาปัจจัยความสำเร็จของกรณีชุมชนไม่เรียงก่อนประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม กับสภาพแวดล้อมของตนเอง โดยอาจจะมิสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นเข้าไปเป็นผู้ประสานถ่ายทอด ทางวิชาการเพื่อให้เกิดการเผยแพร่อย่างกว้างขวางต่อไป

พุลผล เด็กไม่น้อย (2551) ศึกษากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเองตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา ชุมชนเข้า บ้านปางคำใต้ อำเภอปางงิ้ว จังหวัดพะเยา มี จุดประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทของราษฎรเผ่าเข้า บ้านปางคำใต้ อำเภอปางงิ้ว จังหวัดพะเยา 2) เพื่อศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) เพื่อศึกษาปัจจัยภายในและ ภายนอกที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกระดำเนินชีวิต ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเข้าบ้านปางคำใต้ สืบเชื้อสายมาจากพญาอินทรีศรี ศรีสมบัติ ซึ่งเป็นผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้านครน่านและพญาคำ หล้าที่สืบตำแหน่งต่อจากบิดา เมื่อปี พ.ศ. 2468 ผู้นำรุ่นต่อๆ มาถึงปัจจุบันต่างเป็นคนในตระกูลศรี สมบัติ ซึ่งเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง นับเป็นรากเหง้าที่ภาคภูมิใจและเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่าของชุมชน ใน ชุมชนมีผู้รู้และมีการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นจุดแข็งของชุมชนพื้นที่สูงทั่วไป อย่างไรก็ตามแม้ชุมชนเข้า บ้านปางคำจะได้รับรางวัลกองทุนแม่ของแผ่นดิน แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสการพัฒนาที่

ก่อให้เกิดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกและทำลายสิ่งแวดล้อมจนนำไปสู่ความไม่พอเพียงและยั่งยืน ดังเห็นได้จากปัญหาความเสื่อมโทรมของพื้นที่ทำกิน และครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นหนี้กองทุนต่างๆ ในชุมชน ผลการจัดเวทีชุมชนหลายเวทีและการสนทนากลุ่มย่อยมาให้ผู้รับการเปลี่ยนแปลงได้ตระหนักถึงแนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเองและนำปัจจัยภายในชุมชนมาแทนที่ “บ้านเรามองแต่ข้างนอก” ชุมชนจึงได้ร่วมกันออกแบบบัญชีครัวเรือน ทำบัญชีและมอบหมายให้มีผู้สรุปรายงานผลเป็นรายเดือน เพื่อให้เกิดการมองข้างในบ้าง แต่ก็เห็นว่าการมองข้างนอกเพื่อนำสิ่งที่ดีจากชุมชนอื่นในบางอย่างที่เหมาะสมมาใช้ในชุมชนก็เป็นสิ่งที่ควรทำ จึงเลือกศึกษาดูงานในชุมชนที่ได้รับการยกย่องให้เป็นตัวอย่าง คือ ชุมชนบ้านน้ำเกี๋ย ซึ่งเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้ศึกษาแล้วว่าเหมาะสม มีลักษณะใกล้เคียงกับชุมชนของตนเอง ผลที่เป็นรูปธรรมที่ได้จากการศึกษาดูงาน คือ ทำให้ผู้นำการเปลี่ยนแปลงตระหนักว่าภายในชุมชนยังมีทรัพยากรที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ จึงเห็นแนวทางในการจัดการเพื่ออนุรักษ์ป่าขึ้น จากประสบการณ์การจัดการกองทุนต่างๆ ที่มีมาก่อนส่งผลให้หนี้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้น ชุมชนจึงร่วมกันกำหนดแนวทางการจัดการกองทุนแม่ของแผ่นดินใหม่ ให้เป็นกองทุนกู้ยืม โดยไม่มีดอกเบี้ยเพื่อจัดกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ ในความยั่งยืนของชุมชน ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับเยาวชน โดยได้จัดโครงการอบรมแบบมีส่วนร่วมในการเขียนโครงการ และถ่ายทอดความรู้เรื่องวัฒนธรรมของชนเผ่าแก่กลุ่มเยาวชน

สำหรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในชุมชน พบว่า ทุนความเป็นเครือญาติมีสายสัมพันธ์กลับพื้นคืนมา ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งมีการสับเปลี่ยนกันเป็นผู้นำตามแต่ความถนัด บัญชีครัวเรือนเป็นกรอบแบบฐานคิดวิถีชีวิต นำมาสู่การพูดคุยและเปลี่ยนกันเชื่อมโยงสู่การจัดการระเบียบของกองทุนแม่ของแผ่นดิน ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นการประสานเวลาว่างจากการประกอบอาชีพ ตำแหน่งทางสังคมเป็นตัวเชื่อมประสานกิจกรรมชุมชนได้เป็นอย่างดี การเป็นคนหัวก้าวหน้าเมื่อได้เรียนรู้และทดลองทำและขยายผลให้เพื่อนบ้าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐหรือเอกชนเข้าไปสนับสนุน เกิดความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์

สุพจน์ แสงเงิน และคณะ (2546) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบริบทของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการปรับตัวของชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน โดยทำการศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนแผ่นดินทองคอยรุศคักวาซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 5 แขวงโลกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์กัวเป็นชุมชนอิสระอิสลามแห่งหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาประมาณ 150 ปี โดยมีบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งชุมชน คือ นายอิบรอฮีมและนางชานี สองสามีภรรยาย้ายถิ่นจากปัตตานีมายังคลองแสนแสบ ในปัจจุบันชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์กัวมีจำนวนครัวเรือน 163 ครัวเรือน จำนวนประชากร 677 คน แยกเป็นชาย 354 คนและเพศหญิง 323 คน โดยประชากรส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงวัยหนุ่มสาวและวัยผู้ใหญ่คือ มีช่วงอายุระหว่าง 11 – 20 ปี และช่วงอายุระหว่าง 31 – 40 ปี เมื่อทำการศึกษาถึงลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน พบว่าสมาชิกในชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์กัวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างตามบริษัทหรือ โรงงานอุตสาหกรรม ถึงร้อยละ 28.8 รองลงมาประกอบอาชีพรับราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ / พนักงานรัฐกิจ / ลูกจ้างในหน่วยราชการร้อยละ 9.8 สำหรับลักษณะทางการปกครองของชุมชนพบว่าชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์กัวมีการปกครองใน 3 ลักษณะ คือ การปกครองแบบท้องถิ่น การปกครองโดยแบ่งออกเป็น 12 กลุ่มบ้าน และการปกครองโดยผู้นำศาสนาอิสลาม ในส่วนลักษณะทางสังคมของชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์กัวมีลักษณะทางสังคมเป็นแบบสังคมชนบทผสมผสานกับสังคมเมือง แต่ทั้งนี้ก็ยังคงมีความเป็นสังคมชนบทที่เห็นได้ชัดเจน อาทิเช่น การมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย การมีความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบเครือญาติ การยึดมั่นตามหลักคำสอนทางศาสนาอิสลาม ดังเห็นได้จากชาวบ้านในชุมชนเกือบทั้งหมดประมาณ ร้อยละ 95.0 เป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามโดยยึดแนวปฏิบัติตามหลักการของศาสนาในคัมภีร์อัลกุรอาน และแบบอย่างของศาสนาโมฮัมหมัดอย่างเคร่งครัด นอกเหนือจากลักษณะดังกล่าวแล้วในชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์กวยังคงมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่ดำเนินควบคู่ไปกับลักษณะทางสังคม มีการผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยแสดงออกมาในลักษณะของพฤติกรรมที่ส่งผ่านทางการปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมาแต่ในอดีตเช่น การยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักศรัทธา 6 ประการและหลักปฏิบัติ 5 ประการ ตลอดจนการปฏิบัติอื่นๆ ที่กำหนดไว้ในหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

เมื่อทำการศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์กัว ผลการศึกษาพบว่าชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์กัวเป็นชุมชนที่มีเป้าหมายหลักในการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาสมาชิกในชุมชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งคุณภาพร่างกาย สติปัญญาและจิตใจ โดยการเรียนรู้ดังกล่าวเกิดจากการเรียนรู้ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและในวิถีชีวิต (การเรียนรู้ตามอัชชาติ) ทั้งนี้มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตแรงผลักดันจากผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายชุมชน และการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐในส่วนของการศึกษาองค์ประกอบหลักของกระบวนการเรียนรู้ พบว่าประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบหลักคือแหล่งการเรียนรู้ องค์กรความรู้ วิธีการ

เรียนรู้ โดยแหล่งการเรียนรู้นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 แหล่งใหญ่ คือ ครอบครัว มัสยิดคอยรุตตัก กวา ผู้นำในชุมชน และสถาบันการศึกษาในส่วนขององค์ความรู้และวิธีการเรียนรู้ นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะเช่นเดียวกันคือองค์ความรู้และวิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน และองค์ความรู้และวิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตสำหรับการศึกษารุ่นก่อนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนแผ่นดินทองรุตตักกวาพบว่ามี 5 ขั้นตอน คือ การรับรู้และตระหนักในปัญหา การคิดวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา การดำเนินการแก้ไขปัญหา และการประเมินผลการแก้ไขปัญหา โดยขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ เกิดจากการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติงานตามโครงการหรือกิจกรรมใดๆ ที่จัดทำขึ้นมาภายใต้กรอบแนวคิด “รู้ดี คิดปัจจุบัน ทำอนาคต” ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ที่นำมาผนวกกับความใหม่ที่มาจากภายนอกชุมชน จนก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน และปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจนในลักษณะของแผนแม่บทชุมชนแผ่นดินทองรุตตักกวาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

ในส่วนการศึกษาการปรับตัวของชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแผ่นดินทองรุตตักกวา ผลการศึกษาพบว่าชุมชนแผ่นดินทองรุตตักกวามีการปรับตัวใน 2 ลักษณะ คือ การปรับตัวทางเศรษฐกิจ และการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรม การปรับตัวทางเศรษฐกิจนั้นปรากฏออกมาใน 3 ด้านคือ ด้านการผลิต ด้านการบริโภค และด้านการกระจายผลผลิต ส่วนการปรับตัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมปรากฏออกมาในรูปแบบต่างๆ คือ การปรับวิถีการดำรงชีวิต การจัดแบ่งเป็นกลุ่มบ้าน การสร้างระบบความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลในชุมชน กระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและการปลูกฝังหลักคำสอนทางด้านศาสนาอิสลาม เมื่อทำการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวของชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตตักกวาพบว่ามีปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัว 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยภายในประกอบด้วย การให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน การสะสมความรู้และประสบการณ์เชิงเกษตรกรรม ภาวะความเป็นผู้นำชุมชนและความตื่นตัวและความรับผิดชอบของชุมชน ในส่วนของปัจจัยภายนอกประกอบด้วย การแพร่กระจายความเจริญแบบสังคมเมือง เศรษฐกิจภายนอกชุมชน การศึกษาของชุมชน การแพร่ขยายอิทธิพลของสื่อมวลชน และความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอกชุมชน นอกจากนี้เมื่อทำการศึกษาถึงกลยุทธ์การปรับตัวของชุมชนพบว่าชุมชนใช้วิธีการดึงเอาจุดแข็งหรือจุดเด่นของชุมชนมาเป็นกลยุทธ์ในการปรับตัวของชุมชนซึ่งได้แก่ การยึดหลักคำสอนของศาสนา ระบบเครือญาติ การศึกษา การสื่อสาร และการมีส่วนร่วม

นอกจากนั้นเมื่อทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนแผ่นดินทองรุดตักว่า ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนอิสลามลำไทรกับชุมชนแผ่นดินทองรุดตักมีความสัมพันธ์ที่ดีมาตั้งแต่ในอดีตอันเนื่องมาจากบรรพบุรุษชุมชนได้ร่วมกันเสียสละทรัพย์ และแรงงานร่วมกันสร้างโรงเรียนอิสลามลำไทรขึ้นมา และในปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนก็ยิ่งแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น สืบเนื่องมาจากชุมชนมองเห็นความสำคัญของการศึกษาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงได้ร่วมกันพัฒนาโรงเรียนอย่างเต็มที่จนกระทั่งชุมชนแผ่นดินทองรุดตักกลายเป็นชุมชน ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานศึกษาในระดับก่อนอนุบาล (ระดับเด็กเล็ก) จนถึงระดับปริญญาตรี ดังนั้นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนจึงเกิดขึ้นในลักษณะ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นทางการนั้นประกอบไปด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้ คือ การจัดตั้งคณะกรรมการศึกษาโรงเรียนอิสลามลำไทร การจัดตั้งเครือข่ายผู้ปกครอง การจัดทำและเผยแพร่วารสารประชาสัมพันธ์โรงเรียน การจัดการประชุมผู้ปกครอง และการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมร่วมกัน ในส่วนของการสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการนั้นประกอบไปด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้คือ การเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันและกัน การพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และการออกเยี่ยมเยียนผู้ปกครองนักเรียน และเมื่อทำการศึกษาถึงปัจจัยที่นำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนพบว่า มีปัจจัยทั้งภายในโรงเรียนอิสลามลำไทรซึ่งประกอบด้วย ทัศนคติของผู้บริหารที่มีต่อชุมชน ทัศนคติของบุคลากร โรงเรียนที่มีต่อชุมชนอาคารสถานที่และอุปกรณ์ของโรงเรียน แหล่งความรู้ของโรงเรียนและชุมชน และงบประมาณของโรงเรียน ในขณะที่ปัจจัยภายในชุมชนแผ่นดินทองรุดตักประกอบด้วย การสืบสานเจตนารมณ์ต่อจากบรรพบุรุษและความสำคัญในการเป็นเจ้าของโรงเรียน นอกเหนือจากปัจจัยดังกล่าวแล้ว ยังมีปัจจัยการเข้ามาของหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาในลักษณะของการจัดทำกิจกรรมหรือโครงการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ แก่ชุมชน นอกจากนี้เมื่อทำการศึกษาถึงบทบาทของโรงเรียนและชุมชนในการทำงานร่วมกัน ผลจากการศึกษาพบว่าการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนั้นมีบทบาทที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน และมักปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนได้แก่ การร่วมทำกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่แสดงออกมาในลักษณะของการแสดงบทบาทร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์

สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ ควรมีการพัฒนาชุมชนแผ่นดินทองคอรุดตักคว่าให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยการสนับสนุนและส่งเสริมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามศักยภาพของชุมชน และในส่วนขององค์กรทางสังคม

ของชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตตี้กัว (ชุมชน มัสยิด และ โรงเรียน) ควรจัดให้มีการเรียนรู้ในด้านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และแนวคิดร่วมกันให้มากขึ้นและกระทำอย่างต่อเนื่อง จนก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งที่สามารถพึ่งพาตนเอง โดยลดการพึ่งพิงภายนอกลงให้เหลือน้อยที่สุด และเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ในลักษณะของ “บรม” ให้มีวิถีของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ นอกจากนี้ควรมีการประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา ชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตตี้กัว มัสยิดคอยรุตตี้กัวและโรงเรียนอิสลามถ้าไทร นำผลการวิจัยมาสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างบูรณาการ เพื่อให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากร ผลผลิตภูมิปัญญาของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นความสำคัญไปที่ “การสร้างคน สร้างสติปัญญา และพัฒนาจิตใจ” ให้เกิดขึ้น อันจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งที่แท้จริงและยั่งยืนให้เกิดแก่ชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตตี้กัวสืบต่อไปในอนาคต

ธิดารัตน์ คิมกระโทก (2551) ศึกษากระบวนการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชน: ศึกษากรณี ตำบลสมานฉันท์ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนของสวัสดิการชุมชน การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อสวัสดิการ และปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการชุมชน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informants) จำนวน 21 คน ประกอบด้วย คณะกรรมการกลุ่มสวัสดิการชุมชน สมาชิกสวัสดิการชุมชน และผู้นำตามธรรมชาติภายในชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลได้ยึดหลักการกะเทียบเคียงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่บริบท (Context) โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชน มีทั้งหมด 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 รับทราบปัญหาและมีความตระหนักร่วม ขั้นที่ 2 ปฏิบัติการสวัสดิการชุมชน เป็นขั้นตอนการดำเนินงานของกลุ่มสวัสดิการชุมชน ขั้นที่ 3 ทบทวนปัญหาและสร้างการมีส่วนร่วมเป็นการติดตามการดำเนินงานของกลุ่มและสร้างการมีส่วนร่วมให้สมาชิก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามารับทราบปัญหาและแก้ไขปัญหาพร้อมกัน ขั้นตอนสุดท้าย ขั้นที่ 4 ขยายผลและสร้างเครือข่ายเป็นการขยายผลการดำเนินงาน โดยการเพิ่มจำนวนสมาชิก ยอดเงินรวม รวมทั้งการจัดสรรสวัสดิการและสร้างเครือข่ายโดยการประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อสวัสดิการชุมชน ประกอบด้วย ด้านวัตถุ (Tangible Support) ได้แก่ งบประมาณ ด้านอื่นๆ ได้แก่ การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotion Support) เช่น การได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกที่สมัครใจเข้ามาและหน่วยงานอื่นๆ ที่เข้ามาสนับสนุนงบประมาณ

และด้านข้อมูลข่าวสาร (Information Support) เช่น การได้รับข้อมูลข่าวสารจากพื้นที่ต้นแบบ รวมทั้งหน่วยที่เป็นเครือข่ายในการดำเนินงานกลุ่มสวัสดิการชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานสวัสดิการชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ ปัญหาอุปสรรคด้านบุคคล ได้แก่ ชาวบ้านบางคนยังไม่เข้าใจและมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ในแต่ละหมู่บ้านยังไม่ทั่วถึง และยังไม่มีการประเมินผลการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะด้านการศึกษา

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้ามาประสานงานทางด้านความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชน รวมทั้งการบริหารจัดการกองทุน เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและสามารถบริหารจัดการกองทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานสวัสดิการชุมชน อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่อื่นที่สนใจจะดำเนินการสวัสดิการชุมชนต่อไป

3) สร้างความเข้มแข็งให้กับสวัสดิการชุมชน โดยการสร้างทุนภายในชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิดกลุ่มสวัสดิการชุมชนที่มีความยั่งยืน และชุมชนสามารถบริหารจัดการกองทุนด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพิงงบประมาณจากภายนอก

สุจิตรา ขางนอก (2550) ศึกษากิจกรรมการขับเคลื่อนทุนในสังคมเพื่อการพัฒนา กรณีศึกษาชุมชนสามัคคี เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) เพื่อศึกษากิจกรรมการขับเคลื่อนทุนในสังคม เพื่อการพัฒนาของชุมชนสามัคคี เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบกิจกรรมการขับเคลื่อนทุนในสังคมเพื่อการพัฒนา และ 3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการขับเคลื่อนทุนในสังคมเพื่อการพัฒนาของชุมชนสามัคคี

ในการศึกษาได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน 15 ราย ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยยึดหลักตรรกะเทียบเคียง แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่บริบท (Context) โดยเนื้อหาครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประเด็น

ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1) กิจกรรมการขับเคลื่อนทุนในสังคมที่สำคัญนั้น แยกเป็น 2 รูปแบบ คือ 1.1) กิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยชุมชนคิดเอง คนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมจัดกระบวนการ และกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ กิจกรรม

ตามเทศกาล และงานวันสำคัญทางราชการ การเตรียมงานต้อนรับผู้มาศึกษาดูงาน เรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัย การจัดสวัสดิการชุมชน และการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน และ 1.2) กิจกรรมที่คนนอกสนับสนุน ได้แก่ โครงการบ้านมั่นคง โครงการหน้าบ้านนำมอง

2) กระบวนการของกิจกรรมขับเคลื่อนทุนในสังคมที่สำคัญนั้น มี 5 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ร่วมคิด มีการประชุม วางแผนและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ขั้นที่ 2 ร่วมทำ มีการเตรียมงาน เพื่อผู้การปฏิบัติ ขั้นที่ 3 ร่วมรับผิดชอบ โดยการแบ่งบทบาทหน้าที่คนทำงานชัดเจน ขั้นที่ 4 ร่วมรับผลประโยชน์ เกิดความภูมิใจ มีการแบ่งปัน และจัดสวัสดิการให้สมาชิกทุกคน และขั้นที่ 5 ร่วมคิดตามสรุปบทเรียนมีการติดตามงาน ประเมินผล และสรุปบทเรียนร่วมกัน

3) องค์ประกอบของการขับเคลื่อนทุนในสังคมที่สำคัญนั้น มี 2 องค์ประกอบ คือ 3.1) องค์ประกอบภายใน ได้แก่ แกนนำเข้มแข็ง เข้าใจในงานรับผิดชอบ สังคมยอมรับไว้วางใจ มีต้นทุนวัฒนธรรม และกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรม และ 3.2) องค์ประกอบภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากภายนอกทำให้การดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเกิดการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันกับเครือข่ายภาคีพัฒนา และเครือข่ายความร่วมมือ สามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนของตนเองได้

4) ผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการขับเคลื่อนทุนในสังคม ที่สำคัญนั้นมี 2 ด้าน คือ 4.1) ผลที่มุ่งหวังให้เกิด เป็นผลที่เกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ที่ร่วมกันกำหนดของชุมชน ขับเคลื่อน โดยใช้ชุมชนในสังคม ซึ่งประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนความคิด และทุนทรัพยากร และ 4.2) ผลที่เกิดขึ้นตามมาเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรม โดยไม่ได้ให้เกิดขึ้นตามมา ได้แก่ คนเกิดความไม่เข้าใจกันด้านความคิด การมีส่วนร่วมในกิจกรรมลดน้อยลง

5) ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมการขับเคลื่อนทุนในสังคม แยกเป็น 2 ส่วน คือ 5.1) ปัญหาจากภายใน เช่น ความไม่เข้าใจตรงกันด้านความคิดของคนในชุมชน การเปลี่ยนผู้นำทำให้การสานต่อนโยบาย ไม่ต่อเนื่องล่าช้า และ 5.2) ผลกระทบจากภายนอก เช่น ภาระหนักอกระบบผู้ยืมมาใช้จ่ายในการปรับปรุงบ้าน และวิธีการดำเนินชีวิตเป็นไปตามกระแสภายนอก

6) ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ คือ 6.1) หนุนเสริมกระบวนการบริหารจัดการ โครงการพัฒนาศักยภาพคน และงบประมาณอย่างต่อเนื่อง โดยร่วมสรุปบทเรียนเพื่อพัฒนาศักยภาพทุกระดับ และ 6.2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีความต่อเนื่อง จริงจังในการติดตาม ตลอดจนแสวงหาความร่วมมือและค้นหาแนวทางใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือการพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้น

สัมพันธ์ เศษะอิก และคณะ (2549) ได้ศึกษา การเรียนรู้และการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนเพื่อชุมชนเป็นสุข โดยใช้กรณีศึกษา 6 กรณี ได้แก่ 1) มูลนิธิองค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนา 2) เครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองชุมชนวังจัน สหกรณ์การเกษตรประชาคมวังน้ำเลียง และกลุ่มขนมเงินสมุนไพรร ทั้ง 3กลุ่มอยู่ในเขตอำเภอวาปีปทุม 3) องค์กรจัดการเงินเชิงบูรณาการบ้านส้มโอง จังหวัดร้อยเอ็ด 4) องค์กรชุมชนชายแดน จังหวัดสุรินทร์ 5) องค์กรสตรีกับการบริหารเงิน ตำบลตระแสง จังหวัดสุรินทร์ และ 6) กลุ่มพันธมิตรกาบเชิง

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ การจัดการความรู้ และการจัดการตนเองของชุมชน 2) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ที่นำไปสู่การจัดการตนเองของชุมชน และ 3) ประมวลข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดการเรียนรู้ และการปฏิบัติร่วมกับชุมชนรวมทั้งสร้างตัวชี้วัดสุขภาวะชุมชน ซึ่งใช้วิธีการศึกษาโดย การสัมภาษณ์เชิงรุก การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การจัดเวทีเสนอผลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความถูกต้องของข้อมูล ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า

กระบวนการเรียนรู้ขององค์กรชุมชน มีการถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่าความรู้ ภูมิปัญญา อุดมการณ์ของผู้นำชุมชนผู้เยาวชน โดยเริ่มจากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การเปิดโอกาสเรียนรู้ บทเรียนประสบการณ์จากที่อื่นจากการดูงาน การสรุปบทเรียนในกลุ่มสนทนากันอย่างต่อเนื่อง การรับรู้และปรับตัวเพื่อเอาตัวรอด โดยนำสิ่งของร่องผลมาเพื่อแลกข้าวมาประทังชีวิต การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงท่ามกลางการปฏิบัติ การเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม ผสมผสานความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ การเรียนรู้โดยผ่านสื่อวัฒนธรรม พิธีกรรมต่างๆ การสร้างรูปธรรมเป็นแบบอย่างให้คนในชุมชน เลียนแบบหรือเอาอย่าง การเรียนรู้โดยการกระตุ้นความคิด อุดมการณ์ในเชิงสังคม การเมือง เศรษฐกิจ รอบๆตัว

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหา ยกระดับ พัฒนาและประยุกต์ใช้ความรู้ โดยเริ่มต้นจากการศึกษาสภาพปัญหาต่างๆ การทบทวนความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การ จัดปรับ/ จัดการ ให้สอดคล้องกับปัญหา การ จัดกิจกรรมร่วมกัน การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและผู้นำ การสรุปปัญหาและอุปสรรคและแนวทางแก้ไข จนนำไปสู่ความสุขของชุมชนในระดับบุคคล ครอบครัว หมู่บ้าน และเครือข่าย

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชน มี 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายใน มีผู้นำ สมาชิก และนักพัฒนาในพื้นที่ ทำหน้าที่ประสานงานจัดกระบวนการ เวทีต่างๆ ในการ

แลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอด บันทึกลง งานกิจกรรมต่างๆ ตั้งประเด็นคำถาม วิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดเวที
คืนข้อมูลสู่ชุมชน สรุปผลและเขียนรายงาน

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ แหล่งสนับสนุนงบประมาณของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน จัด
กระบวนการทำแผนกิจกรรม โครงการต่างๆ นักวิชาการจากภายนอกชุมชนร่วมวางกรอบการศึกษา
การศึกษาเอกสาร ทบทวน คิดค้นความรู้ต่างๆ การสร้างเครื่องมือ การรวบรวมวิเคราะห์สังเคราะห์ เสนอ
ผลคืนสู่ชุมชนและเขียนรายงาน

สำหรับข้อเสนอแนะทางนโยบาย มีดังนี้ คือ

1) รัฐบาลควรสนับสนุนงบประมาณ กลไก วิชาการ และเทคโนโลยีให้องค์กรชุมชนสรุป
บทเรียน และขยายผลการเรียนรู้และการจัดการความรู้ด้วยตนเอง

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ สนับสนุน
และขยายผลการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในเรื่อง เศรษฐกิจพึ่งตนเอง (เกษตรผสมผสาน) วิสาหกิจ
ชุมชน การจัดการกองทุนเพื่อสวัสดิการชุมชน การแก้ไขปัญหาความยากจน และการป้องกันและแก้ไข
ปัญหาเด็กและเยาวชน

3) รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเสนอแนวทางให้องค์กรชุมชนทุกแห่งจัดทำตัวชี้วัด
ชุมชนเป็นสุข และสรุปบทเรียนผลงาน โดยมีนักวิชาการและนักพัฒนาสนับสนุนและจัดระบบทาง
วิชาการร่วมกับองค์กรชุมชน

ข้อเสนอแนะทางปฏิบัติ

องค์กรชุมชนทุกแห่งควรมีการสนับสนุนบทเรียนการจัดการเรียนรู้และการจัดการความรู้ตั้งแต่
ในอดีตถึงปัจจุบัน และนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาต่อไป

พระประสิทธิ์ ไชยชาติ (2551) ศึกษาการจัดการความรู้ของหมอพื้นบ้านด้านการรักษาพยาบาล
ในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้
ทางด้านการดูแลและรักษาสุขภาพของหมอดพื้นบ้านในชุมชน การปรับเปลี่ยนวิธีการ พิธีกรรม ความ
เชื่อในการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการจัดการความรู้ของหมอด
พื้นบ้านด้านการดูแลสุขภาพ และรักษาพยาบาลในชุมชนเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลโดย
การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก แหล่งข้อมูลได้แก่ ครอบครัวหมอด
พื้นบ้าน ผู้รับบริการหรือคนไข้ สมาชิกในครอบครัวของหมอดพื้นบ้าน ผู้นำหรือแกนนำชุมชน หมอด
พื้นบ้านที่เป็นสมาชิกเครือข่ายหมอดพื้นบ้าน เจ้าหน้าที่ภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง
ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

การจัดการความรู้ทางการดูแลและรักษาสุขภาพของหมอพื้นบ้าน ในชุมชนเป็นไปตามที่ ได้รับการเรียนรู้ การสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษที่เป็นหมอพื้นบ้าน และศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่อง เช่น การเข้ารับการอบรม การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม การสัมมนา ที่จัดโดยสถาบันการศึกษา กลุ่มเครือข่ายหมอเมือง องค์กร หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และการร่วมกิจกรรมของเครือข่ายหมอพื้นบ้านสามารถให้บริการได้อย่างถูกต้อง นับเป็นทางเลือกหนึ่งในด้านการดูแลสุขภาพแก่ชุมชนควบคู่ไปกับการแพทย์แผนปัจจุบัน ครอบคลุม ตอบสนองความต้องการ และบูรณาการงานป้องกัน และดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนในชุมชน ซึ่งเชื่อมโยงมิติต่างๆ แบบองค์รวมและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นมิติด้านร่างกาย จิตใจหรือจิตวิญญาณ สังคม และสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันได้มีการถ่ายทอดและส่งต่อความรู้ไปสู่สมาชิกในครอบครัว ชุมชน และสังคมสาธารณะด้วย

หมอพื้นบ้าน มีการปรับเปลี่ยนความเชื่อ วิธีการ ในการค้นหาหาความรู้ที่ไม่ยึดติดกับองค์ความรู้และความเชื่อแบบเดิม แต่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนและเปิดกว้างรับองค์ความรู้ภายนอกมากขึ้น ซึ่งนำไปใช้ให้บริการรักษาพยาบาลกับประชาชน โดยการผสมผสานเทคโนโลยีที่ทันสมัย การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ที่มีคุณภาพน่าเชื่อถือ ทำให้เกิดการยอมรับของทางราชการและตรงกับความต้องการของชุมชน ซึ่งถือเป็นการพัฒนาคุณภาพการดูแลรักษาสุขภาพร่างกายของหมอพื้นบ้าน แต่ขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเชื่อ สภาพแวดล้อม และระบบต่างๆ ในชุมชน ส่วนด้านจิตใจและความเชื่อนั้น หมอพื้นบ้าน ยังคงปฏิบัติตามพื้นฐานความเชื่อเดิมซึ่งเสริมสร้างจิตวิญญาณให้เข้มแข็ง ควบคู่ไปกับการรักษาสุขภาพร่างกาย อันเป็นการป้องกันและดูแลรักษาสุขภาพแบบองค์รวม ส่วนในประเด็นการถ่ายทอดและส่งต่อความรู้ หมอพื้นบ้านได้มีการปรับเปลี่ยน โดยการขยายจากถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัวไปสู่กลุ่มประชาชนวงกว้างมากขึ้น ในรูปแบบต่างๆ เช่น วิทยากร การจัดอบรม การเปิดสอนหลักสูตรระยะสั้น การนำเสนอผ่านสื่อสาธารณะ หรือในเวทีสาธารณะระดับต่างๆ นอกจากนี้การแพทย์พื้นบ้านยังได้ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือของการสื่อสาร สร้างความชอบธรรมในอำนาจการรักษาพยาบาลของชุมชนด้วย

การรักษาพยาบาลของคนในชุมชนจะเลือกแบบวิธีไหน ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจ และค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ซึ่งสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเลือกรักษาพยาบาลของคนในชุมชน ได้แก่ ลักษณะการทำงานของชาวบ้านที่เปลี่ยนไป การได้รับความรู้สมัยใหม่ ความสะดวกสบายในการเข้าถึงการรักษาที่หลากหลาย รวมถึงการเปลี่ยนแปลงฐานอำนาจในการตัดสินใจในการรักษาพยาบาล การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการรักษาพยาบาลที่หลากหลายประสบการณ์และการเรียนรู้ด้านการรักษาพยาบาล และการปรับเปลี่ยนนโยบาย และบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ประดิษฐ์ สารรัตน์ (2551) ศึกษาการสนับสนุนจากองค์กรที่มีผลต่อการบริหารงานพัสดุของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในศูนย์สุขภาพชุมชน จังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสนับสนุนจากองค์กรที่มีผลต่อการบริหารงานพัสดุของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในศูนย์สุขภาพชุมชนในจังหวัดหนองคาย จำนวน 135 คน โดยเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 108 คน ตรวจสอบความตรงโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และตรวจสอบความเที่ยงได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของคอนบาช 0.94 และสัมประสิทธิ์จากกลุ่มตัวอย่าง 12 คน เก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 1-31 พฤศจิกายน 2550 นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป โดยการแจกแจงข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิเคราะห์ถดถอยแบบพหุขั้นตอน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 54.60 อายุเฉลี่ย 37.99 ปี (S.D. = 6.74) สถานภาพสมรส ร้อยละ 77.80 ระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือสูงกว่า ร้อยละ 82.40 รายได้ 10,001-20,000 บาท ร้อยละ 53.70 ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานในฐานะหัวหน้าเจ้าหน้าที่พัสดุ เฉลี่ย 7.52 ปี (S.D. = 6.80)

การสนับสนุนจากองค์กรในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 3.44 (S.D. = 0.48) ผลการปฏิบัติงานการบริหารงานพัสดุอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 3.66 (S.D. = 0.49) การสนับสนุนจากองค์กรมีความสัมพันธ์ระดับสูงทางบวกกับการปฏิบัติงานการบริหารงานพัสดุ ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในศูนย์สุขภาพชุมชน จังหวัดหนองคาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ($r = 0.773$, $p\text{-value} < 0.001$) และตัวแปร 3 ตัว ที่สามารถร่วมพยากรณ์การปฏิบัติการบริหารงานพัสดุของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในศูนย์สุขภาพชุมชน จังหวัดหนองคาย ได้แก่ด้านงบประมาณ ด้านการบริหาร ด้านบุคลากร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งตัวแปรทั้ง 3 ด้านสามารถร่วมพยากรณ์การปฏิบัติงานการบริหารงานพัสดุของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในศูนย์สุขภาพชุมชน จังหวัดหนองคายได้ร้อยละ 61.20 ปัญหาและอุปสรรคที่พบส่วนใหญ่ ร้อยละ 45.07 คือการสนับสนุนจากองค์กรด้านบุคลากร

ใจดาว คัททะวะจันทร์ (2552) ศึกษาการสนับสนุนจากองค์กรที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในจังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสนับสนุนจากองค์กรที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในจังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยวิธีการสุ่มอย่างง่ายได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 96 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งได้ผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และตรวจสอบความเที่ยงได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค 0.84

เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2552 ถึงวันที่ 27 มีนาคม 2552 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่ามัธยฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด สถิติพีชเชอร์เอ็กแซ็ก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของสเปียร์แมน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ทำการทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการสนับสนุนจากองค์กรโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 1.96, S.D. = 0.34) เมื่อวิเคราะห์รายด้านพบว่า ได้รับการสนับสนุนด้านผลตอบแทนอยู่ในระดับต่ำสุด ส่วนระดับการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.26, S.D. = 0.35) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล พบว่าเพศมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนอายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ ประสบการณ์ฝึกอบรม ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในจังหวัดร้อยเอ็ด และความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนจากองค์กรกับการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข มีความสัมพันธ์ระดับต่ำทางบวกกับการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในจังหวัดร้อยเอ็ด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r = 0.348$, $p\text{-value} < 0.001$)

สำหรับการทำนายผลปัจจัยการสนับสนุนจากองค์กร ที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขในจังหวัดร้อยเอ็ด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 คือ การสนับสนุนจากองค์กรด้านสภาพการทำงาน สามารถทำนายผลได้ร้อยละ 11.2

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขควรพิจารณาและทบทวนเรื่องค่าตอบแทน รวมทั้งให้ความสำคัญในการปรับปรุงด้านสภาพการทำงานมากขึ้นเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากรในสายงานเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข

2.9 แนวคิดนำในการศึกษา

1) เศรษฐกิจพอเพียง คือ ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยการดำเนินการตามทางสายกลาง คือ พอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ภายใต้งู้นไขความรู้ อันประกอบด้วย ความรอบรู้ ความระลึกรู้ (สติ) ปัญญา และเงื่อนไขคุณธรรม ประประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความระวังรอบคอบ รวมทั้ง

การจัดการที่ดีเริ่มจากการฟังตนเองระดับครอบครัวไปสู่ระดับชุมชนเครือข่ายทำงาน เป็นองค์กรชุมชน เป็นสหกรณ์ และไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงระดับชาติ จากเศรษฐกิจพื้นฐาน ไปสู่เศรษฐกิจแบบก้าวหน้า ทำให้สามารถพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และก้าวทันต่อ โลกที่มีการแข่งขันได้อย่างมั่นคง

2) ความรู้ (Knowledge) คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด เปรียบเทียบ เชื่อมโยงองค์ความรู้กันอย่างบูรณาการ จนเกิดความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ ได้ โดยความรู้สามารถแบ่งออกเป็น (1) ความรู้ที่เป็นนัยหรือความรู้แบบซ่อนเร้น (Tacit Knowledge) เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ หรือพรสวรรค์ ซึ่งสามารถถ่ายทอดในรูปของตัวเลข สูตรหรืออักษรได้ (2) ความรู้แบบชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล สามารถถ่ายทอดออกมาในรูปแบบต่างๆ ได้ เช่น หนังสือ คู่มือ เอกสาร และอื่น ๆ ซึ่งสามารถทำให้คนเข้าถึงได้ง่าย โดยความรู้ทั้งสองประเภทนี้สามารถพัฒนาและแบ่งปันได้ โดยการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน หรือการสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้ เป็นต้น

3) รูปแบบการจัดระบบความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหา การยกระดับ การพัฒนาและประยุกต์ใช้ความรู้ โดยเริ่มจากการศึกษาสภาพปัญหาต่างๆ การทบทวนความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การปรับ/จัดการให้สอดคล้องกับปัญหา การจัดกิจกรรมร่วมกัน และการสรุปปัญหาอุปสรรคในการแก้ไข โดยการจัดระบบการจัดการความรู้สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท ได้แก่ การจัดระบบความรู้แบบสากล และ การจัดระบบความรู้ในแบบวิถีชุมชน

ส่วนในด้านกระบวนการจัดระบบความรู้ สามารถแบ่งออกเป็น 10 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การกำหนดเป้าหมายและค้นหาความรู้
- 2) การสร้างและการแสวงหาความรู้
- 3) การพัฒนาความรู้สู่องค์กร
- 4) การเผยแพร่ความรู้
- 5) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ
- 6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้
- 7) การเข้าถึงความรู้
- 8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้
- 9) การเรียนรู้ และ การใช้ความรู้ และ
- 10) การประเมินผลการจัดการความรู้

4) กระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงมีทั้งหมด 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การรับทราบปัญหาและมีความตระหนักร่วม ขั้นที่ 2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ ขั้นที่ 3 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ขั้นที่ 4 สรุปผลการเรียนรู้ และขั้นที่ 5 ขยายผล โดยเป้าหมายในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง จะมุ่งประสานพลังในลักษณะพันธมิตรแห่งความร่วมมือ และเน้นการเสริมพลังทางบวกโดยการถักทอเครือข่าย ให้มีประสิทธิภาพและมีพลังในการขับเคลื่อน โดยเริ่มจากการมองภาพการดำเนินการอย่างเป็นองค์รวมก่อน แล้วจึงกำหนดแนวทางและการดำเนินการในแต่ละ

ละด้าน เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและเสริมพลังในการขับเคลื่อน ให้ประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับรากหญ้าถึงระดับมหภาค นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง

สำหรับเครือข่ายขับเคลื่อนในเมืองต้นจะแบ่งเป็น 2 เครือข่ายหลักตามกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชน และเครือข่ายธุรกิจเอกชน โดยมีเครือข่ายสนับสนุนที่ร่วมมือกันทำงานตามภารกิจ 3 ด้าน ได้แก่ เครือข่ายพัฒนาวิชาการและส่งเสริมการวิจัย เครือข่ายสร้างกระบวนการเรียนรู้ และเครือข่ายสร้างความเข้าใจและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยทุกเครือข่ายจะมีแนวทางในการทำงานร่วมกัน ร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วมมือในกิจกรรมตามประเด็นความสนใจ

5) การสนับสนุน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ การสนับสนุนทางสังคม (Social Supports) และการสนับสนุนจากองค์กร (Organization Supports) โดยการสนับสนุนทางสังคม เป็นการสนับสนุนในเชิงนามธรรมและมีผลโดยตรงต่อจิตใจของผู้นำ และผู้ปฏิบัติ โดยปัจจัยที่ทำให้การสนับสนุนจะมุ่งเน้นการให้คุณค่า การให้กำลังใจ การยกย่อง มีความรู้สึกว่าอยู่ในสังคมเดียวกัน ทำให้ผู้นำและผู้ปฏิบัติมีกำลังใจ และความมุ่งมั่นในการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

ส่วนรูปแบบการสนับสนุนจากองค์กร(Organization Supports) เป็นการสนับสนุนในเชิงรูปธรรม โดยปัจจัยที่องค์กรให้การสนับสนุน ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล (Man) ปัจจัยด้านงบประมาณ (Money) ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ (Material) ปัจจัยด้านการบริหาร (Management) ปัจจัยดังกล่าวที่องค์กรให้การสนับสนุน จะมีผลทำให้ผู้นำและผู้ปฏิบัติงานเกิดแรงจูงใจ อันเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ปฏิบัติและองค์กร ในการร่วมมือร่วมใจกันในงานที่ร่วมกันปฏิบัติให้เกิดความก้าวหน้า

บทที่ 3

วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนชนวนธานี* แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง การสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และข้อเสนอแนะ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวตั้งอยู่ในเขตเมืองหลวงที่มีการขยายตัวและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามชุมชนก็ยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไว้อย่างเหนียวแน่น หากการศึกษาบรรลุเป้าหมายย่อมสามารถใช้เป็นแนวทางหรือเป็นต้นแบบในการจัดกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ และรูปแบบการจัดระบบความรู้ที่มีความสอดคล้องกับวิถีชุมชนไทย อันจะนำไปสู่การพัฒนาการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนอย่างบูรณาการและยั่งยืน ทั้งต่อชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ในอนาคต ดังมีรายละเอียด และขั้นตอนการดำเนินการศึกษาดังนี้

1. แหล่งข้อมูล
2. การกำหนดพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย
3. การพัฒนาแนวประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกในการศึกษา
4. เก็บรวบรวมข้อมูลและวิธีดำเนินการศึกษา
5. ตรวจสอบข้อมูล
6. วิเคราะห์ข้อมูล

3.1 แหล่งข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดประเภทของข้อมูลออกเป็น 3 ประเภท คือ

3.1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการศึกษาเอกสารวิชาการ แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ เอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน อาทิ ประวัติความเป็นมาของชุมชน แผนแม่บทชุมชน ระเบียบข้อบังคับของชุมชน รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนความรู้ และรูปแบบการจัดระบบความรู้ โดยทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทั้งในส่วนของโรงเรียนอิสลามธรรมา* โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามธรรมา* ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอิสลามธรรมา* โครงการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับชุมชน ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนทฤษฎีใหม่ และข้อมูลอื่น ๆ จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และข้อมูลของหน่วยงานรัฐและเอกชนที่สามารถนำมาสนับสนุนการศึกษาค้นคว้า

3.1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ผู้ศึกษาได้ใช้เทคนิคการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal) ในการพิสูจน์เพื่อหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key - informant) และความรู้ที่ชาวชุมชนเห็นว่ามีความสำคัญได้อย่างชัดเจนมากขึ้น โดยใช้การศึกษาจากครัวเรือนในชุมชน จำนวน 136 ครัวเรือน ทำการสุ่มศึกษาแบบหลัง เว้นหลัง ได้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาทั้งสิ้น 70 ครัวเรือน

3.1.3 การสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key - informant) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth) ตามแนวประเด็นคำถาม (Interview Guide) โดยมีประเด็นที่สำคัญคือ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน รูปแบบและกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามวิถีชุมชน รูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน การสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะ โดยผู้ศึกษาได้บันทึก จัดหมวดหมู่ตามวันเวลาที่เข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชน และเรียงลำดับจากวันแรกถึงวันสุดท้ายของการเก็บข้อมูล รวมถึงจัดทำตารางการวิเคราะห์เบื้องต้น เช่น การทำตารางกิจกรรม และประเภทองค์กรที่เข้ามาสนับสนุน เป็นต้น

3.2 การกำหนดพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย

3.2.1 พื้นที่ศึกษา การเลือกพื้นที่ในการศึกษา ผู้ศึกษาได้เลือกตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ

3.2.1.1 เป็นหมู่บ้านที่มีประสิทธิภาพในการรวมกลุ่ม มีผลงาน และความสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.2.1.2 เป็นหมู่บ้านที่มีการขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง โดยมีการรวมกลุ่มที่หลากหลาย และมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น การสืบสานอนุรักษ์ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น หรือมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง

3.2.1.3 เป็นหมู่บ้านที่มีความหลากหลายทางอาชีพ ทั้งทำการเกษตร ค้าขาย ลูกจ้างในเมือง หรือรับราชการ ซึ่งจะสามารถเห็นถึงความเป็นอยู่การดำเนินชีวิตและการปรับตัวให้เข้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เหตุผลที่เลือกกำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าว เนื่องจากชุมชนชนเมืองเป็นตัวบ่งชี้ได้ชัดเจนถึงการได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง และกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว เช่น การขยายตัวของอุตสาหกรรม บ้านจัดสรร ภาวะหนี้สิน เป็นต้น และจากการการศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานทางวิชาการสื่อประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ชุมชนชนวนคำ* แขวงโลกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งมาเป็นระยะเวลานาน มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ผู้ศึกษาเลือกพื้นที่ดังกล่าว ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ข้างต้น

3.2.2 กลุ่มเป้าหมายและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

3.2.2.1 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ คือ กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง และการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสในชุมชน กลุ่มแกนนำศูนย์การเรียนรู้ ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน

3.2.2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key - informant) ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ โดยการแสวงหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ผู้ศึกษาได้มีการกำหนดคุณสมบัติของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือ เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป และมีความเต็มใจในการให้ข้อมูล

จากคุณสมบัติที่กำหนดไว้ในข้างต้น ผู้ศึกษาจึงได้มีการรวบรวมเอกสารวิชาการ เอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปรากฏรายชื่อคณะกรรมการชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสในชุมชน กลุ่มแกนนำฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน ทั้งสิ้น 26 รายชื่อที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่กำหนดไว้ในข้างต้น

สำหรับการพิสูจน์เพื่อหากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ผู้ศึกษาได้ใช้เทคนิคการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal) โดยใช้การศึกษาจากครัวเรือนในชุมชน จำนวน 136 ครัวเรือน ทำการสุ่มศึกษาแบบหลังวันหลัง ได้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาทั้งสิ้น 70 ครัวเรือน โดยผลการศึกษาจากการรวบรวมคะแนนจากการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วนของชุมชน พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่ชาวชุมชนเห็นว่ามี ความสนใจ ความเชี่ยวชาญ และมีส่วนสำคัญในกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีจำนวนทั้งสิ้น 15 ราย ประกอบด้วย

กลุ่มแกนนำที่เป็นทางการ และตามธรรมชาติ	จำนวน	7 คน
ผู้อาวุโสในชุมชน / ผู้นำทางศาสนา	จำนวน	5 คน
ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน	จำนวน	3 คน
	รวมทั้งสิ้น	15 คน

3.3 การพัฒนาแนวประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกในการศึกษา

แนวประเด็นการสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาเตรียมไว้ แบ่งออกเป็น 6 ส่วนใหญ่ ๆ โดยใช้แนวการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) เหมือนกันทั้งหมด โดยประเด็นในการสัมภาษณ์ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน รูปแบบและกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามวิถีชุมชน รูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

1) เพศ	2) อายุ
3) ศาสนา	4) สถานภาพสมรส
5) จำนวนสมาชิกในครอบครัว	6) การศึกษาขั้นสูงสุด
7) อาชีพหลัก	8) อาชีพเสริม
9) รายได้ต่อเดือน	10) ภูมิลำเนาเดิม
- 11) ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน
 - 12) การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม (สถานภาพในกลุ่ม, ระยะเวลาที่เข้าร่วมกลุ่ม)
 - 13) ประสบการณ์ในการขับเคลื่อนความรู้
 - 14) ประสบการณ์ในการจัดระบบความรู้

ตอนที่ 2 สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

- 1) วิถีชีวิตตามหลักของศาสนาอิสลาม
- 2) ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน
- 3) สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนก่อนมีการขับเคลื่อนความรู้/เศรษฐกิจพอเพียง
- 4) สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนหลังมีการขับเคลื่อนความรู้/เศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดระบบความรู้/เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

- 1) เป้าหมายในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง
 - (1) พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง
 - (2) ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์
- 2) ความเป็นมาของการจัดทำศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (1) สาเหตุการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (2) ผู้ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (3) ระยะเวลาในการดำเนินงาน
 - (4) แหล่งทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งแรก
 - (5) ต้นแบบในการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (6) การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (7) การแบ่งโครงสร้างและหน้าที่ความรับผิดชอบ

- (8) การกำหนดกฎเกณฑ์การดำเนินงาน
- (9) การกำหนดแนวทางในการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - การกำหนดเป้าหมายของความรู้
 - การสร้างและการแสวงหาความรู้
 - การพัฒนาความรู้คู่องค์กร
 - การเผยแพร่ความรู้
 - การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ
 - การประมวลและกลั่นกรองความรู้
 - การเข้าถึงความรู้
 - การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้
 - การเรียนรู้ และการใช้ความรู้
 - การประเมินผลการจัดการความรู้
- (10) แนวโน้มการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
- (11) สิทธิประโยชน์ที่สมาชิกและชุมชนพึงจะได้รับ

ตอนที่ 4 รูปแบบและกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามวิถีชุมชน

- 1) รูปแบบการขับเคลื่อนความรู้ตามวิถีชุมชน
- 2) กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามวิถีชุมชน
 - (1) การรับทราบปัญหาและมีความตระหนักร่วม
 - (2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ
 - (3) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
 - (4) สรุปผลการเรียนรู้
 - (5) ขยายผล

ตอนที่ 5 การสนับสนุนของภาคส่วนต่าง ๆ

- 1) หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้
- 2) สิ่งที่ได้รับการสนับสนุน
 - (1) งบประมาณ
 - (2) วิทยากรผู้ให้ความรู้
 - (3) อุปกรณ์

- (4) สถานที่
 - (5) การส่งเสริมและความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ
 - (6) การสนับสนุนด้านอื่นๆ
- 3) ปริมาณที่ได้รับจากการสนับสนุน
 - 4) ความต่อเนื่องของการได้รับการสนับสนุน
 - 5) แนวโน้มของการได้รับสนับสนุนในอนาคต
- ตอนที่ 6 ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะ
- 1) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน
 - 2) แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ
 - 3) ข้อเสนอแนะในการดำเนินการ

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้นำแนวประเด็นคำถามต่าง ๆ ในกระบวนการศึกษาเชิงคุณภาพมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยในขั้นนี้ผู้ศึกษาได้วางแผนประสานงานกับกลุ่มแกนนำที่จะสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เพื่อขอนัดการสัมภาษณ์ หรือสอบถามถึงการทำกิจกรรมเพื่อเข้าไปร่วมสังเกตการณ์ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.4.1 การสัมภาษณ์

ในการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโสในชุมชน กลุ่มแกนนำศูนย์การเรียนรู้ ชาวชุมชนที่เข้าร่วมในกิจกรรม รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน โดยจะมีการวางแผน ประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า โดยจะสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่ได้เตรียมไว้ แต่ทั้งนี้สามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอด เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เข้าใจแนวประเด็นคำถามได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และในการเก็บรวบรวมอาจมีการใช้เครื่องบันทึกเสียง เพื่อความสะดวกและยืนยันความถูกต้องของข้อมูล โดยผู้ศึกษาจะขอ

อนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนล่วงหน้า เพื่อชี้แจงว่าข้อมูลที่ได้จะไม่นำมาเผยแพร่ หรือหากมีความจำเป็น ผู้ศึกษาจะใช้นามแฝงเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ให้ข้อมูล

3.4.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดระบบความรู้และการขับเคลื่อนความรู้: กรณีศึกษา ชุมชนชนวนคำ* แขวง โคนแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เพื่อให้การศึกษายบรรลุความสำเร็จทางผู้ศึกษาได้มีการติดต่อขอความร่วมมือกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีโอกาสได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชน เช่น การสังเกตการประชุม กิจกรรมการขับเคลื่อนความรู้ กิจกรรมถอดบทเรียนจากประสบการณ์ กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจากคนในชุมชนและภายนอกหรือการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งผู้ศึกษาอาจใช้การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วม หรือไม่มีส่วนร่วมก็ได้ตามแต่สถานการณ์จะเอื้ออำนวย

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมผู้ศึกษาจะเป็นผู้ช่วยในการทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน โดยจะเวียนไปช่วยในกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตร กลุ่มการค้า กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มหนุ่มสาว เป็นต้น ทำให้เห็นกระบวนการทำงาน และสามารถสังเกตได้ง่าย เช่น การสังเกตการประกอบพิธีกรรม การประชุม ซึ่งผู้ศึกษาจะเฝ้ามองและรับรู้สิ่งที่ได้เห็น ได้ยินเท่านั้น โดยอาจสังเกตอยู่ห่าง ๆ เพื่อไม่ให้กลุ่มเป้าหมายรู้สึก ว่าถูกสังเกตจนทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกมาไม่เป็นธรรมชาติ สำหรับประเด็นในการสังเกตการณ์นั้น ผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นสำคัญในการสังเกต ดังนี้

3.4.2.1 การแบ่งบทบาทของสมาชิกต่อการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง รวมทั้งวิธีการแก้ไขปัญหาเมื่อเจอกับอุปสรรคอย่างใดอย่างหนึ่ง และการเรียนรู้ของสมาชิกในแต่ละคน

3.4.2.2 กระบวนการเตรียมงาน การติดต่อสื่อสารกับผู้ร่วมกิจกรรมแต่ละครั้ง รวมไปถึงการมอบหมายหน้าที่ การประชุม และการประชาสัมพันธ์

3.4.2.3 วิธีการ ช่องทางการเรียนรู้ การขอยืมความรู้ การแสวงหาความรู้ของแกนนำ มีหลากหลายช่องทาง และแต่ละความถนัดของแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้ง แกนนำจะมีการค้นคว้าข้อมูลเพื่อประกอบการทำกิจกรรม โดยเฉพาะประชาชน หรือผู้นำชุมชนที่จะนำข้อมูลที่ได้อามาพูดคุยให้สมาชิกฟัง เช่น สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การดำเนินตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเอง ตลอดจนถึงปัญหาที่ประสบในองค์กร ชุมชน หมู่บ้าน เพื่อให้สมาชิกได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ในขั้นตอนนี้ผู้ศึกษาจะเฝ้าสังเกตกลุ่มเป้าหมาย

โดยจะไม่มีการจดบันทึกในขณะที่กิจกรรมยังดำเนินอยู่ แต่จะมีการบันทึก และสรุปกระบวนการเรียนรู้ในภายหลัง

แต่มีบางกรณี que ผู้ศึกษาอาจกังวลต่อความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้ก็จะใช้วิธีการเดินไปบันทึกห่าง ๆ เนื่องจากการบันทึกระหว่างการสังเกตจะทำให้กลุ่มที่ถูกสังเกตรู้สึกว่าจะถูกเฝ้ามอง ถูกสังเกต ซึ่งจะ ทำให้การแสดงออกไม่เป็นธรรมชาติ และสมาชิกอาจแสดงภาพลักษณ์ที่ดีออกมา เพื่อให้กลุ่มของตนดูดี ส่งผลให้ ผู้ศึกษาได้รับข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงจากการสังเกต

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้ศึกษาใช้วิธีการตรวจสอบโดยการสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยพิจารณาจากเวลา สถานที่ และบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาเชิงคุณภาพที่จำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูล การตรวจสอบข้อมูลจะดำเนินการไปพร้อมๆกับการเก็บข้อมูล โดยมีลักษณะเป็นการตรวจสอบทันทีในสนาม ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่าข้อมูลที่ได้นั้นเป็นความจริงหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด จนแน่ใจว่าข้อมูลนั้นเป็นความจริงมากที่สุด สำหรับการตรวจสอบข้อมูลโดยอาศัยการศึกษาแบบสามเส้า จะเป็นการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน สถานที่ต่างกัน และเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดกระบวนการตรวจสอบข้อมูลใน 2 ลักษณะ ดังนี้

1) นำข้อมูลที่ได้นำมาเสนอให้กับผู้รู้ทั้งที่เป็นนักปราชญ์ชุมชน ผู้นำ แกนนำชุมชน นักวิชาการ และนักพัฒนาในพื้นที่ได้อ่าน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นต่อข้อมูลนั้น ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลมีความสมบูรณ์และแม่นยำมากขึ้น

2) การตรวจสอบข้อมูลโดยใช้การสนทนากลุ่มย่อย กระบวนการในขั้นตอนนี้ ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาโดยการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ โดยผู้ศึกษาจะเล่าให้กับผู้สนทนาได้ฟังข้อมูลที่ได้อ่าน เช่น ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนความรู้ การถ่ายทอดและสืบทอดองค์ความรู้ เป็นต้น หลังจากนั้นผู้ศึกษาจะถามในกลุ่มสนทนาว่าข้อมูลใดที่ไม่ตรงหรือต้องการเพิ่มเติมบ้าง เช่น ระยะเวลา พ.ศ. คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงหรือไม่ จนได้ข้อสรุปที่ทุกคนเห็นว่ามีความใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ซึ่งในการตรวจสอบข้อมูลลักษณะนี้ผู้ศึกษาเห็นว่า ข้อมูล

ที่นำมาตรวจสอบจะต้องเป็นข้อมูลที่เป็นสากล คือ ผู้สนทนาทุกคนมีการรับรู้ และมีความเข้าใจร่วมกัน ในประเด็นที่ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลมีความสมบูรณ์ และแม่นยำตรงตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ ข้อมูลที่ได้ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อเชื่อมโยงกับแนวความคิด และการศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถอธิบายถึงการขับเคลื่อนความรู้ และรูปแบบการจัดระบบความรู้ รวมทั้งเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล (Successive Approximation) ให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยหาแบบแผนภายใต้บริบทของสังคม วัฒนธรรมที่ศึกษา และทำความเข้าใจกับความหลากหลายของ ข้อมูลที่ได้มา ตลอดจนแยกแยะเงื่อนไขและปัจจัยเพื่ออธิบายสาเหตุที่เกิดขึ้น เพื่อให้ทราบถึงแนวโน้ม การเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ได้ชัดเจนแล้วนำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ โดยใช้บริบทเป็นฉาก ของปรากฏการณ์ องค์ประกอบ เหตุการณ์ เงื่อนไข และปัจจัยทั้งภายใน และภายนอกชุมชน ที่เป็นตัวจุดรั้ง หรือผลักดันให้เกิดปรากฏการณ์นั้น ๆ และเปลี่ยนข้อมูลให้เป็นแนวคิด หรือแผนความสัมพันธ์ โดยการเชื่อมโยงตีความ และสร้างข้อค้นพบสรุปข้อมูลทั้งหมด

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) ทั้งสิ้นจำนวน 15 คน ซึ่งบุคคลทั้งหมดมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนชนวนี่คำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร รวมทั้งจากการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม การปกครอง การบริการ โครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ และข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชุมชนที่เป็นอยู่

แนวทางในการสัมภาษณ์เชิงลึกที่กำหนดไว้เป็นประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ สภาพชุมชนในทัศนะชุมชน ข้อมูลการจัดทำศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน รูปแบบและกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามวิถีชุมชน การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงต่อการดำเนินงานชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

โดยผลการศึกษาประกอบด้วยหัวข้อในการศึกษา ดังนี้

- 4.1. บริบทของชุมชน
- 4.2. สภาพชุมชนในทัศนะชุมชน
- 4.3. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ
- 4.4. ตัวอย่างการสัมภาษณ์เชิงลึก
- 4.5. ผลการศึกษาข้อมูลกลุ่มผู้จัดตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- 4.6. การจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

- 4.7 กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน
- 4.8 การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- 4.9 ปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงและข้อเสนอแนะ
- 4.10 สรุปภาพรวมการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- 4.11 บทวิเคราะห์

4.1. บริบทของชุมชน

4.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ชุมชนธรณีคำ มีพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณ หมู่ 5 แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีขนาดของพื้นที่ชุมชนทั้งหมดประมาณ 500 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 45 กิโลเมตรและอยู่ห่างจากสำนักงานเขตประมาณ 3 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียง ตามลักษณะการปกครองท้องที่กรุงเทพมหานคร คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	พื้นที่	หมู่ที่ 2	แขวงกระทุ่มราย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	พื้นที่	หมู่ที่ 7	แขวงโคกแฝก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	พื้นที่	หมู่ที่ 16	แขวงกระทุ่มราย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	พื้นที่	หมู่ที่ 4	แขวงโคกแฝก

4.1.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนธรณีคำ เป็นชุมชนมุสลิม ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ที่มีถิ่นฐานมาจากทางตอนใต้ของประเทศไทย โดยในอดีตนั้นภาคใต้ของประเทศไทยประกอบไปด้วยหัวเมืองใหญ่ ๆ 7 หัวเมืองคือ ปัตตานี ไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานู ทวาย มะริด และปีนัง โดยมี “พญาเมือง” หรือ “เจ้าเมือง” เป็นผู้ครองเมือง ซึ่งในแต่ละปีจะมีการถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นต้นไม้เงินต้นไม้ทองแก่เจ้าผู้ครองนครกรุงรัตนโกสินทร์เพื่อสร้างสมพันธไมตรีที่มีต่อกันมาเป็นเวลานานตั้งแต่ในอดีต ในเวลาต่อมาลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็น ไปด้วยความราบรื่นแต่ก็มีปัญหาเกิดขึ้นบางในบางครั้ง จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบางสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดการสู้รบกันขึ้นกับกองทัพจากกรุงเทพมหานคร ในที่สุดปัตตานีตกเป็นเมืองขึ้น ชาวเมืองปัตตานีบางกลุ่มตกเป็นเชลยและได้ถูกอพยพโยกย้ายขึ้นมาตั้งรกรากอยู่ในกรุงเทพ ฯ ในแถบพื้นที่บริเวณชานเมืองเป็นส่วนใหญ่ คือ พื้นที่เขตพระโขนง มีนบุรี หนองจอก ลาดกระบัง นครนายก นนทบุรี ปทุมธานี เป็นต้น กลุ่มเชลยเหล่านี้ส่วนใหญ่

มักสร้างบ้านเรือนอยู่ตามริมคลองตลอดชายฝั่งทั้งสอง (เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2531 อ้างถึงใน สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 70-71)

ในกลุ่มของผู้อพยพซึ่งเป็นเชลยชาวปัตตานีนั้น มีส่วนหนึ่งได้เดินทางมาตามลำคลองแสนแสบ และปลูกบ้านเรือนตั้งถิ่นฐานเรียงรายอยู่ตลอดแนวลำคลองแสนแสบเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ในกลุ่มคนเหล่านี้มีชายหญิงคู่หนึ่ง ชื่อนายตะวัน* และนางณี* ได้แต่งงานกัน และต้องการหาที่ตั้งรกรากเพื่อสร้างถิ่นฐานใหม่ จึงปรึกษากันและแยกตัวออกมาจากกลุ่มผู้อพยพมาด้วยกันตรงบริเวณบ้านเจียรดับ และเดินลัดทุ่งไปประมาณ 3 กิโลเมตร ก็พบพื้นที่ซึ่งมีลำคลอง 2 สายมาบรรจบกัน (คลองลำจระเข้* และคลองสาย* ในปัจจุบัน) เป็นพื้นที่ที่มีดินไทรอยู่เป็นจำนวนมาก อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าอ้อและป่าแหมเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์หลายชนิด จึงได้เข้าจับจองพื้นที่เหล่านี้ และตั้งหลักปักฐานสร้างบ้านเรือน ณ พื้นที่บริเวณใกล้ดินไม้ใหญ่ ที่มีชื่อเรียกว่า ดันสะตือ (ในปัจจุบันดันสะตือดันนี้ยังคงมีชีวิตอยู่ประมาณกันว่า มีอายุประมาณเกือบ 300 ปี)

ต่อมานายตะวัน* และนางณี* ได้ให้กำเนิดบุตรชายหญิงรวม 9 คน และได้ใช้นามสกุล “รุ่งโรจน์*” ต่อมาเนื่องจากนางณี* เสียชีวิต นายตะวัน* ได้มีภรรยาอีกคนหนึ่งชื่อนางปัน* ซึ่งเป็นผู้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในภายหลัง โดยมีบุตรชายหญิงกับนางปัน* รวม 4 คน และได้ใช้นามสกุล “รุ่งโรจน์*” เช่นเดียวกับบุตรทั้งหมดของนายตะวัน* นับถือศาสนาอิสลาม และได้ช่วยกันถากถางและปรับปรุงพื้นที่เพื่อใช้ในการทำไร่และทำนา และต่อมาได้ขยายอาณาเขตพื้นที่ออกไปอย่างกว้างขวางประมาณ 500 ไร่เศษ เพื่อให้ลูกหลานได้ใช้เป็นพื้นที่อาศัยและพื้นที่ทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพสืบไป ในระยะเวลาต่อมาบุตรของนายตะวัน* ทั้งหมดนี้ ได้แต่งงานและสร้างครอบครัวกับผู้อพยพที่เข้ามาภายหลัง โดยในรุ่นหลานของนายตะวัน* ซึ่งเป็นสตรีได้แต่งงานกับคนตระกูล “พसानสกุล*” และได้สืบทอดนามสกุลสมานตระกูลต่อมา และทั้งหมดได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวและก่อเกิดเป็นชุมชนขึ้นมาที่มีชื่อเรียกว่า “หมู่บ้านธรณีคำ*” หรือ “ชุมชนธรณีคำ*” แต่ต่อมาถูกเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า “อิสลามธรณีคำ” เนื่องจากชาวบ้านในหมู่บ้านลำไทรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม)

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2492 ชาวบ้านในชุมชนได้ช่วยกันบริจาคทรัพย์สิน เงินทอง และสิ่งของตลอดจนกำลังแรงงานร่วมกัน ปลูกสร้างมัสยิดขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาและต่อมาได้มีการจดทะเบียนมัสยิด ในชื่อว่า “มัสยิดชุมชนธรณีคำ” ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ทางราชการได้มีการประกาศนโยบายที่มีชื่อว่า “บรม” หรือ “บวร” ขึ้น เพื่อการสร้างสรรค์ชุมชนต่าง ๆ ในเขตหนองจอก รวม 58 ชุมชน จึงได้มีการใช้ชื่อว่า “ชุมชนธรณีคำ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 70-71)

* นามสมมติ

4.1.1.2 ลักษณะทางภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่ของชุมชนชนรณิคำมีลักษณะเป็นที่ราบและเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างซึ่งเป็นที่ราบลุ่มระดับต่ำ โดยมีความสูงจากน้ำทะเล ไม่เกินหนึ่งเมตร จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำการเกษตร แต่เนื่องจากพื้นที่ตั้งของชุมชนรณิคำมีลักษณะเป็นพื้นที่รอยต่อหรือเขตรอยต่อระหว่างเมืองกับชนบทที่กระจายตัวโอบล้อมบริเวณพื้นที่เมืองที่พัฒนาแล้ว ซึ่งได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองจึงส่งผลให้ลักษณะการใช้พื้นที่ของชุมชนมีลักษณะการใช้แบบผสมผสานคือมีการใช้พื้นที่แบบเมืองและการใช้พื้นที่แบบชนบท

4.1.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

ในอดีตสมัยเมื่อบรรพบุรุษของชุมชนรณิคำ ได้เข้ามาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในบริเวณที่ที่คลองสาย*และคลองลำระเซ้* มาบรรจบกันนั้น ในบริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสมแก่การประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา เนื่องจากเป็นบริเวณที่แม่น้ำท่วมถึง อยู่ใกล้แหล่งน้ำ คือ คลองสาย* และคลองลำระเซ้* (มีต้นน้ำมาจากคลองแสนแสบในปัจจุบัน) สามารถจับสัตว์น้ำในคลองดังกล่าวขึ้นมาเพื่อใช้เป็นอาหารในการดำรงชีวิตประจำวันได้ อาชีพหลักในสมัยก่อน คือ อาชีพเกษตรกรรมหรือทำนา ซึ่งเป็นอาชีพที่ประกอบกันเกือบทุกหลังคาเรือน การทำนาในสมัยนั้นยังต้องพึ่งพาธรรมชาติ ใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาติ คือ น้ำฝนที่ตกลงมาในฤดูฝนและน้ำจากลำคลองทั้ง 2 ดังกล่าว ไม่มีการใช้เครื่องมือทันสมัย ทำนาปีละ 1 ครั้ง ซึ่งเรียกการทำนาปีนี้ว่า นาปี การทำนาปีนี้มักเริ่มในช่วงต้นฤดูฝน ใช้น้ำแรงงานสัตว์ประเภทวัว ควาย ในการไถนา รวมทั้งใช้น้ำแรงงานสัตว์ในการนวดข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวข้าว ลักษณะการทำนาในสมัยนี้มักจะทำนาหว่านเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการหว่านข้าวและเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านในชุมชนจะลงขันเอาแรงซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันในลักษณะของการลงแขก การทำงานในลักษณะนี้จึงไม่มีระบบเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้อง จะมีแต่น้ำใจความสามัคคีความเป็นญาติพี่น้องกัน หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วชุมชนส่วนใหญ่จะเก็บเอาไว้บริโภคเองโดยเก็บในปริมาณที่พอเพียงกับการบริโภคได้ทั้งปี ส่วนที่เหลือก็จะนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับสิ่งของต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในชุมชนไม่สามารถผลิตได้ เช่น น้ำปลา เกลือ มันเทศ น้ำตาล กะปิ เป็นต้น ส่วนอาชีพหาอาหารสัตว์น้ำเป็นอาชีพรอง ส่วนใหญ่จะนำมาเพื่อการยังชีพภายในและครอบครัวเท่านั้น ถ้าหากสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมากก็จะแบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง แต่ก็มีชาวบ้านในชุมชนบางส่วนที่หาได้จำนวนมากก็เอาไปขาย หรือแลกเปลี่ยนผลผลิตเป็นอย่างอื่น นอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมเลี้ยงสัตว์ปีก ประเภทเป็ด ไก่ แต่ส่วนใหญ่มักจะเลี้ยงเพื่อไว้เป็นอาหารบริโภคภายในครอบครัว ซึ่งเท่ากับเป็นการประหยัดไปได้อีกทางหนึ่ง ส่วนการเลี้ยงสัตว์ประเภทวัวควายมักนิยมเลี้ยงไว้ใช้เป็นแรงงานเท่านั้น สะท้อนให้เห็นว่าเศรษฐกิจ

ของชุมชนชนธิดำในอดีตเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงหรือเศรษฐกิจแบบยังชีพ ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาสิ่งอื่นมาเพิ่มเติมในการดำรงชีวิต (สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 86-91)

ในปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงจากอดีตที่เคยเป็นมา เนื่องจากมีการเริ่มกระจายการถือครองทรัพย์สินที่ดินในชุมชน ซึ่งอาจเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการแบ่งทรัพย์สินให้กับบุตรในแต่ละครัวเรือน ซึ่งถ้ามีจำนวนบุตรหลายคนที่ดินก็จะถูกเฉลี่ยเป็นจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะในคนยุคเก่าที่นิยมมีบุตรครอบครัวละไม่ต่ำกว่า 8-9 คน จึงทำให้การยึดครองที่ดินได้แบ่งออกเป็นหลายเจ้าของ รวมทั้งการเข้ามาอยู่ของบุคคลภายนอกอื่นทำให้ชุมชนมีการขยายตัวของประชากรเพิ่มขึ้น พื้นที่ทำการเกษตรก็น้อยลง อีกทั้งชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเปิดจึงรับเอาความเจริญหรือเศรษฐกิจแบบสังคมเมืองเข้ามาในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แต่ทั้งนี้จากที่กล่าวมาในข้างต้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้เศรษฐกิจภายนอกจะเข้ามามีบทบาทหรือการกำหนดอาชีพใหม่ในชุมชน แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนยังคงอนุรักษ์อาชีพที่สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ คือ อาชีพเกษตรกรรมเอาไว้ แต่รูปแบบของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอาจเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ จากเดิมที่ผลิตเพื่อยังชีพก็เปลี่ยนมาเป็นผลิตเพื่อการซื้อขาย และเพื่อความอยู่รอดตามกระแส นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในชุมชนแผ่นดินของชุมชนชนธิดำตามที่กล่าวมาแล้ว ทางชุมชนชนธิดำ ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจอีกลักษณะหนึ่งเกิดขึ้นในชุมชน โดยแสดงออกมาด้วยการจัดตั้งเป็นองค์การทางเศรษฐกิจในชุมชน โดยมีการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าชุมชนชนธิดำ ร้านค้าชุมชน ร้านขายของชำในชุมชน ซึ่งเป็นการแสดงถึงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนชุมชนชนธิดำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) สหกรณ์ร้านค้าชุมชนชนธิดำ จัดตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาชุมชนในรูปแบบของการพึ่งตนเอง เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของความร่วมมือระหว่างโรงเรียนอิสลามธนธิดำกับชุมชนชนธิดำ โดยสหกรณ์ร้านค้าฯ จะเปิดให้ชาวบ้านในชุมชนและนักเรียนสมัครเป็นสมาชิกถือหุ้นและจะมีการปันผลเมื่อสิ้นปีของทุกปี การจัดแบ่งเงินปันผลนี้จะแบ่งให้กับสมาชิกในอัตราประมาณร้อยละ 3 ต่อปีของจำนวนหุ้น สำหรับสินค้าที่นำมาจำหน่ายมักเป็นสินค้าที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและสินค้าที่เกี่ยวกับการเรียนของเด็กนักเรียน

2) ร้านค้าชุมชน มีวัตถุประสงค์ให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถนำเอาผลิตผลที่ตนมีอยู่ออกมาวางจำหน่ายในพื้นที่บริเวณมัธยมข้างโรงเรียนอิสลามธนธิดำ เพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพในท้องถิ่นและเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนที่สามารถนำเอาของมาขายได้ ปัจจุบันไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากชาวบ้านไม่ให้ความสนใจมากนัก

3) ร้านขายของชำในชุมชน ตั้งอยู่พื้นที่กลุ่มบ้านที่ 3 และกลุ่มบ้านที่ 2 (หน้าหมู่บ้านนคร*) มีลักษณะเป็นร้านขายสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในชุมชน ร้านขายของชำ

เหล่านี้เกิดขึ้นมาเนื่องจากเศรษฐกิจภายในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านในชุมชนจำเป็นต้องจำเป็นต้องประกอบอาชีพเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินตรา ประกอบกับความเจริญและเทคโนโลยีของสังคมเมืองที่ขยายเข้าไปในชุมชน ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนต้องดิ้นรนหารายได้เพื่อนำมาใช้จ่ายภายในครอบครัวมากขึ้น

จากสภาพเศรษฐกิจของชุมชนชุมชนชนรณิคำสมัยก่อนมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพพอเพียง หรือเศรษฐกิจแบบยังชีพพอเพียง หรือเป็นเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยน แต่เมื่อเศรษฐกิจภายนอกได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้า ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจภายในชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าได้ว่าเศรษฐกิจภายในชุมชนขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจภายนอกเป็นตัวกำหนด

4) บ้านพักโฮมสเตย์ของชุมชนชนรณิคำ ชุมชนชนรณิคำจะจัดบ้านของตนเองเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ เพื่อให้เป็นสถานที่ในการเรียนรู้วิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชน จึงไม่มีการสร้างที่พักเพื่อเป็นธุรกิจ ที่พักจึงไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเหมือนแหล่งท่องเที่ยว รีสอร์ทอื่น ๆ เช่น ไม่มีเครื่องปรับอากาศ ไม่มีเครื่องทำน้ำอุ่น ผู้ที่เข้าพักต้องอาศัยอยู่กับเจ้าของบ้าน เน้นให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นผู้เข้าพักควรจะได้ศึกษาธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนมุสลิมก่อน เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงไม่ประพฤติดิศ กระทบสิ่งน่าอาย หรือ กระทบผิดข้อห้ามทางศาสนา

4.1.1.4 การปกครอง

ชุมชนชนรณิคำ มีการแบ่งกลุ่มการบริหารงานภายในชุมชนออกเป็น 12 กลุ่มบ้าน โดยยึดถือตามระบบเครือญาติ สภาพภูมิศาสตร์ ทำเลที่ตั้ง และการรวมตัวกันอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 12 ครัวเรือน จำนวน 137 ครอบครัว มีจำนวนประชากรทั้งหมด 739 คน โดยแยกเป็นเพศชาย 396 คน และเพศหญิง 434 คน ทั้งนี้มีผู้ไม่มีทะเบียนบ้านเป็นชาย 27 คน หญิง 18 คน รวมทั้งสิ้น 45 คน ดังมีรายละเอียดตามตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลประชากรชุมชนชนธณีคำ

กลุ่มบ้าน	จำนวน (หลังคาเรือน)	มีทะเบียนบ้าน			ไม่มีทะเบียนบ้าน		
		ช	ญ	รวม	ช	ญ	รวม
กลุ่ม 1	13	30	32	62	-	1	1
กลุ่ม 2	27	97	79	176	7	7	14
กลุ่ม 3	14	52	36	88	5	4	9
กลุ่ม 4	8	21	15	36	-	-	-
กลุ่ม 5	13	46	28	74	1	-	1
กลุ่ม 6	14	38	34	72	2	1	3
กลุ่ม 7	6	19	13	32	-	1	1
กลุ่ม 8	7	13	22	35	3	1	4
กลุ่ม 9	7	16	13	29	3	1	4
กลุ่ม 10	10	25	23	48	3	-	3
กลุ่ม 11	11	21	24	45	3	2	5
กลุ่ม 12	7	18	24	42	-	-	-
รวม	137	396	343	739	27	18	45

แหล่งที่มา: สำนักงานเขตหนองจอก, 2553.

เนื่องจากชุมชนชนธณีคำ มีพื้นที่ตั้งในหมู่ที่ 5 แขวงโคกแฝดเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จึงมีลักษณะการปกครองโดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้คอยดูแลประสานงานและเป็นตัวแทนของราชการ ในการดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในชุมชน ในปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 คือ นางเจือ* ทั้งนี้ชุมชนชนธณีคำมีลักษณะการบริหารงานภายในชุมชนในรูปของคณะกรรมการที่มีชื่อว่า คณะกรรมการชุมชนชนธณีคำ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการประสานงานระหว่างราชการกับทางชุมชนรวมทั้งการกำหนดนโยบายและวางแผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ในปัจจุบันคณะกรรมการชุมชนชนธณีคำ มีจำนวนคณะกรรมการทั้งหมด 7 คน (ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เคยมีคณะกรรมการชุมชนชนธณีคำ จำนวน 12 คน แต่ว่าในปัจจุบันได้ลดลงตามระเบียบของชุมชนของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีข้อกำหนดให้มีคณะกรรมการได้มากกว่า 7 คน อยู่ในตำแหน่งวาระละ 2 ปี) โดยให้ชาวบ้านใน

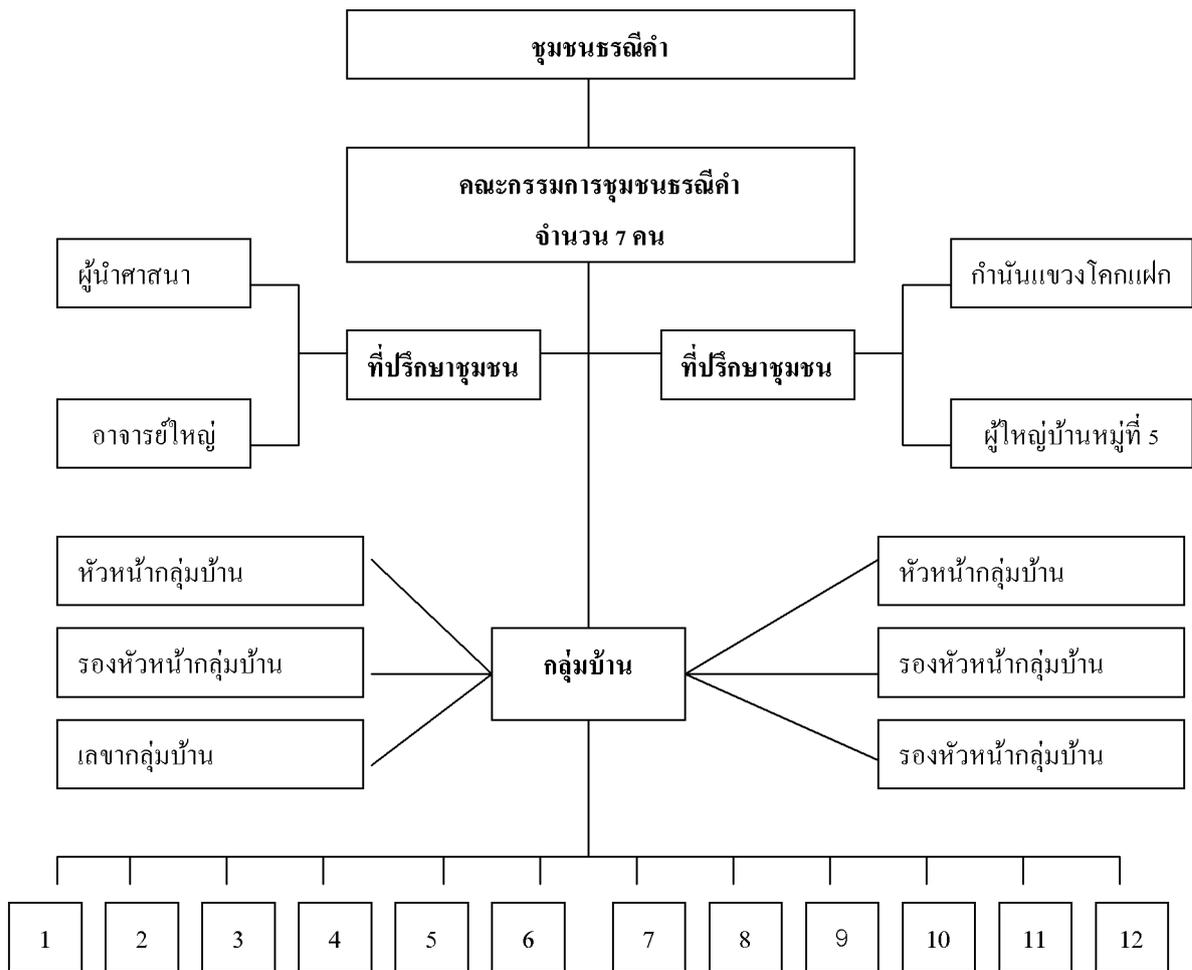
* นามสมมติ

ชุมชนเป็นผู้เลือกตั้งกันเอง แต่ภายในทางปฏิบัติชุมชนได้ทำการตกลงกันเสนอรายชื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ แล้วนำเสนอภายในที่ประชุมให้เลือกคณะกรรมการขึ้นมาซึ่งคณะกรรมการชุมชนชุดใหม่นี้ไม่มีการกระจายออกตามหมู่บ้านเหมือนครั้งที่แล้ว เพราะจำนวนคณะกรรมการชุมชนลดจำนวนลงทำให้ไม่สามารถกระจายอำนาจกรรมการให้ทั่วถึงภายในชุมชนได้ แต่อย่างไรก็ตามคณะกรรมการชุมชนกรณีคำชุดใหม่นี้ ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน และมีจำนวนหลายคนที่เป็นคณะกรรมการชุดที่แล้ว ส่วนด้านกระบวนการทำงาน คณะกรรมการเหล่านี้มีการดำเนินงานเบื้องต้นในลักษณะของการประชุม ซึ่งการประชุมที่จัดขึ้นมานั้นไม่ได้กำหนดว่าจะต้องประชุมกันทุกเดือน แต่ในทางปฏิบัติแล้วจะมีการพูดคุยปรึกษาหารือกันในกลุ่มของคณะกรรมการชุมชนอย่างไม่เป็นทางการตลอดเวลา โดยมักเป็นการพูดคุยในลักษณะส่วนตัวกับเพื่อคณะกรรมการด้วยกันก่อนเพื่อขอความคิดเห็นและปรับเปลี่ยนแก้ไขความคิดเห็นนั้นเป็นที่ยอมรับกันทั้ง 2 ฝ่าย จากนั้นจึงนำประเด็นการพูดคุยดังกล่าวเสนอเข้าสู่วาระการประชุมของคณะกรรมการชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการชุมชนกรณีคำ

นอกจากนี้ในชุมชนกรณีคำ ยังมีการแบ่งกลุ่มการปกครองและการบริหารงานดูแลภายในชุมชนออกเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มเรียกว่า กลุ่มบ้าน ในปัจจุบันมีการแบ่งเป็น 12 กลุ่มบ้าน โดยใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่งโดยยึดจากเครือญาติ สภาพภูมิศาสตร์ และทำเลที่ตั้งและการรวมตัวกันของชุมชนที่กระจัดกระจายการดูแลชุมชนให้เป็นที่ไปอย่างทั่วถึง ซึ่งถ้าอาศัยแต่เพียงคณะกรรมการชุมชนกรณีคำได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของการร่วมมือกันของชุมชนและการกระจายการดูแลชุมชนให้เป็นที่ไปอย่างทั่วถึง ซึ่งถ้าอาศัยแต่เพียงคณะกรรมการชุมชนกรณีคำอาจจะทำให้ดูแลกันไม่ได้และไม่ทั่วถึงกันและไม่กระจายทั่วทุกพื้นที่ภายในชุมชน แต่ถ้าได้มีการแบ่งกลุ่มบ้าน ก็จะสามารถดูแลบริหารงานหรือข่าวสารต่าง ๆ อย่างรวดเร็วทั่วถึงกันในทุกหลังคาเรือน ซึ่งการบริหารงานดังกล่าวจะเป็นลักษณะการกระจายอำนาจการปกครองดูแลและการกระจายอำนาจการปกครองดูแลและการกระจายการประสานงานภายในชุมชน โดยทางคณะกรรมการชุมชนกรณีคำเป็นผู้แต่งตั้งหัวหน้ากลุ่มบ้าน รองหัวหน้ากลุ่มบ้าน และเลขากลุ่มบ้านขึ้นจำนวน 12 กลุ่มบ้าน จากคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น ความอาวุโส ความรู้ความสามารถ ภาวะความเป็นผู้นำ เป็นต้น โดยในแต่ละกลุ่มบ้านมีหัวหน้ากลุ่มบ้านเป็นผู้คอยดูแลและประสานงานระหว่างทางคณะกรรมการชุมชนกรณีคำกับชาวบ้านในกลุ่มบ้านที่รับผิดชอบอยู่ โดยมี ประธานชุมชน เป็นฝ่ายประสานงาน

นอกจากที่กล่าวมาแล้วชุมชนกรณีคำยังมีการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นการปกครองในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ สืบเนื่องมาจากการที่ชุมชนมีโครงสร้างแบบแนวราบทำให้เกิดกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติที่มีความสามารถ คุณธรรม ความเสียสละ อดทน ซื่อสัตย์ สุจริต ที่เป็นคุณสมบัติพื้นฐานตามค่านิยมของชุมชน โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนาเนื่องจากชุมชนกรณีคำเป็นชุมชนที่นับถือ

อิสลาม ยึดถือคำสอนของศาสนาเป็นหลักในการดำรงชีวิต จึงให้ความสำคัญเคารพนับถือเชื่อฟังผู้นำทางศาสนาเป็นอย่างมาก โดยผู้นำทางศาสนาปัจจุบันคือ อิหม่าม ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวมุสลิมให้ความเคารพนับถือเชื่อฟังผู้นำศาสนาเป็นอย่างมาก นอกจากจะเป็นผู้นำทางศาสนาแล้ว ยังเป็นผู้นำทางชุมชนในตำแหน่งที่ปรึกษาคณะกรรมการชุมชนกรณีคำอีกหนึ่งตำแหน่ง และมักจะมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือดูแลความทุกข์สุขของชาวบ้านในชุมชน ตลอดจนเป็นผู้ดำเนินการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชนอยู่เสมอ (สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 81-83) ดังแสดงในภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 แสดงโครงสร้างการปกครองและการบริหารงานของชุมชนธรณีคำ
แหล่งที่มา: สำนักงานเขตหนองจอก, 2553.

4.1.1.5 การบริการ โครงสร้างพื้นฐาน

ชุมชนธรณีคำเป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งมาประมาณ 150 กว่าปีมาแล้ว ส่งผลให้มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย ประกอบกันเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชานเมือง ซึ่งเป็น

รอยต่อระหว่างกรุงเทพมหานครกับจังหวัดใกล้เคียง เช่น ฉะเชิงเทรา ปทุมธานี และนครนายก จึงทำให้เป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งที่มีโครงสร้างทางสาธารณูปโภค ซึ่งเป็นบริการขั้นพื้นฐานค่อนข้างจะสมบูรณ์ ดังมีรายละเอียด (สุพจน์ แสงเงิน, 2546: 72-73) คือ

1) ไฟฟ้า ได้เข้ามาในชุมชนประมาณ พ.ศ. 2515 หลังจากที่สุขาภิบาลหนองจอกได้ทำการก่อสร้างโรงปั่นไฟฟ้าขึ้น เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในเขตสุขาภิบาล ชาวบ้านในชุมชนได้ไปเห็นและมีแนวคิดที่จะนำมาใช้ในชุมชน จึงได้ดำเนินการซื้อเครื่องปั่นไฟและเปิดให้บริการใช้ไฟฟ้าในชุมชนเป็นครั้งแรก โดยมีการจำนวนหลังคาเรือนที่ใช้ในครั้งแรกประมาณ 50 หลังคาเรือน และเมื่อเปิดให้บริการใช้ไฟฟ้าแล้วทางชุมชนได้เรียนเชิญนายอำเภอ (ตำแหน่งในขณะนั้น) เข้าไปเยี่ยมชมชุมชน และต่อมาทางชุมชนก็ได้มีการประสานงานกับทางเขตหนองจอก ติดตั้งเสาไฟฟ้าและมิเตอร์ไฟฟ้าภายในชุมชน โดยปัจจุบันนี้ครัวเรือนในชุมชนกรณีคำมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน โดยจำแนกเป็นครอบครัวที่มีมิเตอร์ไฟฟ้าเป็นของตัวเองประมาณ 148 ครอบครัว และไม่มีมิเตอร์เป็นของตัวเองจำนวน 15 ครอบครัว

2) ถนน จากที่ชุมชนแผ่นดินทองชุมชนกรณีคำได้เปิดให้บริการไฟฟ้าเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2512 และได้เชิญนายอำเภอ เข้ามาเยี่ยมชมชุมชนตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้ก่อให้เกิดผลสืบเนื่องตามมา โดยทางชาวบ้านในชุมชนได้ขอให้ทางนายอำเภอสนับสนุนงบประมาณของทางราชการทำการก่อสร้างถนนเข้ามาในชุมชน และจากการขอยกงบประมาณของทางราชการในครั้งนั้น ทางราชการก็ให้การสนับสนุนจึงทำให้มีการก่อสร้างถนนเข้าในชุมชนเป็นระยะทาง 1,300 เมตร โดยชื่อว่า “ถนนเลียบไพร*” เชื่อมระหว่างชุมชนเลียบไปตามแนวคลองลำไทรไปพบกับถนนเชื่อมสัมพันธ์ ซึ่งเป็นถนนสายหลักที่เชื่อมต่อระหว่างอำเภอหนองจอกกับกรุงเทพมหานคร และอำเภอหนองจอกกับจังหวัดฉะเชิงเทรา

3) แหล่งน้ำ ในปัจจุบันชุมชนกรณีคำ มีการใช้น้ำจากแหล่งต่าง ๆ 3 แหล่ง คือ น้ำประปา น้ำบาดาล และน้ำจากคลองสาย* และคลองลำจรเข้* โดยน้ำประปานั้นมีการต่อท่อประปามาจากทางเขตหนองจอก มีครอบครัวที่ใช้น้ำจากแหล่งนี้และมีมิเตอร์น้ำเป็นของตนเองประมาณ 12 ครอบครัว ในส่วนน้ำบาดาลนั้นมีการขุดบ่อบาดาลขึ้นมาภายในชุมชนในปัจจุบันมีทั้งหมดจำนวน 5 บ่อ โดยจำแนกเป็นบ่อบาดาลเพื่อการใช้ประโยชน์ในการศึกษาของโรงเรียนอิสลามกรณีคำ* จำนวน 1 บ่อ และบ่อบาดาลเพื่อการใช้ประโยชน์ในครัวเรือนภายในชุมชน จำนวน 4 บ่อ มีจำนวนครอบครัวที่ใช้น้ำประปา 91 ครอบครัว ดังรายละเอียดคือ บ่อบาดาลบ่อที่ 1 ตั้งอยู่ที่บ้านของ นายอาทิตย์* มีครอบครัวที่ใช้น้ำประปาจำนวน 29 ครอบครัว บ่อบาดาลที่ 2 ตั้งอยู่ที่บ้านของนางจันทร์* มีครอบครัวที่ใช้น้ำประปาจำนวน 28 ครอบครัว บ่อบาดาลที่ 3 ตั้งอยู่ที่มัสยิดกรณีคำ มีครอบครัวที่ใช้น้ำประปาจำนวน 12 ครอบครัว และบ่อบาดาลที่ 4 ตั้งอยู่ใน

* นามสมมติ

บริเวณที่ดินวาก์พัสยิดชุมชนธรณีคำ มีครอบครัวที่ใช้ประโยชน์จำนวน 22 ครอบครัว สำหรับน้ำที่มีแหล่งที่มาจากคลองสาย* และคลองลำจระเข้* เป็นแหล่งน้ำที่มีการใช้ประโยชน์ได้เกือบตลอดทั้งปี แต่มักมีปัญหาในช่วงที่มีการทำนาข้าว เพราะมีการใช้สารเคมีประเภทปุ๋ย ยาฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืช ทำให้สารเคมีเหล่านี้ไหลลงสู่ลำคลอง แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าทางคณะกรรมการชุมชนธรณีคำได้ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนทำการขุดลอกลำคลองทั้ง 2 สาย ซึ่งส่งผลให้น้ำในลำคลองมีความสะอาดขึ้น จนสามารถเลี้ยงปลา และปลูกพืชน้ำได้หลายชนิดในปัจจุบัน

ในส่วนการใช้ประโยชน์จากน้ำจำแนกตามแหล่งน้ำ พบว่า ชุมชนมีการใช้ประโยชน์ จากน้ำบ่อบาดาลและน้ำประปาเพื่อการอุปโภคและบริโภค ในขณะที่มีการใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองคลองสาย* และคลองลำจระเข้* เพื่อการเกษตรคือการทำนา เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์

4.1.1.6 ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

ชุมชนธรณีคำ ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมาก เนื่องจากชาวชุมชนส่วนใหญ่จะนิยมการปลูกพืชแบบผสมผสาน จึงทำให้ชุมชนสามารถผลิตอาหารจากพืชผัก สมุนไพร เพื่อเลี้ยงตนเอง และเพื่อแผ้วให้ชาวชุมชน และชุมชนใกล้เคียงได้อย่างไม่ขาดสน นอกจากนี้ชุมชนธรณีคำยังถือได้ว่าเป็นแหล่งอยู่อาศัยน้ำที่สำคัญเนื่องจากลักษณะของดินมีสภาพเป็นดินร่วนปนทราย ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุที่เป็นประโยชน์ พืชผักผลไม้ จึงทำให้ชุมชนธรณีคำมีผลไม้ที่หลากหลายและสามารถรับประทานได้ทั้งปี นอกจากนี้แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นน้ำจืดที่ชาวชุมชนสามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภค หรือการเกษตร จากแหล่งน้ำธรรมชาติ 2 แหล่ง คือ คลองสาย* (ความยาวประมาณ 3000 เมตร) และคลองลำจระเข้* (ความยาวประมาณ 1000 เมตร) ที่กล่าวได้ว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชุมชน และเป็นแหล่งก่อกำเนิดของสัตว์น้ำ / พืชน้ำที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่ชาวชุมชนสามารถหาได้อย่างไม่ขาดสน ทำให้ชาวชุมชนสามารถมีอาหารในการบริโภคในชีวิตประจำวันได้อย่างเพียงพอ นอกจากนี้ชาวชุมชนยังสามารถจับสัตว์น้ำหรือเก็บพืชน้ำไปจำหน่ายภายนอกชุมชน ทำให้สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชาวชุมชนอีกทางหนึ่ง

4.1.1.7 กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นภายในชุมชน

ภายในชุมชนธรณีคำ มีกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยชาวชุมชนภายในชุมชนมากมาย แต่ละกลุ่มต่างมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน กลุ่มที่จัดตั้งขึ้น มีดังนี้

- 1) กลุ่มวิทยากรฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- 2) กลุ่มคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 3) กลุ่มคณะกรรมการมัสยิด

- 4) กลุ่มคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
- 5) กลุ่มเกษตรกรรม
- 6) กลุ่มสัตว์เศรษฐกิจ
- 7) กลุ่มคหกรรม
- 8) กลุ่มหัตถกรรม
- 9) กลุ่มการค้าและสหกรณ์ชุมชน
- 10) กลุ่มโรงสีข้าว

4.2 สภาพชุมชนในทัศนะชุมชน

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญทั้ง 15 คน ทำให้ทราบสภาพความเป็นอยู่ของชาวชุมชน โดยสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

4.2.1 สภาพความเป็นอยู่ดั้งเดิมของสมาชิกในชุมชน

ในอดีตวิถีชีวิตของชาวชุมชน เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายอาศัยธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำมาตลอดทุกยุคสมัย จะเห็นว่าในสมัยก่อนจะมีการขุดคลองสายเล็ก ๆ เข้าไปรอบ ๆ บ้านของตน เพื่อกักเก็บน้ำเอาไว้ใช้ในฤดูแล้ง และยังใช้เป็นเส้นทางสัญจรออกไปสู่คลองหลักในฤดูฝน นอกจากนี้ยังมีการขุดบ่อเอาไว้หน้าบ้านเพื่อให้ปลาได้เข้ามาอยู่อาศัยในฤดูฝนและสามารถจับมาบริโภคในครัวเรือนได้ในฤดูร้อนสังคมสมัยก่อนยังถือได้ว่าเป็นสังคมเกษตรกรรมมีอาชีพทำนา โดยอาศัยน้ำฝน ทำนาปีละครั้งในแรงงานจากสัตว์ประเภทควายเป็นหลัก ลักษณะมักเป็นนาหว่านเป็นส่วนใหญ่ และยังมีการเอาแรงกันในลักษณะของการ “ลงแขก” ชาวบ้านทุกคนที่ว่างจะมาช่วยกันทำด้วยความเต็มใจ โดยเฉพาะการนับถือศาสนาเดียวกันเกือบทั้งชุมชนคือศาสนาอิสลาม โดยยึดถือ ศาสนาเป็นแกนนำชีวิต อย่างเคร่งครัด มีศูนย์กลางในการปฏิบัติของชาวบ้านคือ “มัสยิดชุมชนธานีคำ” และถือเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวบ้านในชุมชน จนอาจกล่าวได้ว่าศาสนาอิสลามกำหนดวิถีปฏิบัติให้กับชาวบ้านในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย ชาวบ้านในชุมชนยึดมั่น และมีความเชื่อถือในหลักความศรัทธา 6 ประการ หลักปฏิบัติ 5 ประการ ตลอดจนหลักประจำใจ ซึ่งจะยึดมั่น ถือมั่น และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกับผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามอื่น ๆ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความรู้ของชาวชุมชนธานีคำยังคงรักษาการแสวงหาความรู้รูปแบบเดิม คือ การเรียนรู้จากชีวิต และศาสนาควบคู่กัน จึงทำให้ชุมชนยังคงรักษาความเป็นตัวตนจากวัฒนธรรม และภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนไว้อย่างเหนียวแน่น

4.2.2 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน

สำหรับระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนชนนาคำ นั้นยังคงมีระบบความสัมพันธ์ที่ความเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ของชาวชุมชนเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่สืบที่มาจากบรรพบุรุษเดียวกัน จึงทำให้กลุ่มคนภายในชุมชนมีความสัมพันธ์ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาตั้งแต่อดีต จึงทำให้สายสัมพันธ์ดังกล่าวมีการเกาะเกี่ยวของเครือญาติที่เหนียวแน่น ดังเห็นได้จากชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ใช้นามสกุลเดิมจากบรรพบุรุษที่ยังคงรักษาสายเลือดของตนอย่างเข้มขันจนถึง โดยสังเกตได้จากการจัดตั้งกลุ่มบ้านที่มีการตั้งบ้านเรือนภายในชุมชนละแวกเดียวกัน สะท้อนให้เห็นว่าจากการที่ชาวบ้านในชุมชนสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นญาติพี่น้อง จึงทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบ มีความสามัคคีปรองดองและรักใคร่กลมเกลียวกันอย่างเหนียวแน่น การตั้งบ้านเรือนในสมัยอดีตจะตั้งอยู่ใกล้ ๆ ถ้าคลองเป็นส่วนใหญ่ การปลูกสร้างบ้านเรือนก็มักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ แต่อยู่ห่างกันพอสมควร เนื่องจากแต่ละคนมีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินมาก และยังให้ความสำคัญกับการปลูกบ้านเรือนในกลุ่มของเครือญาติตนเอง ดังนั้นเมื่อมีลูกหลานก็จะแต่งงานกันเองภายในกลุ่มเครือญาติ ส่งผลให้ครอบครัวอยู่ในชุมชนชนนาคำจึงเป็นสังคมของระบบเครือญาติ ซึ่งส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันมาจนถึงปัจจุบัน ชาวชุมชนยังคงยึดแบบแผน ค่านิยมในการเคารพเชื่อฟัง การดูแลผู้อาวุโส การขอคำปรึกษาจากผู้อาวุโส เมื่อมีเรื่องการพูดจาโต้เถียงกัน หรือมีความคิดเห็นไม่ตรงกันภายในครอบครัวหรือภายในชุมชนก็ยังคงอาศัยผู้อาวุโสเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือเป็นผู้ประสานให้เกิดความสามัคคีในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางศาสนาได้รับความเคารพนับถือเป็นอย่างมากในชุมชนจวบจนถึงปัจจุบัน

4.2.3 ความต้องการ ปัญหาที่สำคัญในชุมชน

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงจากแนวทางการพัฒนากระแสหลัก เกิดขึ้นเนื่องจากความเจริญและวิทยาการความก้าวหน้า รวมทั้งการแพร่กระจายในแนวคิดของความเป็นเมืองและความทันสมัยตลอดจนแนวนโยบายในการพัฒนาประเทศอื่น ๆ ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวชุมชนในชุมชนจึงมีการผสมผสานระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง ส่งผลให้รูปแบบของพฤติกรรมของชาวชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมภายนอก เนื่องจากชาวชุมชนได้รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาในชุมชนมากมาย เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการลักขโมยขัดแย้งและความไม่เท่าเทียมกันในชุมชน สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง ปัญหาการย้ายถิ่นฐานและเยาวชนถูกทอดทิ้ง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน แต่ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ยังคงอยู่ภายใต้กรอบของวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนที่ยังคงความสามัคคีหรือมีความผูกพันกันอยู่เหมือนเช่นแต่ก่อน แต่อาจไม่เท่าเดิมเช่นในอดีตมากนัก

4.2.4 แนวโน้มที่จะเกิดความต้องการ / ปัญหาในอนาคต

จากปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ได้สร้างความวิตกกังวลว่าในอนาคตชาวชุมชนมีแนวโน้มที่จะหลงลืมเอกลักษณ์ของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนบางส่วนได้รับเอาวัฒนธรรมบางอย่างจากสังคมภายนอกเข้ามาใช้ในวิถีการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตของชาวชุมชนจึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตามสังคมเมือง โดยการแสดงพฤติกรรมของชาวชุมชนมีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงในลักษณะของการกล้าแสดงความคิดเห็นและการมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรมการพนันบ๊องและเชื่อฟังผู้อาวุโสน้อยลงไปจากเดิม ทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติลดลง นอกจากนี้จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากความเจริญและวิทยาการความก้าวหน้า รวมทั้งการแพร่กระจายในแนวคิดของความเป็นเมืองและความทันสมัยตลอดจนแนวนโยบายในการพัฒนาประเทศอาจทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างชาวชุมชน และส่งผลต่อความขัดแย้งภายในชุมชน ซึ่งมีผลทำให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก และเกิดความแตกแยกระหว่างชาวชุมชนในที่สุด

4.3 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

จากการศึกษา พบว่า ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาย (ร้อยละ 86.71) ที่เหลือเป็นหญิง (ร้อยละ 13.34) พบว่า

อายุ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีอายุระหว่าง 61 – 70 ปีมากที่สุด (ร้อยละ 40.02) รองลงมาคือ 41 – 50 ปี (ร้อยละ 20.01) อายุ 30 -40 ปี (ร้อยละ 13.34) 51 – 60 ปี (ร้อยละ 13.34) และ 70 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 13.34) มีจำนวนเท่ากัน

ศาสนา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม(ร้อยละ 80.0) มากกว่าผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 20.0)

สถานภาพสมรส พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 86.71) มากกว่าผู้ที่มีสถานภาพโสด (ร้อยละ 13.34)

จำนวนสมาชิกในครอบครัว พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเกินกว่าครึ่งมีสมาชิกในครอบครัว 1-5 คน (ร้อยละ 53.36) ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 6 – 10 คน (ร้อยละ 46.96)

ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูล จบการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด (ร้อยละ 40.02) รองลงมาคือ ระดับปริญญาโท (ร้อยละ 26.68) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย(ร้อยละ 13.34) และอนุปริญญา (ร้อยละ 13.34) มีจำนวนเท่ากัน และไม่ได้เรียนหนังสือ(ร้อยละ 6.67) ตามลำดับ

อาชีพหลัก พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเป็นข้าราชการบำนาญประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 53.36) รองลงมาคือ รับราชการ (ร้อยละ 33.35) และน้อยที่สุดคืออาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 13.34)

รายได้ต่อเดือน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนอยู่ที่ 20001 – 30000 บาท (ร้อยละ 53.36) รองลงมา มีจำนวนเท่ากันคือ ต่ำกว่า 10000 บาท (ร้อยละ 13.34) 10000 – 20000 บาท (ร้อยละ 13.34) และ 40000 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 13.34) และน้อยที่สุดคือ 30001 – 40000 บาท (ร้อยละ 6.67)

ภูมิลำเนา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในพื้นที่ (ร้อยละ 80.04) รองลงมา มีจำนวนเท่ากันคือ เขตหนองจอก (ร้อยละ 6.67) เขตบึงกุ่ม (ร้อยละ 6.67) และจังหวัดสุรินทร์ (ร้อยละ 6.67)

การเป็นสมาชิกกลุ่ม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการชุมชน (ร้อยละ 46.96) และ คณะกรรมการศูนย์ถ่ายทอด (ร้อยละ 49.96) มากที่สุด รองลงมาคือ เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการชุมชน (ร้อยละ 40.02) และ คณะกรรมการการศึกษา (ร้อยละ 40.02) คณะกรรมการมัสยิด (ร้อยละ 33.35) ผู้อำนวยการโรงเรียนอิสลามธรรณีคำ (ร้อยละ 6.67) นักพัฒนาชุมชน 5 (ร้อยละ 6.67) และ ผู้อำนวยการการศึกษานอกโรงเรียนอิสลามธรรณีคำ (ร้อยละ 6.67) ตามลำดับ

ประสบการณ์ในการขับเคลื่อนความรู้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการขับเคลื่อนความรู้มากที่สุดเป็นเวลา 2 ปี (ร้อยละ 73.37) รองลงมา มีจำนวนเท่ากันคือ 4 ปี (ร้อยละ 13.34) และ 8 ปี (ร้อยละ 13.34)

ประสบการณ์ในการจัดระบบความรู้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ในการจัดระบบความรู้ (ร้อยละ 53.36) ในขณะที่มีผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดระบบความรู้มากที่สุดคือ 5 ปี (ร้อยละ 20.01) รองลงมาคือ 4 ปี (ร้อยละ 13.34) 6 ปี (ร้อยละ 6.67) และ 20 ปี (ร้อยละ 6.67) ตามลำดับ ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.2 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (100.00)
1. เพศ		
ชาย	13	86.71
หญิง	2	13.34

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (100.00)
2. อายุ (ปี)		
30-40	2	13.34
41-50	3	20.01
51-60	2	13.34
61-70	6	40.02
70 ขึ้นไป	2	13.34
3. ศาสนา		
ศาสนาอิสลาม	12	80.00
ศาสนาพุทธ	3	20.00
4. สถานภาพสมรส		
สมรส	13	86.71
โสด	2	13.34
5. จำนวนสมาชิก		
1-5 คน	8	53.36
6-10 คน	7	46.96
6. การศึกษาระดับสูงสุด		
ไม่ได้เรียน	1	6.67
มัธยมศึกษาตอนปลาย	2	13.34
อนุปริญญา	2	13.34
ปริญญาตรี	6	40.02
ปริญญาโท	4	26.48
7. อาชีพหลัก		
ข้าราชการบ้านาญ	8	53.36
รับราชการ	5	33.35
เกษตรกร	2	13.34

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (100.00)
8. อาชีพเสริม		
วิทยากร	7	46.96
เกษตรกร	2	13.34
ไม่มีอาชีพเสริม	6	40.02
9. รายได้ต่อเดือน (บาท)		
ต่ำกว่า 10000	2	13.34
10000- 20000	2	13.34
20001- 30000	8	53.36
30001- 40000	1	6.67
40000 ขึ้นไป	2	13.34
10. ภูมิลำเนาเดิม		
ภูมิลำเนาเดิม	12	80.04
หนองจอก	1	6.67
บึงกุ่ม	1	6.67
สุรินทร์	1	6.67
11. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน (ปี)		
น้อยกว่า 30 ปี	3	20.01
30-40	2	13.34
41-50	3	20.01
51-60	2	13.34
61-70	6	40.02
70 ขึ้นไป	2	13.34

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (100.00)
10. การเป็นสมาชิกกลุ่ม *		
คณะกรรมการชุมชน	7	46.96
ที่ปรึกษาคณะกรรมการชุมชน	6	40.02
คณะกรรมการการศึกษา	6	40.02
คณะกรรมการมัสยิด	5	33.35
คณะกรรมการศูนย์ถ่ายทอดฯ	7	46.96
คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน	3	20.01
ผอ. โรงเรียนอิสลามธรรณีคำ	1	6.67
นักพัฒนาชุมชน 5	1	6.67
ผอ. กศน.	1	6.67
11. ประสบการณ์ในการขับเคลื่อนความรู้ (ปี)		
2	11	73.37
4	2	13.34
8	2	13.34
14. ประสบการณ์ในการจัดระบบความรู้ (ปี)		
4	2	13.34
5	3	20.01
6	1	6.67
20	1	6.67
ไม่มีประสบการณ์	8	6.67

หมายเหตุ: * เลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.4 ตัวอย่างการสัมภาษณ์เจาะลึก

เนื่องจากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informance) ทั้งสิ้น 15 ราย มีโครงสร้างรายละเอียดมาก ผู้ศึกษาจึงยกตัวอย่างที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ 2 คนประกอบด้วย ผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนชนวนคำ

4.4.1 กรณีตัวอย่างรายที่ 1 จิต*

จิต* เพศชาย อายุ 63 ปี เป็นคนภูมิลำเนาเดิมอยู่ในพื้นที่ นับถือศาสนาอิสลาม สมรสแล้ว มีสมาชิกในครอบครัว 2 คน คือ ตนเองและภรรยา จิต* จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ปัจจุบันเกษียณอายุราชการแล้ว เดิมจิต* มีความสนใจเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต โดยเก็บสะสมเครื่องมือเครื่องใช้ของบรรพบุรุษมาเรื่อยๆ เป็นระยะเวลา 10 ปี จึงเกิดแนวคิดในการทำฐานการเรียนรู้ขึ้นมา นอกจากนี้จิต* ยังมีบทบาทในการเป็นผู้นำทางด้านศาสนาและการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้ได้รับความไว้วางใจจากชาวชุมชน และคณะกรรมการชุมชนชุดปัจจุบัน โดยถูกคัดเลือกให้เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการชุมชนและหัวหน้ากลุ่มบ้านจนถึงปัจจุบัน

จิต* ได้เล่าถึงประวัติความเป็นมา และวิถีชีวิตของชาวชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่า เมื่อประมาณ 130 ปี ช่วงประมาณต้นรัชกาลที่ 3 มีบรรพบุรุษคู่หนึ่งอพยพมาจากปัตตานี โดยทางราชการเชิญมาให้ตั้งรกรากอยู่ฝั่งคลองแสนแสบ ต่อมาจึงได้มีการตั้งหลักปักฐานในพื้นที่แห่งนี้โดยสองสามี ภรรยา โดยอาศัยทำเกษตรชุมชนเป็นที่พักอาศัย ซึ่งเป็นคลอง ต่อมาจึงปลูกเพิงพักที่อาศัยวิถีชีวิตที่นำมาจากปัตตานี คือ วิถีเกษตร การทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่ามีร่องรอย (เครื่องมือไม้เครื่องมือประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน) อพยพมาอยู่ที่นี้ก็ใช้วิถีมุสลิมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และใช้วิถีการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพ ก็พึ่งพาตนเอง แต่ในปัจจุบันการขยายตัวของเมืองก็ทำให้วิถีชีวิตเดิมเปลี่ยนแปลง จากวิถีเกษตรมาสู่วิถีชีวิตกึ่งเมือง จากวิถีชนบทมาสู่วิถีชีวิตกึ่งเมือง ทำให้วิถีชีวิตของชาวชุมชนเปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งหนึ่งที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงคือ ศาสนา และวัฒนธรรม

4.4.1.1 ข้อมูลกลุ่มผู้ก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

สาเหตุที่มาฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เพราะอยากสืบสานภูมิปัญญาบรรพบุรุษ ซึ่งเมื่อก่อนบรรพบุรุษก็ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักศาสนา และการพึ่งตนเอง จึงทำให้ชุมชนสามารถยืนหยัดอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ซึ่งชาวชุมชนก็เป็นสายเลือดจากบรรพบุรุษ จึงอยากสืบสานภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่ส่งสมมาให้ให้สูญหายไป

* นามสมมติ

เมื่อรู้ตัวตนเองแล้วเราจะยืนอยู่อย่างยั่งยืน ตัวตนก็ต้องสำรวจ
ตัวตนให้พบว่าเราคือใคร เรามาจากภาคเกษตรแล้วลูกหลานเรา
จะยืนอยู่อย่างไรให้ยั่งยืน ก็ต้องภาคเกษตร ที่จะพึ่งพาตนเองใน
เรื่องของเกษตรมีที่เพาะปลูกพึ่งพาภายในเราไม่ต้องขอพึ่งใคร
(จิต*, 2553)

แหล่งทุนที่ใช้ทำศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง .แหล่งทุนก็คือทุนของตนเอง
เนื่องจากความสนใจ และทำอยากจะทำสืบสานให้คนภายนอกได้เรียนรู้จะได้เป็นภูมิที่ต่อสู้กับชีวิต
ของบรรพบุรุษเป็นอย่างไร นอกจากนี้ยังได้รับการช่วยเหลือบางครั้งก็ได้รับการสนับสนุนมาจาก
เพื่อนบ้านที่มีความรู้ดีร่วมกัน เช่น บั้งก็ กระจ่างดำข้าว มาบริจาคให้ศูนย์การเรียนรู้ เพื่อ
ประโยชน์ในการให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้

ต้นแบบในการก่อตั้งฐานการเรียนรู้ในชุมชน คือ การพึ่งบรรยาย หรือ การศึกษา
งานจากสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้านจำรุง จังหวัดระยอง ซึ่งก็ทำให้คณะศึกษาดูงานได้รับความรู้ที่
หลากหลาย และเกิดแนวคิดในการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมพื้นที่ชุมชน

การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มศูนย์การเรียนรู้ ทางชุมชนไม่มีการคัดเลือก แต่จะมีการ
พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากคณะกรรมการว่าใครมีความสนใจอยากจะทำอะไร ก็จะสนับสนุนให้
ทำโดยมีอาจารย์สมชาย สมานตระกูล เป็นแกนหลักสำคัญ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้
ถึงหลักการ หลักคิด และนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับชีวิต

4.4.1.2 การจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

1) การกำหนดเป้าหมายของความรู้ เป้าหมายในการให้ความรู้เรื่อง
เศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน คือ การพึ่งพาตนเองได้ในอนาคต การสร้างความ
ตระหนักให้ชาวชุมชนได้รับรู้ในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงจะใช้วิธีการสอดแทรกแนวทาง
เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักคำสอนของศาสนา เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจ เช่น ความ
ขยันหมั่นเพียร ความประหยัดคั่งนั้นการสร้างความรู้เราจึงต้องสอดแทรกด้วยศาสนาเพื่อให้เห็นถึง
ความสอดคล้องกันระหว่างเศรษฐกิจพอเพียงกับศาสนาอยู่เสมอ

ถ้าเรานึกย้อนถึงเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงก็กล่าวได้ว่าเรายึดถือ เรื่องนี้
มาตั้งแต่การก่อเกิดของศาสนาอิสลามเลย พอเรารู้จักศาสนาอิสลาม
เมื่อใด นั่นแหละเราเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว เพราะศาสนา
อิสลามทุกอย่างเป็นเศรษฐกิจพอเพียง (จิต*, 2553)

2) การสร้างและแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้เศรษฐกิจพอเพียง จะใช้ การพูดคุย / แลกเปลี่ยน การให้ความรู้เรื่องหลักการของแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยแยกให้เห็น ว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้มุ่งเน้นในด้านการเกษตรอย่างเดียวหากแต่สามารถนำไปใช้ในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน ได้ เช่น การออม การใช้จ่ายอย่างประหยัด การรู้คุณค่าของทรัพยากร เป็นต้น ถ้าหาก เข้าใจถึงหลักการของแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้ จะทำให้เกิดหลักคิดในการพึ่งตนเอง

3) การพัฒนาความรู้สู่องค์กร การพัฒนาความรู้เศรษฐกิจพอเพียง จะใช้ ฐานการเรียนรู้ในชุมชนทั้ง 7 ฐานในการส่งเสริมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเกิดความรู้ในการพึ่งพาตนเองใน 5 ด้าน คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม เครื่องอำนวยความสะดวก (เน้นการปรับประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม) และเครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ

4) การเผยแพร่ความรู้ การเผยแพร่ความรู้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดย การบรรยาย / สาธิต และการอบรมศาสนา จะมีขึ้นทุกวันศุกร์ก่อนการละหมาด ผู้นำทางศาสนาจะ ใช้วิธีการสอดแทรกหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักศาสนาในการอบรม หรือบรรยายให้ผู้เข้าร่วมฟัง เช่น เรื่องคุณธรรม ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี การแบ่งปัน เป็นต้น

คุณธรรม คือ ความรับผิดชอบ ดังนั้นผู้เป็นพ่อ แม่ก็ควรที่จะดูแล รับผิดชอบลูก หากไม่รับผิดชอบ ลูกจะถูกให้อยู่ในครรลองครองธรรมที่ ดี ก็ถือว่าละเลยไม่รับผิดชอบ พระเจ้าจะลงโทษ บางคนไม่เข้าใจเราก็ อธิบายให้ฟัง ซึ่งมันไม่ใช่ของใหม่แต่เป็นเรื่องที่เราปฏิบัติกันเป็น ประจำอยู่แล้ว (จิต*, 2553)

5) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ มีรูปแบบการจัดระบบความรู้ 2 รูปแบบ ได้แก่ ด้านพื้นที่ และสื่อการเรียนรู้ ด้านพื้นที่ และสื่อการเรียนรู้ โดยในด้านพื้นที่จะมีการนำความรู้ ที่มีอยู่มาบูรณาการในพื้นที่ ทั้งดิน น้ำ และอากาศ เช่น การเลี้ยงเป็ดในน้ำเพื่อแบ่งปันอาหารให้ปลา ส่วนน้ำก็ให้เป็ดได้ว่ายน้ำ และให้อาหารจากพืชในน้ำ เช่น จอก แหน ดังนั้นถ้ามีผู้สนใจเข้ามาศึกษา จะเห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อม ส่วนการจัดระบบความรู้โดย ใช้สื่อการเรียนรู้ จะเป็นการบันทึกความรู้ เช่น การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ เอกสาร/แผ่นพับ เพื่อให้ผู้สนใจและชาวชุมชนสามารถเข้าถึง และสืบค้นได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น

6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ หลักการคัดเลือกความรู้มา ประยุกต์ใช้ในชีวิต และการประกอบอาชีพ คือ การใช้ความรู้จากประสบการณ์ที่สั่งสมมาตั้งแต่วัย

เด็ก และการเทียบเคียงความรู้จากพื้นที่อื่นมาปรับใช้ให้เข้ากับพื้นที่ของชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง

7) การเข้าถึงความรู้ ชุมชนได้สร้างความร่วมมือทางโรงเรียนได้มีการจัดหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียนได้เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามฐานต่างๆ ที่จัดไว้ในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยทางชุมชนและโรงเรียนจะมีการแบ่งหน้าที่ให้วิทยากรประจำฐานการเรียนรู้ได้ให้ความรู้แก่นักเรียน ส่วนการเรียนการสอนภาคสนามจะเป็นหน้าที่ของวิทยากรประจำศูนย์การเรียนรู้

8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ เกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างชาวชุมชนกับชุมชนข้างเคียงที่เป็นเครือข่ายความร่วมมือในด้านต่างๆ เช่น เครือข่ายการเกษตร เครือข่ายมัชฌิโต เครือข่ายการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยก่อนทำกิจกรรมจะมีการประชุมหารือกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จึงถือได้ว่าเป็นการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน เนื่องจากชาวชุมชน หรือเครือข่ายก็จะมีความรู้ใหม่ๆ ที่มานำเสนอเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพที่เกิดจากการร่วมมือร่วมใจกัน

9) การเรียนรู้และการใช้ความรู้ การเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่อง การศึกษาดูงาน ซึ่งทำให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ซึ่งบางสถานที่ก็มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นแล้วเราก็เอาส่วนดีของเขามาปรับใช้กับส่วนของเรา นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ถือได้ว่าเป็นการเชื่อมโยงกันในแต่ละฐาน ทำให้เราทราบถึงจุดเด่นจุดด้อยของกันและกัน เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชน

10) ประเมินศูนย์การเรียนรู้ การประเมินการเรียนรู้ในชุมชน ส่วนใหญ่ การประเมินการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจะใช้การสังเกต ติดตาม / เยี่ยมชมผลงาน และมีการสอบถามนักท่องเที่ยวกี่ยวกับจุดเด่นจุดด้อย ของฐานการเรียนรู้ และสิ่งที่ควรปรับปรุงอย่างไร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วการประเมินจะขึ้นอยู่กับบุคลิกของผู้นำฐานการเรียนรู้ในแต่ละฐาน ซึ่งก็มีความสนใจและประสบการณ์ที่ต่างกัน

11) แนวโน้มการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ แนวทางในการขยายความรู้ให้แก่ผู้ที่ชุมชนข้างเคียง โดยผู้นำมีแนวคิดในการขยายความร่วมมือและสร้างเครือข่ายในด้านอาชีพและการเกษตร เช่น การร่วมมือในการรวมกลุ่มผู้ผลิตข้าว เพื่อที่จะได้นำข้าวที่ได้มารวบรวมและแปรรูป เป็นผลิตภัณฑ์ ซึ่งแนวคิดที่เราจะทำคือเป็นการปลูกข้าวแบบชีวภาพ ก็เชื่อมโยงกับหมู่ที่ 7 ซึ่งตอนนี้เครือข่ายชุมชนได้เริ่มทำการเกษตรแบบครบวงจร เช่น การแปรรูปอาหาร การทำนมแพะ เครื่องสำอางนมแพะ โดยเฉพาะข้าวคั่วสามารถแปรรูปได้หลายอย่างเช่น การทำมูกข้าว ข้าวกล้อง

น้ำข้าวกลี้ง นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งสัดส่วนของนักท่องเที่ยวในการศึกษาดูงานทั้งสองหมู่บ้าน ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการพึงพิงกันอยู่ตลอด

4.4.1.3 การขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จิต* ได้อธิบายถึงการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้กระทำร่วมกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ส่วนรูปแบบในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง จะมุ่งเน้นให้ชาวชุมชนมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งรูปแบบการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงนี้ จะทำให้ชาวชุมชนได้เกิดการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน

1) การสร้างความตระหนักในปัญหา การสร้างความตระหนักให้ชาวบ้าน รับทราบปัญหาเราจะใช้วิธีการเข้าถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต โดยสอดแทรก หลักธรรมของศาสนาด้วยกัน นอกจากนี้ผู้นำเทคนิคในการสร้างความตระหนักโดยเชื่อมโยง เหตุการณ์ หรือการต่อสู้ของบรรพบุรุษ เพื่อให้ชาวชุมชน เกิดความตระหนักถึงการพึ่งพาตนเอง และการร่วมมือร่วมใจกัน เช่น การลงแรงปลูกบ้าน ซ่อมแซมบ้าน เป็นต้น

2) การวางแผนการดำเนินงาน การวางแผนการดำเนินงานของชุมชนจะมีระดับในการวางแผน 2 ระดับ คือ

(1) พุดคุยตามกลุ่มย่อย เป็นการวางแผนในระดับกลุ่มย่อยที่มีตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปจนถึงระดับกลุ่มบ้าน โดยมีกระบวนการในการวางแผน คือ ชาวชุมชนจะมีการประชุมเพื่อร่วมแสดงความคิดเห็นกันร่วมกับหัวหน้ากลุ่มบ้าน เพื่อร่วมกันวางแผนแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับกลุ่มบ้าน แต่ถ้าความต้องการ หรือปัญหาที่เกิดขึ้นมีความสำคัญต่อทั้งชุมชน คณะกรรมการชุมชนก็จะจัดการประชุมในระดับชุมชนต่อไป

(2) ประชุมแบบเป็นทางการ จะมีการจัดทุกเดือน หรือมีนโยบายเร่งด่วนจากภาครัฐเข้ามา โดยใช้ตัวแทนกลุ่มบ้านทั้ง 12 กลุ่มบ้าน และชาวชุมชนที่มีความสนใจเข้ามาร่วมพุดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาของชุมชนร่วมกับ คณะกรรมการชุมชน แล้วจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรม หรือ โครงการ เพื่อแก้ไขปัญหา ความต้องการของชาวชุมชนต่อไป

3) กิจกรรมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมหลักๆ คือ การศึกษาดูงาน และการบรรยายสาธิตตามฐานการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้เกิดการจัดตลาดนัดในโรงเรียน โดยให้ชาวชุมชนสามารถนำผลผลิตของตนมาจำหน่าย แลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกัน หรือการนำอุปกรณ์เครื่องมือมาจำหน่าย ทำให้ชาวบ้านเรียนรู้ว่าหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน การอยู่แบบพออยู่พอกิน

4) การสรุปบทเรียนร่วมกัน การสรุปบทเรียนร่วมกันจะเกี่ยวข้องกับการประเมินผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยคณะกรรมการจะมีการประเมิน โดยร่วมกับสังเกต และติดตาม / เยี่ยมชมผลงานที่ได้ดำเนินการไปแล้วร่วมกับชาวชุมชน เพื่อพิจารณาว่าโครงการ หรือกิจกรรมที่ได้ดำเนินไปสามารถตอบสนองความต้องการ หรือแก้ไขปัญหาให้กับชาวชุมชนได้เพียงใด ถ้าหากไม่เหมาะสมก็จะมีการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมมากขึ้น

5) ขยายผล การสนับสนุนกิจกรรมสร้างเครือข่าย ทางชุมชนจะมีการบรรยายให้ความรู้หลักเศรษฐกิจพอเพียงจะมีการจัดกิจกรรมในทุกๆวันศุกร์ เนื้อหาหลักก็จะเป็นการดำเนินชีวิตของมุสลิมในวิถีเศรษฐกิจพอเพียง โดยวิทยากรจะใช้ชุมชนเป็นกรณีศึกษาวิถีชีวิต ตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันเพื่อสร้างความตระหนัก และแรงจูงใจให้มีการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการร่วมกิจกรรมกับชุมชนข้างเคียง เช่น ชุมชนถ้ำตาจีน ถ้ำตันกล้วย ถ้ำอีถั่ว โดยการสนับสนุนและช่วยเหลือในงานการกุศล การสร้างมัสยิด การสร้างโรงเรียน เป็นต้น

4.4.1.4 การสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ในชุมชนมีการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน แต่ที่มาส่งเสริมในฐานะการเรียนรู้มีอยู่ประมาณ 3 หน่วย คือ สำนักงานเขตการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานส่งเสริมการเกษตร

1) สำนักงานเขต มีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน โดยสนับสนุนงบประมาณเดือนละ 5,000 บาท นอกจากนี้ยังสนับสนุนด้านแรงงาน อุปกรณ์ ตลอดจนจัดโครงการศึกษาดูงานตามสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้านจ่ารง และหมู่บ้านพระโฑ๊ะ เพื่อให้คณะกรรมการและชาวชุมชนได้เพิ่มพูนแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น

2) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีบทบาทในการสนับสนุนความรู้ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน โดยส่งนักวิชาการเข้ามาบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และความรู้ในด้านการจัดการบริหารการท่องเที่ยว การบริหารโฮมสเตย์ เป็นต้น

3) สำนักงานส่งเสริมการเกษตร มีบทบาทในการสนับสนุนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ การจัดตั้งกลุ่มอาชีพภายในชุมชนและเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้ชาวชุมชนสามารถสร้างความร่วมมือในการสนับสนุนปัจจัยการผลิต และกระจายผลผลิตสู่ตลาดภายนอก

4.4.1.5 ปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน คือ ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน เนื่องจากความไม่เข้าใจกันบ้างโดยเฉพาะผู้ใหญ่และ

คณะทำงาน และความไม่เท่าเทียมของชาวชุมชนในการถือครองผลประโยชน์ที่ชาวชุมชนควรจะได้รับ

4.4.1.6 แนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน คือ สร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน โดยการขอความร่วมมือจากผู้ที่เป็นกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยการสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน หรือ การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อเป็นการประสานความเข้าใจซึ่งกันและกัน

4.4.1.7 ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน คือ คณะกรรมการชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมในระดับชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจ และความร่วมมือกันในชุมชน

4.4.2 กรณีตัวอย่างรายที่ : 2 ยืนยง*

ยืนยง* เพศชาย อายุ 67 ปี เป็นคนภูมิลำเนาเดิมอยู่ในพื้นที่ นับถือศาสนาอิสลาม สมรสแล้ว มีสมาชิกในครอบครัว 7 คน คือ พ่อ แม่ ลูก และหลาน ยืนยง* ไม่ได้เข้าเรียนตามระบบการศึกษา แต่ได้เล่าเรียนศาสนาอิสลามมาตั้งแต่เด็ก จึงทำให้ยืนยง* มีความรู้และความเชี่ยวชาญในด้านศาสนา จึงได้รับการยกย่องให้เป็นครูสอนศาสนาในชุมชน เดิมยืนยง* มีความสนใจเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงสวยงามมาตั้งแต่เด็ก โดยฝึกหัดมาจากการเลี้ยงเป็ด ไก่ และนก ต่อมาก็เกิดความสนใจสัตว์เลี้ยงสวยงาม เช่น หงส์ขาว หงส์ดำ หงส์คอดำ โดยระยะแรกนั้นยืนยง* ก็ฝึกหัดการเลี้ยงโดยการเทียบเคียงกับสัตว์ที่ใกล้เคียงกัน และหมั่นศึกษาหาความรู้จากภายนอกอย่างสม่ำเสมอ จนทำให้ยืนยง* ประสบความสำเร็จในการผสมพันธุ์หงส์ขาว หงส์ดำ หงส์คอดำ จึงทำให้มีหน่วยงาน และผู้สนใจเข้ามาติดต่อให้เป็นวิทยากรตามสถานที่ต่างๆ จากความสามารถดังกล่าวจึงทำให้ยืนยง* ได้ถูกชักชวนจากคณะกรรมการฯ จัดตั้งฐานการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาแก่ผู้สนใจทั่วไป

ยืนยง* ได้เล่าถึงการดำเนินชีวิตตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวชุมชนจะยึดมั่นในเรื่องการยึดหลักศาสนา และการพึ่งตนเอง ทั้งด้านครอบครัว สังคม และการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ยังทำให้ความสัมพันธ์ของชาวชุมชนมีความช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความแน่นแฟ้นกว่ารูปแบบความสัมพันธ์แบบอื่น จะเห็นได้ว่าหากชุมชนประสบปัญหา หรือมีกิจกรรมพัฒนาในชุมชน ชาวชุมชนก็จะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันเสมอมา ซึ่งศาสนาก็มีบัญญัติไว้อย่างชัดเจน เช่น บทบัญญัติในเรื่องของชะกาต ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ของศาสนาอิสลาม ที่มุ่งเน้นให้คนมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยคนที่มัททรัพย์สินมากก็บริจาคให้คนที่มัททรัพย์สินน้อย หรือด้อยโอกาส ดังนั้นวิถีชีวิตและความสัมพันธ์

* นามสมมติ

ของชาวชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังคงยึดหลักศาสนา การพึ่งตนเอง และการช่วยเหลือ
เกื้อกูลกันเหมือนดังอดีตที่ผ่านมา

4.4.2.1 ข้อมูลกลุ่มผู้ก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

สาเหตุการก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เกิดจากความสนใจ
ส่วนตัว และต้องการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจ

ผู้ก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง สมชาย สมานตระกูล

ระยะเวลาการดำเนินงาน 5-6 ปี

แหล่งทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งแรก เงินทุนของตนเอง

ต้นแบบการก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจ ประสบการณ์ การศึกษาดูงาน การ
ค้นหาความรู้เพิ่มเติม

การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มฐานการเรียนรู้ ความสนใจเศรษฐกิจพอเพียง ความ
พร้อมในการดำเนินการ ความสมัครใจ

การแบ่งโครงสร้าง/ หน้าที่รับผิดชอบ ดำเนินการด้วยตนเอง ร่วมกับสมาชิกใน
ครอบครัว

การกำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินงาน การดำเนินการจัดตั้งฐานการเรียนรู้
เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความรู้แก่ชาวชุมชน และผู้สนใจในด้านการประยุกต์ใช้
หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิต ดังนั้นรูปแบบในการจัดตั้งฐานการเรียนรู้จึงขึ้นอยู่กับวิถี
ชีวิต และหลักการบูรณาการความรู้ตามความชำนาญของแต่ละคน จึงทำให้การกำหนดกฎเกณฑ์ใน
การดำเนินการร่วมกัน ไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่เป็นรูปธรรม เพียงแต่ผู้จัดตั้งฐานจะต้องมีการ
ดำเนินการที่สอดคล้องกับหลักศาสนา และหลักเศรษฐกิจพอเพียง

4.4.2.2 รูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน

1) การกำหนดเป้าหมายของความรู้

ยีนยง* ได้อธิบายถึงรูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถี
ชุมชน การจัดระบบความรู้ว่าเป็นการสืบสานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ หลักศาสนา ให้ชาวชุมชน
ได้เรียนรู้และเกิดแนวความคิดการพึ่งตนเองในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากการ
เปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยใช้ชีวิต
แบบชนบท แต่ปัจจุบันเริ่มมีการรับเอาวัฒนธรรมเมืองเข้ามา ทำให้ชาวชุมชนเริ่มหลงลืมวัฒนธรรม
และหลักศาสนามากขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการส่งเสริมในเรื่องวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา ศาสนา และการ
พึ่งตนเองให้มากขึ้น เพื่อให้สามารถสืบทอดความโดดเด่นของชุมชนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้สืบทอด

2) การสร้างและแสวงหาความรู้ จะให้ความสำคัญกับหลักศาสนา เนื่องจากการดำเนินชีวิตในทุกด้านจะต้องยึดหลักปฏิบัติของศาสนาเป็นหลัก หรือที่เรียกว่า “ศาสนานำชีวิต” ส่งผลให้เกิดสติ และปัญญาในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้การแสวงหาความรู้ยังต้องเรียนรู้จากหลักการพึ่งตนเองของบรรพบุรุษ เพื่อนำมาปรับใช้ในชีวิต และทำให้เกิดการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา จึงจะทำให้เป็นคนที่มีสมรรถนะที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางศาสนา

3) การพัฒนาความรู้สู่องค์การ เกิดจากแนวคิดในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทางอาจารย์ สมชายและคณะกรรมการชุมชนจึงได้มีแนวคิดในการจัดตั้งฐานการเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียงขึ้นมา ให้ชาวชุมชนและผู้สนใจได้เรียนรู้ โดยใช้พื้นที่ของชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ และผู้เรียนสามารถเห็นได้เป็นรูปธรรม และเกิดความเข้าใจถึงการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ดียิ่งขึ้น

4) การเผยแพร่ความรู้ การเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร หรือความรู้ต่างๆ จะใช้โอกาสในวันศุกร์ซึ่งชาวชุมชนส่วนใหญ่จะมารวมตัวกันที่มีสยิด เพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งก่อนทำกิจกรรมทางศาสนา จะมีการอบรม (คุตะบะ) เกี่ยวกับเรื่องของศาสนา และการบอกข่าวสาร ความรู้ทั่วไปแก่ชาวชุมชนที่เข้าร่วมประมาณครึ่งชั่วโมง สำหรับเนื้อหาส่วนใหญ่ก็เกี่ยวข้องกับ การดำรงชีวิต เช่น ความอดทน ขยันหมั่นเพียร พอประมาณ โดยสอดแทรกตามบทบัญญัติของศาสนา ทำให้ชาวชุมชนสามารถเข้าใจถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้สะดวก และรวดเร็วยิ่งขึ้น

5) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ ในการดำเนินการบริหารฐานการเรียนรู้จะมีการจัดระบบความรู้ออกเป็น 2 ด้านคือ ด้านพื้นที่ และสื่อการเรียนรู้ โดยในด้านพื้นที่จะมีการนำความรู้ที่มีอยู่มาบูรณาการในพื้นที่ ทั้งดิน น้ำ และอากาศ เช่น การเลี้ยงเป็ดในน้ำเพื่อแบ่งปันอาหารให้ปลา ส่วนน้ำก็ให้เป็ดได้ว่ายน้ำ และให้อาหารจากพืชในน้ำ เช่น จอก แหน ดังนั้นถ้ามีผู้สนใจเข้ามาศึกษาจะเห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อม ส่วนการจัดระบบความรู้โดยใช้สื่อการเรียนรู้ จะมีการบันทึกความรู้ต่างๆ ไว้ในเอกสาร / แผ่นพับ / เว็บไซต์ และการประชาสัมพันธ์ตามสื่อ ซึ่งผู้สนใจสามารถเข้าถึงความรู้ได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น

6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ หลักการคัดเลือกความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิต และการประกอบอาชีพ สำหรับถาวรแล้วหลักการคัดเลือกความรู้ที่เหมาะสม คือ การใช้ความรู้จากประสบการณ์ที่สั่งสมมาตั้งแต่วัยเด็ก มาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ แต่ถ้าเกิดปัญหาหรือความต้องการใหม่ที่ความรู้เดิมไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ก็จะใช้การเทียบเคียงจากความรู้เดิมที่ใกล้เคียงกัน แล้วทดลองโดยการเรียนรู้จากการลองผิดลองถูก

การหาความรู้ในการเลี้ยงสัตว์จะต้องอาศัยประสบการณ์ เพราะอย่าง สัตว์บ้านเราก็พอรู้พอเห็น แต่ต่างประเทศไม่เห็น ก็เอามาเทียบเคียง ลองผิดลองถูก อย่างบ้านเราไม่มีตำราการเลี้ยง เราก็เทียบจาก ประสบการณ์เดิม ถามว่าซ้ำไหม ก็ซ้ำ เพราะไม่มีตำรา ดาญไปบ้าง ก็มี ราคาที่สูง แต่เราก็ต้องสู้ (ยีนยง*, 2553)

7) การเข้าถึงความรู้ การเข้าถึงความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนนอกจาก จะได้รับการสั่งสม อบรมขัดเกลาจากครอบครัว และศาสนาแล้ว สถาบันการศึกษายังมีส่วนสำคัญ ในการส่งเสริมความรู้ให้นักเรียน และชาวชุมชนได้รับรู้ โดยทางโรงเรียนได้มีการดำเนินการ ร่วมกับคณะกรรมการการศึกษาในชุมชนในการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมของชุมชน โดยมีการประสานงานกับฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในการเป็น วิทยากรให้ความรู้ และให้นักเรียนได้ร่วมปฏิบัติ ทำให้เกิดความรู้เศรษฐกิจพอเพียงจากพื้นที่จริง และปฏิบัติจริง นอกจากนี้สถาบันการศึกษายังได้มีการจัดทำสื่อการเรียนการสอนให้นักเรียนได้ เรียนรู้ได้สะดวกมากขึ้น

8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ส่วนใหญ่จะเกิดก จากการพูดคุยในกลุ่มย่อย ซึ่งเรื่องที่คุยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนิน ชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ในช่วงค่ำจะมีการพบปะกันที่มัสยิด เนื่องจาก ช่วงค่ำเป็นช่วงเวลาที่ชาวชุมชนว่างจากภาระกิจส่วนตัว จึงทำให้เกิดการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ ทุกวัน ส่วนเรื่องที่พูดคุยกันส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ข่าวสาร หรือความรู้ใหม่ๆที่ ได้รับมาแบ่งปันแลกเปลี่ยนกันตามกลุ่มความสนใจ

9) การเรียนรู้และการใช้ความรู้ การเรียนรู้ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจะเป็น ลักษณะของการบรรยาย / สาธิต โดยในขั้นของการส่งเสริมในช่วงแรกก็มีหน่วยงานเข้ามาบรรยาย ให้ความรู้หลายหน่วยงาน แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยมีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมมากนัก เนื่องจากชุมชนมี การจัดตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม และสามารถเผยแพร่ความรู้ได้เอง แต่การเรียนรู้ของ ชุมชนในเรื่องเศรษฐกิจก็ยังมีอย่างต่อเนื่อง เพราะผู้นำและคณะกรรมการที่ไปสัมมนา ศึกษาดูงาน ก็ นำความรู้ที่ได้มาเผยแพร่ บอกต่อให้ชาวชุมชนได้รับฟัง

10) การประเมินผลการจัดระบบความรู้ การประเมินผลการจัดระบบ ความรู้แต่ละฐานก็จะมีหลักการประเมินผลที่แตกต่างกัน เนื่องจากแต่ละฐานก็จะมีจุดเด่นที่ เอกลักษณะเฉพาะตนเอง แต่ส่วนใหญ่ก็ใช้วิธีการการสังเกตผลตอบรับจากผู้เรียนรู้ว่ามีความสนใจ

ในการนำเสนอ มีการสอบถามหรือไม่ นอกจากนี้จะมีการสอบถามผู้เรียนรู้ เพื่อที่จะนำผลตอบรับที่ได้มาปรับปรุง แก้ไข ให้สามารถตอบสนองต่อผู้เรียน และผู้สนใจ ได้มากขึ้น

11) แนวโน้มการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ จากผลการจัดตั้งฐานการเรียนรู้ ในชุมชนทำให้มีผู้สนใจเข้ามศึกษาคุณงานมากขึ้น ส่งผลให้วิทยากรประจำแต่ละฐานการเรียนรู้ไม่สามารถที่จะรองรับต่อผู้เข้ามาศึกษาได้เท่าที่ควร ดังนั้นกลุ่มผู้ก่อตั้งฐานการเรียนรู้จึงเกิดแนวทางในการพัฒนาวิทยากรรุ่นใหม่ โดยให้ผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้และฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ นอกจากนี้ทางกลุ่มผู้ก่อตั้งฐานการเรียนรู้ยังมีแนวคิดในการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดแนวคิดในการขยายฐานการเรียนรู้โดยประสานกับชุมชนข้างเคียง เพื่อร่วมเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการขยายความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้ขยายตัวมากขึ้น

4.4.2.3 กระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน

1) รูปแบบการขับเคลื่อนความรู้

รูปแบบการขับเคลื่อนความรู้ของชุมชน มีรูปแบบการแสวงหาความรู้ใหม่ เนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมือง ดังนั้นชุมชนจะได้รับผลกระทบจากเมืองมากมายทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชุมชนจะต้องมีการแสวงหาความรู้ใหม่เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

2) การขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

(1) การสร้างความตระหนักในปัญหา การสร้างจิตความตระหนักถึงปัญหาและการเปลี่ยนของชุมชน ผู้นำจะใช้วิธีการพูดคุยถึงประวัติศาสตร์และการต่อสู้ของบรรพบุรุษที่มีต่อปัญหาต่างๆ ซึ่งจะมีการพูดคุย และสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นทำให้ชาวชุมชนเกิดความรักและหวงแหนชุมชน ทำให้ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีความตระหนักถึงการให้และการร่วมมือร่วมใจกันในการทำกิจกรรม และเรียนรู้ร่วมกัน

(2) การวางแผนการดำเนินงาน การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน จะเกิดขึ้นใน 2 ระดับคือ การพูดคุยตามกลุ่มบ้าน และการประชุมแบบเป็นทางการ

การพูดคุยตามกลุ่มบ้าน จะมีการพูดคุยกัน โดยการแสดงความคิดเห็นและสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกัน โดยการแก้ไขปัญหาอาจจะมีการแก้ไขโดยใช้ความร่วมมือจากชาวชุมชนในกลุ่มบ้าน หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มบ้านข้างเคียง ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาเบื้องต้น ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่บานปลายถึงระดับชุมชน

การประชุมแบบเป็นทางการ การประชุมแบบเป็นทางการจะมีการจัดขึ้นเนื่องจากชุมชนได้รับนโยบายเร่งด่วนจากหน่วยงานราชการ หรือการประชุมเพื่อรับทราบปัญหาของแต่ละกลุ่มบ้าน เพื่อนำปัญหาที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญ โดยคณะกรรมการชุมชนจะ

เชิญหัวหน้ากลุ่มบ้าน และชาวชุมชนที่สนใจเข้าร่วมดำเนินการ ส่งผลให้หัวหน้ากลุ่มบ้าน และชาวชุมชนได้ทราบบทบาทหน้าที่ของตนเองรับผิดชอบได้ชัดเจนมากขึ้น

(3) กิจกรรมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงส่วนใหญ่ จะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษาดูงาน เช่น การดูงานที่หมู่บ้านจำรุง จังหวัดระยอง เป็นต้น และการบรรยายให้ความรู้กับชาวชุมชน ซึ่งอาจเป็นการดำเนินการจากคณะกรรมการชุมชน หรือเป็นกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้วแต่โอกาสที่เหมาะสม

(4) การสรุปบทเรียนร่วมกัน การสรุปบทเรียนร่วมกันจะเกี่ยวข้องกับการประเมินผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยคณะกรรมการจะมีการประเมินร่วมกับหัวหน้ากลุ่มบ้าน และชาวชุมชน โดยใช้การสังเกต และติดตาม / เยี่ยมชมผลงาน เพื่อประเมินผลว่าโครงการหรือกิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้วสามารถแก้ไขปัญหาได้เหมาะสมหรือไม่ ถ้าหากไม่เหมาะสมก็จะมีการปรับปรุงให้มีความเหมาะสมมากขึ้น

(5) ขยายผล การขยายผลความรู้เศรษฐกิจพอเพียงจะมีการขยายผลใน 2 ระดับ คือ ระดับชุมชน และระดับเครือข่าย โดยระดับชุมชนจะมุ่งเน้นการรวมตัวกันของชาวชุมชนเพื่อสร้างกลุ่มอาชีพให้มีความสามารถในการผลิต และการรวมกลุ่มเพื่อกระจายสินค้าสู่ตลาดภายนอก ส่วนการร่วมมือกับชุมชนภายนอก จะเน้นในด้านการสร้างความร่วมมือในการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยการชักชวนผู้ก่อตั้งฐานการเรียนรู้ไปบรรยายให้ความรู้ หรือเป็นที่ปรึกษาในการจัดตั้งฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน

3) การสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ในชุมชนมีการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน แต่ที่มาส่งเสริมในฐานการเรียนรู้มีอยู่ประมาณ 3 หน่วย คือ การศึกษานอกโรงเรียนอิสลามธรรณิคำ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และมหาวิทยาลัยมหานคร

(1) การศึกษานอกโรงเรียนอิสลามธรรณิคำ มีบทบาทในการส่งเสริมการทำสื่อการเรียนรู้ในฐานการเรียนรู้ เช่น ป้ายความรู้เรื่องนก ป้ายประชาสัมพันธ์ฐานการเรียนรู้

(2) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ส่งเสริมในด้านวิชาการ โดยคณะอาจารย์ มีการมอบหมายงานให้นักศึกษาแบ่งงานกันดูแลชุมชน หรือ ประจำอยู่ตามฐานต่างๆ ในชุมชน ทำให้ชาวชุมชนและนักศึกษาได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

(3) มหาวิทยาลัยมหานคร ได้ส่งเสริมด้านการดูแลรักษา และผสมพันธุ์สัตว์โดยทางมหาวิทยาลัยได้ส่งนักศึกษาสัตวแพทย์เข้ามาดูแล และรักษาสัตว์เลี้ยงใน

ชุมชน จึงถือได้ว่าชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกัน โดยชุมชนอาศัยด้านความรู้ ส่วนมหาวิทยาลัยมหา
นครก็ได้ใช้ชุมชนเป็นพื้นที่ให้นักศึกษาปฏิบัติเช่นกัน

4) ปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงใน
ชุมชน คือ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอและล่าช้า

5) แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้
เศรษฐกิจพอเพียงใน คือ หน่วยงานควรมีการทบทวนแผนปฏิบัติงาน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม
ร่วม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชุมชนและหน่วยงานมากขึ้น

6) ข้อเสนอแนะในการการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงใน
คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการศึกษาปัญหา และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่าง
ต่อเนื่อง

4.5 ผลการศึกษาข้อมูลกลุ่มผู้จัดตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ข้อมูลความเป็นมาของการจัดตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เป็นข้อมูล
เบื้องต้นของกลุ่มผู้จัดทำฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนกรณีศึกษา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจ
ในกลุ่มผู้จัดทำฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนกรณีศึกษา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจดียิ่งขึ้น
ดังมีรายละเอียด ดังนี้

4.5.1 สาเหตุการก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า สาเหตุการก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจ
พอเพียง เพราะต้องการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจที่เข้ามา
ศึกษาดูงาน เช่น นักเรียน นักศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน (ร้อยละ 66.70) เท่า ๆ กัน
รองลงมาคือ ความสนใจส่วนตัว และการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ (ร้อยละ 20.01) เท่า ๆ กัน
การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน (ร้อยละ 13.34) และเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ 60 ปี (ร้อยละ 6.70) ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 4.3

แม้จะมีผู้ให้ความเห็นเกี่ยวกับสาเหตุการก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมาก
ที่สุดเท่ากัน 2 เหตุผล คือ ต้องการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และการถ่ายทอดความรู้แก่
ผู้สนใจที่เข้ามาศึกษาดูงาน แต่เมื่อสอบถามในเชิงลึกถึงสาเหตุหลักคำตอบ คือ เน้นที่การสร้าง
จุดเด่นในด้านวัฒนธรรม การดำรงชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนของชาวชุมชน เพื่อให้เกิดการสืบ
ทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษให้ชาวชุมชน และผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงานเข้ามาศึกษาเรียนรู้

ตารางที่ 4.3 แสดงสาเหตุการก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

สาเหตุการก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
การสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ	10	66.70
การถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจ	10	66.70
ความสนใจส่วนตัว	3	20.01
การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ	3	20.01
ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน	2	13.34
เฉลิมฉลองเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง ครองราชย์ครบ 60 ปี	1	6.70

หมายเหตุ: * เลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.5.2 ผู้ก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า ผู้ก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน คือ ชาย (นามสมมติ) มากที่สุด (ร้อยละ 100.00) เป็นที่น่าสังเกตว่าการก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เกิดจากระดับบุคคล แล้วขยายผลสู่ผู้ที่มีความสนใจจึงก่อให้เกิดกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงขึ้น รองลงมา คือ คณะกรรมการชุมชนที่สนใจ และการส่งเสริมจากสำนักงานเขต (ร้อยละ 6.70) ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงผู้ก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ผู้ก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
ชาย*	15	100.00
คณะกรรมการชุมชนที่สนใจ	7	46.96
สำนักงานเขต	1	6.70

หมายเหตุ: * เลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.5.3 ระยะเวลาการดำเนินงานของกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า ระยะเวลาการดำเนินงานของกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง คือ ดำเนินการมาแล้ว 3-4 ปี (ร้อยละ 46.96) รองลงมาคือ ดำเนินการมาแล้ว 5-6 ปี (ร้อยละ 26.68) และ 2-3 ปี (ร้อยละ 20.01) ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 แสดงระยะเวลาการดำเนินงานของกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ระยะเวลาในการดำเนินงาน	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
2-3 ปี	3	20.01
3-4 ปี	7	46.96
5-6 ปี	4	26.68
6 ปีขึ้นไป	1	6.70

หมายเหตุ: * เลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.5.4 แหล่งทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งแรก

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า แหล่งทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งแรกของกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง คือ ใช้ทุนส่วนตัวมากที่สุดประมาณ 10,000-20,000 บาท (ร้อยละ 100.00) รองลงมาคือ การสนับสนุนของสำนักงานเขต (ร้อยละ 13.34) ดังแสดงในตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 แสดงแหล่งทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งแรก

แหล่งทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งแรก	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
ทุนส่วนตัว	15	100.00
สำนักงานเขต	2	13.34

หมายเหตุ: * เลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.5.5 ต้นแบบการก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า ต้นแบบการก่อตั้งกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง คือ การศึกษาดูงานภายนอกพื้นที่มากที่สุด (ร้อยละ 86.71) รองลงมาคือ ประสบการณ์ของตนเอง (ร้อยละ 66.70) การค้นหาความรู้เพิ่มเติมในหลายพื้นที่ ถ้าสุดคือการศึกษาดูงานจากหมู่บ้านจ่ารุง และหมู่บ้านพะโต๊ะ (ร้อยละ 60.03) และการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ โดยจัดทำโครงการร่วมกับชุมชนปีละ 1-2 ครั้ง (ร้อยละ 20.01) ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 แสดงต้นแบบการก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ต้นแบบการก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
การศึกษาดูงาน	13	86.71
ประสบการณ์ของตนเอง	10	66.70
การค้นหาคำความรู้เพิ่มเติม	9	60.03
การสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ	3	20.01

หมายเหตุ: * เลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.5.6 หลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า หลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสนใจในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด (ร้อยละ 93.83) รองลงมาคือ ความพร้อมในการดำเนินการทั้งด้านเวลา เงิน และอุปกรณ์ (ร้อยละ 86.71) และ ความสมัครใจ (ร้อยละ 49.96) ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 แสดงหลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
ความสนใจในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	14	93.83
ความพร้อมในการดำเนินการทั้งด้านเวลา เงิน และอุปกรณ์	13	86.71
ความสมัครใจ	7	49.96

หมายเหตุ: * เลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.5.7 การแบ่งโครงสร้าง / หน้าที่รับผิดชอบฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า การแบ่งโครงสร้าง / หน้าที่รับผิดชอบฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง คือ ไม่ได้มีการจัดแบ่งที่ชัดเจน แต่ดำเนินการด้วยตนเองมากที่สุด (ร้อยละ 100.00) รองลงมาคือให้สมาชิกในครอบครัวให้ความช่วยเหลือ (ร้อยละ 60.03) และดำเนินการร่วมกับสำนักงานเขต (ร้อยละ 13.14) ดังแสดงในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 แสดงการแบ่งโครงสร้าง / หน้าที่รับผิดชอบฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

การแบ่งโครงสร้าง / หน้าที่รับผิดชอบฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
ดำเนินการด้วยตนเอง	15	100.00
สมาชิกในครอบครัวให้ความช่วยเหลือ	9	60.03
สำนักงานเขต	2	13.14

หมายเหตุ: * เลือกได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.5.8 กฎเกณฑ์ในการดำเนินงานกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า การกำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินงานกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง คือ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนมากที่สุด ร้อยละ 60.03 รองลงมาคือให้มีการดำเนินการสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน ร้อยละ 33.35 และ สอดคล้องกับหลักการศาสนา ร้อยละ 6.67 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 แสดงกฎเกณฑ์ในการดำเนินงานกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

กฎเกณฑ์ในการดำเนินงานกลุ่มฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน (n=15)	ร้อยละ (100.00)
ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน	9	60.03
สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน	5	33.35
สอดคล้องกับหลักการศาสนา	1	6.67

4.6 การจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

4.6.1 ผลการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

4.6.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ในการศึกษาความรู้ที่ชาวชุมชนรรณิคำ ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) ในด้านความรู้ที่สำคัญของชาวชุมชนข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นชายมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 62.9) ที่เหลือเป็นหญิง (ร้อยละ 37.1)

อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า มีอายุระหว่าง 31-40 ปี (ร้อยละ 25.7) รองลงมา อายุ ระหว่างอายุ 41-50 ปี (ร้อยละ 22.9) อายุ 51-60 ปี (ร้อยละ 14.3) และอายุ 60 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 15.7) ตามลำดับ

ศาสนาที่นับถือของผู้ตอบแบบสอบถามทุกคนนับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 100)

สถานภาพสมรส พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีสถานภาพสมรสมากที่สุด (ร้อยละ 67.1) รองลงมา มีสถานภาพโสด (ร้อยละ 30) และสถานภาพหม้าย / หย่าร้าง (ร้อยละ 2.9) น้อยที่สุด

จำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนสมาชิกระหว่าง 1-4 คน (ร้อยละ 57) มากที่สุด รองลงมา มีสมาชิกในครอบครัวระหว่าง 5-9 คน (ร้อยละ 27) และสมาชิกในครอบครัว 10-12 คน (ร้อยละ 25.7) น้อยที่สุด

ภูมิลำเนาเดิม พบว่า เกือบทั้งหมดเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาเดิมตั้งแต่กำเนิด (ร้อยละ 92.9) คงมีส่วนน้อยที่ย้ายมาจากภูมิลำเนาอื่น ได้แก่ มีนบุรี เพชรบูรณ์ ศรีสะเกษ (ร้อยละ 7.1)

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ช่วงเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนมากที่สุดในช่วง 41-60 ปี (ร้อยละ 43.4) รองลงมาอยู่ในช่วง 21 - 40 ปี (ร้อยละ 41.4) ส่วนที่เหลือจะอาศัยอยู่ในชุมชน 60 ปีขึ้นไป (ร้อยละ 14.3) และต่ำกว่า 20 ปี (ร้อยละ 10.0)

ระดับการศึกษาสูงสุด พบว่า ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษามากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 62.9) รองลงมา มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ มัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 14.3) มัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 12.9) ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ร้อยละ 4.3) ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ร้อยละ 2.9) และไม่ได้เข้าเรียน (ร้อยละ 2.9)

อาชีพที่พบมากที่สุด คือ รับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 38.6) ว่างาน (ร้อยละ 10) ลูกจ้างกทม. (ร้อยละ 8.6) ค้าขาย (ร้อยละ 5.7) เกษตรกรรม แม่บ้าน นักศึกษา (ร้อยละ 2.9) พนักงานบริษัท พนักงานโรงงาน และหัตถกรรม นอกจากนี้ยังมีผู้ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท พนักงานรัฐวิสาหกิจ รับราชการ และราชการบำนาญ (ร้อยละ 1.4) ตามลำดับ

รายได้ต่อเดือน พบว่า ช่วงรายได้ที่มีผู้ตอบมากที่สุด คือ 3,001 - 6,000 บาท (ร้อยละ 47.1) รองลงมา มีรายได้ต่ำกว่า 3000 บาท (ร้อยละ 28.6) รายได้ 6,001 - 9,000 บาท (ร้อยละ 18.6) และ 12,000-15,000 บาท (ร้อยละ 4.3) และ 9,001 - 12,000 บาท (ร้อยละ 1.4) ตามลำดับ

จากการศึกษาถึงความรู้ในชุมชน ทรัพย์สินค่าที่ได้กล่าวมาในข้างต้นสามารถสรุปข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามของชุมชน ทรัพย์สินค่าได้ตามตารางที่ 4.11 ดังนี้

ตารางที่ 4.11 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (n=70)	ร้อยละ (100.00)
1. เพศ		
ชาย	44	62.9
หญิง	26	37.1
2. อายุ (ปี)		
20-30	15	21.4
31-40	18	25.7
41-50	16	22.9
51-60	10	14.3

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (n=70)	ร้อยละ (100.00)
60 ปีขึ้นไป	11	15.7
3. ศาสนา		
อิสลาม	70	100
4. สถานภาพสมรส		
โสด	21	30
สมรส	47	67.1
หม้าย / หย่าร้าง	2	2.9
5. จำนวนสมาชิกในครอบครัว (คน)		
1-4	40	57
5-9	19	27
10-12	11	25.7
6. ภูมิลำเนา		
ภูมิลำเนาเดิม	65	92.9
ย้ายเข้ามาในพื้นที่	5	7.1
7. ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน (ปี)		
0 - 20	7	10.0
21 - 40	29	41.4
41 - 60	24	43.4
60 ปีขึ้นไป	10	14.3
8. ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เข้าเรียน	2	2.9
ประถมศึกษา	44	62.9
มัธยมศึกษาตอนต้น	9	12.9
มัธยมศึกษาตอนปลาย	10	14.3
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ	3	4.3
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง	2	2.9

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (n=70)	ร้อยละ (100.00)
9. อาชีพ		
เกษตรกรรวม	14	20
ค้าขาย	4	5.7
นักศึกษา	2	2.9
พนักงานบริษัท	1	1.4
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	1	1.4
พนักงานโรงงาน	2	2.9
แม่บ้าน	2	2.9
รับจ้างทั่วไป	27	38.6
รับราชการ	1	1.4
ราชการบำนาญ	1	1.4
ลูกจ้าง กทม.	6	8.6
ว่างงาน	7	10
หัตถกรรม	2	2.9
10. รายได้ต่อเดือน (บาท)		
ต่ำกว่า 3,000	20	28.6
3,001 - 6,000	33	47.1
6,001 - 9,000	13	18.6
9,001 - 12,000	1	1.4
12,000-15,000	3	

4.6.1..2 องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

ในการศึกษาความรู้ที่ชาวชุมชนชนริคำเห็นว่ามีค่าเห็นว่ามีค่าสำคัญ ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน โดยผลจากค่าความถี่และร้อยละที่ได้ สามารถจัดกลุ่มองค์ความรู้ที่ชุมชนเห็นว่ามีค่าสำคัญ 3 ระดับ ได้แก่ ความรู้ที่ชาวชุมชนเห็นว่ามีค่าสำคัญสูงมาก สูง และปานกลางตามลำดับ (ดูภาคผนวก ค)

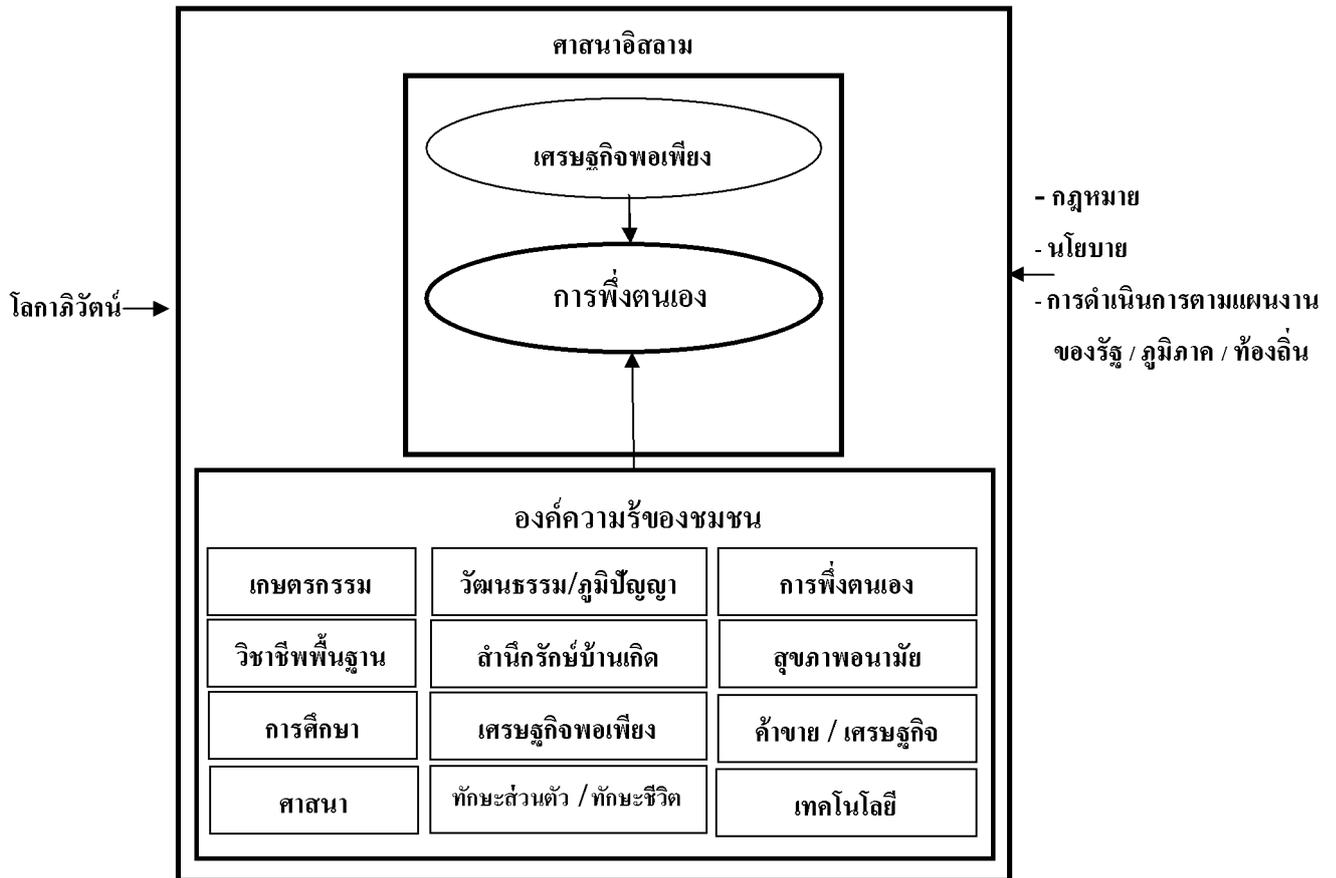
จากหลักเกณฑ์การพิจารณาจัดกลุ่มความรู้และการเชื่อมโยงสู่การดำรงอยู่ของชุมชนชนวนี่คำ สามารถจัดกลุ่มความรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญได้ ดังนี้

- 1) กลุ่มความรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญสูงมาก ได้แก่ ความรู้ด้านเกษตรกรรม วิชาชีพพื้นฐาน การศึกษา และศาสนา
- 2) กลุ่มความรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญสูง ได้แก่ ความรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา สำนักักรักษ์ท้องถิ่น เศรษฐกิจพอเพียง ทักษะส่วนตัวหรือทักษะชีวิต
- 3) กลุ่มความรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญปานกลาง ได้แก่ ความรู้ด้านการพึ่งตนเอง สุขภาพและอนามัย สิ่งแวดล้อม ค้าขาย/เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี

จากการศึกษา พบว่า กลุ่มความรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญสูงมาก ซึ่งได้แก่ ความรู้ด้านเกษตรกรรม วิชาชีพพื้นฐาน การศึกษา และศาสนา กลุ่มความรู้ดังกล่าวยังไม่มีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ แต่ต้องใช้การขับเคลื่อนความรู้จากองค์การทางสังคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุน เพื่อให้การสืบทอดความรู้เป็นไปอย่างสมบูรณ์ โดยความรู้ในด้านเกษตรกรรม จำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ในทางวิชาการจากสำนักงานส่งเสริมการเกษตรในการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการ และอุปกรณ์ นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถในชุมชนในการให้ความรู้และแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมการเกษตร ด้านวิชาชีพพื้นฐาน และการศึกษา ยังคงได้รับการช่วยเหลือจากสำนักงานเขตหนองจอก โรงเรียนอิสลามชนวนี่คำ และการศึกษานอกโรงเรียน เป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการให้แก่ชาวชุมชน ในการฝึกฝนทักษะความถนัดเฉพาะที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพ ส่วนความรู้ทางด้านศาสนา ยังคงใช้มัสยิด ผู้นำศาสนา และครูสอนศาสนาในการอบรม และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

กลุ่มความรู้ที่มีความสำคัญสูง และกลุ่มความรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญปานกลาง เป็นความรู้ที่ชาวชุมชนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ประสพการณ์ และความสนใจของแต่ละบุคคล เช่น ความรู้ด้านทักษะส่วนตัวหรือทักษะชีวิต การค้าขาย / เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ในขณะที่เดียวกันการส่งเสริมความรู้ในหลายด้าน เช่น ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง วัฒนธรรมและภูมิปัญญา สุขภาพและอนามัย สิ่งแวดล้อมทางผู้นำ และชาวชุมชนได้ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ชาวชุมชนเกิดความรู้สึกรักถิ่นที่รักท้องถิ่น และเกิดความรู้ที่หลากหลายในการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะความรู้ในการพึ่งตนเองทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม จนถึงระดับชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เท่าทัน และสามารถปรับตัวได้อย่างสมดุล ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมจากภายนอกที่มีอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนชนวนี่คำที่ได้กล่าวมาในข้างต้นสามารถแสดงองค์ความรู้และการเชื่อมโยงสู่การดำรงอยู่ของชุมชนชนวนี่คำได้ตามภาพที่ 4.2 ดังนี้

ภาพที่ 4.2 แสดงองค์ความรู้และการเชื่อมโยงสู่การดำรงอยู่ของชุมชนชนวนี่คำ

จากการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ในชุมชน สามารถอธิบายโดยเทียบเคียงแนวคิดรูปแบบการสร้างความรู้ของ โกลด์ ดีส์คิธรรม (2546 อ้างถึงใน รัชดา จิตเสรี, 2548) ซึ่งอธิบายว่าเมื่อนุญ้ยและหรือองค์การ/ชุมชนเผชิญกับปัญหาและความผิดพลาดในการจัดการก็จะเกิดการปรับตัวใน 3 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเองและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม 2) ร่วมคิดร่วมตัดสินใจและรับการสนับสนุนเพื่อให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ และสุดท้าย 3) ร่วมต่อยอด สรุปหลักการ หรือองค์ความรู้ใหม่

สำหรับรูปแบบการสร้างความรู้ของชุมชนธรรมาภิบาล สามารถสรุปโดยเทียบเคียงแนวความคิดของ โกลด์ ดีคัลธอร์ม (อ้างถึงใน รัชดา จิตเสรี, 2548) โดยสามารถแบ่งรูปแบบการสร้างความรู้ของชุมชนออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเองและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จากการสืบทอดสืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ส่งผลให้เกิดกฎเกณฑ์ และแบบแผนในการปฏิบัติตนร่วมกันของชาวชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการเกษตร และศาสนาเป็นเสาหลักที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการดำเนินตามแบบอย่างของบรรพบุรุษได้ก่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ที่หลากหลายในการดำรงชีวิต และก่อให้เกิดการจัดการที่มุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของบุคคล กลุ่ม จนถึงชุมชน โดยเป็นการเรียนรู้เพื่อตนเอง เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการสังคมนามว่า (Collective Learning) ได้อย่างสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย

ขั้นที่ 2 ร่วมคิดร่วมตัดสินใจและรับการสนับสนุนเพื่อให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ โดยการเปิดรับองค์ความรู้จากภายนอกจากการศึกษาในระบบ และนอกระบบมากขึ้น เพื่อให้ชาวชุมชนสามารถใช้ความรู้ที่ได้รับ ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต รวมทั้งทักษะชีวิต ทักษะส่วนตัว ส่งผลให้ชาวชุมชนเกิดการเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหา และนำความรู้ที่มีอยู่มาเป็นส่วนช่วยในการตัดสินใจ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ที่ก่อให้เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ขั้นที่ 3 ร่วมต่อยอด สรุปหลักการ หรือองค์ความรู้ใหม่ โดยการจัดรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาดำเนินชีวิต เพื่อให้ชาวชุมชนได้ซึมซับองค์ความรู้ของชุมชน และพัฒนาชาวชุมชนให้เป็นผู้รู้จักคิด วิเคราะห์ และเชื่อมโยงความรู้ที่หลากหลาย ส่งผลให้ชาวชุมชนส่วนใหญ่เกิดความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ก่อให้เกิดความสามารถและศักยภาพในการแก้ไขปัญหา การปรับตัว เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาหลักการใหม่ (New Principle) โดยยึดหลักเหตุผล ยังผลให้เกิดการสร้างสรรค้ความรู้ที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ต่อไป และก่อให้เกิดทักษะที่จำเป็นในการดำรงอยู่ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น การตัดสินใจ การคิด การวิเคราะห์ และการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ทำให้ชาวชุมชนสามารถเผชิญหน้ากับสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิต และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคตได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องคุณธรรม จริยธรรม การเกษตร การดูแลสุขภาพ การรักษาความปลอดภัย เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จากการศึกษารูปแบบการสร้างความรู้ขององค์กร และชุมชนธรรมาภิบาล สามารถสรุปรูปแบบการสร้างความรู้โดยการเปรียบเทียบรูปแบบการสร้างความรู้ ได้ตามตารางที่ 4.12 ดังนี้

ตารางที่ 4.12 การเปรียบเทียบรูปแบบการสร้างความรู้ขององค์กร และชุมชนชนวนีค่า

รูปแบบการสร้างความรู้	รูปแบบการสร้างความรู้ขององค์กร	รูปแบบการสร้างความรู้ของชุมชนชนวนีค่า
ขั้นที่ 1	ลักษณะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเองและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม	ความผูกพันกับศาสนาและวิถีชีวิตชนบทที่ยังคงยึดมั่นการยึดหลักศรัทธา และหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม และยึดมั่นการดำรงชีวิตแบบเกษตรกรรม
ขั้นที่ 2	ร่วมคิดร่วมตัดสินใจและรับการสนับสนุนเพื่อให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ	การกระตุ้นให้ชาวชุมชนกลับมาให้ความสำคัญกับศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ขั้นที่ 3	ร่วมต่อ ยอด สรุปหลักการหรือองค์ความรู้ใหม่	การจัดการเรียนรู้ในชุมชน ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้จากการสืบทอด และการตั้งสมมติฐานการแก้ปัญหา และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง

จากรูปแบบการสร้างความรู้ของชุมชนที่ยึดหลักการศานานำชีวิต และการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงแก่ชาวชุมชน ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลายในการพึ่งพาตนเองทั้งด้านจิตใจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีได้อย่างสมดุล และเป็นแกนหลักที่สำคัญในการมองชีวิตและการเปลี่ยนแปลงภายใต้พื้นฐานขององค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะในตนเอง ส่งผลให้ชาวชุมชนสามารถรู้เท่าทัน และปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากกระแสของโลกาภิวัตน์ หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกฎหมาย และนโยบายทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค หรือระดับประเทศได้อย่างสมดุล หากกล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่ารูปแบบการสร้างความรู้ของชุมชนชนวนีค่า มีรูปแบบที่พัฒนามาจากความรู้ในวิถีชีวิต ประสพการณ์ และการสืบทอดจากบรรพบุรุษมาพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง จนนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม จนก่อให้เกิดองค์ความรู้ในการพึ่งพาตนเองของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

4.6.2 การจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงวิถีชุมชนของชุมชนชนวนี่คำสามารถอธิบายได้โดยนำแนวคิดร่วมการจัดระบบความรู้ของชุมชนมาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงวิถีชุมชนโดยนำแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2548) ชัชวาลย์ วงศ์ประเสริฐ (2548) ไสว โลจณสุกฤกษ์ (2549) และทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2551) สามารถสรุปรูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงวิถีชุมชนของชุมชนชนวนี่คำ 10 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดเป้าหมายและ ค้นหาความรู้ 2) การสร้างและการแสวงหาความรู้ 3) การพัฒนาความรู้สู่องค์กร 4) การเผยแพร่ความรู้ 5) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ 6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ 7) การเข้าถึงความรู้ 8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ 9) การเรียนรู้ และการใช้ความรู้ 10) การประเมินผลการจัดการความรู้ ดังมีรายละเอียดของกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน ดังนี้

4.6.2.1 ขั้นที่ 1 การกำหนดเป้าหมายและ ค้นหาความรู้ คือ การพัฒนาชาวชุมชนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจ โดยมุ่งเน้นให้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ทั้งการยึดหลักศาสนา การศึกษตามอรรถศาสตร์ การศึกษาในระบบและนอกระบบ ทั้งยังส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปสอดแทรกเข้าไปในแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้ชาวชุมชนสามารถเกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถคิด วิเคราะห์ โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นตัวตั้ง (ร้อยละ 13.34) และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 6.67) เพื่อประโยชน์ในการพึ่งพาตนเอง (ร้อยละ 20.01) ได้อย่างสมบูรณ์ ขั้นตอนในการกำหนดเป้าหมาย และค้นหาความรู้ ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ๆ ดังนี้

1) การสร้างความตระหนักภายนอก เป็นการรับรู้สภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลง ทำให้ชุมชนสามารถรับรู้ข่าวสารแล้วแปลงเป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้ โดยเริ่มต้นจากการพูดคุยกันระหว่างผู้นำศาสนา ผู้นำ และชาวชุมชน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการให้ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชาวชุมชน (ร้อยละ 6.67)

2) การสร้างความตระหนักภายใน เป็นการการจัดโอกาสภายนอกให้มีความสอดคล้องกับทรัพยากรภายในชุมชน โดยการสร้างความเข้าใจให้แก่ชาวชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นในตนเองและความสามารถที่จะเก็บรักษา และพัฒนาความรู้ที่มีให้มีการพัฒนาขึ้นภายในชุมชน โดยมีรูปแบบในการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับชาวชุมชน โดยยึดหลักการที่สำคัญ คือ

(1) การใช้หลักคำสอนของศาสนา เพื่อสร้างจิตสำนึกภายในที่ เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา ที่มีพื้นฐานมาจากด้านศาสนาและวัฒนธรรมเดียวกัน (ร้อยละ 20.01)

(2) กระตุ้นให้ชาวชุมชนมีความรู้สึภาคภูมิใจ ความรัก ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน โดยการสอดแทรกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในด้านการต่อสู้ คืนรนของบรรพบุรุษ ตลอดจนส่งเสริมให้ชาวชุมชนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ของแต่ละคน มาใช้ ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสม (ร้อยละ 13.34)

(3) การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำตาม ธรรมชาติในการยึดวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง และการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา เพื่อสร้างความ เชื่อมั่นให้กับชาวชุมชนในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 6.67)

3) การตอบสนองภายใน เป็นการจัดโครงสร้างของชุมชนให้มีความ เหมาะสมในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้แพร่หลายในชุมชน โดยมีกำหนดโครงสร้างการ บริหารงาน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียง 2 รูปแบบ คือ

(1) การจัดโครงสร้างการบริหารงานในชุมชน โดยการ จัด แบ่งกลุ่มบ้านออกเป็น 12 กลุ่มบ้าน โดยยึดจากเครือข่าย สภาทางภูมิศาสตร์ ทำเลที่ตั้งบ้านเรือน และการรวมตัวกันอยู่ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อที่จะสามารถดูแลและประสานงานภายในชุมชนให้เป็น ระบบอย่างทั่วถึง

(2) การร่วมมือกับสำนักงานเขต ในการจัดตั้งศูนย์บริการและ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำแขวงโคกแฝด กรุงเทพมหานคร จะมุ่งเน้นให้ชาวชุมชนให้มีความรู้เศรษฐกิจพอเพียงโดยมีการสอดแทรกความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชาวชุมชน เครือข่าย ความร่วมมือ และผู้สนใจภายนอก โดยมีระบบจัดการการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น โดยมีครูภูมิปัญญาเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้และเนื้อหาการเรียนรู้ให้ สามารถตอบสนองการพัฒนาศักยภาพที่แท้จริงของท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

การบริหารงานในชุมชนจะมี 2 หน่วยงาน คือ 1) คณะกรรมการ ชุมชน และคณะกรรมการกลุ่มบ้าน 2) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี ทางการเกษตรประจำแขวงโคกแฝด มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้ และดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยการแนะนำให้เขา พึ่งตนเอง.... วิธีถ่ายทอดก็คือประชาสัมพันธ์ผ่าน กรรมการชุมชน และที่ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร (พัฒนา*, 2553)

4) การตอบสนองภายนอก เป็นการเชื่อมโยงระหว่างความรู้ภายในและภายนอกชุมชนมาเชื่อมโยงกัน เพื่อความรู้เท่าทันและความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ โดยชุมชนได้มีการส่งเสริมความรู้โดยอาศัยหลักการที่สำคัญ คือ การสืบทอดภูมิปัญญา และอบรมสั่งสอน โดยยึดหลักการทางศาสนาที่มุ่งเน้นให้มีความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนสามารถจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสม โดยการสร้างตัวอย่างให้ชาวชุมชนได้เห็นเป็นแบบอย่าง เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงเป็ด ไก่ ปลา เพื่อเป็นอาหารในการดำรงชีวิต หรือแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน (ร้อยละ 6.67) เพื่อส่งเสริมให้ชาวชุมชนมีความรู้ ความชำนาญในทักษะต่างๆควบคู่กับการพัฒนา โดยการบรรยาย สาธิต จากผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจะจัดขึ้นปีละ 1-2 ครั้งตามแผนการดำเนินงานของชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ร้อยละ 13.34)

4.6.2.2 ขั้นที่ 2 การสร้างและการแสวงหาความรู้ เป็นการสร้างความรู้ในชุมชนเริ่มจากการตระหนักปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มหรือชุมชน จากการไต่ร่ตรง และวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาร่วมกัน ส่งผลให้เกิดบทเรียนจากการดำเนินกิจกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงจากอดีต โดยสามารถนำมาปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพเงื่อนไขที่ตนเองเผชิญอยู่ โดยมีขั้นตอนย่อยดังนี้

1) การเรียนรู้ที่ได้จากการเผชิญกับปัญหาและความผิดพลาดจากการมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยจะเน้นการเรียนรู้เพื่อตนเอง เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการเก็บสะสมความรู้ ก่อให้เกิดบทเรียนที่สำคัญ คือ การใช้ความรู้เพื่อพึ่งพาตนเองในการแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิต (ร้อยละ 20.01) และ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด (ร้อยละ 6.67)

2) การสร้างบทเรียนจากการเรียนรู้เพื่อช่วยแก้ปัญหาและสนับสนุนการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเปรียบเทียบบทเรียนจากอดีตที่ก่อให้เกิดการสร้างการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เกิดแบบแผน ค่านิยม ในการปฏิบัติร่วมกัน โดยจากการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดบทเรียนที่สำคัญในการสร้างความรู้ในชุมชน โดยยึดหลักการในการสร้างความรู้ 3 ประการ คือ

(1) การสร้างบทเรียนจากหลักศาสนา เป็นการปลูกจิตสำนึกให้กับชาวชุมชน โดยมีที่มาจากพื้นฐานเดียวกัน จนก่อให้เกิดหลักในการดำเนินชีวิต คือ “ศาสนานำชีวิต” ดังนั้นการที่ชุมชนธรรณิคำยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา ก่อให้เกิดค่านิยม ความเชื่อ และการประพฤติตนของชาว ส่งผลให้ชาวชุมชนสามารถรักษาความเป็นปึกแผ่นและจิตสำนึกร่วมกันอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (ร้อยละ 40.02)

(2) การสร้างบทเรียนจากครอบครัว และความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อและพึ่งพาศักดิ์กัน โดยเฉพาะกลุ่มเครือญาติของตนหรือกลุ่มที่มีนามสกุลเดียวกัน ยังคงรักษาความสัมพันธ์เอาไว้ โดยยังคงแสดงความสัมพันธ์ออกมาในลักษณะความช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาศักดิ์ซึ่งกันและกัน ความรักใคร่ต่อกัน เป็นต้น จึงถือได้ว่าความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาสังคมภายนอกมากนัก (ร้อยละ 6.67)

(3) การสร้างบทเรียนจากการศึกษา การศึกษานับเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการสร้างสรรค์ทรัพยากรบุคคลให้มีคุณภาพทั้งต่อชุมชนและสังคม เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการให้ชาวชุมชนสามารถพัฒนาตนเองด้านต่างๆ ทั้งร่างกายสติปัญญา และจิตใจให้มีความเข้มแข็ง ตลอดจนเป็นแหล่งที่สำคัญในการพัฒนาขีดความสามารถในการวิเคราะห์ พิจารณาข้อมูลข่าวสารหรือเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ และมีความพยายามในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของชุมชน เพื่อที่จะได้สามารถนำพาชุมชนไปสู่การปรับตัวในรูปแบบต่างๆ ให้อยู่รอดจากกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันได้ (ร้อยละ 6.67)

3) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาหลักการ และองค์ความรู้ใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไปดำเนินการในอนาคตร่วมกัน โดยใช้วิธีการการพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งมักมีการรวมกลุ่มพูดคุยกันภายหลังการละหมาดในช่วงค่ำ และการอบรมทางศาสนาที่จัดขึ้นในทุกวันศุกร์ เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนได้มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และร่วมแสวงหาแนวทางการแก้ไขร่วมกัน (ร้อยละ 46.69)

4) การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้โดยนัยที่ผ่านการแบ่งปันประสบการณ์อันเนื่องมาจากอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน โดยที่บุคคลสามารถรับรู้โดยใช้ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ และการอบรมสั่งสอนของแต่ละบุคคล มาแลกเปลี่ยนกัน โดยอาศัยพื้นที่ทางสังคมจากการจัดเวทีสาธารณะ ในการส่งเสริมให้ชาวชุมชนเกิดการคิด วิเคราะห์ และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่ของแต่ละบุคคลมาใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหา และแสวงหาทางออกที่เหมาะสม (ร้อยละ 6.67) รวมทั้งการทำกิจกรรมร่วมกัน (ร้อยละ 13.34)

5) การปรับเปลี่ยนผู้ภายนอก กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้โดยนัยเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ขั้นตอนนี้ถือว่าหัวใจสำคัญของกระบวนการสร้างความรู้ เพราะเป็นขั้นที่ความรู้โดยนัยถูกทำให้ชัดเจน โดยการเปรียบเทียบโดยการการสังเกต ลอกเลียนแบบ (ร้อยละ 6.67) และการตั้งสมมติฐานโดยใช้ความรู้พื้นฐานจากวัฒนธรรม หลักศาสนา และความสัมพันธ์ทางเครือญาติ (ร้อยละ 33.35)

4.6.2.3 ขั้นที่ 3 การพัฒนาความรู้สู่องค์กร เป็นการนำความรู้ที่เกิดจากการกำหนดเป้าหมายความรู้ และการแสวงหาความรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดประโยชน์ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดการรู้เท่าทันและพึ่งตนเอง โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) การผสมผสานความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและภายนอกชุมชน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นความรู้ที่ชัดเจน โดยจัดระบบขององค์ความรู้ของชุมชนให้เป็นหมวดหมู่จากปัจจัยการดำรงชีวิต 5 ด้าน คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องอำนวยความสะดวก เพื่อพัฒนาความรู้หลากหลายที่มีอยู่ในชุมชนมาเผยแพร่ให้ชาวชุมชนได้รับทราบ และเป็นแบบอย่างให้ชาวชุมชนเกิดการเรียนรู้ และนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการพึ่งพาตนเอง (ร้อยละ 6.67)

2) การปรับเปลี่ยนสู่ภายใน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ปรากฏชัดเจน ไปเป็นความรู้โดยนัย จากความรู้ต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับทั้งที่เป็นความรู้โดยนัยและความรู้ที่ปรากฏชัดเจน โดยให้ชาวชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยการส่งเสริมให้ชาวชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน และเรียนรู้ร่วมกัน โดยยึดหลักการสรุปทบทวนร่วมกันจากการพูดคุย แลกเปลี่ยน และการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญหาหารือร่วมกัน ส่งผลให้ชาวชุมชนสามารถรับรู้ข่าวสาร ประสพการณ์ หรือความรู้ใหม่ เพื่อใช้ประโยชน์ในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชนได้อย่างเหมาะสม (ร้อยละ 40.02)

4.6.2.4 ขั้นที่ 4 การเผยแพร่ความรู้ เป็นการขยายองค์ความรู้ที่มีอยู่ของชุมชนให้แก่ชาวชุมชน และบุคคลภายนอกได้รับทราบและสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ได้ โดยมีรูปแบบของการเผยแพร่ความรู้ โดยผ่านการเรียนรู้ในจากแหล่งเรียนรู้ในวิถีชีวิต กิจกรรมการเรียนรู้ การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่สนับสนุน ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) การเรียนรู้ในจากแหล่งเรียนรู้ในวิถีชีวิต จากบุคคลรอบตัวทั้งในครอบครัว และบุคคลที่มีความรู้ทั้งในชุมชน ภายนอกชุมชน เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้า น้าอา เพื่อน ผู้นำทางศาสนา ครู ช่าง พ่อค้า หมอพื้นบ้าน เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน หรือสถาบันการเรียนรู้ชุมชน โดยผ่านการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน (ร้อยละ 66.70) หรือการเรียนรู้จากสังคม โดยผ่านช่องทางจากการอบรมศาสนา (ร้อยละ 40.02)

2) กิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดจากโครงการ หรือการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ เช่น สำนักงานเขต สำนักงานส่งเสริมการเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตร เป็นต้น โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายทั้งการอ่าน การฟัง การเขียน การพูด การคิดไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบมีรูปแบบการให้ความรู้โดยการบรรยาย การสาธิตที่มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของของแต่ละคน (ร้อยละ 40.02)

3) การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษา เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการกำหนดเนื้อหาตามหลักสูตร ซึ่งมีทั้งเนื้อหาวิชาการต่าง ๆ ที่สอดแทรกเนื้อหาเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตร นอกจากนี้ยังมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาของชุมชน เพื่อความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ทรัพยากรสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติในวิถีชีวิต

สถาบันการศึกษาในชุมชนมีการกำหนดหลักสูตรหรือเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการแบ่งสัดส่วนการเรียนรู้ ออกเป็น 2 ส่วน คือ หลักสูตรการศึกษาในระบบ และ หลักสูตร ท้องถิ่น (อัตราส่วน 70:30) โดยรูปแบบในการเรียนรู้ท้องถิ่นจะมีการเดินตามฐานการเรียนรู้ หรือเชิญวิทยากรไปให้ความรู้ในโอกาสต่าง ๆ

(พัฒนา*, 2553)

4) หน่วยงานที่สนับสนุน เช่น สำนักงานเขต การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีบทบาทในการสนับสนุนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยมีรูปแบบของการประชาสัมพันธ์ ตามสื่อมวลชนต่าง ๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ให้ชาวชุมชน และผู้สนใจภายนอกให้เกิดความสนใจการดำเนินชีวิตโดยยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้ขยายวงกว้างมากขึ้น (ร้อยละ 13.34)

4.6.2.4 ขั้นที่ 5 การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ เป็นขั้นการจัดเก็บความรู้ของชุมชน ที่เกิดจากรู้ผ่านประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งอาจแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น การทำการเกษตร การปลูกพืชสมุนไพร เป็นต้น โดยรูปแบบของการจัดความรู้ให้เป็นระบบของชุมชนปรากฏใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการจัดการข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน และการสร้างตัวอย่างการเรียนรู้ของชุมชน ดังมีรายละเอียดของรูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนดังนี้

1) การจัดการข้อมูลข่าวสารภายในองค์กร เป็นการจัดระบบความรู้ในเชิงของการจัดการข้อมูลข่าวสาร โดยการจัดทำเอกสาร แผ่นพับ สื่อการเรียนรู้ เพื่อเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ภายในชุมชน (ร้อยละ 66.70) และการขยายความรู้ของชุมชนขยายวงกว้างสู่ภายนอก โดยการประชาสัมพันธ์ตามสื่อ เว็บไซต์ (ร้อยละ 33.35)

2) การตัวอย่างการเรียนรู้ของชุมชน เป็นรูปแบบการจัดระบบความรู้จากประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่สามารถแสดงออกมาอย่างเป็นรูปธรรม โดยการสร้างตัวอย่างการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ความชำนาญ ในแต่ละด้านของผู้รู้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแหล่งความรู้แก่ชาวชุมชน หรือผู้สนใจภายนอกสามารถเข้าถึงได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังมีรายละเอียดดังนี้

ฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 7 ฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน โดยรูปแบบในการจัดตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นการร้อยเรียงองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตจริงของชาวชุมชนที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1) ฐานการเรียนรู้พลังงานทดแทนและไบโอดีเซล 2) ฐานการเรียนรู้เกษตรแบบผสมผสาน 3) ฐานการเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์สวยงามและสัตว์เศรษฐกิจ 4) ฐานการเรียนรู้ต้นไม้กับบ้าน 5) ฐานการเรียนรู้ชีวภาพและสิ่งแวดล้อม 6) ฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เครื่องมือเครื่องใช้ในชุมชน และ 7) ฐานการเรียนรู้โรงเรียนเกษตรทฤษฎีใหม่ (ร้อยละ 33.35)

4.6.2.6 ขั้นที่ 6 การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต หรือชุมชนที่ได้มีการเลือกสรรเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็การเรียนรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ใน 2 ระดับ คือ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ระดับบุคคลและระดับชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ระดับบุคคล เป็นการเรียนรู้ในรูปแบบค่อยเป็นค่อยไปในการปรับตัวเพื่อให้ตนสามารถดำรงอยู่ โดยอาศัยประสบการณ์ของแต่ละบุคคล (ร้อยละ 26.68) ในขณะที่เดียวกันหากเกิดปัญหา หรือความต้องการใหม่โดยที่ประสบการณ์ที่สั่งสมมาไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหา หรือความต้องการของตนได้ ก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ใหม่โดยใช้การเทียบเคียงความรู้เดิม เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้ตามการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคม ทำให้เกิดความรู้ชุดใหม่ที่เข้ามาแทนที่ความรู้ชุดเดิมที่ไม่เหมาะสม (ร้อยละ 33.35)

2) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ระดับชุมชน เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักศาสนา และวัฒนธรรม (ร้อยละ 20.01) ที่มีแบบแผนการปฏิบัติร่วมกันจากหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ ส่งผลให้ชาวชุมชนเกิดจิตสำนึกและความรู้ตัวในการดำเนินชีวิตตลอดเวลา ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ที่สอดคล้องกันระหว่างการเรียนรู้ทางศาสนาและวิถีชีวิต ทำให้ชาวชุมชนเกิดหลักคิด และแบบแผนในการปฏิบัติร่วมกัน โดยผ่านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ (ร้อยละ 20.01) จึงทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ดัดแปลง และประยุกต์ใช้ความรู้ให้สอดคล้องกับสภาพบริบทชุมชน และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

4.6.2.7 ขั้นที่ 7 การเข้าถึงความรู้ เป็นขั้นตอนในการส่งเสริมให้ชาวชุมชนให้ชาวชุมชนเกิดความชำนาญ โดยการซึมซับแนวคิด วิธีการ และเทคนิคที่จะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตามความรู้ของชุมชนมักเป็นความรู้ซ่อนเร้นภายในบุคคลที่ผ่านกระบวนการจัดเกลาทางสังคม และการสั่งสมประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงเกิดช่องทางการเข้าถึงความรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้หลายช่องทาง สำหรับชุมชนชนนค้ำได้มีการจัดตั้งองค์การชุมชน เพื่อความ

สะดวกในการประสานงาน และการบริหารงานงานชุมชน เรียกว่า “บรม” ได้แก่ บ้าน โรงเรียน และมัสยิดเป็นองค์การหลักในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการประสานงานกับหน่วยงานที่สนับสนุน เพื่อให้ช่องทางในการเข้าถึงความรู้หลากหลายมากขึ้น ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) บ้านและครอบครัว ถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ในชีวิต โดยครอบครัวทำหน้าที่อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดความรู้ ทักษะความชำนาญ และประสบการณ์ รวมทั้งเป็นแหล่งที่หล่อหลอมบุคลิกภาพชาวชุมชน โดยมีพ่อแม่เป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์และฝึกฝนให้เกิดความชำนาญด้วยการใช้กระบวนการอบรม สั่งสอน ด้วยการถ่ายทอดจากการบอกเล่า และฝึกปฏิบัติจากการมอบหมายงานให้รับผิดชอบตามความเหมาะสม เช่น การทำขนม อาหาร ทำนา ทำสวน ดังนั้นการเรียนรู้จึงเกิดจากการดู สังเกต การจำ และลองทำตามแบบอย่างจากการปฏิบัติจากพ่อแม่ นอกจากนี้การเรียนรู้ในครอบครัวยังเกิดขึ้นจากการบังคับให้เรียนรู้ เนื่องจากเป็นเรื่องที่มีความสำคัญทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน เช่น การส่งสอนเรื่องศาสนาทั้งในด้านความเชื่อ และหลักปฏิบัติตนเป็นมุสลิมที่ดี เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าครอบครัวแต่ละหลังคาเรือนได้แสดงบทบาทเสมือน “ร่างกาย”

2) โรงเรียน เป็นองค์การหลักในการเรียนรู้ ที่มีเจตนารมณ์การพัฒนาคุณภาพของชาวชุมชนให้เป็นคนที่มีคุณภาพทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา โดยในการดำเนินงานมีการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับโรงเรียนผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นเกิดจากแนวคิดร่วมกันจากโรงเรียน ผู้นำชุมชน มัสยิด และชาวชุมชนที่ร่วมกันคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน เช่น โครงการทำปุ๋ยหมัก การทดลองปลูกพืชต่าง ๆ การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ และทางโรงเรียนก็ได้มีการจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยทางชุมชนได้มีการจัดฐานการเรียนรู้ (ร้อยละ 26.68) ให้กับทางโรงเรียน เพื่อให้เกิดความรู้จากการศึกษาตามอัธยาศัย (ร้อยละ 26.68) ก่อให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาองค์ความรู้ ตลอดจนก่อให้เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ใหม่ ๆ กล่าวได้ว่าโรงเรียนและชุมชนมีส่วนการเสริมสร้างความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในด้านการพัฒนาชาวชุมชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ และตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่าโรงเรียนได้แสดงบทบาทเสมือน “สมอง”

3) มัสยิด เป็นศูนย์รวมทางด้านศรัทธาและจิตวิญญาณของชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ค่อนข้างเป็นทางการและมีรูปแบบในการเรียนรู้จากคัมภีร์อัลกุรอาน ดังนั้นมัสยิดจึงเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติทางศาสนา และเป็นศูนย์รวมในการพบปะพูดคุยกันระหว่างชุมชน เป็นสถานที่อบรมทางศาสนา จริยธรรม คุณธรรม และเป็นสถานที่หล่อหลอมจิตใจของชาวชุมชนให้

เป็นหนึ่งเดียวกัน นอกจากนี้มัธยคติยังเป็นสถาบันสังคมที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อและยึดถือเป็นแบบอย่าง เช่น การสอนให้ชาวชุมชนรู้จักเสียดุล กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การช่วยเหลือเกื้อกูล การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง โดยผ่านพิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ จึงกล่าวได้ว่า มัธยคติเป็นแหล่งการเรียนรู้แหล่งหนึ่งในชุมชนเพราะเป็นสถาบันที่เป็นตัวแทนศาสนาและเป็นตัวแทนของชุมชน ตลอดจนเป็นสถานที่ในการควบคุมสังคมชาวชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีส่วนในการส่งเสริมให้มัธยคติกับชุมชนมีความใกล้ชิด การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้เกิดภูมิปัญญาแห่งชีวิต จึงกล่าวได้ว่าครอบครัวแต่ละหลังคาเรือนได้แสดงบทบาทเสมือน “จิตใจ”

ฉะนั้นร่างกาย สมอง และจิตใจ คือองค์ประกอบที่มีความสำคัญที่จะทำ ให้คนมีความสมบูรณ์ ดังนั้น “บรม” จึงเป็นองค์การสามประสานที่ทำให้ชาวชุมชนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพที่มีความรู้ คุณธรรม และความสุขควบคู่กัน ได้อย่างสมบูรณ์

4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น พัฒนาชุมชน การท่องเที่ยว ราชการเพื่อ การเกษตร ที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมการให้ความรู้ ประชาสัมพันธ์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงแก่ชาว ชุมชน โดยการสนับสนุนในการจัดทำเอกสาร แผ่นพับ การจัดกิจกรรมศึกษาศึกษาดูงาน (ร้อยละ 6.67) และ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต ให้ผู้ที่สนใจได้รับทราบ (ร้อยละ 6.67) ส่วนในการประชาสัมพันธ์แก่ผู้ที่สนใจในชุมชนนั้นจะมีการจัดทำป้าย ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ชาวชุมชน ผู้สนใจ ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง องค์ความรู้ที่มีในศูนย์ การเรียนรู้ ตลอดจนผลการดำเนินการให้ชาวชุมชน และผู้ที่สนใจรับทราบ

4.6.2.8 ชั้นที่ 8 การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก ความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมทั้งเสริมสร้างความรู้ เศรษฐกิจพอเพียงให้ขยายวงกว้างมากขึ้น โดยมีรูปแบบในการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ 2 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบที่จัดเป็นรายคน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคคลผ่าน การพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน โดยเรื่องที่พูดคุยส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ และการประกอบ อาชีพ ทอดแทรกการแบ่งปันความรู้ในด้านวิถีการดำเนินชีวิตตามหลักของเศรษฐกิจพอเพียงเป็น หลักทั้งเรื่องของความมีเหตุผล พอเพียง และการสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเองเป็นหลัก โดยไม่ได้เน้นที่ ตัวเงินเป็นหลัก (ร้อยละ 60.03)

2) รูปแบบที่จัดเป็นกลุ่ม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยกระบวนการในการจัดการเรียนรู้รูปแบบ คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ หาแนวทางการแก้ไข และสามารถปฏิบัติได้ ซึ่งวิธีการให้ความรู้ในระดับกลุ่ม คือ การ

อบรมศาสนาในวันศุกร์ก่อนที่จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (ร้อยละ 20.01) ทำกิจกรรมร่วมกัน (ร้อยละ 20.01) และการบรรยาย สาธิต (ร้อยละ 20.01) และการศึกษาคูงาน (ร้อยละ 13.34)

4.6.2.9 ขั้นที่ 9 การเรียนรู้ และการใช้ความรู้ เป็นการแสวงหา หรือเพิ่มพูนองค์ความรู้ของชาวชุมชน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในแง่ของการดำเนินตามวิถีชีวิตของตนเอง และประโยชน์ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้เกิดความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจเพียงร่วมกัน โดยมีขั้นตอนในการเรียนรู้และใช้ความรู้ร่วมกัน โดยการวิเคราะห์ในรูปแบบทางการ และไม่เป็นทางการ

1) แบบไม่เป็นทางการ กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการที่ชาวชุมชนใช้ในการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นประจำ คือ การพบปะกันภายหลังการละหมาดประจำวันที่มีสยิด ในช่วงเวลาประมาณ 1 หุ่่ม – 2 หุ่่มในแต่ละวัน ณ เวลานั้นถือว่าเป็นช่วงสำคัญที่จะมีการแลกเปลี่ยน พูดคุยกัน เนื่องจากช่วงเวลาที่ชาวชุมชนส่วนใหญ่เสร็จจากภารกิจหรือการทำงานก็จะไปรวมตัวกันละหมาดครั้งสุดท้ายของแต่ละวันที่มีสยิด ชาวชุมชนก็จะมีการรวมกลุ่มนั่งคุยกันในเรื่องทั่วไปที่ตนสนใจ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง การประกอบอาชีพ รวมถึงปัญหาในชีวิตประจำวัน โดยทำที่ที่แสดงออกต่อกันจะเป็นในลักษณะของการเปิดใจ จริงใจ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล กลุ่ม หรือแม้กระทั่งปัญหาของส่วนร่วมก่อให้เกิดบทเรียนใหม่ ๆ ที่ได้รับจากผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ และผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดกลุ่มความสนใจเกิดขึ้นในชุมชนอีกทางหนึ่ง (ร้อยละ 13.34)

2) แบบทางการ กิจกรรมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และการปฏิบัติ โดยการจัดบรรยาย สาธิต เช่น การบรรยายเรื่องการทำบัญชีครัวเรือน อนามัยชุมชน การป้องกันภัยจากการจับขี้ (ร้อยละ 40.02) และการศึกษาคูงานจากภายนอกตามสถานที่ต่างๆ เช่น หมู่บ้านจำรุง หมู่บ้านพระโฑ๊ะ ตลอดจนการเรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนทั้ง 7 ฐาน เพื่อให้ชาวชุมชนเกิดการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดรูปธรรมมากขึ้น เช่น การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ทำให้ชาวชุมชนได้เรียนรู้จากแบบอย่าง ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและเห็นเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น (ร้อยละ 40.02)

4.6.2.10 ขั้นที่ 10 การประเมินผลการจัดการความรู้ เป็นขั้นตอนในการตรวจสอบผลการดำเนินการจัดระบบความรู้ภายในชุมชน เพื่อนำผลที่ได้ไปแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาให้เกิดความสอดคล้องต่อชาวชุมชน ผู้สนใจภายนอก และสภาพบริบทของชุมชน โดยหลักการประเมินผลการจัดระบบความรู้ของชุมชนได้มีการกำหนดแนวทางการประเมินผล 2 แนวทาง คือ การประเมินผลในระดับฐานการเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ในระดับชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การประเมินผลในระดับของฐานการเรียนรู้ มีรูปแบบในการประเมินผลร่วมกับชาวชุมชน (ร้อยละ 40.02.) โดยการสังเกตจากพฤติกรรมของชาวชุมชนและผู้สนใจภายนอกมีความสนใจในการแสวงหาความรู้เศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นเพียงใด เช่น การสอบถาม การจดบันทึก หรือการร่วมแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแนวทาง และการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 46.69) สำหรับชาวชุมชนที่มีความสนใจและนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติผู้สอนจะมีการติดตาม / เยี่ยมเยือนตามบ้านเพื่อประเมินผลการดำเนินการ ให้คำแนะนำ และปรึกษาเมื่อเกิดปัญหา (ร้อยละ 13.34)

สำหรับผู้สนใจภายนอกที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบกลุ่มย่อยจะมีการประเมินผลด้วยวิธีการการพูดคุย แลกเปลี่ยน และการสอบถามผู้เรียนถึงจุดเด่น จุดด้อย ปัญหาและอุปสรรคที่พบในฐานการเรียนรู้ (ร้อยละ 13.34) แต่เมื่อมีการจัดกิจกรรมทัศนศึกษา โดยกลุ่มผู้เรียนที่มีจำนวนมาก ผู้สอนจะใช้วิธีการประเมินผลโดยใช้วิธีการการสอบถามผู้เรียนจากแบบสอบถาม หรือ แบบประเมินที่ผู้สอนได้จัดทำขึ้น เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุง แก้ไขให้เกิดการพัฒนา เพื่อตอบสนองต่อผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น (ร้อยละ 26.68)

2) การประเมินผลการเรียนรู้ในระดับชุมชน เป็นรูปแบบในการประเมินร่วมกันระหว่าง คณะกรรมการชุมชน ผู้นำตามธรรมชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการการประเมินผลการเรียนรู้ในระดับชุมชนจะเป็นการประเมินผลในภาพรวมในการส่งเสริมความรู้ และการจัดระบบความรู้ที่ผ่านมามีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน และพฤติกรรมชุมชน โดยใช้ดัชนีความสุขมวลรวมเป็นแนวทางหลักในการประเมินผล โดยได้กำหนดตัวชี้วัด 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การพึ่งตัวเองได้ทางเศรษฐกิจ 2) การคงสภาพแวดล้อม 3) การเน้นวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่ดีงาม และ 4) ธรรมาภิบาลในการบริหาร (ร้อยละ 6.67) นอกจากนี้ในบางกรณีที่มีการจัดทำโครงการ หรือกิจกรรมในชุมชน คณะกรรมการชุมชนได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการประเมินเพิ่มเติม โดยพิจารณาจากผลงานที่ได้รับ เช่น ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการงบประมาณค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน และผลงานที่ได้รับ ร่วมกับดัชนีความสุขมวลรวม เพื่อให้ได้ผลการดำเนินงานที่ชัดเจนมากขึ้น (ร้อยละ 6.67)

จากการศึกษาการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนวนี่สามารถแสดงขั้นตอนการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนตามตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 ขั้นตอนการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
การกำหนดเป้าหมายความรู้		
การคิด วิเคราะห์ โดยมีทรัพยากรเป็นตัวตั้ง	2	13.34
การสร้างภูมิคุ้มกัน โดยความรู้	1	6.67
สืบทอดภูมิปัญญา	1	6.67
การพึ่งตนเอง	3	20.01
หลักศาสนา	3	20.01
สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	1	6.67
ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง	1	6.67
การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น	1	6.67
การจัดการทรัพยากร	1	6.67
การใช้ความรู้ควบคู่การพัฒนา	2	13.34
การสร้าง / แสวงหาความรู้		
ภูมิปัญญา / วัฒนธรรม	5	33.35
หลักศาสนา	6	40.02
การพึ่งพาอาศัยกัน	1	6.67
การพึ่งตนเอง	3	20.01
การพูดคุย / แลกเปลี่ยน	7	46.69
ทำกิจกรรมร่วมกัน	2	13.34
การจัดเวทีสาธารณะ	1	6.67
สถาบันการศึกษา	1	6.67
การแสวงหาความรู้	1	6.67
ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น	1	6.67
การพัฒนาความรู้สู่องค์กร		
การเผยแพร่ตามหมวดหมู่จากปัจจัยการดำรงชีวิต 5 ด้าน	1	6.67
การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน	6	40.02

ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

ขั้นตอนการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
การเผยแพร่ความรู้		
การบรรยาย / สาทิต	10	66.70
การพูดคุย / แลกเปลี่ยน	6	40.02
การประชาสัมพันธ์ตามสื่อ	2	13.34
การอบรมศาสนา	6	40.02
การจัดระบบความรู้		
เอกสาร / แผ่นพับ / สื่อตามชุมชน	10	66.70
การประชาสัมพันธ์ตามสื่อ / เว็บไซต์	5	33.35
ฐานการเรียนรู้	5	33.35
การบรรยาย / สาทิต	1	6.67
การประมวลและกลั่นกรองความรู้		
ภูมิปัญญา / วัฒนธรรม	3	20.01
ประสบการณ์	4	26.68
สภาพแวดล้อม / ทรัพยากร	2	13.34
การเทียบเคียงจากความรู้เดิม / การลองผิดลองถูก	5	33.35
หลักศาสนา	3	20.01
การเข้าถึงความรู้		
องค์การชุมชน (บ้าน โรงเรียน มัสยิด) / ผู้นำ	14	93.38
ฐานการเรียนรู้	4	26.68
การศึกษาตามอัธยาศัย	4	26.68
การศึกษาดูงาน	1	6.67
หน่วยงานภายนอกสนับสนุน	1	6.67

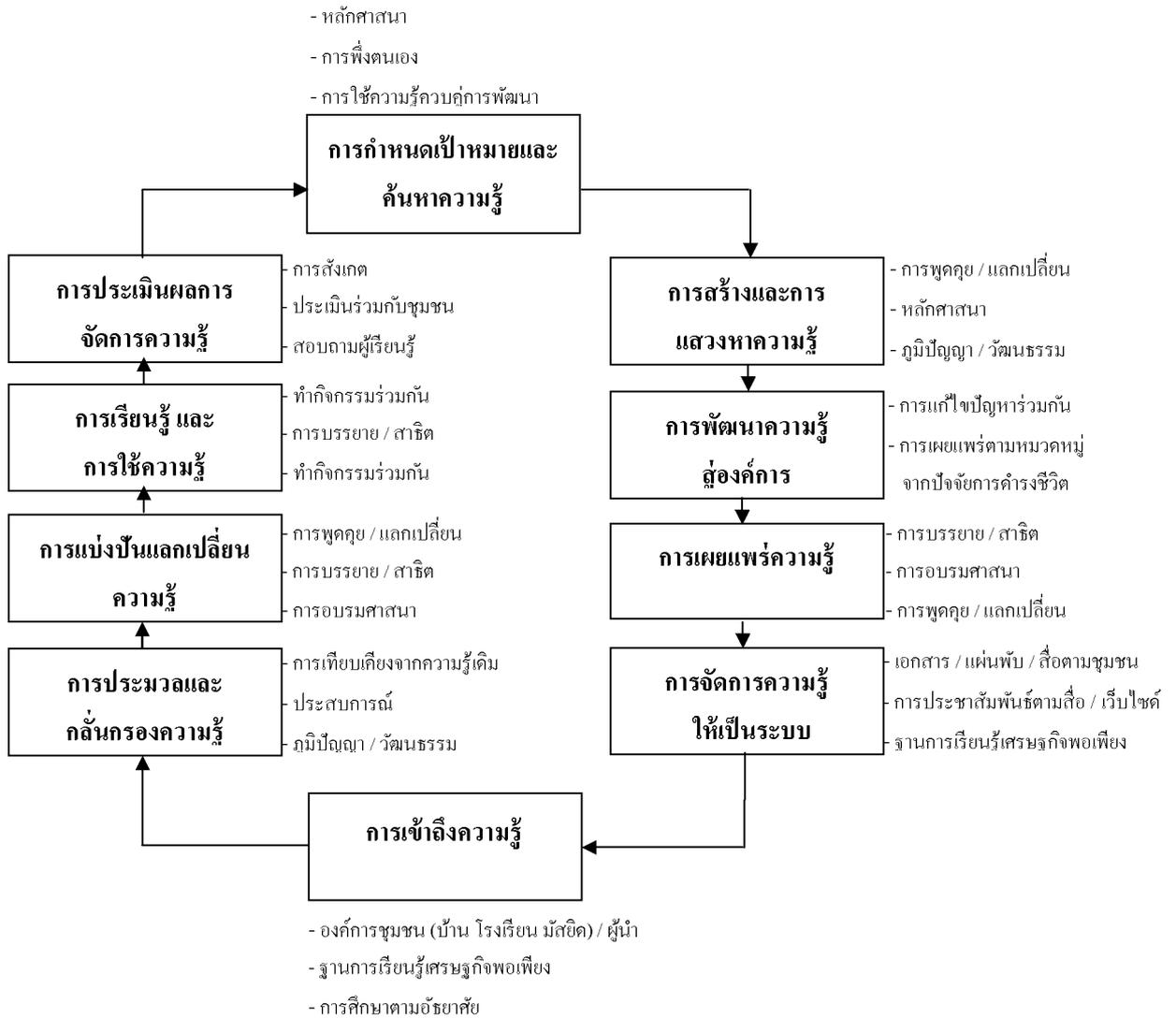
ตารางที่ 4.13 (ต่อ)

ขั้นตอนการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้		
การพูดคุย / แลกเปลี่ยน	9	60.03
การบรรยาย / สาธิต	3	20.01
การอบรมศาสนา	3	20.01
ทำกิจกรรมร่วมกัน	3	20.01
การศึกษาดูงาน	2	13.34
การเรียนรู้และการใช้ความรู้		
ทำกิจกรรมร่วมกัน	7	46.69
การศึกษาดูงาน	2	13.34
การพูดคุย / แลกเปลี่ยน	2	13.34
การบรรยาย / สาธิต	6	40.02
การประเมินผลการจัดระบบความรู้		
ประเมินร่วมกับชุมชน	6	40.02
ดัชนีความสุขมวลรวม	1	6.67
พูดคุย / ปรัชญาหารือ	2	13.34
สอบถามผู้เรียนรู้	4	26.68
การสังเกต	7	46.69
ติดตาม / เชื่อมชมผลงาน	2	13.34
ผลงานที่ได้รับ (คน เงิน งาน)	1	6.67

หมายเหตุ : * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

จากตารางแสดงขั้นตอนการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนทั้ง 10 ขั้นตอน สามารถสรุปรายละเอียด โดยแสดงเป็นแผนภูมิเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนมากยิ่งขึ้น ดังแสดงในภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.3 ขั้นตอนการจัดระบบความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

4.7 กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

4.7.1 รูปแบบการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า รูปแบบการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน คือ การสร้างคนและสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพบนพื้นฐานทางวัฒนธรรม (ร้อยละ 6.67) เพื่อให้ชาวชุมชนมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด อันจะส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเองได้ (ร้อยละ 6.67) โดย

ความรู้ที่ได้เกิดจากกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ (ร้อยละ 13.34) การปฏิบัติในวิถีชีวิต (ร้อยละ 20.01) ประสบการณ์และความสนใจ (ร้อยละ 66.7) หรือการแสวงหาความรู้ใหม่จากภายนอก (ร้อยละ 66.7) โดยมีรูปแบบในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนของชุมชนชนวนคำ โดยมุ่งเน้นการยึดหลักศาสนา (ร้อยละ 66.7) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง (ร้อยละ 66.7) และการทำกิจกรรมร่วมกัน (ร้อยละ 66.7) ดังมีรายละเอียดตามตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 แสดงรูปแบบการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน

รูปแบบการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
รูปแบบการขับเคลื่อนความรู้		
การสร้างคนและสิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานทางวัฒนธรรม	1	6.67
ประสบการณ์และความสนใจ	1	6.67
การแสวงหาความรู้ใหม่	1	6.67
การปฏิบัติในวิถีชีวิต	3	20.01
การทำกิจกรรมร่วมกัน	1	6.67
สืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ	2	13.34
ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง	1	6.67
ยึดหลักศาสนา	1	6.67
การพึ่งตนเอง	1	6.67
การจัดการทรัพยากร	1	6.67
การใช้ความรู้เป็นฐาน	1	6.67

หมายเหตุ : * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

กล่าวโดยสรุป รูปแบบการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนของชุมชนชนวนคำเป็นลักษณะการดำเนินงานที่เกิดจากการเรียนรู้โดยผ่านปฏิบัติงานตามโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นมาภายใต้กรอบแนวคิด “รู้อดีต คิดปัจจุบัน และทันอนาคต” ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ที่นำมาผนวกกับความรู้ใหม่ที่มาจากภายนอกชุมชน

จนก่อให้เกิดความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในการพึ่งตนเองของชุมชน และการปรับตัวต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ที่ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมชัดเจนในลักษณะของแผนแม่บทชุมชนกรณีคำที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

4.7.2 กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน

กระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน สามารถอธิบายได้โดยนำแนวคิดร่วมกระบวนการขับเคลื่อนที่มีต่อความรู้เศรษฐกิจพอเพียง มาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษากระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน โดยนำแนวคิดของเสาวลักษณ์ สมสุข (2550) สุพรรณิ ไซยอำพร (2549) Marx (1994) และคณะอนุกรรม การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2549) สามารถสรุปกระบวนการขับเคลื่อนที่มีต่อความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชีวิตของชุมชนกรณีคำ ได้ 5 ขั้นตอน คือ 1) การรับทราบปัญหาและความตระหนักร่วม 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ 3) สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 4) ทบทวนปัญหาและสรุปบทเรียน และ 5) ขยายผล โดยกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนกรณี ดังมีรายละเอียดของกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน ดังนี้

4.7.2.1 ขั้นที่ 1 การรับทราบปัญหาและ ความตระหนักร่วม เป็นขั้นตอนที่ทำให้ชาวชุมชนรับทราบปัญหาและเกิดสำนึกร่วมกัน ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และชาวชุมชนมีความเห็นว่ามีมีความสำคัญ และมีความต้องการที่จะดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน จึงจะทำให้ชาวชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีขั้นตอนในการรับทราบปัญหาและสร้างความตระหนักร่วม ดังนี้

1) ตะหนักในช่องว่าง ในการเผยแพร่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ผ่านมา ผู้นำ/แกนนำมีกระบวนการสร้างความความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นถึงผลลัพธ์ดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพ โดยใช้วิธีการชักชวนชาวชุมชนพูดคุยแลกเปลี่ยนถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และแนวโน้มของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการพูดคุยจะมีรูปแบบที่เป็นกันเอง ตามสถานที่ต่างๆ ในชุมชน เช่น ร้านค้า มัสยิด โรงเรียน เพื่อจะได้รับทราบถึงปัญหาที่หลากหลาย (ร้อยละ 13.34)

2) ขั้นสร้างความตระหนัก การเผยแพร่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ผ่านมา ผู้นำ/แกนนำมีกระบวนการสร้างความความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นถึงผลลัพธ์ดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพ โดยมีวิธีการในการส่งเสริมให้ชาวชุมชน 3 รูปแบบ คือ

(1) การทำเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างการยอมรับให้เกิดแก่ชาวชุมชนนั้นจึงได้มีการนำเอาคุณลักษณะในการเป็นต้นแบบที่ดีแก่ชาวชุมชน จากผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติของผู้นำอย่างหนึ่งที่สำคัญและขาดไม่ได้ สำหรับแนวทางในการสร้างแบบอย่างที่ดีนั้นผู้นำจะทำตามแบบอย่างของบรรพบุรุษที่เคยทำมาทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม และวิถีการดำเนินชีวิตจนเป็นที่ยอมรับของชาวชุมชนอย่างแพร่หลาย (ร้อยละ 40.02)

(2) การแนะนำชี้แจง และบรรยายให้ความรู้ ให้ชาวชุมชนได้เห็นถึงผลดีและผลเสียจากการเปลี่ยนแปลงจาก โดยจะมุ่งเน้นการแพร่ข่าวสารเพื่อช่วยการวิเคราะห์ถึงปัญหา และเสนอแนวทางการแก้ไขร่วมกับสมาชิกในชุมชน ด้วยการร่วมกันแสดงความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และข่าวสารต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชนมา ซึ่งกิจกรรมในการแนะนำชี้แจงจะเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ อาทิ หลังจากการละหมาดในช่วงค่ำของทุกวัน การอบรมจริยธรรมและละหมาดในวันศุกร์ การจัดเวทีประชาคมในชุมชน เป็นต้น (ร้อยละ 20.01)

(3) การแนะนำให้ชาวชุมชนให้เกิดการพึ่งตนเองด้วยการส่งเสริมความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำจุดเด่นจากวัฒนธรรม วิถีชีวิตดั้งเดิมจากบรรพบุรุษมาปรับใช้ เช่น การปลูกผักสวนครัว เลี้ยงเป็ด ไก่ ปลา ไข่บริโภคหรือแลกเปลี่ยนกันในชุมชน การแนะนำให้ชาวชุมชนเกิดความคิด วิเคราะห์ และสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองซึ่งวิธีการดังกล่าวจึงทำให้ชาวชุมชนเกิดความตระหนัก และเกิดการยอมรับในการนำความรู้ที่ได้ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน (ร้อยละ 20.01)

3) กระบวนการสร้างความตระหนัก

(1) ขั้นตอนสร้างสำนึกสำหรับชาวชุมชน เป็นสร้างสำนึกให้แก่ชาวชุมชน โดยการใช้บรรยากาศแบบไม่เป็นทางการในการพูดคุยกัน เพื่อให้ชาวชุมชนมีความรู้สึกเป็นกันเอง และมีอารมณ์ร่วมในการรับฟัง นอกจากนี้ผู้นำยังใช้วิธีการการสอดแทรกประวัติศาสตร์ของชุมชน ในการสร้างความตระหนัก โดยผู้นำจะเล่าถึงจิตใจในการต่อสู้ และการแบ่งปันจากบรรพบุรุษ เป็นการการสร้างจิตสำนึกร่วม ให้ชาวชุมชนเกิดจากความรู้สึกรักและหวงแหนพื้นที่ที่บรรพบุรุษได้สืบทอดมายังรุ่นลูกหลาน (ร้อยละ 20.1)

(2) ขั้นการสร้างหรือกระตุ้นให้เกิดความต้องการการเปลี่ยนแปลง โดยการเสริมสร้างพลังในชุมชนด้วยการสร้างความรู้สึกรักและความผูกพันร่วม ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ชาวชุมชนเกิดแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นภายในชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันและการปรับตัวต่อปัญหาทั้งที่เกิดขึ้นภายในหรือภายนอกชุมชน กระบวนการ

ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นวิธีการสอนให้ชาวชุมชนเกิดหลักคิดในการรับรู้ วิเคราะห์โดยการเชื่อมโยง เหตุผลให้ชาวชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการเชื่อมโยงหลักคำสอนของ ศาสนา ส่งผลให้ชาวชุมชนเกิดความเชื่อ และปฏิบัติตามได้เร็วยิ่งขึ้น (ร้อยละ 13.34)

(3) ขั้นการสร้างพื้นที่เรียนรู้ในชุมชน เป็นการสร้างโอกาสการเรียนรู้หลายแบบ โดยใช้วิธีการถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน จากสถานศึกษาในและนอกระบบ หรือการส่งเสริมความรู้โดยการแนะนำชี้แจง และบรรยายให้ความรู้ตามมัสยิด ที่ประชุมคณะกรรมการชุมชน หรือฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ซึ่งจะจัดขึ้นปีละ 3-4 ครั้ง เช่น การบรรยายเรื่องสิ่งแวดล้อม การรักษาสุขภาพ การจับจ่ายตลาดภัย เพื่อส่งเสริมให้ชาวชุมชนมีความรู้ที่หลากหลาย (ร้อยละ 20.01)

(4) ขั้นการสร้างสื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง ที่มีผลจากการประมวลความรู้และบทเรียนต่างๆ จากหลักคำสอนของศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น และความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้อง และเกิดความสนใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือและหาแนวทางในการป้องกันแก้ไขปัญหาาร่วมกัน (ร้อยละ 13.34)

4.7.2.2 ขั้นที่ 2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการดำเนินการ ใช้ปัญหาาร่วมและความต้องการของชาวชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างระบบความคิด เพื่อสร้างสรรค์กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวชุมชน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นการสร้างความอยากได้ อย่างมีขอบเขตความอยากได้ อยากรดี หรืออยากเปลี่ยนแปลงอย่างมีขอบเขต เป็นความต้องการอย่างแท้จริงของชาวชุมชน โดยการกำหนดขอบเขตในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง หรือการพัฒนาชุมชน มีการกำหนดขอบเขตที่ยึดหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การเรียนรู้ 2) เชิดชูคุณธรรม และ 3) นำวิถีพอเพียง

วิสัยทัศน์เป็นการการเดินทางไปข้างหน้าอย่างมีความสุข การที่เราจะเดินทางไปข้างหน้าอย่างมีความสุข...ชุมชนได้มีการกำหนดเงื่อนไขไว้ 3 เงื่อนไข คือ 1) การเรียนรู้ 2) เชิดชูคุณธรรม คุณธรรมมันเป็นบทสรุปทางวัฒนธรรม เขาเรียกว่าคุณธรรม อันที่ 3) นำวิถีพอเพียง ซึ่งวิสัยทัศน์ทั้ง 3 เงื่อนไขจะเป็นโจทย์ที่สำคัญในการขับเคลื่อน

ชุมชนให้เกิดความสุข....แต่เราเลือกที่จะปฏิบัติทำให้เกิดการเรียนรู้

(ชาย*, 2550)

2) การตั้งกฎเกณฑ์ภายในกลุ่ม การตั้งกฎเกณฑ์ในการดำเนินการที่ผ่านมา ก็เกิดการต่อต้านหรือไม่ยอมรับบ้าง สำหรับการสร้างความยอมรับนั้นวิธีที่ผู้นำและชาวชุมชนมี บรรทัดฐานเดียวกัน คือ การแสวงหาข้อมูลในเชิงประจักษ์ให้ชาวชุมชนได้เห็น รับรู้ และเรียนรู้ไป พร้อมกัน จึงกล่าวได้ว่ากาสร้างความยอมรับของชุมชนจะเน้นถึงความสำคัญของหลักศาสนา และการแสดงออกให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การยกตัวอย่างสถานการณ์ การใช้คติประจำใจ หลักการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษ และบุคคลที่ประสบความสำเร็จเป็นแนวทางในการสร้างความ กลมเกลียว และข้อตกลงร่วมกันของชาวชุมชนเป็นหลัก

เรื่องของความขัดแย้งบ้างครั้งมันก็มีแม้แต่ในเรื่องของศาสนาก็มี เรื่องของความขัดแย้งกัน เมื่อเกิดปัญหาเราต้องไปหาหลักฐาน สมมุติ ว่าเรื่องของศาสนามันมีหลักฐานอยู่แล้ว เพราะมีคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่ง มีการบัญญัติไว้อยู่แล้ว ผู้ที่รู้ก็ต้องไปหาว่าเรื่องที่เกิดขึ้นมัน สอดคล้องหรือขัดกับข้อบัญญัติอย่างไร เมื่อเห็นขัดแย้งแล้วเราก็ ดำเนินตามที่ศาสนาบัญญัติ (ปอง*, 2553)

3) การไม่ทำให้เกิดความหลงผิดจนเกิดความแตกแยกภายในกลุ่ม เมื่อมี การรวมกลุ่มกัน ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนจะมีวิธีการในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยยึด หลัก การร่วมคิด ร่วมทำ ผ่านการปรึกษาหารือร่วมกัน (มุซาบูเราะห์) บนพื้นฐานของหลักการและ เหตุผล ซึ่งผู้เข้าร่วมจะต้องยึดหลักการทางศาสนา กฎหมาย และวัฒนธรรมเป็นหลัก ถ้าสิ่งใดขัดต่อ หลักการที่กำหนดไว้ในข้างต้นก็จะไม่นำมาพิจารณา

พื้นฐานของเหตุผลและหลักการ อย่างที่เราได้บอกชาวชุมชนก็คือ หลักการขึ้นอยู่กับศาสนา กฎหมาย และวัฒนธรรม ดังนั้นหากเราจะ ทำโครงการพัฒนาอะไรก็ต้องมีหลักการและเหตุผล.....ถ้าความ ขัดแย้งมันผิดต่อหลักการ...เหตุผลก็ถูกทิ้งไป (ชาย*, 2550)

4) **ขั้นจัดทำแผนปฏิบัติการ** การเปิดเวทีจัดทำแผนงานปฏิบัติการฟื้นฟูชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการคิดจัดทำแผนใช้ปัญหาและความต้องการร่วมของคนในชุมชนเป็นเครื่องมือในการรวมความคิดเพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาเพื่อสนองความต้องการ หรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีระดับในการจัดทำแผนปฏิบัติการในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง 3 ระดับ ดังนี้

(1) **การพูดคุย / แลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อย** มักจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาเนื่องจากชาวชุมชนส่วนใหญ่มีลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ดังนั้นชาวบ้านจึงมีการพบปะ พูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งมีลักษณะเป็นการพูดคุยในกลุ่มย่อยตามบ้านเรือน หรือร้านค้าในชุมชน หรือมัสยิด โดยเรื่องที่น่าสนใจมาพูดคุยกันส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ (ร้อยละ33.35)

(2) **การพูดคุยระดับกลุ่มบ้าน** เป็นการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างต่อเนื่องภายในกลุ่ม จนเกิดการขยายวงกว้างสู่ชาวชุมชนในระดับกลุ่มบ้าน โดยรูปแบบในการพูดคุยจะมีลักษณะกึ่งทางการ คือ การจับกลุ่มคุยกันโดยมีหัวหน้ากลุ่มบ้าน หรือตัวแทนของคณะกรรมการชุมชนเข้าร่วมรับฟัง หรือสอบถามปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาที่สามารถควบคุมได้โดยอาศัยการร่วมมือจากชาวชุมชนในกลุ่มบ้านนั้น เช่น การลักขโมย ปัญหายาเสพติด ความประพฤติของวัยรุ่น เป็นต้น (ร้อยละ46.96)

(3) **ระดับชุมชน การพูดคุย แลกเปลี่ยนกันในระดับชุมชน** จะเกิดขึ้นเมื่อมีเรื่องเร่งด่วนจากหน่วยงานราชการ หรือการปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชาวชุมชนในส่วนรวม ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องมีการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เช่น ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหายาเสพติด ปัญหาด้านความปลอดภัยของชุมชน โดยในการดำเนินการคณะกรรมการชุมชนจะเชิญชวนหัวหน้ากลุ่มบ้านและชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนำเสนอปัญหา เพื่อสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละกลุ่มบ้าน และร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกัน เพื่อให้ชาวชุมชนรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง หรือเป็นปัญหาที่มีความสำคัญในชุมชน เพื่อกำหนดแผนการดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน (ร้อยละ73.37)

4.7.2.3 **ขั้นที่ 3 ขั้นสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน** เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนได้รับประสบการณ์จากการคิด วิเคราะห์ และเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงประโยชน์จากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นกรอบพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีขั้นตอนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

1) **การส่งเสริมการมีส่วนร่วม** จากการดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดความตระหนัก และบทเรียนที่หลากหลายจน

ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของชาวชุมชน จากบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ จากการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยสามารถสรุปบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน (ร้อยละ 40.02) ได้ดังนี้

(1) บทบาทร่วมคิด ในการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวชุมชนที่แสดงออกมานั้น พบว่า ส่วนใหญ่เป็นบทบาทในการเสนอความคิดเห็นจากการสนับสนุนจากชุมชน เนื่องจากแนวทางในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนส่วนใหญ่แนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งมักเกิดจากประสบการณ์ ซึ่งมักได้รับการยอมรับ และเชื่อมั่นถึงผลจากการทำกิจกรรมหรือโครงการร่วมกัน จึงกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงบทบาทในลักษณะของการร่วมคิด เพื่อวางแผนให้ตรงกับความต้องการ และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในชุมชน อันเป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วมในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนต่อไป

(2) บทบาทร่วมทำ การทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ได้แสดงบทบาทในการกระทำออกมาในสามลักษณะ คือ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ หรือแรงงานในการทำกิจกรรมดังกล่าว คือ ในการร่วมทำกิจกรรมนั้นเป็นผลมาจากองค์การในชุมชน และชาวชุมชนได้มีการวางแผนร่วมกัน เพื่อสนองต่อความต้องการของชุมชน เช่น การจัดงานเพื่อหารายได้พัฒนาโรงเรียน มัสยิด หรือการปรับปรุงภูมิทัศน์ในชุมชน ชุมชนจะมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดเตรียมสถานที่ เครื่องอำนวยความสะดวก ซึ่งถือว่าการร่วมมือของชาวชุมชนเป็นหน้าที่รับผิดชอบร่วมกัน

(3) บทบาทร่วมรับผิดชอบ การรับผิดชอบในการร่วมทำกิจกรรมร่วมกันของผู้นำ และคณะกรรมการชุมชนได้แสดงบทบาทในการร่วมรับผิดชอบในการร่วมคิดปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรับผิดชอบร่วมกันตามหน้าที่รับผิดชอบ รวมถึงประเมินผลเพื่อหาข้อบกพร่องและแนวในการแก้ไขปัญหา

(4) บทบาทร่วมรับผลประโยชน์ ในกิจกรรมต่างๆ ที่ร่วมกันดำเนินการร่วมคิด ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการทำกิจกรรมร่วมกัน และร่วมกันรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ทำทั้งในระหว่างทำและหลังทำกิจกรรมแล้ว ดังนั้นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดของผู้นำหรือหรือเกิดจากแนวความคิดของชุมชนก็ตาม ล้วนแต่ส่งผลให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนความรู้กันทั้งสองฝ่าย เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้นบทบาทในการร่วมรับผลประโยชน์จึงมีลักษณะของการเกื้อหนุนและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

2) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างและเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วน ได้มีประสบการณ์ที่

จะผ่านกระบวนการไตร่ตรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพื่อตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นการรอบแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังศรัทธาและฉันทามติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม โดยกิจกรรมในการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบในการเรียนรู้ 3 ลักษณะ คือ

(1) การศึกษาดูงาน ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพเสริมเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ที่ทางกลุ่มผู้นำมักจะพาชาวบ้านในชุมชนไปดูงานจากพื้นที่ในชุมชนอื่นๆ เช่น การศึกษาดูงานจากชุมชนจำลุง ชุมชนพระไต่ะ แล้วนำมาทดลองปฏิบัติเป็นการลองผิดลองถูกด้วยตนเอง ก่อให้เกิดและประสบการณ์ใหม่ๆ มาใช้เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพ หรือการปรับปรุงอาชีพเดิมให้ดีขึ้นหรือนำมาประกอบเป็นอาชีพเสริมใหม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น การเลี้ยงปลา การทำเกษตรแบบผสมผสาน การจัดร้านค้าในชุมชน ธรณีคำ และการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น (ร้อยละ 66.70)

(2) ร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ มากมาย เช่น สำนักงานเขต สำนักงานการศึกษาออกโรงเรียนอิสลามธรณีคำ สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยมหานคร เป็นต้น โดยลักษณะความสัมพันธ์ทั้งแนวดิ่งและแนวราบ ในลักษณะของการผสมผสาน ส่งผลให้ชุมชนธรณีคำมักได้รับการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านงบประมาณ การฝึกอบรมวิชาการ การอบรมวิชาชีพอยู่เสมอ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสังคมภายนอกได้อย่างสะดวกมากขึ้น (ร้อยละ 40.02)

(3) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชน เนื่องจากชุมชนธรณีคำเป็นชุมชนเป็นชุมชนที่ชาวชุมชนนับถือศาสนาอิสลาม ดังนั้นการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนหรือภายนอกชุมชนจึงเกิดขึ้นอยู่ประจำ เช่น การประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการชุมชน กลุ่มเครือข่ายอาชีพ หรือญาติพี่น้อง ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงขึ้นจากประสบการณ์ และการแลกเปลี่ยนข่าวสารขยายตัวในวงกว้างมากขึ้น ก่อให้เกิดกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายระหว่างชุมชนในการพึ่งพาอาศัยกัน อันส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ การทำกิจกรรมร่วมกัน โดยอาศัยความเชื่อในศาสนาและวัฒนธรรมเดียวกัน เป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน (ร้อยละ 6.67)

4.7.2.4 ขั้นที่ 4 ขั้นทบทวนปัญหา และสรุปบทเรียน เป็นผลจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จนก่อให้เกิดบทเรียนร่วมกันในการพึ่งพาตนเองของชุมชน และความสามารถในการพัฒนาความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นรูปธรรมขึ้น โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

1) ขั้นความพยายามพึ่งตนเองในการพึ่งตนเอง เป็นลักษณะหนึ่งของการปรับตัวที่ชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกระทำขึ้นมา เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่ได้ท่ามกลางการ

เปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ตลอดเวลา การปลูกฝังหลักศาสนานี้ นอกจากเป็นแนวทางในการปรับตัวแล้วยังเป็นการเตรียมตัวให้แก่คนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ โดยอาศัยความเป็นระบบเครือข่าย และการยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยงทางด้านจิตวิญญาณของชาวชุมชนทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ และการใช้กิจกรรมต่าง ๆ เป็นสื่อกลางให้เกิดความรู้สึกรัก ห่วง แห่น สามัคคี และภูมิใจในความเป็นชุมชน เป็นผลให้เกิดความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่น และความสามารถในการแสวงหาแนวทางในการปรับตัวให้อยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม (ร้อยละ 33.35)

2) ขึ้นสรุปบทเรียน การสรุปบทเรียน ผลการดำเนินการตามแผนงาน การประเมินผลในการดำเนินการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน จะมีการประเมินร่วมกับชาวชุมชน โดยกลุ่มกลุ่มคนประเมิน ในการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่นั้น จากการศึกษาพบว่ากลุ่มคนผู้ทำการประเมินนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้อาจเป็นการประเมินติดตามผลโดยกลุ่มผู้นำชุมชน (คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการศึกษาชุมชน คณะกรรมการมัสยิด กรรมการกลุ่มบ้าน 12 กลุ่มบ้าน) หรือประเมินโดยคณะกรรมการที่มีการแต่งตั้งขึ้น โดยเฉพาะ อาจเป็นผู้ที่มีภูมิความรู้หรือมีความเชี่ยวชาญในเรื่องนั้น โดยเฉพาะหรืออาจประเมินร่วมกันทั้งหมดในชุมชนทั้งผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชน (ร้อยละ 26.68) นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลโดยใช้การสังเกต (ร้อยละ 66.70) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของชาวชุมชน ด้วยการติดตาม เชื่อมชมผลงาน (ร้อยละ 33.35) การเปรียบเทียบผลงานที่เคยทำมาตลอดจนใช้ผลการวิจัยชุมชนจากหน่วยงานอื่นที่เข้ามาศึกษาใช้ในการประเมินร่วมกัน (ร้อยละ 6.67)

สำหรับดัชนีหลักที่ใช้ในการประเมินชุมชนได้มีการร่วมกันกำหนดจากดัชนีความสุข ซึ่งทางชุมชนได้มีการกำหนดตัวชี้วัดไว้ โดยใช้ดัชนีความสุขมวลรวม 4 ประเด็น คือ ได้แก่ 1) การพึ่งตัวเองได้ทางเศรษฐกิจ 2) การคงสภาพแวดล้อม 3) การเน้นวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่ดีงาม และ 4) ธรรมภิบาลในการบริหาร (ร้อยละ 13.34)

3) การพัฒนาแนวคิดให้ชัดเจนโดยการสร้างองค์ความรู้ พัฒนาแนวคิดให้ชัดเจน โดยการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางเพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น โดยชาวชุมชนสามารถปรับตัวไปสู่การพึ่งตนเองบนพื้นฐานของความต้องการและผลประโยชน์ของชุมชน เช่น การแบ่งกลุ่มบ้านเพื่อช่วยกันรับผิดชอบ การปลูกฝังวัฒนธรรม จิตสำนึกของความเป็นชุมชน ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยไม่เป็นการทำลายชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (ร้อยละ 20.01)

4.7.2.5 ขั้นตอนที่ 5 ขยายผล เป็นการเสริมสร้างพลังจากภาคส่วนต่างๆทั้งภายในชุมชน ภายนอกชุมชน และหน่วยงานที่สนับสนุน โดยการขยายผลการดำเนินงานผู้พื้นที่ใกล้เคียง เพื่อนำเสนอองค์ความรู้และยกระดับพื้นที่การเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงกลุ่มหรือบุคคลที่ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ เพื่อสร้างเครือข่ายขับเคลื่อนในการสานต่อองค์ความรู้ และรวมพลังเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมให้ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างกระแสเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีความหลากหลาย ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างพื้นฐานของการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงใน 2 รูปแบบ ได้แก่

1) สร้างเครือข่ายร่วมมือกับชุมชนภายนอก เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันเช่น ชุมชนลำดวน ลำต้นกล้วย ลำไฉ่ โดยหากชุมชนใดมีกิจกรรมทางชุมชนชนรณค้ำก็จะเข้าไปร่วม เช่น การกุศล การสร้างมัสยิด การสร้างโรงเรียน เป็นต้น ทางชุมชนก็จะเข้าไปร่วมช่วยเหลือโดยการลงแรง บริจาคเงิน การบรรยายเศรษฐกิจพอเพียง การอบรมศาสนา กิจกรรมกีฬา การจัดกิจกรรมงานดังกล่าวนี้นอกจากสมาชิกในชุมชนจะได้ร่วมทำกิจกรรมร่วมกันแล้ว ยังทำให้เกิดการสร้างพลังที่เข้มแข็งในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะของภาคี โดยอาศัยความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน (ร้อยละ 86.71)

2) การสร้างความร่วมมือในด้านอาชีพ และความรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำแขวงโคกแฝด ที่ตั้งอยู่ในชุมชนเป็นหน่วยขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นศูนย์รวมในการเผยแพร่ความรู้ ในด้านหลักการ แนวทาง และการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจ โดยใช้ชุมชนชนรณค้ำเป็นกรณีศึกษา ซึ่งเนื้อหาหลักก็จะเป็นการดำเนินชีวิตของมุสลิมในวิถีเศรษฐกิจพอเพียง มีลักษณะเป็นการถ่ายทอดจากประสบการณ์ บทเรียนที่ได้รับตั้งแต่บรรพบุรุษในการพึ่งพาตนเอง เพื่อสร้างความตระหนัก และแรงจูงใจให้มีการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และหน่วยงานในการสร้างความร่วมมือในด้านอาชีพ เช่น การส่งเสริมปัจจัยการผลิตร่วมกับหมู่ 7 ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น การแปรรูปอาหาร การทำนมแพะ เครื่องสำอางนมแพะ การทำจุกข้าว ข้าวกล้อง น้ำข้าวกล้อง หรือการแบ่งสัดส่วนของนักท่องเที่ยวในการศึกษาดูงานทั้งสองหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนยังขยายความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนยังได้มีการสนับสนุนให้มีการตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงภายนอกชุมชนจำนวน 2 ฐาน โดยการสนับสนุนทางวิชาการ แรงงาน และวัสดุอุปกรณ์บางส่วน (ร้อยละ 40.02)

จากการศึกษากระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน สามารถสรุปกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน ดังตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 แสดงกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน

กระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในวิถีชุมชน	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
รับทราบปัญหา/ตระหนักถึงปัญหา		
ทำให้คุณเป็นตัวอย่าง	6	40.02
ยึดหลักศาสนา	3	20.01
วัฒนธรรม/ภูมิปัญญา	2	13.34
บรรยายให้ความรู้	3	20.01
สร้างจิตสำนึกร่วม	2	13.34
อ้างอิงประวัติศาสตร์	3	20.01
การแนะนำให้ชาวชุมชนพึ่งตนเอง	3	20.01
พูดคุย / แลกเปลี่ยน	2	13.34
การจัดทำแผนปฏิบัติการ		
พูดคุยตามกลุ่มบ้าน	7	46.69
ประชุมแบบเป็นทางการ	11	73.37
พูดคุยตามกลุ่มย่อย	5	33.35
การเรียนรู้ร่วมกัน		
ศึกษาดูงาน	10	66.70
บรรยายให้ความรู้	6	40.02
สอดแทรกหลักศาสนา	1	6.67
ทำกิจกรรมร่วมกัน / การมีส่วนร่วม	6	40.02
พูดคุย / แลกเปลี่ยน	1	6.67
สรุปผลการเรียนรู้		
การพึ่งตนเอง	5	33.35
ดัชนีความสุขมวลรวม	2	13.34
สังเกต	10	66.70
พูดคุย / ปรึกษาหารือ	3	20.01
ติดตาม / เชื่อมชมผลงาน	5	33.35

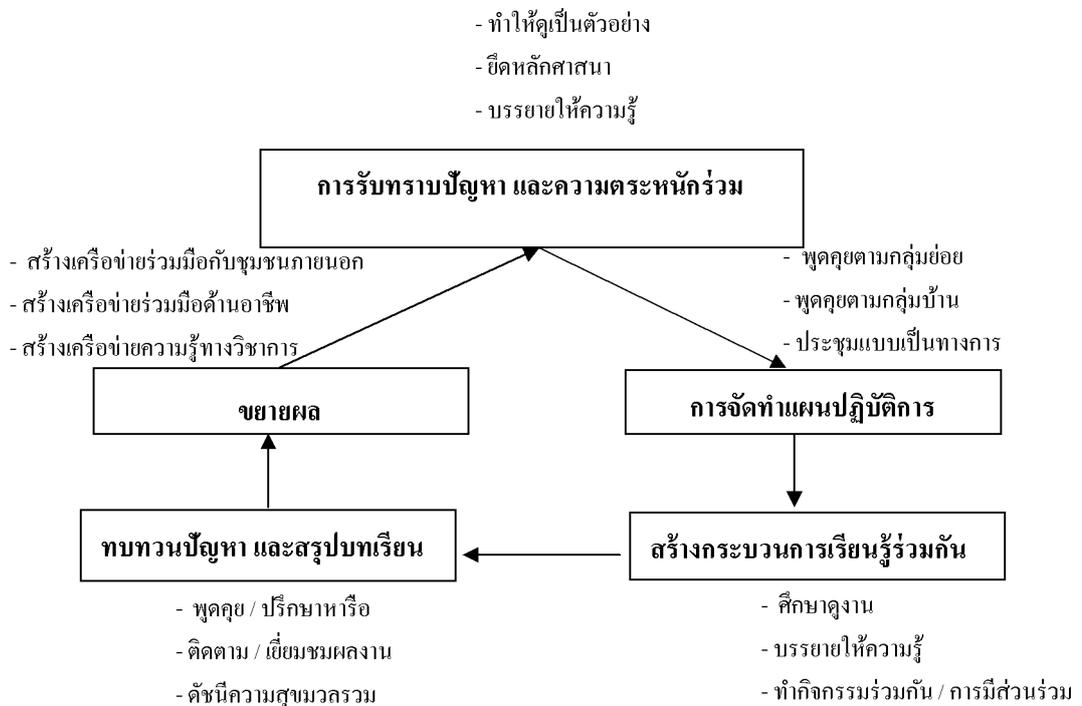
ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

กระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในวิถีชุมชน	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
ขยายผล		
สร้างเครือข่ายร่วมมือกับชุมชนภายนอก	13	86.71
สร้างเครือข่ายร่วมมือด้านอาชีพ และความรู้ทางวิชาการ	6	40.02

หมายเหตุ : * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

จากตารางแสดงแสดงกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนทั้ง 5 ขั้นตอน สามารถสรุปรายละเอียด โดยแสดงเป็นแผนภูมิเพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนมากยิ่งขึ้น ดังแสดงในภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.4 กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน

4.7.3 แนวโน้มการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาแนวโน้มการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนชนวนี่คำ พบว่าชุมชนมีแนวโน้มในการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียง 2 รูปแบบ คือ แนวโน้มในการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียงภายในชุมชนและนอกชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.7.3.1. แนวโน้มในการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียงภายในชุมชน

- 1) การรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน (ร้อยละ 26.68)
- 2) สืบทอดบทบาทหน้าที่ให้คนรุ่นใหม่ร่วมรับผิดชอบ (ร้อยละ 13.34)

4.7.3.2. แนวโน้มในการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียงภายนอก

- 1) ร่วมมือกับชุมชนภายนอก (ร้อยละ 40.02)
- 2) บรรยายให้ความรู้แก่ผู้สนใจภายนอก (ร้อยละ 13.4)
- 3) การศึกษาดูงาน (ร้อยละ 6.67)
- 4) ขยายความรู้โดยใช้เทคโนโลยี (ร้อยละ 6.67)

จากการศึกษาแนวโน้มในการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียง สามารถสรุปภาพรวมของแนวโน้มในการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนชนวนี่คำตามตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16 แนวโน้มการสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

แนวโน้มการสร้างเครือข่าย	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
การสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียงภายในชุมชน		
การรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน	4	26.68
สืบทอดให้คนรุ่นใหม่	2	13.34
การสร้างเครือข่ายความรู้เศรษฐกิจพอเพียงภายนอกชุมชน		
ร่วมมือกับชุมชนภายนอก	6	40.02
บรรยายให้ความรู้แก่ผู้สนใจ	2	13.34
การศึกษาดูงาน	1	6.67
ขยายความรู้โดยใช้เทคโนโลยี	1	6.67

หมายเหตุ : * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.8 การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

การสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง เป็นหารนำเสนอรายละเอียดในการดำเนินงานของชุมชนชนวนีค้ำว่า มีหน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองในชุมชน สิ่งที่ได้รับการสนับสนุนคือสิ่งใด งบประมาณ อุปกรณ์ สถานที่ และการส่งเสริมความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ รวมไปถึงปริมาณที่ได้รับการสนับสนุน ความต่อเนื่องของการได้รับการสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองในชุมชน และแนวโน้มของการได้รับการสนับสนุน ดังมีรายละเอียดดังนี้

4.8.1 หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญทั้ง 15 คน พบว่า หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง มีหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนหลากหลายหน่วยงาน แต่หน่วยงานที่มีส่วนการสนับสนุนที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ มีความเห็นว่ามีค่าสำคัญที่สุด 3 อันดับ ได้แก่ สำนักงานเขต (ร้อยละ 46.69) ที่เข้ามาสนับสนุนงบประมาณ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันชุมชน การศึกษานอกโรงเรียนอิสลามธานีค้ำ (ร้อยละ 46.69) สนับสนุนด้านวิชาการ สนับสนุนการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ภายในชุมชน และ โรงเรียนอิสลามธานีค้ำ (ร้อยละ 40.02) สนับสนุนด้านวิชาการ สถานที่ และอุปกรณ์ เพื่ออำนวยความสะดวกในการขับเคลื่อนความรู้ร่วมกับชุมชน

4.8.2 สิ่งที่ได้รับการสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

สิ่งที่ได้รับการสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองในชุมชน สามารถจำแนกตามประเภทของการสนับสนุน 4 ด้าน ได้แก่ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์/แรงงาน วิทยากรผู้ให้ความรู้ และการส่งเสริมความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก

4.8.2.1 งบประมาณ การสนับสนุนด้านงบประมาณส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขต จำนวน 5,000 บาท (ร้อยละ 33.35) เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาในชุมชน เช่น การจัดอบรม ชุดลอกคูคลอง การซ่อมแซมถนน การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในชุมชน เป็นต้น ส่วนการสนับสนุนจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (ร้อยละ 6.67) จะสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำแผนชุมชนพอเพียง โดยให้งบประมาณ 1,000,000 บาท เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการบริหารกลุ่มอาชีพในชุมชน 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสัตว์เศรษฐกิจ กลุ่มคหกรรมลำไทร กลุ่ม

เกษตรกรรมลำไทร กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มการค้า กลุ่มโรงสีข้าว โดยในการบริหารงานยังมีการดำเนินการตั้งจะออมทรัพย์จากสมาชิก 6 กลุ่มอาชีพ เดือนละ 20 บาท เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนต่อไป

4.8.2.2 การสนับสนุนด้านอุปกรณ์/ แรงงาน จะได้รับจากสำนักงานเขต องค์การเอกชน (ร้อยละ 13.34) การศึกษานอกโรงเรียนอิสลามธรรณิคำ (ร้อยละ 20.01) และโรงเรียนอิสลามธรรณิคำ (ร้อยละ 26.68) สนับสนุนการจัดกิจกรรมภายในชุมชน โดยสำนักงานเขต และองค์การเอกชนสนับสนุนเดินที่ โต๊ะ เก้าอี้ และร่วมช่วยเหลือฐานการเรียนรู้ในชุมชน โดยการสนับสนุนเครื่องมือการเกษตร พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ส่วนการศึกษานอกโรงเรียนอิสลามธรรณิคำ จะให้การสนับสนุนสถานที่ และสนับสนุนให้นักเรียนในสังกัดเข้ามาร่วมทำกิจกรรมร่วมกับชาวชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังได้รับการสนับสนุนจากกรมพลังงาน (ร้อยละ 6.67) สนับสนุนเครื่องผลิตไบโอดีเซล เพื่อให้ชาวชุมชนได้เรียนรู้ และนำน้ำมันที่เหลือจากการผลิตในครัวเรือนมาผลิตน้ำมันไบโอดีเซล เพื่อใช้ประโยชน์ในชุมชน

นอกจากนี้ชุมชนยังได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์จากองค์การเอกชน เช่น กลุ่มบริษัท เครือเจริญโภคภัณฑ์ การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ได้มีการสนับสนุนเพิ่มเติม ทั้งพันธุ์สัตว์ เครื่องมือทำสวน พันธุ์ไม้ดอก ไม้ประดับ เป็นต้น (ร้อยละ 13.34)

4.8.2.3 วิทยากรผู้ให้ความรู้ เป็นการสนับสนุนในด้านวิชาการและการร่วมทำกิจกรรมภายในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากโรงเรียนอิสลามธรรณิคำ (ร้อยละ 6.67) และ การศึกษานอกโรงเรียนอิสลามธรรณิคำ (ร้อยละ 13.34) ในการให้ความช่วยเหลือโดยการบรรยายร่วมกับวิทยากรประจำฐานการเรียนรู้ ตลอดจนการให้คำปรึกษาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน

4.8.2.4 การสนับสนุนด้านการบริหาร

1) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ร้อยละ 6.67) สนับสนุนความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การบริหารจัดการการท่องเที่ยว โฮมสเตย์ และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้แก่ชุมชน

2) การส่งเสริมความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เป็นการสนับสนุนในด้านการพัฒนา และการสร้างความร่วมมือในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองในชุมชน โดยมีหน่วยงานที่ให้ความร่วมมือ ได้แก่

3) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร (ร้อยละ 13.34) ดำเนินการจัดหลักสูตร การศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาพัฒนาชุมชน ดำเนินการในช่วงปี 2545-2550 โดยมุ่งเน้นให้นักศึกษามีการเรียนรู้ร่วมกับชาวชุมชน

4) มหาวิทยาลัยมหานคร (ร้อยละ 13.34) ให้การสนับสนุนในความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับการดูแลสัตว์เลี้ยง และสัตว์เศรษฐกิจภายในชุมชน

5) สำนักงานส่งเสริมการเกษตร (ร้อยละ 6.67) ให้การสนับสนุนในความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับการเกษตร จัดตลาดนัดในการกระจายผลผลิตของชุมชน และการส่งเสริมอาชีพให้แก่ชาวชุมชน

6) ธนาคารเพื่อการเกษตร (ร้อยละ 6.67) สนับสนุนความรู้ด้านการวางแผนทางการเงินในระดับครอบครัว กองทุนชุมชน และการกู้ยืมเงินเพื่อการลงทุนในการประกอบอาชีพของชาวชุมชน

7) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (ร้อยละ 6.67) สนับสนุนงบประมาณ และความร่วมมือกับนักวิชาการในการศึกษาวิจัยร่วมกับชาวชุมชน

4.8.3 ปริมาณที่ได้รับความสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ปริมาณที่ได้รับความสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง เกิดจากการการสนับสนุนจากหน่วยงาน 2 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานเขต (ร้อยละ 33.35) สนับสนุนงบประมาณจำนวน 5,000 บาท เพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาในชุมชน เช่น การจัดอบรม ชุดลดอคติคล่อง การซ่อมแซมถนน การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในชุมชน เป็นต้น และการสนับสนุนจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (ร้อยละ 6.67) จำนวน 1,000,000 บาทในการดำเนินกิจกรรมสร้างกลุ่มอาชีพภายในชุมชน (ได้รับมอบเมื่อ พ.ศ. 2547)

4.8.4 ความต่อเนื่องการสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ความถี่ของการได้รับความสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนนั้น ได้รับอย่างต่อเนื่องจากสำนักงานเขต (ร้อยละ 33.35) โดยสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาชุมชน 5,000 บาทต่อเดือน เพราะถูกกำหนดไว้ในแผนงบประมาณของสำนักงานเขต ซึ่งชุมชนจะต้องมีการดำเนินการจัดกิจกรรมทุกเดือน โดยมีการส่งสรุปวาระการประชุมให้พัฒนาชุมชนประจำเขตได้รับทราบทุกเดือน

4.8.5 แนวโน้มการสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนับสนุนด้านงบประมาณ จะได้รับการสนับสนุนจากจากสำนักงานเขต (ร้อยละ 33.35) โดยสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาชุมชน 5,000 บาทต่อ

เดือน แต่การสนับสนุนด้านอื่น เช่น อุปกรณ์/แรงงาน วิทยากรผู้ให้ความรู้ และการส่งเสริมความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก จะขึ้นอยู่กับแผนการดำเนินงานของชุมชน (ร้อยละ 60.03)

จากการศึกษา สามารถแสดงการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนวนี่คำ ตามตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้		
การศึกษานอกโรงเรียน	7	46.69
สำนักงานเขตหนองจอก	7	46.69
โรงเรียนอิสลามท่าโพธิ์	6	40.02
สิ่งที่ได้รับการสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้		
1. การสนับสนุนด้านงบประมาณ	5	33.35
สำนักงานเขตหนองจอก	1	6.67
กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ		
2. การสนับสนุนด้านอุปกรณ์ / แรงงาน	2	13.34
สำนักงานเขตหนองจอก	4	26.68
โรงเรียนอิสลามท่าโพธิ์	3	20.01
การศึกษานอกโรงเรียน	2	13.34
องค์การเอกชน	1	6.67
กรมพลังงาน		
3. วิทยากรผู้ให้ความรู้	1	6.67
โรงเรียนอิสลามท่าโพธิ์	2	13.34
การศึกษานอกโรงเรียน		

ตารางที่ 4.17 (ต่อ)

การสนับสนุนการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
4. การบริหารจัดการ		
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	1	6.67
5. การส่งเสริมความร่วมมือจากภายนอก	2	13.34
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร	2	13.34
มหาวิทยาลัยมหานคร	2	13.34
ธนาคารเพื่อการเกษตร	1	6.67
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)	1	6.67
สำนักงานส่งเสริมการเกษตร		
ปริมาณที่ได้รับจากการสนับสนุน	5	33.35
สำนักงานเขตหนองจอก 5,000 บาท	1	6.67
กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ จำนวน 1 ล้าน บาท		
ความต่อเนื่องของการได้รับสนับสนุน	5	33.35
สำนักงานเขตหนองจอก (ต่อเดือน)	1	6.67
กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 (1 ครั้ง)		
แนวโน้มของการได้รับสนับสนุน		
สำนักงานเขตหนองจอก 5,000 บาท	5	33.35
แผนการดำเนินงานของชุมชน (การสนับสนุนด้านอื่นๆ)	9	60.03

หมายเหตุ : * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน
 ธรณีคำ มีหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน 3 หน่วยงาน คือ สำนักงานเขต การศึกษานอกโรงเรียน
 อิสลามธรณีคำ และโรงเรียนอิสลามธรณีคำ โดยทั้งสามหน่วยงานจะมีหน้าที่ในการสนับสนุนการ
 ขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านงบประมาณ อุปกรณ์ /
 แรงงาน และวิทยากรผู้ให้ความรู้ โดยบทบาทในการสนับสนุนด้านงบประมาณสำนักงานเขตจะเป็น

ผู้รับผิดชอบ โดยสนับสนุนงบประมาณในการช่วยเหลือเดือนละ 5,000 บาทในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือ กิจกรรมการพัฒนาในชุมชน ส่วนสถาบันการศึกษาทั้งการศึกษานอกโรงเรียนอิสลาม ธรณีคำ และโรงเรียนอิสลามธรณีคำที่ใช้สถานที่ของชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ จะสนับสนุนในด้านของอุปกรณ์ / แร่งงาน และวิทยากรผู้ให้ความรู้ ในการจัดกิจกรรมในชุมชน

นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการสร้างความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก ทั้งที่เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ธนาคารเพื่อการเกษตร สำนักงานส่งเสริมการเกษตร และกรมพลังงาน ในการประสานความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนขึ้นพื้นฐาน ให้ชุมชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพ และการพึ่งตนเองในระดับครอบครัว กลุ่ม และชุมชน ในขณะเดียวกันชุมชนก็ประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และสถาบันวิชาการ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และกรมพลังงาน เพื่อยกระดับความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้เข้มแข็ง โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการศึกษา ค้นคว้า และทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

4.9 ปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) พบว่าปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนธรณีคำ มีประเด็นที่ถูกนำเสนอมากมายทั้งปัญหาอุปสรรคด้านบุคคลและด้านการดำเนินงาน ดังนี้

4.9.1 ปัญหา อุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปน้อย พบว่า ปัญหาอุปสรรค ด้านบุคคล และด้านการดำเนินการที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงมีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

4.9.1.1 ปัญหาอุปสรรคด้านบุคคล

- 1) ไม่สามารถให้ความรู้โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองมากนัก (ร้อยละ 13.34)
- 2) ความขัดแย้งภายในชุมชน (ร้อยละ 40.02)
- 3) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากผลกระทบจากภายนอก (ร้อยละ 20.01)

4.9.1.2 ปัญหาอุปสรรคด้านการดำเนินการ

- 1) การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอ (ร้อยละ 13.34)
- 2) ไม่มีการรวมกลุ่มที่ถาวร (ร้อยละ 13.34)

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าปัญหาอุปสรรคด้านบุคคล ซึ่งเป็นปัญหาส่วนตัวของชาวชุมชนนั้น ประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ ความขัดแย้งภายในชุมชน เนื่องจากชาวชุมชนบางส่วนไม่เข้าใจถึงเจตนารมณ์ในการจัดตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน โดยบางส่วนเข้าใจว่าจัดตั้งขึ้นเพราะการส่งเสริมจากนโยบายของรัฐ และเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากภายนอก ส่วนปัญหารองลงมา คือ ฐานการเรียนรู้ไม่สามารถให้ความรู้โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองมากนัก เนื่องจากการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้องอาศัยวิทยากรเป็นผู้ให้ความรู้ ซึ่งในบางครั้งวิทยากรไม่สามารถรองรับชาวชุมชน และผู้เข้ามาศึกษาดูงานได้มากนัก และปัญหาสุดท้ายคือการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากผลกระทบจากภายนอก เนื่องจากชุมชนถูกรายล้อมไปด้วยชุมชนเมือง จึงเกิดความวิตกกังวลว่าในอนาคต ชาวชุมชนอาจจะรับวัฒนธรรมภายนอกเข้ามามากจนชุมชนไม่สามารถต้านกระแสการเปลี่ยนแปลงได้จนทำให้ชุมชนกลายเป็นชุมชนเมืองในที่สุด

ปัญหาอุปสรรคด้านการดำเนินการ ประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอและล่าช้า เนื่องจากการดำเนินการของหน่วยงานราชการจำเป็นต้องอาศัยขั้นตอนในการขออนุมัติงบประมาณ หรือวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน ซึ่งในบางครั้งการดำเนินงานต้องการความเร่งด่วน จึงทำให้ชาวชุมชนต้องอาศัยทรัพยากรเท่าที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาเบื้องต้นก่อนซึ่งไม่เพียงพอ จึงทำให้การแก้ไขปัญหาไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนปัญหารองลงมา คือ ไม่มีการรวมกลุ่มที่ถาวร เนื่องจากการรวมกลุ่มของชาวชุมชนจะมีการรวมกลุ่มเมื่อได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานที่สนับสนุนที่แสดงออกมาในลักษณะของโครงการให้การศึกษาอบรม การศึกษาดูงาน ซึ่งมีการดำเนินการในช่วงระยะเวลาอันสั้น เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นเรียบร้อยก็ล้มเลิกกลุ่มไป หรือต่างคนต่างทำ ไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องหรือขยายผลต่อไป

จากการศึกษา สามารถแสดงการสนับสนุนการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนนาคำ ตามตารางที่ 4.18 ดังนี้

ตารางที่ 4.18 แสดงปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหา และอุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
ปัญหาและอุปสรรคด้านบุคคล		
ความขัดแย้งภายในชุมชน	6	40.02
ฐานการเรียนรู้ในชุมชนไม่สามารถให้ความรู้โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองมากนัก	2	13.34
ปัญหาและอุปสรรคด้านการดำเนินการ		
การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอและล่าช้า	2	13.34
ชาวชุมชนไม่มีการรวมกลุ่มที่ถาวร	2	13.34
ไม่แสดงความคิดเห็น	2	13.34

หมายเหตุ : * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.9.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนชั้นคำ มีแนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรค ดังนี้

4.9.2.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคด้านบุคคล

- 1) สร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน (ร้อยละ 20.01)
- 2) พัฒนาฐานการเรียนรู้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น (ร้อยละ 13.34)
- 3) สร้างความเป็นธรรมให้กับชาวชุมชนที่ด้อยโอกาส (ร้อยละ 6.67)

4.9.2.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคด้านการดำเนินการ

- 1) การทบทวนแผนปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม (ร้อยละ 13.34)
- 2) การรวมกลุ่มอาชีพ (ร้อยละ 20.01)
- 3) การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 6.67)

จากข้อมูลสามารถสรุปได้ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองด้านบุคคลที่จะนำมาใช้เป็นประเด็นแรก คือ สร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน เพราะเกิดจากสาเหตุที่ชาวชุมชนบางส่วนยังไม่เข้าใจถึงเจตนารมณ์

ในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นผู้นำชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชาวชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนถึงเจตนารมณ์ในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงแก่ชาวชุมชน ทั้งยังสร้างความร่วมมือกับกลุ่มจัดตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาฐานการเรียนรู้ให้เป็นรูปธรรม และชาวชุมชนสามารถเกิดการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น โดยส่งเสริมให้ชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อสร้างโอกาสให้กับชาวชุมชนที่ด้อยโอกาสสามารถเข้าถึงโอกาส และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างเท่าเทียมกัน

แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคด้านการดำเนินการ ในประเด็นปัญหาอุปสรรคด้านการดำเนินงาน มีวิธีแก้ไขปัญหาดังนี้ ในประเด็นปัญหา การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอและล่าช้า หน่วยงานควรมีการทบทวนแผนปฏิบัติงาน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานและชาวชุมชน จึงจะทำให้การขับเคลื่อนความรู้เป็นไปอย่างสอดคล้อง และตรงตามความต้องการของชาวชุมชนมากขึ้น สำหรับปัญหาในด้านของการรวมกลุ่มของชาวชุมชน ทางผู้นำและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพในชุมชน โดยส่งเสริมให้แต่ละกลุ่มบ้านมีการรวมกลุ่มกันเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผลผลิตจากชุมชน เพื่อสร้างรายได้เสริมในการดำรงชีพ และเป็นการขยายโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสในชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อีกทางหนึ่ง

จากการศึกษา สามารถแสดงแนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนวนคำ ตามตารางที่ 4.18 ดังนี้

ตารางที่ 4.19 แนวทางการแก้ไขปัญหอุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางการแก้ไขปัญหอุปสรรค	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
แนวทางการแก้ไขปัญหอุปสรรคด้านบุคคล		
สร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน	3	20.01
พัฒนาฐานการเรียนรู้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น	2	13.34
สร้างความเท่าเทียมให้กับชาวชุมชนที่ด้อยโอกาส	1	6.67
แนวทางการแก้ไขปัญหอุปสรรคด้านการดำเนินการ		
ทบทวนแผนปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม	2	13.34
การรวมกลุ่มอาชีพ	3	20.01

หมายเหตุ : * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.9.3 ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) พบว่า ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนวนีคำ มีประเด็นที่ถูกนำเสนอมากมาย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะด้านการดำเนินการภายในชุมชนและข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

4.9.3.1 ข้อเสนอแนะด้านการดำเนินการภายในชุมชน

- 1) ควรมีการร่วมมือในการพัฒนาฐานการเรียนรู้ให้เป็นรูปธรรม (ร้อยละ 6.67)
- 2) ควรมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง (ร้อยละ 6.67)
- 3) จัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือชาวชุมชนที่ด้อยโอกาส (ร้อยละ 13.34)

4.9.3.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วม (ร้อยละ 26.68)
- 2) หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาดูแลโดยการสนับสนุนทางวิชาการ (ร้อยละ 13.34)

3) จัดตั้งกลุ่มอาชีพ / สร้างเครือข่ายอาชีพ (ร้อยละ 13.34)

จากข้อมูลสามารถสรุปได้ว่า ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นข้อเสนอแนะที่มาจากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ทั้งที่เกิดจากตัวบุคคลและปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกเป็นจะเป็นข้อเสนอแนะด้านการดำเนินการภายในชุมชน เป็นการเสนอแนะเพื่อให้การดำเนินงานการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยสิ่งที่ชุมชนได้รับการเสนอแนะ คือ ควรมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อสร้างความร่วมมือ และความเข้าใจอันดีระหว่างกันภายในชุมชน อีกทั้งยังมีการนำเสนอแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ชาวชุมชนยอมรับและสร้างความไว้วางใจกับชาวชุมชน โดยผู้นำและคณะกรรมการชุมชนควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือชาวชุมชนที่ด้อยโอกาส เช่น สนับสนุนทุนการศึกษา การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง การช่วยเหลือผู้พิการ เป็นต้น อันจะก่อให้เกิดความสามารถในการเข้าถึงโอกาสได้เท่าเทียมกัน

ประเด็นที่สองเป็นข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชาวชุมชน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงานและชาวชุมชน ในการร่วมคิด ร่วมทำ และรับผลร่วมกัน เพื่อให้การดำเนินการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นไปอย่างราบรื่น และต้องการให้หน่วยงานที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการ และส่งเสริมจัดตั้งกลุ่มอาชีพ / สร้างเครือข่ายอาชีพ เพื่อเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการยังชีพ และหาเลี้ยงครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง ตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้ชาวชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคีทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชนด้วย อันจะทำให้เกิดความกลมเกลียวเหนียวแน่น และเกิดพลังในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้ขยายวงกว้างมากขึ้น

จากการศึกษา สามารถสรุปข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามตารางที่ 4.20 ดังนี้

ตารางที่ 4.20 ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน* (n=15)	ร้อยละ** (100.00)
ข้อเสนอแนะด้านการดำเนินการภายในชุมชน		
ควรมีการร่วมมือในการพัฒนาฐานการเรียนรู้ให้เป็นรูปธรรม	1	6.67
ควรมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันของชาวชุมชน	1	6.67
จัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือชาวชุมชนที่ด้อยโอกาส	2	13.34
ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง		
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชาวชุมชน	4	26.68
หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนทางวิชาการ	2	13.34
จัดตั้งกลุ่มอาชีพ / สร้างเครือข่ายอาชีพ	2	13.34

หมายเหตุ : * ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

** ฐานร้อยละคิดจาก 15

4.10 สรุปภาพรวมการจัดระบบความรู้ และการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษา รูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนชนธิคำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาสามารถอธิบายถึงรูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองในวิถีชุมชน หากวิเคราะห์รูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาชุมชนชนธิคำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยเทียบเคียงกับทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ยกมาอ้างอิงในบทที่ 2 สามารถอภิปรายได้ดังนี้

รูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนชนธิคำ ได้เป็นไปตามรูปแบบที่ โกลด์ คีลธรรม (2546 อ้างถึงใน รัชดา จิตเสรี, 2548) ที่อธิบายว่าเมื่อมนุษย์ และหรือองค์กร / ชุมชนเผชิญกับปัญหาและความผิดพลาดในการจัดการก็จะเกิดการปรับตัวใน 3 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเองและ

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม 2) ร่วมคิดร่วมตัดสินใจและรับการสนับสนุนเพื่อให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ และสุดท้าย 3) ร่วมต่อยอด สรุปหลักการ หรือองค์ความรู้ใหม่

ส่วนขั้นตอนการจัดระบบความรู้มีความสอดคล้องกับขั้นตอนการจัดระบบความรู้ของ วิจารย์ พานิช (2548) ชัชวาลย์ วงศ์ประเสริฐ (2548) ไสว โสจนศุภฤกษ์ (2549) และทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2551) สามารถสรุปได้ว่า ขั้นตอนการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียงวิถีชุมชนของชุมชนชนรณิคำ 10 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดเป้าหมายและค้นหา ความรู้ 2) การสร้างและการแสวงหาความรู้ 3) การพัฒนาความรู้สู่องค์กร 4) การเผยแพร่ความรู้ 5) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ 6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ 7) การเข้าถึงความรู้ 8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ 9) การเรียนรู้ และการใช้ความรู้ 10) การประเมินผลการจัดการ ความรู้

หากวิเคราะห์ด้านรายละเอียดแล้ว พบว่า มีความคล้ายคลึงกับขั้นตอนการจัดระบบความรู้ ของ ชัชวาลย์ วงศ์ประเสริฐ (2548) มากที่สุด เนื่องจากการกำหนดรูปแบบการจัดระบบความรู้ที่ ครอบคลุมรูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนชนรณิคำ ส่วนแนวคิดของท่านอื่นก็มีความ คล้ายคลึงบ้าง และรูปแบบในการจัดระบบความรู้ของบางท่านก็มีส่วนเสริมให้ขั้นตอนการจัดระบบ ความรู้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ กระบวนการจัดการความรู้ของ ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2551) โดยเสริมการจัดการความรู้ในขั้นที่ 6 คือ การประมวลและกลั่นกรอง ความรู้ เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต หรือชุมชนที่ได้มีการ เลือกลงเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทาง วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็การเรียนรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ใน 2 ระดับ คือ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ระดับบุคคลที่อาศัยประสบการณ์ การอบรมตั้ง สอน และการสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษ ส่วนในระดับชุมชนโดยการยึดหลักการทางศาสนา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของอิสลาม

ส่วนการเสริมจัดการความรู้ของ ไสว โสจนศุภฤกษ์ (2549) ในขั้นที่ 7 คือ การเข้าถึงความรู้ เป็นขั้นตอนในการส่งเสริมให้ชาวชุมชนให้ชาวชุมชนเกิดความชำนาญ โดยการซึมซับแนวคิด วิธีการ และเทคนิคที่จะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตามความรู้ของชุมชนมักเป็น ความรู้ซ่อนเร้นภายในบุคคลที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และการสั่งสมประสบการณ์ที่ แตกต่างกัน ดังนั้นจึงเกิดช่องทางการเข้าถึงความรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้หลายช่องทาง สำหรับ ชุมชนชนรณิคำได้มีการจัดตั้งองค์การชุมชน เพื่อความสะดวกในการประสานงาน และการ บริหารงานงานชุมชน เรียกว่า “บรม” ได้แก่ บ้าน โรงเรียน และมีสยิดเป็นองค์กรหลักในการ

สร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการประสานงานกับหน่วยงานที่สนับสนุน เพื่อให้ช่องทางในการเข้าถึงความรู้หลากหลายมากขึ้น

สำหรับการวิเคราะห์กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาชุมชนชนวนคำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ซึ่งกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนได้มีการวิเคราะห์กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจาก เสาวลักษณ์ สมสุข (2550) สุพรรณิ ไชยอำพร (2549) Marx (1994) และ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2549) สามารถสรุปกระบวนการขับเคลื่อนที่มีต่อความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชีวิตของชุมชนชนวนคำ ได้ 5 ขั้นตอน คือ 1) การรับทราบปัญหา และความตระหนักร่วม 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ 3) สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 4) ทบทวนปัญหาและสรุปบทเรียน และ 5) ขยายผล

หากวิเคราะห์ด้านรายละเอียดแล้ว พบว่า มีความคล้ายคลึงกับกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของ สุพรรณิ ไชยอำพร (2549) มากที่สุด เนื่องจากมีการกำหนดขั้นตอนของกระบวนการจัดระบบความรู้ที่ครอบคลุมกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนชนวนคำ ส่วนแนวคิดของท่านอื่นก็มีความคล้ายคลึงบ้าง และรูปแบบในการจัดระบบความรู้ของบางท่านก็มีส่วนเสริมให้ขั้นตอนกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมีความครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้น ได้แก่ ขั้นที่ 3 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ของคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2549) โดยสร้างและเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วน ได้มีประสบการณ์ที่จะผ่านกระบวนการไตร่ตรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพื่อตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังศรัทธา และฉันทามติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม โดยกิจกรรมในการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบในการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชน การฝึกอบรมวิชาการและการอบรมวิชาชีพ

ในส่วน การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง มีความสอดคล้องกับกับสนับสนุนจากองค์การจาก ประดิษฐ์ สารรัตน์ (2552) ว่าปัจจัยสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้ และรูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุน 4 ด้าน คือ กำลังคน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหาร เพื่อให้การขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงประสบความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพ โดยการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนวนคำ มีหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน 3 หน่วยงาน คือ สำนักงานเขต การศึกษานอกโรงเรียนอิสลามชนวน

คำ และโรงเรียนอิสลามธรรณิคำ โดยบทบาทในการสนับสนุนด้านงบประมาณสำนักงานเขตสนับสนุนงบประมาณในการช่วยเหลือเดือนละ 5,000 บาทในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือกิจกรรมการพัฒนาในชุมชน ส่วนสถาบันการศึกษาทั้งการศึกษานอกโรงเรียนอิสลามธรรณิคำ และโรงเรียนอิสลามธรรณิคำที่ใช้สถานที่ของชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ จะสนับสนุนในด้านของอุปกรณ์ / แรงงาน และวิทยากรผู้ให้ความรู้ ในการจัดกิจกรรมในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการสร้างความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐ และเอกชน ในการประสานความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนขึ้นพื้นฐานให้ชาวชุมชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพ และการพึ่งตนเองในระดับครอบครัว กลุ่ม และชุมชน ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็ประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และสถาบันวิชาการ เพื่อส่งเสริมการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นที่ไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปัญหา และอุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง พบว่าปัญหาและอุปสรรคด้านบุคคล ซึ่งเป็นปัญหาส่วนตัวของชาวชุมชนนั้น ประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ ความขัดแย้งภายในชุมชน ส่วนปัญหารองลงมา คือ ฐานการเรียนรู้ไม่สามารถให้ความรู้ โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองมากนัก และปัญหาสุดท้ายคือ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากผลกระทบจากภายนอก เนื่องจากชุมชนถูกรายล้อมไปด้วยชุมชนเมือง ส่วนปัญหาและอุปสรรคด้านการดำเนินการ ประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอ และล่าช้า ส่วนปัญหารองลงมา คือ ไม่มีการรวมกลุ่มที่ถาวร เนื่องจากการรวมกลุ่มของชาวชุมชนจะมีการรวมกลุ่มเมื่อได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานที่สนับสนุน เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นเรียบร้อยก็ล้มเลิกกลุ่มไป หรือต่างคนต่างทำ ไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หรือขยายผลต่อไป สำหรับข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นข้อเสนอแนะที่มาจากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ทั้งที่เกิดจากตัวบุคคลและปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกเป็นข้อเสนอแนะด้านการดำเนินการภายในชุมชน โดยสิ่งที่ชุมชนได้รับการเสนอแนะ คือ ควรมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อสร้างความร่วมมือ และควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือชาวชุมชนที่ด้อยโอกาส เช่น สนับสนุนทุนการศึกษา การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง การช่วยเหลือผู้พิการ เป็นต้น อันจะก่อให้เกิดความสามารถในการเข้าถึงโอกาสได้เท่าเทียมกัน ประเด็นที่สองเป็นข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชาวชุมชน ต้องการให้หน่วยงานที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการ และส่งเสริมจัดตั้งกลุ่มอาชีพภายในชุมชน หรือ สร้างเครือข่ายอาชีพพร้อมกับภายนอกชุมชน

4.11 บทวิเคราะห์

หากกล่าวโดยสรุปการจัดระบบความรู้ และการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนชนวนี่คำมีการดำเนินการ โดยยึดหลักการสร้างบทเรียนจากครอบครัว ศาสนา และการศึกษา ทำให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ตามสภาพบริบทของชุมชน ส่งผลเกิดการขยายองค์ความรู้ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษขยายสู่ชาวชุมชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่ม และชุมชน แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินการในด้านเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งเฉพาะที่แต่ละชุมชน หรือชุมชนมีไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงกระบวนการทัศน์ ค่านิยม และแบบแผนวิถีการปฏิบัติของสังคมนั้น ทว่า ถึงเวลานี้ ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจอย่างแท้จริงว่าเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร แม้แต่วงการวิชาการ ไทยก็ยังมีข้อถกเถียงการหาข้อสรุปถึงหลักการและการประยุกต์ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็น ไปในทิศทางเดียวกันได้ ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่มีการปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

ฉะนั้น แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการหนึ่งที่มีขั้วทั้งข้อดีและข้อจำกัด แต่หากภาวการณ์ศึกษาแนวทางหรือหลักการเศรษฐกิจพอเพียงยังคงติดอยู่กับนักวิชาการเพียงฝ่ายเดียว นอกจากจะทำให้เศรษฐกิจพอเพียงตกอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงแล้ว ยังทำให้การค้นพบข้อจำกัดบางประการที่ไม่สามารถบรรลุเจตนารมณ์ของเศรษฐกิจพอเพียงได้ ดังนั้น การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงจึงควรถูกหยิบยกในการพูดคุยเพื่อหาข้อสรุป เพื่อเปรียบเทียบหาจุดเด่นและข้อจำกัด อันจะนำไปสู่การปรับปรุง ตลอดจนประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน จนถึงระดับประเทศ จึงจำเป็นต้องส่งเสริมความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงใน 2 ทาง คือ

1) ด้านทฤษฎี คือ ผลการวิจัยหรือการตีพิมพ์ในเชิงวิชาการ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากการเรียนรู้ จะสามารถเข้าใจและปฏิบัติได้จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ เฉกเช่นชุมชนชนวนี่คำที่ได้ใช้วิธีการสืบทอดองค์ความรู้ โดยการประมวลถกถ่วง เที่ยบเคียง หรือการลอกเลียนแบบอย่างการดำเนินชีวิตจากบรรพบุรุษมา จัดระบบความรู้ทั้งการจัดข้อมูลข่าวสาร และการสร้างตัวแบบการเรียนรู้จากครอบครัว ศาสนา และสถาบันการศึกษา ตลอดจนแบบแผนการปฏิบัติของของชาวชุมชน จากอดีตถึงปัจจุบัน จนก่อให้เกิดการเรียนรู้หลักการ จนนำไปสู่การขับเคลื่อนความรู้ให้ขยายผลสู่ชาวชุมชน

2) ด้านปฏิบัติ สิ่งที่สามารถพิสูจน์เชิงประจักษ์ที่สุดคงหนีไม่พ้นด้านเกษตรกรรมที่มีการผสมผสานแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ค่อนข้างเป็นผลสำเร็จ จนเกิดความเห็นพ้องต้องกันว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือ เกษตรกรรม ดังนั้นหากคนใดต้องการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงก็จะนึกถึงการจับจอบ เสียม แล้วเข้าไปทำนาทำสวนแล้วถือว่าตนได้ดำเนินตาม

แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว หากแต่ไม่ได้ถูกคิดว่าแท้จริงเศรษฐกิจพอเพียงสามารถประยุกต์ใช้ในหลายด้านทั้ง การเมือง กฎหมาย ไม่เว้นแม้แต่อุตสาหกรรม บริการ และอื่น ๆ ดังนั้นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องในด้านการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงทั้งภาครัฐ และเอกชน สมควรอย่างยิ่งในการสร้างภาคีความร่วมมือในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่หลากหลาย ซึ่งจะทำให้การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงขยายวงกว้าง และมีความหลากหลายมากขึ้นจนก่อให้เกิดองค์ความรู้ในการพึ่งพาตนเอง ได้ในที่สุด

จากที่กล่าวมาการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นต้องมีการดำเนินการทั้ง 2 ด้านให้เหมาะสมและเป็นไปได้ตามบริบทของแต่ละสังคม ถึงแม้ท้ายสุดอาจไม่สามารถพัฒนาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบหลักในการพัฒนาประเทศได้ แต่เศรษฐกิจพอเพียงก็มีจุดเด่นในการนำไปประยุกต์ใช้ เฉกเช่นชุมชนชนวนี่คำที่ได้ยึดถือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทและวิถีการดำรงชีวิตของชาวชุมชน ส่งผลให้ชุมชนชนวนี่คำมีความโดดเด่นในด้านการเรียนรู้ และสามารถพัฒนาศักยภาพของชาวชุมชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยสามารถรับรู้ และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป แม้จะถูกร่ายล้อมไปด้วยสังคมเมืองก็ตาม ดังนั้นหากชุมชน หรือสังคมอื่นสามารถเรียนรู้และนำตัวแบบในการจัดระบบความรู้ และการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ และต่อยอดหลักคิดดังกล่าวขยายวงกว้างสู่ระดับประเทศ จะทำให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลายในการพัฒนาคุณภาพสังคมให้ดีขึ้น ทั้งยังก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่หลากหลายในการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อลดแรงเสียดทานจากระบบทุนนิยมที่เป็นภัยคุกคามต่อสังคมไทย และสังคมโลกได้ในที่สุด.

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนชนวนธานี* แขวง โคนแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในวิถีชุมชน
3. เพื่อศึกษาการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง
4. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และข้อเสนอแนะ

การศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลแบบวิธีการสัมภาษณ์ เจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informants) ทั้งสิ้น 15 คน และการศึกษาโดยใช้เทคนิคการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal) กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาทั้งสิ้น 70 ครัวเรือน รวมทั้งใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยเข้าไปในบทบาทของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ในลักษณะของบัณฑิตอาสา นอกจากนี้ยังใช้วิธีการเก็บรวบรวมจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนปฏิบัติงาน เอกสารการประชุม ป้ายประชาสัมพันธ์ เอกสารเผยแพร่ จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการเทคนิคสามเส้า (Triangulation) คือ ตรวจสอบข้อมูลจากหลากหลายบุคคล ต่างช่วงเวลา ต่างวิธีการ และสถานที่ต่างกัน เพื่อใช้สำหรับการวิเคราะห์เชื่อมโยงความสอดคล้องกับเนื้อหาของรูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง ตลอดจนปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการดำเนินการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทาง

เศรษฐกิจพอเพียง แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยยึดหลักตรรกะเทียบเคียงแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องควบคู่บริบท (Context) โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาศึกษาการศึกษารูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนชนวนธณีคำ* แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 61 – 70 ปี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม สมรสแล้ว จบการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด แต่ถ้ายกประเภทของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่า เพศชายส่วนใหญ่จะเป็นคณะกรรมการชุมชนและคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำแขวงโคกแฝด ส่วนเพศหญิงจะเป็นผู้ที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละครัวเรือนมีสมาชิก 1-5 คน มากที่สุด คือ พ่อ แม่ ลูก ซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว อาชีพหลักส่วนใหญ่ข้าราชการที่เกษียณแล้วจากราชการ ครู ทหาร สาเหตุที่เข้ามาร่วมในการจัดระบบความรู้ แลขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพราะ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาเดิม และประกอบอาชีพในชุมชนอยู่แล้ว จึงเกิดแนวคิดในการสืบสานภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ชาวชุมชน และผู้สนใจได้เรียนรู้ โดยการดำเนินการจะใช้ทุนของตนเองในการจัดตั้งฐานการเรียนรู้ ส่วนอาชีพเสริมจะเป็นวิทยากรส่วนใหญ่ สำหรับประสบการณ์ในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์ประมาณ 2 ปี โดยนับจากการดำรงตำแหน่งในปัจจุบัน ส่วนประสบการณ์ในการจัดระบบความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยนับจากการก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่มีประสบการณ์ประมาณ 5 ปีมากที่สุด

5.1.1 รูปแบบการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ในชุมชน สามารถอธิบายโดยเทียบเคียงแนวคิดรูปแบบการสร้างความรู้ของ โกลด์ ดีส์ลธธรรม (2546 อ้างถึงใน รัชดา จิตเสรี, 2548) ซึ่งอธิบายว่า เมื่อมนุษย์และหรือองค์กร / ชุมชนเผชิญกับปัญหาและความผิดพลาดในการจัดการก็จะเกิดการปรับตัวใน 3 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง

และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม 2) ร่วมคิดร่วมตัดสินใจและรับการสนับสนุนเพื่อให้การแก้ไข
ปัญหามีประสิทธิภาพ และสุดท้าย 3) ร่วมต่อยอด สรุปหลักการ หรือองค์ความรู้ใหม่

ส่วนขั้นตอนการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงวิถีชุมชน
ของชุมชนชนรณิศำ สามารถอธิบายได้โดยนำแนวคิดร่วมการจัดระบบความรู้ของชุมชนมาใช้
เป็นแนวคิด ในการศึกษาขั้นตอนการจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
วิถีชุมชน โดยนำแนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2548) ชัชวาลย์ วงศ์ประเสริฐ (2548)
ไสว โลจนาสุภฤกษ์ (2549) และทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ (2551) สามารถสรุปขั้นตอน
การจัดระบบความรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงวิถีชุมชนของชุมชนชนรณิศำ
10 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดเป้าหมายและ ค้นหาความรู้ 2) การสร้างและการแสวงหาความรู้
3) การพัฒนาความรู้สู่องค์กร 4) การเผยแพร่ความรู้ 5) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ
6) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ 7) การเข้าถึงความรู้ 8) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้
9) การเรียนรู้ และการใช้ความรู้ 10) การประเมิน ผลการจัดการความรู้ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

5.1.1.1 ขั้นที่ 1 การกำหนดเป้าหมายและ ค้นหาความรู้ คือ การพัฒนาชาว
ชุมชนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจ โดยมุ่งเน้นให้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่
มีความหลากหลาย เพื่อให้ชาวชุมชนสามารถเกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย
ขั้นตอนย่อยๆ ดังนี้

1) การสร้างความตระหนักภายนอก เป็นการรับรู้สภาพแวดล้อมของ
ชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยเริ่มต้นจากการพูดคุยกันระหว่างผู้นำศาสนา ผู้นำ และชาว
ชุมชน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการให้ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชาวชุมชน

2) การสร้างความตระหนักภายใน เป็นการการจัดโอกาสภายนอกให้
มีความสอดคล้องกับทรัพยากรภายในชุมชน และพัฒนาความรู้ที่มีให้มีการพัฒนาขึ้นภายใน
ชุมชน โดยมีรูปแบบในการสร้างความตระหนักให้เกิดกับชาวชุมชน โดยยึดหลักการที่สำคัญ
คือ การใช้หลักคำสอนของศาสนา และกระตุ้นให้ชาวชุมชนมีความรู้สึภาคภูมิใจท้องถิ่นด้วย
การสอดแทรกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในด้านการต่อสู้ดิ้นรนของบรรพบุรุษ และการเป็น
แบบอย่างที่ดีของผู้นำ

3) การตอบสนองภายใน เป็นการจัดโครงสร้างของชุมชนให้มีความ
เหมาะสมในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้แพร่หลายในชุมชน โดยมีกำหนดโครงสร้าง
การบริหารงาน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียง 2 รูปแบบ
คือ การจัดโครงสร้างการบริหารงานในชุมชน โดยการจัดแบ่งกลุ่มบ้านออกเป็น 12 กลุ่มบ้าน
เพื่อที่จะสามารถดูแลและประสานงานภายในชุมชนให้เป็นระบบอย่างทั่วถึง และการจัดตั้ง

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำแขวงโคกแฝด กรุงเทพมหานคร เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และเนื้อหาการเรียนรู้ให้สามารถตอบสนองการพัฒนาศักยภาพที่แท้จริงของท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

4) การตอบสนองภายนอก เป็นการเชื่อมโยงระหว่างความรู้ภายในและภายนอกชุมชนมาเชื่อมโยงกัน เพื่อความรู้เท่าทันและความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับ การเปลี่ยนแปลงได้ โดยชุมชนได้มีการส่งเสริมความรู้โดยอาศัยหลักการที่สำคัญ คือ การสืบทอดภูมิปัญญา อบรมสั่งสอน โดยยึดหลักการทางศาสนา และการบรรยาย สาธิต จากผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ก่อตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจะจัดขึ้นปีละ 1-2 ครั้งตามแผนการดำเนินงานของชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.1.1.2 ขั้นที่ 2 การสร้างและการแสวงหาความรู้ เป็นการสร้างความรู้ในชุมชน จากการเผชิญกับปัญหาและความผิดพลาดจากการมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และ การสร้างบทเรียนจากการเรียนรู้เพื่อช่วยแก้ปัญหาและสนับสนุนการตัดสินใจ โดยยึดหลักการในการสร้างความรู้ 3 ประการ คือ การสร้างบทเรียนจากหลักศาสนา การสร้างบทเรียนจากครอบครัว และสถาบันการศึกษา

1) การเรียนรู้เพื่อพัฒนาหลักการ และองค์ความรู้ใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไปดำเนินการในอนาคตร่วมกันโดยใช้วิธีการการพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งมักมีการรวมกลุ่มพูดคุยกันภายหลังการละหมาดในช่วงค่ำ และการอบรมทางศาสนาที่จัดขึ้นในทุกวันศุกร์ เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนได้มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา และร่วมแสวงหาแนวทางการแก้ไขร่วมกัน (ร้อยละ 46.69)

2) การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม จากประสบการณ์ และการอบรมสั่งสอนของแต่ละบุคคล เพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหา และแสวงหาทางออกที่เหมาะสม (ร้อยละ 6.67) รวมทั้งการทำกิจกรรมร่วมกัน

3) การปรับเปลี่ยนสู่ภายนอก กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้โดยนัยเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง โดยการเปรียบเทียบโดยการการสังเกตลอกเลียนแบบและการตั้งสมมติฐานโดยใช้ความรู้พื้นฐานจากวัฒนธรรม หลักศาสนา และความสัมพันธ์ทางเครือญาติมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

5.1.1.3 ขั้นที่ 3 การพัฒนาความรู้สู่องค์กร เป็นการนำความรู้ที่เกิดจากการกำหนดเป้าหมายความรู้ และการแสวงหาความรู้ร่วมกัน ก่อให้เกิดประโยชน์ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดการรู้เท่าทันและพึ่งตนเอง โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) การผสมผสานความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและภายนอกชุมชน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นความรู้ที่ชัดเจน โดยจัดระบบองค์ความรู้ของชุมชนให้เป็นหมวดหมู่จากปัจจัยการดำรงชีวิต 5 ด้าน คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องอำนวยความสะดวก เพื่อพัฒนาความรู้หลากหลายที่มีอยู่ในชุมชนมาเผยแพร่ให้ชาวชุมชนได้รับทราบ และเป็นแบบอย่างให้ชาวชุมชนเกิดการเรียนรู้

2) การปรับเปลี่ยนสู่ภายใน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ปรากฏชัดเจน ไปเป็นความรู้โดยนัย จากการส่งเสริมให้ชาวชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน และเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลให้ชาวชุมชนสามารถรับรู้ข่าวสาร ประสพการณ์ หรือความรู้ใหม่ เพื่อใช้ประโยชน์ในการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชน ได้อย่างเหมาะสม

5.1.1.4 ขั้นที่ 4 การเผยแพร่ความรู้ เป็นการขยายองค์ความรู้ที่มีอยู่ของชุมชน ให้แก่ชาวชุมชน และบุคคลภายนอกได้รับทราบและสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ได้ โดยมีรูปแบบของการเผยแพร่ความรู้ โดยผ่านการเรียนรู้ในจากแหล่งเรียนรู้ในวิถีชีวิตจากบุคคลรอบตัวทั้งในครอบครัว และบุคคลที่มีความรู้ทั้งในชุมชนกิจกรรมการเรียนรู้ การเรียนรู้จากการจัดโครงการร่วมกับสถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่สนับสนุน เช่น การบรรยาย สาธิต หรือการประชาสัมพันธ์ตามสื่อมวลชนต่าง ๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ให้ชาวชุมชน และผู้สนใจภายนอกให้เกิดความสนใจการดำเนินชีวิตโดยยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้ขยายวงกว้างมากขึ้น

5.1.1.5 ขั้นที่ 5 การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ เป็นขั้นการจัดเก็บความรู้ของชุมชน ที่เกิดจากรู้ผ่านประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งอาจแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น การทำการเกษตร การปลูกพืชสมุนไพร เป็นต้น โดยรูปแบบของการจัดความรู้ให้เป็นระบบของชุมชนปรากฏใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการจัดการข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน การจัดทำเอกสาร แผ่นพับ สื่อการเรียนรู้ เพื่อเผยแพร่ความรู้ และการสร้างตัวอย่างการเรียนรู้ของชุมชน โดยการจัดตั้งฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 7 ฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เพื่อร้อยเรียงองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตจริงของชาวชุมชนที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1) ฐานการเรียนรู้พลังงานทดแทนและไบโอดีเซล 2) ฐานการเรียนรู้เกษตรแบบผสมผสาน 3) ฐานการเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์สวยงามและสัตว์เศรษฐกิจ 4) ฐานการเรียนรู้ต้นไม้กับบ้าน 5) ฐานการเรียนรู้ชีวภาพและสิ่งแวดล้อม 6) ฐานการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เครื่องมือเครื่องใช้ในชุมชน และ 7) ฐานการเรียนรู้โรงเรียนเกษตรทฤษฎีใหม่

5.1.1.6 ขั้นที่ 6 การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต หรือชุมชนที่ได้มีการเลือกสรรเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็การเรียนรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ใน 2 ระดับ คือ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ระดับบุคคลเป็นการเรียนรู้ในรูปแบบค่อยเป็นค่อยไปในการปรับตัวเพื่อให้ตนสามารถดำรงอยู่ โดยอาศัยประสบการณ์ของแต่ละบุคคล และระดับชุมชนเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักศาสนา และวัฒนธรรม ที่มีแบบแผนการปฏิบัติร่วมกันจากหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ ส่งผลให้ชาวชุมชนเกิดจิตสำนึกและความรู้ตัวในการดำเนินชีวิต จึงทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ดัดแปลง และประยุกต์ใช้ความรู้ให้สอดคล้องกับสภาพบริบทชุมชน และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

5.1.1.7 ขั้นที่ 7 การเข้าถึงความรู้ เป็นขั้นตอนในการส่งเสริมให้ชาวชุมชนให้ชาวชุมชนเกิดความชำนาญ โดยการซึมซับแนวคิด วิธีการ และเทคนิคที่จะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตามความรู้ของชุมชนมักเป็นความรู้ซ่อนเร้นภายในบุคคลที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และการสั่งสมประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นจึงเกิดช่องทางในการเข้าถึงความรู้เศรษฐกิจพอเพียงได้หลายช่องทาง สำหรับชุมชนชนบทถ้าได้มีการจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อความสะดวกในการประสานงาน และการบริหารงานงานชุมชน เรียกว่า “บรม” ได้แก่ บ้าน โรงเรียน และมัสยิดเป็นองค์กรหลักในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการประสานงานกับหน่วยงานที่สนับสนุน โดยการสนับสนุนการจัดทำเอกสาร แผ่นพับ การจัดกิจกรรมศึกษาศึกษาดูงาน และ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต ให้ผู้ที่สนใจได้รับทราบ

5.1.1.8 ขั้นที่ 8 การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมทั้งเสริมสร้างความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้ขยายวงกว้างมากขึ้น โดยมีรูปแบบในการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่จัดเป็นรายคน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคคลผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน โดยเรื่องที่พูดคุยส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ และการประกอบอาชีพ ส่วนรูปแบบที่จัดเป็นกลุ่ม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยมีรูปแบบการจัดการเรียนรู้ คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ หาแนวทางการแก้ไข และสามารถปฏิบัติได้ ซึ่งวิธีการให้ความรู้ในระดับกลุ่ม คือ การอบรมศาสนาในวันศุกร์ก่อนที่จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การทำกิจกรรมร่วมกัน การการบรรยาย สาธิต และการศึกษาดูงาน

5.1.1.9 ขั้นที่ 9 การเรียนรู้ และการใช้ความรู้ เป็นการแสวงหา หรือเพิ่มพูนองค์ความรู้ของชาวชุมชน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในแง่ของการดำเนินตามวิถีชีวิตของตนเอง และประโยชน์ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้เกิดความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจเพียงร่วมกัน โดยมีขั้นตอนในการเรียนรู้และใช้ความรู้ร่วมกัน โดยการวิเคราะห์ในรูปแบบทางการ เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการที่ชาวชุมชนใช้ในการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องทั่วไปที่น่าสนใจ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง การประกอบอาชีพ รวมถึงปัญหาในชีวิตประจำวัน ส่วนรูปแบบที่เป็นทางการ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และการปฏิบัติโดยการจัดบรรยาย สาธิต และการศึกษาดูงานจากภายนอกตามสถานที่ต่างๆ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและเห็นเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

5.1.1.10 ขั้นที่ 10 การประเมินผลการจัดการความรู้ เป็นขั้นตอนในการตรวจสอบผลการดำเนินการจัดระบบความรู้ภายในชุมชน เพื่อนำผลที่ได้ไปแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาให้เกิดความสอดคล้องต่อชาวชุมชน ผู้สนใจภายนอก และสภาพบริบทของชุมชน โดยหลักการประเมินผลการจัดระบบความรู้ของชุมชน ได้มีการกำหนดแนวทางการประเมินผล 2 แนวทางใน คือ การประเมินผลในระดับฐานการเรียนรู้ โดยการสังเกตจากพฤติกรรมของชาวชุมชนและผู้สนใจภายนอก หรือการติดตาม เยี่ยมเยือนตามบ้าน เพื่อประเมินผลการดำเนินการให้คำแนะนำ และปรึกษาเมื่อเกิดปัญหา ส่วนการประเมินผลการเรียนรู้ในระดับชุมชน เป็นรูปแบบในการประเมินร่วมกันระหว่าง คณะกรรมการชุมชน ผู้นำตามธรรมชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยใช้ดัชนีความสุขมวลรวมเป็นแนวทางหลักในการประเมินผล โดยได้กำหนดตัวชี้วัด 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การพึ่งตัวเองได้ทางเศรษฐกิจ 2) การคงสภาพแวดล้อม 3) การเน้นวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่ดีงาม และ 4) ธรรมาภิบาลในการบริหาร และการประเมินผลงานจากการดำเนินโครงการ เช่น ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการ งบประมาณค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน และผลงานที่ได้รับ

5.1.2 กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน กระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน สามารถอธิบายได้โดยนำแนวคิดร่วมกระบวนการขับเคลื่อนที่มีต่อความรู้เศรษฐกิจพอเพียง มาใช้เป็นแนวคิดในการศึกษา กระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน โดยนำแนวคิดของเสาวลักษณ์ สมสุข (2550) สุพรรณิ ไชยอำพร (2549) Marx (1994) และคณะอนุกรม การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2549) สามารถสรุปกระบวนการขับเคลื่อนที่มีต่อความรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในวิถีชีวิตของชุมชนชนค้ำได้ 5 ขั้นตอน คือ การรับทราบปัญหาและความตระหนักร่วม 2) การจัดทำ

แผนปฏิบัติการ 3) สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 4) ทบทวนปัญหาและสรุปทเรียน และ 5) ขยายผล โดยกระบวนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนชนวนี่ ดังมีรายละเอียดของกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชน ดังนี้

5.1.2.1 ขั้นที่ 1 การรับทราบปัญหาและ ความตระหนักร่วม เป็นขั้นตอนที่ทำให้ชาวชุมชนรับทราบปัญหาและเกิดสำนึกร่วมกัน ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และชาวชุมชนมีความเห็นว่ามีมีความสำคัญ และมีความต้องการที่จะดำเนินการแก้ไขอย่างเร่งด่วน จึงจะทำให้ชาวชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีขั้นตอนในการรับทราบปัญหาและสร้างความตระหนักร่วม 3 ขั้นตอนคือ 1) ตะหนักในช่องว่าง โดยผู้นำจะชักชวนชาวชุมชนให้มาร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยนถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และแนวโน้มของปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต 2) ขั้นสร้างความตระหนัก ผู้นำชุมชนมีรูปแบบในความเชื่อมั่นถึงการนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชาวชุมชนโดยการทำเป็นแบบอย่างที่ดี การแนะนำชี้แจงและบรรยายให้ความรู้โดยนำจุดเด่นจากวัฒนธรรม วิถีชีวิตดั้งเดิมจากบรรพบุรุษมาใช้ 3) การสร้างความตระหนัก ผู้นำจะใช้วิธีการพูดคุยถึงประวัติศาสตร์ หลักคำสอนของศาสนา ตลอดจนการส่งเสริมความรู้โดยการแนะนำชี้แจง และบรรยายให้ความรู้ ตามมัสยิด ที่ประชุมคณะกรรมการชุมชน หรือฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

5.1.2.2 ขั้นที่ 2 การจัดทำแผนปฏิบัติการ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการดำเนินการ ใช้ปัญหาและความต้องการของชาวชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างระบบความคิด เพื่อสร้างสรรค์กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวชุมชน โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นการสร้างความอยากได้ออยากมีอย่างมีขอบเขต การกำหนดขอบเขตในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกันในชุมชน โดยยึดหลักสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การเรียนรู้ 2) เชิดชูคุณธรรม และ 3) นำวิถีพอเพียง

2) การตั้งกฎเกณฑ์ภายในกลุ่ม การตั้งกฎเกณฑ์ในการดำเนินการที่ผ่านมาก็เกิดการต่อต้านหรือไม่ยอมรับบ้าง สำหรับการสร้างความยอมรับนั้นวิธีที่ผู้นำและชาวชุมชนจะใช้วิธีการแสวงหาข้อมูลในเชิงประจักษ์ให้ชาวชุมชนได้เห็น รับรู้ และเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การยกตัวอย่างสถานการณ์ การใช้คดีประจักษ์ หลักการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษและบุคคลที่ประสบความสำเร็จเป็นแนวทางในการสร้างความกลมเกลียว และข้อตกลงร่วมกันของชาวชุมชนเป็นหลัก

3) การไม่ทำให้เกิดความหลงผิดจนเกิดความแตกแยกภายในกลุ่ม เมื่อมีการรวมกลุ่มกัน ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนจะมีวิธีการในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน

โดยยึดหลัก การร่วมคิด ร่วมทำ ผ่านการปรึกษาหารือร่วมกัน (มุขานูเราะห์) บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผล โดยยึดหลักการทางศาสนา กฎหมาย และวัฒนธรรมเป็นหลัก

4) ชั้นจัดทำแผนปฏิบัติการ การเปิดเวทีจัดทำแผนงานปฏิบัติการ พื้นฟูชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการคิดจัดทำแผน ใช้ปัญหาและความต้องการร่วมของคนในชุมชนเป็นเครื่องมือในการรวมความคิดเพื่อสร้างกระบวนการพัฒนาเพื่อสนองความต้องการ หรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีระดับในการจัดทำแผนปฏิบัติการ ในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง 3 ระดับ คือการพูดคุยระดับในกลุ่มย่อย การพูดคุยระดับกลุ่มบ้าน และการพูดคุยระดับชุมชน เพื่อกำหนดแผนการดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาหารือร่วมกัน (ร้อยละ 73.37)

5.1.2.3 ชั้นที่ 3 ชั้นสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนได้รับประสบการณ์จากการคิด วิเคราะห์ และเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงประโยชน์จากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นกรอบพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีขั้นตอนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วม จากการดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดความตระหนัก และบทเรียนที่หลากหลายจนก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของชาวชุมชน จากบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ จากการทำกิจกรรมร่วมกัน จึงทำให้เกิดบทบาทในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญ คือ 1) บทบาทร่วมคิด เป็นบทบาทในการเสนอความคิดเห็นจากการสนับสนุนจากชุมชน 2) บทบาทร่วมทำ การทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ได้แสดงบทบาทในการกระทำออกมาในสามลักษณะ คือ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์งบประมาณ หรือแรงงานในการทำกิจกรรมร่วมกัน 3) บทบาทร่วมรับผิดชอบ การรับผิดชอบในการร่วมทำกิจกรรมร่วมกันของผู้นำ และคณะกรรมการชุมชน ได้แสดงบทบาทในการร่วมรับผิดชอบในการร่วมคิดปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรับผิดชอบร่วมกันตามหน้าที่รับผิดชอบ รวมถึงประเมินผลเพื่อหาข้อบกพร่องและแนวในการแก้ไขปัญหา 4) บทบาทร่วมรับผลประโยชน์ เป็นการร่วมรับผลร่วมกันจากดำเนินการร่วมคิด ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิด และการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งผลที่ได้รับอาจเป็นผลกำไร ความพึงพอใจในการตอบสนองความต้องการ/ปัญหา การเรียนรู้ร่วมกัน หรือการเสริมสร้างความสามัคคี เป็นต้น

2) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างและเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วน ได้มี

ประสบการณ์ที่จะผ่านกระบวนการไตร่ตรองและเรียนรู้จากการปฏิบัติ เพื่อตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่พลังศรัทธาและฉันทามติเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคม โดยกิจกรรมในการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบในการเรียนรู้ 3 ลักษณะ คือ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรมวิชาการและการอบรมวิชาชีพ และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชุมชน

5.1.2.4 ขั้นที่ 4 ขั้นทบทวนปัญหา และสรุปบทเรียน เป็นผลจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จนก่อให้เกิดบทเรียนร่วมกันในการพึ่งพาตนเองของชุมชน และความสามารถในการพัฒนาความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นรูปธรรมขึ้น โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ

1) ขั้นความพยายามพึ่งตนเองในการพึ่งตนเอง เป็นลักษณะหนึ่งของการปรับตัวที่ชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมกระทำขึ้นมา เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ตลอดเวลา การปลูกฝังหลักศาสนานี้ นอกจากเป็นแนวทางในการปรับตัวแล้วยังเป็นการเตรียมตัวให้แก่คนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ และความสามารถในการแสวงหาแนวทางในการปรับตัวให้อยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม (ร้อยตะ 33.35)

2) ขั้นสรุปบทเรียน การสรุปบทเรียน ผลการดำเนินการตามแผนงาน การประเมินผลในการดำเนินการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน จะมีการประเมินร่วมกับชาวชุมชน โดยใช้การสังเกต การเปรียบเทียบผลงานที่เคยทำมา ตลอดจนใช้ผลการวิจัยชุมชนจากหน่วยงานอื่นที่เข้ามาศึกษามาใช้ในการประเมินร่วมกัน โดยยึดหลักการชีวิตจากดัชนีความสุขมวลรวม 4 ประเด็น คือ ได้แก่ 1) การพึ่งตัวเองได้ทางเศรษฐกิจ 2) การคงสภาพแวดล้อม 3) การเน้นวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่ดีงาม และ 4) ธรรมชาติภาวในการบริหาร

3) การพัฒนาแนวคิดให้ชัดเจนโดยการสร้างองค์ความรู้ เป็นการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางเพื่อนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น โดยชาวชุมชนสามารถปรับตัวไปสู่การพึ่งตนเองบนพื้นฐานของความต้องการและผลประโยชน์ของชุมชน เช่น การแบ่งกลุ่มบ้านเพื่อช่วยกันรับผิดชอบ การปลูกฝังวัฒนธรรม จิตสำนึกของความเป็นชุมชน ทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยไม่เป็นการทำลายชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

5.1.2.5 ขั้นตอนที่ 5 ขยายผล เป็นการเสริมสร้างพลังจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภายในชุมชน ภายนอกชุมชน และหน่วยงานที่สนับสนุน โดยการขยายผลการดำเนินงานสู่

พื้นที่ใกล้เคียง เพื่อนำเสนอองค์ความรู้และยกระดับพื้นที่การเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงกลุ่มหรือบุคคลที่ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ เพื่อสร้างเครือข่ายขับเคลื่อนในการสานต่อองค์ความรู้ และรวมพลังเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมให้ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างกระแสเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความหลากหลาย ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างพื้นฐานของการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงใน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การสร้างเครือข่ายร่วมมือกับชุมชนภายนอก เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันเช่น ชุมชนลำตาจีน ลำดวน กอฉะ อำเภอลำทะเมนชัย การกุศล การสร้างมัสยิด การสร้างโรงเรียน เป็นต้น ทางชุมชนก็จะเข้าไปร่วมช่วยเหลือโดยการลงแรง บริจาคเงิน การบรรยายเศรษฐกิจพอเพียง การอบรมสาธิต กิจกรรมกีฬา เป็นต้น 2) การสร้างความร่วมมือในด้านอาชีพ และความรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำแขวงโคกแฝด เป็นหน่วยขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ชุมชนรรณิคำเป็นกรณีศึกษา นอกจากนี้ยังส่งเสริมความร่วมมือในด้านอาชีพ เช่น การส่งเสริมปัจจัยการผลิตร่วมกับหมู่ 7 ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น การแปรรูปอาหาร การทำนมแพะ เครื่องสำอางนมแพะ การทำมูกข้าว ข้าวกล้อง น้ำข้าวกล้อง หรือการแบ่งสัดส่วนของนักท่องเที่ยวในการศึกษาดูงานทั้งสองหมู่บ้าน เป็นต้น

5.1.3 การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

การสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง เป็นการนำเสนอรายละเอียดในการดำเนินงานของชุมชนรรณิคำว่ามีหน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองในชุมชน โดยนำแนวคิดของจาก ประดิษฐ์ สารรัตน์ (2552) ในส่วน มีความสอดคล้องกับกับสนับสนุนจากองค์กร ว่าปัจจัยสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้ และรูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุน 4 ด้าน คือ กำลังคน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหาร เพื่อให้การขับเคลื่อนความรู้ และการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงประสบความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนรรณิคำ มีหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน 3 หน่วยงาน คือ สำนักงานเขตหนองจอก การศึกษานอกโรงเรียน และโรงเรียนอิสลามลำไทร โดยบทบาทในการสนับสนุนด้านงบประมาณสำนักงานเขตหนองจอกสนับสนุนงบประมาณในการช่วยเหลือเดือนละ 5,000 บาทในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือ กิจกรรมการพัฒนาในชุมชน ส่วนสถาบันการศึกษาทั้งการศึกษานอกโรงเรียน และโรงเรียนอิสลามลำไทรที่ใช้สถานที่ของชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้

จะสนับสนุนในด้านของอุปกรณ์ / แรเงงาน และวิทยากรผู้ให้ความรู้ ในการจัดกิจกรรมในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังได้มีการสร้างความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก ทั้งที่เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ธนาคารเพื่อการเกษตร สำนักงานส่งเสริมการเกษตรและกรมพลังงาน ในการประสานความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนขั้นพื้นฐาน ให้ชุมชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพ และการพึ่งตนเองในระดับครอบครัว กลุ่ม และชุมชน ในขณะเดียวกันชุมชนก็ประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และสถาบันวิชาการ เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร มหาวิทยาลัยมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และกรมพลังงาน

5.1.4 ปัญหา และอุปสรรคที่มีต่อการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง

จากการศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคด้านบุคคล ซึ่งเป็นปัญหาส่วนตัวของชาวชุมชนนั้น ประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ ความขัดแย้งภายในชุมชน ส่วนปัญหารองลงมา คือ ฐานการเรียนรู้ไม่สามารถให้ความรู้โดยการเรียนรู้ด้วยตนเองมากนัก และปัญหาสุดท้ายคือ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากผลกระทบจากภายนอก เนื่องจากชุมชนถูกรายล้อมไปด้วยชุมชนเมือง ส่วนปัญหาและอุปสรรคด้านการดำเนินการ ประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เพียงพอและล่าช้า ส่วนปัญหารองลงมา คือ ไม่มีการรวมกลุ่มที่ถาวร เนื่องจากการรวมกลุ่มของชาวชุมชนจะมีการรวมกลุ่มเมื่อได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานที่สนับสนุน เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นเรียบร้อยก็สลายกลุ่มไป หรือต่างคนต่างทำ ไม่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หรือขยายผลต่อไป สำหรับข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นข้อเสนอแนะที่มาจากประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ทั้งที่เกิดจากตัวบุคคลและปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกเป็นข้อเสนอแนะด้านการดำเนินการภายในชุมชน โดยสิ่งที่ชุมชนได้รับการเสนอแนะ คือ ควรมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อสร้างความร่วมมือและควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือชาวชุมชนที่ด้อยโอกาส เช่น สนับสนุนทุนการศึกษา การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง การช่วยเหลือผู้พิการ เป็นต้น อันจะก่อให้เกิดความสามารถในการเข้าถึงโอกาสได้เท่าเทียมกัน ประเด็นที่สองเป็นข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชาวชุมชน ต้องการให้หน่วยงานที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง มีการ

ส่งเสริมความรู้ทางวิชาการ และส่งเสริมจัดตั้งกลุ่มอาชีพภายในชุมชน หรือ สร้างเครือข่าย อาชีพร่วมกับภายนอกชุมชน

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการปฏิบัติภายในชุมชน

5.2.1.1 ควรมีการร่วมมือในการพัฒนาฐานการเรียนรู้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น การทำสื่อการเรียนรู้ การจัดทำเอกสาร หนังสือ เพื่อให้ผู้สนใจภายนอกสามารถเกิดการ เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพิงวิทยากรประจำฐานการเรียนรู้มากนัก

5.2.1.2 ควรมีการจัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างชาวชุมชน ตลอดจนเป็นการสร้างการยอมรับ และความตระหนักถึงความสำคัญของการ ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้ขยายกว้างมากขึ้น

5.2.1.3 ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือชาวชุมชนที่ด้อยโอกาสในชุมชน เพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงความรู้ การศึกษา และ โอกาสในการแสวงหารายได้ในการดำรง ชีวิต โดยเฉพาะเด็ก และผู้อาวุโสที่ถูกทอดทิ้งในชุมชน

5.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.2.2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ หรือสร้าง เครือข่ายอาชีพร่วมกับภายนอกชุมชน เพื่อเสริมสร้างให้ชาวชุมชนมีรายได้ในการดำรงชีวิต และให้เกิดความร่วมมือในการแบ่งปันปัจจัยการผลิต และเกิดกลุ่มที่เข้มแข็งในการกระจาย ผลผลิตออกสู่ตลาดได้มากขึ้น

5.2.2.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน กับชุมชน โดยเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานทุกขั้นตอน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ และ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

5.2.2.3 ในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับหลักการ และแนวทางที่ถูกต้องให้กับ ชาวชุมชน เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและสามารถขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5.2.3 ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการวิจัย

5.2.3.1 ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละพื้นที่ จะทำให้มองเห็นกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่หลากหลายภายใต้บริบทชุมชนที่แตกต่างกัน เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในแต่ละพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

5.2.3.2 ควรทำศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการในการเสริมสร้างให้เกิดการรวมกลุ่มในชุมชน เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม และการสร้างความกลมเกลียวภายในชุมชน

5.2.3.3 ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเป็นธรรมในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

5.2.3.4 ควรจะศึกษากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน โดยศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อันจะทำให้เกิดแบบอย่างที่ดีในการส่งเสริมให้ชาวชุมชนเป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สมบูรณ์.

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. 2532. การดำรงอยู่ของชุมชน: กระบวนการต่อสู้และพัฒนา. สภาคณาธิการแห่ง
ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กิริติ ยศยิ่งยง. 2549. การจัดการความรู้ในองค์กรและกรณีศึกษา. กรุงเทพฯ: มิตเตอร์ ก๊อปปี้.
เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2544. ชุมชนนิยม: ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพฯ: ชัคเชตมิเดีย.
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2548. นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียง. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2549. การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ
พอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. 2540. ภูมิปัญญาชาวบ้าน. ใน สารานุกรมไทยสำหรับ
เยาวชน เล่มที่ 19. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์ปริ้นติ้งแอนด์คอมมิวนิเคชั่น.
- จิต (นามสมมติ). ที่ปรึกษาคณะกรรมการชุมชนธรรมา. 2553 (13 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.
เจษฎา เงินทอง. 2548. ความรู้ ความเข้าใจของประชาชนต่อการจัดการถือครองสิทธิ์ตาม
คณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน 2541. ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตลุ่มน้ำแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัด
เชียงราย. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ใจดาว คัททะวะจันทร์. 2552. การสนับสนุนจากองค์กรที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน
ทันตสาธารณสุขในจังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ชัชวาลย์ วงศ์ประเสริฐ. 2548. การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ: Knowledge Management for
Business Firms. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์. 2543. การพัฒนารูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2543. การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.
กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี่
- ชาย (นามสมมติ). ประธานคณะกรรมการชุมชนชนวิคิต้า. 2550 (5 พฤศจิกายน). การบรรยายเรื่อง:
การดำเนินงานตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน.
- จิตติพร อัจชนะ. 2547. การจัดการความรู้เพื่อการเรียนรู้ขององค์กร กรณีศึกษา บริษัท ทู คอรั
ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน). ภาคนิพนธ์โครงการบัณฑิตศึกษาการพัฒนาศาสตร์พยาบาลบรมนุษย์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ทิตยา สุวรรณชะฎ. 2527. ชุมชนชนบทไทยในการบริหารงานพัฒนาชุมชน. ใน การบริหารงาน
พัฒนาชนบท. จักรกฤษณ์ นรินดิศคุณการ, บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอ
เดียเนสโตร.
- ทองศักดิ์ คุ่มไต้. 2540. หลักพัฒนาชุมชน. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. 2548. องค์กรแห่งการเรียนรู้: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: แชร
โพร์ พรินติ้ง จำกัด.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. 2551. เครื่องมือการจัดการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รัตนไตร.
- ทิสนา แคมมณี. 2551. รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ธิดารัตน์ คิมกระโทก. 2551. กระบวนการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชน: ศึกษากรณี ตำบลสมานฉันท์
อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์.
- นพพรธ วุฒิชรรณ. 2545. การสนับสนุนทางสังคมที่มีต่อการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา
ชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลบ้านลาด อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนา
สังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นิคม บุญเสริม. 2550. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา บ้านป่าบง
ตำบลบ้านดอย อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒน
บริหารศาสตร์.
- นัทสัน วิเทศ. 2542. การจัดการความรู้: เทคนิคในการแปรความรู้สู่ความได้เปรียบทางการแข่งขัน.
กรุงเทพฯ : เออาร์ บีซิเนส เพรส.

- บุญชม ศรีสะอาด. 2533. โครงการสถาบันวิทยาลัยและพัฒนาระบบการเรียนการสอน. มหาสารคาม :
โครงการสถาบันวิจัยและพัฒนาระบบการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม.
- บุรุษย์ สิริมหาสาคร. 2550. การจัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ: **Knowledge Management to
Excellence Organization**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- ประดิษฐ์ สารรัตน์. 2552. การสนับสนุนจากองค์การที่มีผลต่อการบริหารงานพัสดุของเจ้าหน้าที่
สาธารณสุขในศูนย์สุขภาพชุมชน จังหวัดหนองคาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประเวศ วะสี. 2535. องค์การชุมชนกับกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน: หัวใจของการพัฒนา.
ใน รวมบทความวิชาการพัฒนาสังคม: แนวคิดและปฏิบัติการ. ขัตติยา กรรณสูต,
บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. 2537. กระบวนทัศน์ใหม่การพัฒนาแนวทางแห่งความร่วมมือในการพัฒนา.
กรุงเทพมหานคร: กระทรวงแรงงานสวัสดิการสังคม.
- ประเวศ วะสี. 2538. บนเส้นทางชีวิต. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- ประเวศ วะสี. 2542. เศรษฐกิจพอเพียงกับประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ประเวศ วะสี. 2544. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งของเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพฯ:
สำนักหมอชาวบ้าน
- ประเวศ วะสี. 2545. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวพลิกฟื้นเศรษฐกิจและสังคม.
กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- ประเวศ วะสี. 2548. การจัดการความรู้ กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์ สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และ
ความสุข. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- ปอง (นามสมมติ). คณะกรรมการชุมชนกรณีศึกษา. 2553 (4 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.
- พจนาน เอื้องไพบูลย์. 2546. การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พจนีย์ เทียมศักดิ์. 2543. ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
บัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- พรธิดา วิเชียรปัญญา. 2547. การจัดการความรู้ พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร: ชรรคมลดการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2541. การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระประสิทธิ์ ไชยชาติ. 2551. การจัดการความรู้ของหอพักบ้านด้านการรักษาพยาบาลในชุมชน กรณีศึกษาอำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์. 2545. การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง. รายงานการศึกษา อิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาปรัชญา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระมหาสุทนต์ อภาโร (อบอูน). 2548. นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา. โครงการ เสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2550. ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ แนวคิด เทคนิค แลกระบวนการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัฒนา (นามสมมติ). คณะกรรมการชุมชนกรณีคำ. 2553 (3 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.
- พัฒนา ยาวีราช. 2546. การจัดการสมัยใหม่: **Modern Management**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซ็นทรัล เอ็กเพรส จำกัด.
- พิทยา ว่องกุล, บรรณาธิการ. 2544. วิถีไท: ภูมิปัญญาสู่ชุมชนบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: เครือข่าย งานวิถีไทย.
- พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. 2550. เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง อะไร. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยพัฒนา.
- พุดผล เล็กไม้ไผ่. 2551. กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเองตามปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา: ชุมชนเข้า บ้านปางคำใต้ อำเภอปาง จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ภมรรัตน์ สุทธธรรม. 2546. พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถี ธรรมส์.
- มงคล สายสูง. 2549. การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ตำบลน้ำเกีฮัน กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์.

- ยศ สันตสมบัติ. 2542. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
 เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยีนง (นามสมมติ). วิทยากรฐานการเรียนรู้. 2553 (13 กรกฎาคม). การสัมภาษณ์.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. 2536. การประเมินโครงการ: แนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวิจัยการศึกษา
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชดา จิตรเสวี. 2548. การจัดการความรู้ในองค์การ: กรณีศึกษา บริษัท บางกอกแอร์นส์ จำกัด (มหาชน).
 ภาคนิพนธ์โครงการบัณฑิตศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒน
 บริหารศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2493. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2524. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2525. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2542. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- วนิดา วีระกุล. 2534. ความพร้อมของ ผสส./ อสม. ในการดำเนินกิจกรรมการประชากรศึกษา :
 ศึกษาเฉพาะกรณีในจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรวิไล โรมรัตน์พันธ์. 2548. ทูตทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- วารุณี ชินวินิจกุลม. 2549. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษา
 ชุมชนไม้เรียง อำเภอนาวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม
 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิจารณ์ พานิช. 2548. การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- วิจารณ์ พานิช. 2551. การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันการส่งเสริมการจัดการ
 ความรู้เพื่อสังคม.
- วิมลลักษณ์ ชูชาติ. 2540. การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการ
 อนุรักษ์ป่าไม้. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วุฒิชัย จำนง. 2521. การเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: บริษัทรวมสาสน์.
- สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม. 2552. การจัดการความรู้คืออะไร (Knowledge Management -
 KM). ค้นวันที่ 20 มกราคม 2553 จาก www.kmi.or.th.

- สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. 2547. การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จีรวัฒน์ เอ็กซ์เพลส จำกัด.
- สนธยา พลศรี. 2550. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สวรศ บั้วมีรูป. 2547. การจัดการความรู้ในองค์กร: กรณีศึกษาการประสานนครหลวง. ภาคนิพนธ์
โครงการบัณฑิตศึกษาการพัฒนาระบบการพัฒนาระบบมนุษยศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สวิง ต้นอุค. 2547. คู่มือกระบวนการถอดองค์ความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการ
จัดการสังคม.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2539. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สัมพันธ์ เฑชะอิก และคณะ. 2549. บทสังเคราะห์การวิจัยเรื่อง: การเรียนรู้และการจัดการความรู้
ขององค์กรชุมชนเพื่อชุมชนเป็นสุข. ขอนแก่น: ภาควิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์.
- สายันต์ ไพเราะจิต. 2547. การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและ
พิพิธภัณฑสถาน: แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้าง
การเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- สายันต์ ไพเราะจิต. 2548. ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม กระบวนการผลิตซ้ำความรู้ ฟื้นฟูคุณค่า
ค้นหาอัตลักษณ์ เพื่อการอยู่รอดและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิจัย
กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ชุมชนและโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อสังคม
เป็นสุข.
- สำนักงานเขตหนองจอก. 2553. ข้อมูลประชากร และบริบทชุมชน หมู่ 5 แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก
กรุงเทพมหานคร. (เอกสารอัดสำเนา).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2539. การศึกษาในวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบและการ
ปฏิบัติ โครงการการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541. รายงานการสัมมนาการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้
ครูเพื่อเด็กเพื่อชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2552. หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง.

ค้นวันที่ 15 ธันวาคม 2552 จาก www.sufficiencyeconomy.org.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2545. ฐานสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2552. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดี. ค้นวันที่ 20 ธันวาคม 2552 จาก www.nesdb.go.th.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2550. แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง. ค้นวันที่ 20 ธันวาคม 2552 จาก www.rdpb.go.th.

สุจิตรา ยางนอก. 2550. การขับเคลื่อนทุนในสังคมเพื่อการพัฒนา: ศึกษากรณี ชุมชนสามัคคี เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุพรรณ พันธ์วิเศษ. 2522. ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สุพจน์ แสงเงิน และคณะ. 2546. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน: ศึกษากรณีชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์แก้ว. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุพรรณิ ไชยอำพร. 2546. ทุนทางสังคมทางเลือกรอดของสังคมที่ทำทายนักพัฒนา. วารสารพัฒนาสังคม 7 (ธันวาคม): 46-59.

สุพรรณิ ไชยอำพร. 2549. การศึกษาศูนย์การเรียนรู้ด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนเขาคราม ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. (เอกสารอัดสำเนา).

สุพรรณิ ไชยอำพร. 2550. รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน: **Styles of Ethical Learning for Sustainable Development**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ปริณาม จำกัด.

สุพัตรา ชาติชาบัญชาชัย. 2548. กระบวนการเรียนรู้: แนวคิดความหมาย และบทเรียนในสังคมไทย. โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต.

- เสกสรร คำมูลดี และคณะ. 2551. กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน บ้านแม่หวาน ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- เสน่ห์ จามริก. 2537. แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทย บทวิเคราะห์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สถาบันท้องถิ่นพัฒนา.
- เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ. 2531. ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมู่บ้าน.
- เสรี พงศ์พิศ, บรรณาธิการ. 2536. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่มที่ 1. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมู่บ้าน.
- เสรี พงศ์พิศ. 2547. รัฐให้เท่าทัน ตามให้ทันการเปลี่ยนแปลง: ร้อยคำที่ควรรู้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา.
- เสาวลักษณ์ สมสุข. 2550. การฟื้นฟูชุมชน: ยุทธศาสตร์การสร้างทุนในสังคม กรณีศึกษาตำบลต้นแบบ อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี. ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไสว โฉจนศุภฤกษ์. 2549. **Knowledge Management**. กรุงเทพมหานคร: กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม.
- อดุลย์ วงศ์ศรีคุณ. 2543. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2549. กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึงยุคความทันสมัย. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544. มิติชุมชน วิถีดคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. 2540. ระบบการศึกษาชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอกวิทย์ ฌ ถกลาง. 2540. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. กรุงเทพฯ: โครงการกิดคิดเมธีสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- เอนก นาคะบุตร. 2545. **ทุนทางสังคม และประชาสังคมในเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม.
- Bhatt, Guanesh D. 2001. **Knowledge Management in Organizations: Examining the Interaction between Technologies, Techniques, and People**. Retrieved April 1, 2010 from <http://www.emerald-library.com/ft>
- Coleman, S. James. 2000. Social Capital in the Creation of Human Capital. In **Social Capital: a Multifaceted Perspective**. Parth Dasguta and Ismail Seragedin, eds. Washington, D.C.: World Bank.
- Davenport, Thomas H. and Prusak, Laurence. 1988. **Working Knowledge: New Organization Manage What They Know**. Boston: Harvard Business School Press.
- Frappaolo, Carl. 2002. **Knowledge Management**. Oxford: Capstone Publishing.
- Hope, Jeremy and Hope, Tony. 1997. **Competing in the Third Wave: The Ten Key Management Issues of the Information Age**. Boston: Harvard Business School Press.
- Kemp, D. Alasdair. 1976. **The Nature of Knowledge: An Introduction for Librarians**. London: Clive Bingley.
- Klausmeier, J.K. and Goodwin, W. 1996. **Learning and Human Abilities Education Psychology**. New York: Harper and Row.
- Longman Dictionary of Contemporary English**. 1991. London: Longman.
- Marx, Gary T. 1994. **Collective Behavior and Social Movement Process and Structure**. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Tiwana, Amrit. 2002. **The Knowledge Management Toolkit**. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- Wikstrom, Solveig and Norman, Richard. 1994. **Knowledge and Value: A New Perspective on Corporate Transformation**. London: Routledge.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แนวการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

การขับเคลื่อนความรู้และการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

กรณีศึกษา: ชุมชนธรรณิคำ* แขวงโลกแฝก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

แนวการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

- 1) เพศ
- 2) อายุ
- 3) ศาสนา
- 4) สถานภาพสมรส
- 5) จำนวนสมาชิกในครอบครัว
- 6) การศึกษาขั้นสูงสุด
- 7) อาชีพหลัก
- 8) อาชีพเสริม
- 9) รายได้ต่อเดือน
- 10) ภูมิลำเนาเดิม
- 11) ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน
- 12) การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม (สถานภาพในกลุ่ม, ระยะเวลาที่เข้าร่วมกลุ่ม)
- 13) ประสบการณ์ในการขับเคลื่อนความรู้
- 14) ประสบการณ์ในการจัดระบบความรู้

ตอนที่ 2 สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

- 1) วิธีชีวิตตามหลักของศาสนาอิสลาม
- 2) ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน
- 3) สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนก่อนมีการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- 4) สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนหลังมีการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

- 1) เป้าหมายในการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง
 - (1) พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง
 - (2) ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์
- 2) ความเป็นมาของการจัดทำศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (1) สาเหตุการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (2) ผู้ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (3) ระยะเวลาในการดำเนินงาน
 - (4) แหล่งทุนที่ใช้ในการดำเนินการครั้งแรก
 - (5) ต้นแบบในการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (6) การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - (7) การแบ่งโครงสร้างและหน้าที่ความรับผิดชอบ
 - (8) การกำหนดกฎเกณฑ์การดำเนินงาน
 - (9) การกำหนดแนวทางในการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง
 - การกำหนดเป้าหมายของความรู้
 - การสร้างและการแสวงหาความรู้
 - การพัฒนาความรู้คู่องค์กร
 - การเผยแพร่ความรู้
 - การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ
 - การประมวลและกลั่นกรองความรู้
 - การเข้าถึงความรู้
 - การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้
 - การเรียนรู้ และการใช้ความรู้
 - การประเมินผลการจัดการความรู้
 - (10) แนวโน้มการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
 - (11) สิทธิประโยชน์ที่สมาชิกและชุมชนพึงจะได้รับ

ตอนที่ 4 รูปแบบและกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามวิถีชุมชน

- 1) รูปแบบการขับเคลื่อนความรู้ตามวิถีชุมชน
- 2) กระบวนการขับเคลื่อนความรู้ตามวิถีชุมชน
 - (1) การรับทราบปัญหาและมีความตระหนักร่วม

- (2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ
- (3) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
- (4) สรุปผลการเรียนรู้
- (5) ขยายผล

ตอนที่ 5 การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ

- 1) หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการขับเคลื่อนความรู้
- 2) สิ่งที่ได้รับการสนับสนุน
 - (1) งบประมาณ
 - (2) วิทยากรผู้ให้ความรู้
 - (3) อุปกรณ์
 - (4) สถานที่
 - (5) การส่งเสริมและความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ
 - (6) การสนับสนุนด้านอื่นๆ
- 3) ปริมาณที่ได้รับจากการสนับสนุน
 - 4) ความต่อเนื่องของการได้รับการสนับสนุน
 - 5) แนวโน้มของการได้รับสนับสนุนในอนาคต

ตอนที่ 6 ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

- 1) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน
- 2) แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ
- 3) ข้อเสนอแนะในการดำเนินการ

ภาคผนวก ข

แบบประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal)

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นการศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดระบบความรู้และกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศึกษากระบวนการขับเคลื่อนความรู้ รูปแบบการจัดระบบความรู้เศรษฐกิจพอเพียง การสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ รวมทั้งปัญหา / อุปสรรคในการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและข้อเสนอแนะ ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาการขับเคลื่อนความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชุมชนได้อย่างบูรณาการและยั่งยืนทั้งต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วยชุดคำถาม 3 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 การขับเคลื่อนความรู้ของชุมชน

ส่วนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ

ว่าที่ร้อยตรี ชววุฒิ ลาภมาก
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศชายหญิง
2. อายุ.....ปี
3. ศาสนา.....
4. สถานภาพสมรส.....
5. จำนวนสมาชิกในครอบครัว..... คน
6. ภูมิลำเนาเดิม.....
7. ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน.....ปี
8. ระดับการศึกษา.....
9. อาชีพหลัก.....
10. รายได้..... / เดือน

ส่วนที่ 2 การขับเคลื่อนความรู้ของชุมชน

1. เมื่อกล่าวถึงความรู้ของชุมชน ความรู้ส่วนใหญ่มักเป็นความรู้ที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น อาทิ ความรู้เรื่องการเกษตร การรักษาสิ่งแวดล้อม การรักษาพยาบาล ความรู้ในการพึ่งตนเอง เป็นต้น สำหรับท่านในฐานะที่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ท่านคิดว่าความรู้ในเรื่องใดมีความสำคัญต่อชุมชนและการดำรงชีวิตของท่านมากที่สุด? (กรุณาเรียงลำดับจากความสำคัญ 3 อันดับ คือ ลำดับที่ 1 มีความสำคัญมากที่สุด 2.มีความสำคัญรองลงมาเป็นอันดับที่ 2 และ 3 มีความสำคัญรองลงมา เป็นอันดับที่ 3)

- 1.1.
- 1.2.
- 1.3.

2. จากความรู้ที่ท่านได้กล่าวมาข้างต้น ท่านได้มีส่วนร่วมในกระบวนการขับเคลื่อนความรู้ใน
ขั้นตอนใดบ้าง / อย่างไร?

2.1 การสร้างความตระหนักในปัญหา (การเข้าถึงปัญหา / ความต้องการของชุมชน)

.....
.....

2.2 การร่วมวางแผน (หาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน)

.....
.....

2.3 การเรียนรู้ร่วมกัน (แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันภายในชุมชน / ทักษะศึกษา)

.....
.....

2.4 การสรุปบทเรียน (ร่วมประเมินผลการดำเนินการพัฒนาในชุมชน)

.....
.....

2.5 ขยายผล (การสืบทอดความรู้สู่ลูกหลาน/ ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สนใจ)

.....
.....

3. ผู้นำ/แกนนำชุมชนมีวิธีการสนับสนุนในการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนความรู้เศรษฐกิจ
พอเพียงอย่างไร?

.....
.....
.....

4. ท่านคิดว่าบุคคลใดในชุมชนของท่านที่มีความสนใจ / ประสบการณ์/ ความชำนาญในเรื่องที่ท่าน
เห็นว่ามีค่าสำคัญ (กรุณายกตัวอย่างบุคคลดังกล่าวมา 3 ท่าน)

- 4.1
- 4.2
- 4.3

ส่วนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ

ภาคผนวก ก
องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

ความรู้ที่ชาวชุมชนเห็นว่ามีค่าสำคัญ (อันดับที่ 1)

ความรู้	ความถี่	ร้อยละ
เกษตรกรรม	16	22.9
การศึกษาในระบบ	13	18.6
วิชาชีพพื้นฐาน	13	18.6
สำนักงักษ์ท้องถิ่น	6	8.6
ศาสนา	5	7.1
เศรษฐกิจพอเพียง	5	7.1
วัฒนธรรม และภูมิปัญญา	5	7.1
ทักษะส่วนตัว	3	4.3
การพึ่งตนเอง	2	2.9
สิ่งแวดล้อม	1	1.4
เศรษฐกิจ และการค้าขาย	1	1.4
รวม	70	100

ความรู้ที่ชาวชุมชนเห็นว่ามีค่าสำคัญ (อันดับที่ 2)

ความรู้	ความถี่	ร้อยละ
ศาสนา	14	20.0
เกษตรกรรม	10	14.3
ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม	10	14.3
วิชาชีพพื้นฐาน	8	11.4

ความรู้ที่ชาวชุมชนเห็นว่ามีค่าสำคัญ (อันดับที่ 2) (ต่อ)

ความรู้	ความถี่	ร้อยละ
ทักษะส่วนตัว	8	11.4
เศรษฐกิจพอเพียง	6	8.6
สิ่งแวดล้อม	5	7.1
การศึกษาในระบบ	5	7.1
สุขภาพ	4	5.7
การพึ่งตนเอง	2	2.9
สำนักักรักษ์ท้องถิ่น	2	2.9
รวม	70	100

ความรู้ที่ชาวชุมชนเห็นว่ามีค่าสำคัญ (อันดับที่ 3)

ความรู้	ความถี่	ร้อยละ
วัฒนธรรม และภูมิปัญญา	12	17.14
ทักษะส่วนตัว	9	12.9
เศรษฐกิจพอเพียง	8	11.4
ศาสนา	7	10.0
การพึ่งตนเอง	7	10.0
เศรษฐกิจ และการค้าขาย	4	5.7
วิชาชีพพื้นฐาน	4	5.7
เกษตรกรรม	3	4.3
เทคโนโลยี	3	4.3
สำนักักรักษ์ท้องถิ่น	2	2.9
การศึกษาในระบบ	1	1.4
รวม	70	100

หมายเหตุ : หลักเกณฑ์การจัดลำดับองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

อันดับ 1 ที่มีความถี่สูงและอันดับ 2 สูง คือ ความรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญสูงมาก
อันดับ 1 ที่มีความถี่รองลงมาและอันดับสูง คือ ความรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญสูง
อันดับที่ 1, 2 มีความถี่น้อยและอันดับที่ 3 สูง คือความรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญ
ปานกลาง

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นามสกุล

ว่าที่ร้อยตรี ชววุฒิ ตากมาก

ประวัติการศึกษา

ศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาสังคม) เกียรตินิยมอันดับ 2
มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่สำเร็จการศึกษา 2550

ที่อยู่ปัจจุบัน

46 หมู่ 9 ต.ศรีถ้อย อ.แม่ใจ จ.พะเยา 56130